

Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 7–8 (227–228) липень–серпень 2024

Видається з лютого 2002 року

УДК 051 Журнал “Молодь і ринок” внесений до переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення.
Рішення Національної ради від 26.10.2023 № 1155, ідентифікатор медіа R30-01827

ISSN 2308-4634 (Print) “Молодь і ринок” індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2018: 80.20; ICV 2019: 85.80; ICV 2020: 82.12; ICV 2021: 85.55; ICV 2022: 80.94)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.7-8/227-228.2024>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: Микола ГАЛІВ – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Іван БАХОВ – *д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом*

Наталія БИШЕВЕЦЬ – *к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України*

Галина БЛАВИЧ – *д.пед.н., проф., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”*

Ірина ЗВАРИЧ – *д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет*

Микола ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Тетяна ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Лукаш ТОМЧИК – *д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща*

Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК – *к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)*

Даніель УОЛЛЕР – *д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)*

Марія ЧЕПІЛЬ – *д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Сергій ШАРОВ – *к.пед.н., Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного*

Олександра ЯНКОВИЧ – *д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.таб.літ., проф., Куявсько-Поморська Академія (м. Бидгощ, Польща)*

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; веб-сайт: <http://mir.dspu.edu.ua>

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол № 8 від 29.08.2024)

Посилання на публікації “Молодь і ринок” обов’язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 7–8 (227–228) July–August 2024

Published since February 2002

UDC 051 The journal “Youth and market” is included into the list of scientific professional publications of Ukraine (**category “B”**) in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

Founder and published: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100
Edition is registered in the National Council of Ukraine for Television and Radio Broadcasting.
Decision of the National Council dated 26.10.2023 No. 1155, **media identifier R30-01827**

ISSN 2308-4634 (Print) “Youth and market” is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly
ISSN 2617-0825 (Online) Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2018: 80.20; ICV 2019: 85.80;
ICV 2020:82.12; ICV 2021: 85.55; ICV 2022: 80.94)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.7-8/227-228.2024>

EDITORIAL BOARD

Head editor: Mykola HALIV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Ivan BAKHOV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*

Nataliya BYSHEVETS – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*

Halyna BILAVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”*

Iryna ZVARYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*

Mykola PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Tetyana PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Lukasz TOMCZYK – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*

Nadia Laura SERDENCUC – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*

Daniel WALLER – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*

Mariya CHEPIL – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Sergii SHAROV – *Candidate of Pedagogic Sciences, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

Oleksandra YANKOVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

Editorial office: Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,
Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; website: <http://mir.dspu.edu.ua>

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University
(protocol No. 8, 29.08.2024)

Links to the publication of “Youth and market” obligatory

Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.

Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.

Молодь і ринок

№ 7–8 (227–228) липень–серпень 2024

ЗМІСТ

Тетяна Собченко, Наталя Смолянук, Наталія Судакова Деякі аспекти проблеми формування іншомовної компетентності молодших школярів у КНР та Україні.....	7
Олена Квас, Олександр Петровський Упровадження активного навчання в освітній процес засобами інформаційних технологій.....	11
Марина Гриньова, Ольга Титаренко Концептуальні підходи до розробки навчально-методичного забезпечення дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”.....	17
Sharafat Bakhishova New approaches to the content of preschool education.....	23
Тетяна Пантюк, Олена Невмержицька, Василь Суховерський, Тарас Чубінський, Василь Гриняк Сутність національного та військово-патріотичного виховання дітей і молоді в системі сучасної освіти України.....	30
Оксана Товканець Розвиток дослідницької компетентності майбутніх педагогів в умовах багаторівневого навчання.....	35
Леонід Оршанський, Галина Мельник, Галина Ліщинська-Кравець Виставка як результат творчої діяльності майбутніх учителів технологій у галузі декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну.....	41
Наталія Майєр Модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур.....	47
Оксана Васюк, Леся Маценко, Микола Васюк Педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.....	53
Микола Галів До історії методики навчання іноземних мов в Україні: епівізор Омеяна Вишневського (1960-ті – початок 1970-х рр.)	58
Неллі Бондаренко Опанування вмінь ухвалювати рішення: теоретичний аспект проблеми.....	65
Iryna Shkola, Maryna Zuienko, Iryna Tymynska Fostering visual literacy in the CLIL-oriented English classroom.....	70
Володимир Піддячий Готовність науково-педагогічних працівників до створення проектної команди.....	75
Ванда Вишківська, Ірина Брюховецька, Володимир Товстоган STEM-освіта в системі професійної підготовки: аналіз основних ідей і можливостей.....	81

Олександр Корець, Олексій Мельников Аналітичний огляд зарубіжного та вітчизняного досвіду щодо навчання учнів основ сучасного виробництва на уроках технологій.....	86
Sabina Aloysat Huseynova Increasing students' motivation to learn English through interactive games	92
Інна Лобачук, Алла Палій, Світлана Бахомет Формування професійної комунікативної компетентності засобами проєктного навчання.....	96
Євген Прокоф'єв, Оксана Патлайчук, Андрій Тригуб Формування професійної етики майбутнього фахівця: теоретико-практичні аспекти	101
Ольга Гарбич-Мошора, Андрій Ольшанецький, Владислав Мошора Дистанційна освіта в Новій українській школі: інновації та виклики у викладанні інформатики.....	106
Олена Юмачікова Інноваційні методи розвитку лексичної компетенції як однієї з основ культури професійного мовлення здобувачів аграрної вищої освіти	115
Тарас Луцюк, Ганна Алексєєва Формування STEM-компетентностей та патріотичної свідомості через 3D-моделювання в освіті.....	120
Юрій Юрчак, Андрій Білорус, Роман Мішенюк Специфіка інформаційно-психологічної протидії у стародавньому світі та до початку нового часу.....	127
Олена Ткаченко, Алла Захарченко Формування естетичного смаку в учнів основної школи засобами української музики.....	137
Наталія Цімох, Віталій Захаров, Ольга Терещенко Телевізійний експеримент як зворотній зв'язок із глядачем.....	143
Ігор Негрескул, Катерина Степаненко, Катерина Король Особливості створення авторської програми: аналіз медійного контенту.....	148
Володимир Кукоренчук, Олександр Лінкевич, Валерія Бондарь Відображення архітектурних форм проминулої дійсності: фотомистецький контекст.....	153
Олена Левченко, Владислав Артемов, Яна Попова Особливості роботи з дітьми-акторами в кадрі та по за ним.....	157
Сергій Борденюк, Микола Гончаренко, Павло Небера Операторське мистецтво як об'єктивована культурна реальність в просторових і часових структурах відео опису.....	162
Валентина Малік Німецька мова як одна із глобальних мов спілкування	168
Тетяна Мастеркова Забезпечення професійних потреб педагога через оновлення діяльності методичних структур.....	178
Sahila Guliyeva Literary texts in the acquisition of English language in higher schools.....	183
Андрея Йокоб Характеристика мотиваційного компоненту формування професійного іміджу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти засобами театральної педагогіки.....	186

Youth & market

No. 7–8 (227–228) July–August 2024

CONTENTS

Tetiana Sobchenko, Natalia Smolianiuk, Natalia Sudakova Some aspects of the problem of forming junior pupils' foreign language competence in the China and Ukraine	7
Olena Kvas, Oleksandr Petrovskiy Implementation of active learning into the educational process using information technologies.....	11
Maryna Hrynyova, Olga Tytarenko Conceptual approaches to development educational and methodological provision of the discipline "Scientific research activities in the field of technological education".....	17
Sharafat Bakhishova New approaches to the content of preschool education.....	23
Tetiana Pantiuk, Olena Nevmerzheritska, Vasyl Sukhovskiy, Taras Chubinskiy, Vasyl Hrynyak The essence of national and military-patriotic education of children and youth in the modern education system of Ukraine.....	30
Oksana Tovkanets Development of research competence of future teachers in the context of multi-level education.....	35
Leonid Orshanskiy, Halyna Melnyk, Halyna Lishchynska-Kravets Exhibition as a result of creative activities of future technology teachers in decorative and applied arts and ethnic design.....	41
Nataliia Maiier A model for the formation of creative competence of future teachers of foreign languages and cultures.....	47
Oksana Vasiuk, Lesya Matsenko, Mykola Vasiuk Pedagogical conditions for the development educational and cognitive competence of future specialists in the field of law.....	53
Mykola Haliv To the history of the methods of teaching foreign languages in Ukraine: the epivisor of Omelyan Vyshnevskiy (1960s – early 1970s)	58
Nelly Bondarenko Mastering decision-making skills: theoretical aspect of the problem.....	65
Iryna Shkola, Maryna Zuienko, Iryna Tymynska Fostering visual literacy in the CLIL-oriented English classroom.....	70
Volodymyr Pidliachyi The readiness of scientific and pedagogical staff to create project team.....	75
Vanda Vyshkivska, Iryna Briukhovetska, Volodymyr Tovstohan STEM education in the vocational training system: analysis of the main ideas and opportunities.....	81

Oleksandr Korets, Oleksii Melnykov Analytical review of foreign and domestic experience in teaching students the basics of modern production in technology lessons.....	86
Sabina Alovzat Huseynova Increasing students' motivation to learn English through interactive games	92
Inna Lobachuk, Alla Palii, Svitlana Bakhoment Formation of professional communicative competence by means of project learning.....	96
Yevhen Prokofiev, Oksana Patlaichuk, Andriy Trigub Formation of professional ethics of the future specialist: theoretical and practical aspects.....	101
Olha Garbych-Moshora, Andriy Olshanetskyi, Vladyslav Moshora Distance learning in the New Ukrainian School: innovations and challenges in teaching computer science.....	106
Olena Yumachikova The innovative methods of developing lexical competence as one of the foundations of professional speaking culture of students of the agricultural higher education.....	115
Taras Lutsiuk, Hanna Aliksieieva Forming stem competencies and patriotic consciousness through 3D modeling in education.....	120
Yuriy Yurchak, Andriy Bilorus, Roman Misheniuk Specificity of informational and psychological counteraction in the ancient world and before the beginning of the New time.....	127
Olena Tkachenko, Alla Zakharchenko Formation of aesthetic taste in primary school students through Ukrainian music.....	137
Natalia Tsimokh, Vitaliy Zakharov, Olga Tereshchenko Television experiment as feedback to the viewer.....	143
Ihor Nehreskul, Kateryna Stepanenko, Kateryna Korol Features of creating the author's program: analysis of media content.....	148
Volodymyr Kukorenychuk, Oleksandr Linkevych, Valeriia Bondar Reflection of architectural forms of past reality: photo-artistic contex.....	153
Olena Levchenko, Vladyslav Artemov, Yana Popova Features of working with child actors in the frame and behind it.....	157
Sergiy Bordenyuk, Mykola Honcharenko, Pavlo Nebera Cinematography as objectified cultural reality in space and time structures of video description.....	162
Valentyna Malyk German as one of the global languages of communication.....	168
Tatyana Masterkova Ensuring the professional needs of the teacher through the update of methodological structures.....	178
Sahila Guliyeva Literary texts in the acquisition of English language in higher schools.....	183
Andreia Yokob Characteristics of the motivational component of the formation of the professional image of the future educator of preschool educational institution by means of theatrical pedagogy.....	186

УДК 378.011.3-051:784

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.305976>

Тетяна Собченко, доктор педагогічних наук,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Наталія Смолянюк, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Наталія Судакова, заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ Харківського ліцею № 14 Харківської міської ради

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КНР ТА УКРАЇНІ

У статті розглянуто актуальну проблему формування інішомовної компетентності молодших школярів у КНР та Україні.

Представлено авторське розуміння поняття інішомовної компетентності та окреслено основні завдання вивчення англійської мови учнями початкової школи в КНР, психологічні характеристики вікового періоду, а саме молодших школярів в КНР.

На основі аналізу сучасних вітчизняних наукових розвідок, доведено ефективність використання методу проєктів, ігрової діяльності, технології ТРВЗ тощо на уроках англійської мови у початковій школі.

Ключові слова: молодші школярі; інішомовна компетентність; загальна середня освіта; методи навчання; засоби навчання; КНР; Україна.

Лім. 14.

Tetiana Sobchenko, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Education and Innovative Pedagogy Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University
Natalia Smolianiuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Theory and Methods of Teaching Natural and Mathematical Disciplines
in Preschool, Primary and Special Education Department,
Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University
Natalia Sudakova, Deputy Director for Educational Work,
Kharkiv Lyceum No. 14 of the Kharkiv City Council

SOME ASPECTS OF THE PROBLEM OF FORMING JUNIOR PUPILS' FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE IN CHINA AND UKRAINE

The article deals with the topical issue of forming foreign language competence in junior schoolchildren in China and Ukraine.

It is specified that the growing need to learn a foreign language, namely English, is due to the recognition and consolidation of its status as one of the languages of international communication.

The article presents the author's understanding of the concept of foreign language competence, namely: a personal formation that ensures the ability of the learner to successfully communicate with native speakers of another language and effectively solve tasks based on the acquired knowledge, skills, tactics of linguistic behavior.

Based on the analysis of Chinese scientific literature, the main tasks of learning English by primary school students in China, the psychological characteristics of the age period, namely primary school students in China, which should be taken into account in the process of forming foreign language competence, are outlined.

Based on the analysis of modern domestic scientific research, the effectiveness of using the project method, game activities, TEFL technology, etc. in English language lessons in primary school is proved.

It is concluded that the problem of forming the foreign language competence of junior schoolchildren in China and Ukraine is extremely relevant, requiring immediate solution at both theoretical and practical levels.

It has been generalized that in the process of forming junior pupils' foreign language competence, the key place is given to the teacher's use of effective forms, methods and means of teaching. However, it is also necessary to take into account the following factors that influence the effectiveness of the formation of junior pupils' foreign language competence: knowledge of the psychological characteristics of their age period; the need to stimulate pupils' learning and cognitive activity; - involvement of children in the process of critical thinking through playful activities; use of the didactic potential of digital resources, etc.

Prospects for further research are outlined, namely: substantiation of the didactic conditions of the process of forming junior pupils' foreign language competence.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КНР ТА УКРАЇНІ

Keywords: junior schoolchildren; foreign language competence; general secondary education; teaching methods; teaching aids; China; Ukraine.

Постановка проблеми. В епоху глобалізації та численних трансформаційних змін затребуваним є оволодіння іншомовною компетентністю людиною будь-якого віку. Посилення необхідності вивчення іноземної, а саме англійської мови, зумовлено визнанням та закріпленням її статусу як однієї з мов міжнародного спілкування. Президентом України В. Зеленським у червні 2023 р. було подано до Верховної Ради законопроект “Про застосування англійської мови в Україні”. У зв’язку з цим перед педагогічною спільнотою постала необхідність переосмислення практик та методик викладання англійської мови і здійснення пошуку інноваційних шляхів забезпечення ефективного оволодіння нею громадянами.

З огляду на проведені вітчизняною та зарубіжною психолого-педагогічною спільнотою численні дослідження чітко зрозумілим є те, що вивчати іноземну мову, а саме англійську, треба починати якомога раніше.

У контексті окресленої проблеми особливої уваги заслуговує аналіз досвіду КНР, оскільки динамічний та потужний розвиток країни в багатьох сферах уражає весь сучасний світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукової літератури свідчить, що зазначена проблема була порушена в роботах багатьох вітчизняних та китайських учених. Зокрема автори розкрили такі аспекти:

- формування англійської компетентності молодших школярів засобами цифрових технологій [3];
- використання цифрових сервісів на уроках у початковій школі [8];
- можливості використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій в освіті [5; 7];
- розвиток учнів молодших класів у процесі вивчення англійської мови в КНР [9];
- стратегії вивчення англійської мови китайськими молодшими школярами [10; 11];
- формування іншомовної компетентності молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки [3];
- теоретичні аспекти викладання іноземної мови молодшим школярам у китайській середній школі [12; 13; 14];
- теоретичні та практичні питання навчання іноземних мов молодших школярів у школах КНР [4] та інші.

Отже, кількість наукової літератури доводить, що ця тема є актуальною, важливою та необхідною сьогодні, особливо в умовах глобалізаційних процесів у світі, де мова є головним засобом міжкультурного спілкування.

Мета статті. Окреслити теоретичні і практичні аспекти проблеми формування іншомовної компетентності молодших школярів у КНР та Україні.

Виклад основного матеріалу. У контексті зазначеної проблеми варто спочатку розкрити підходи до визначення суті дефініції іншомовної компетентності в науково-педагогічних джерелах, оскільки саме вона є ключовим поняттям нашої статті.

Так, під іншомовною компетентністю вчені розуміють: володіння особистістю необхідною системою умінь та навичок міжособистісного спілкування, що є достатніми для досягнення поставленої мети (Ю. Задунайська); сукупність знань, умінь, навичок, здібностей, ставлень, цінностей, що необхідні для розуміння чужої та продукування власної програми мовленнєвої поведінки відповідно цілі, сфері та ситуації спілкування (Н. Бідюк); багатовимірна інтегральна особистісна якість, що дає можливість ефективно розв’язувати завдання та проблеми у сфері іншомовної взаємодії (С. Ніколаєва).

Уточнимо, що поняття іншомовної компетентності досить часто науковці асоціюють з поняттям комунікативної компетентності.

Поняття іншомовної компетентності ми схильні розглядати як особистісне утворення, що забезпечує здатність здобувача на основі засвоєних знань, умінь, навичок, тактик мовної поведінки успішно комунікувати з носіями іншої мови й ефективно виконувати поставлені завдання.

У КНР з кінця 70-х рр. минулого століття науковці досліджували стратегії щодо вивчення англійської мови учнями початкової школи. Це було пов’язано з тим, що 1978 р. в КНР було офіційно відновлено викладання англійської мови у початковій школі та оприлюднено навчальну програму [4].

З 2001 р. після запровадження нового стандарту навчальної програми з англійської мови в середній школі, що стосувалося усієї території КНР (27 провінцій), чисельність теоретичних та емпіричних досліджень значно збільшилася. Варто відзначити, що їхня тематика у контексті визначеної проблеми була і залишається досить різноманітною. Теоретичні й емпіричні дослідження китайських учених були присвячені вивченню факторів, які впливають на ефективність оволодіння молодшими школярами англійською мовою, з-поміж яких – вік дітей, стать, мотивація, тривалість навчання, мовне середовище, методи, форми засоби навчання, що використовуються вчителем, різні методики навчання тощо [12; 13].

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КНР ТА УКРАЇНІ

Уточнимо, що негативним впливом популяризації вивчення англійської мови в КНР стало зменшення уваги до вивчення інших іноземних мов.

Ся Цзяньцзін зазначає, що основними завданнями вивчення англійської мови учнями початкової школи в КНР є такі, як:

- формування базової іноземної грамотності;
- стимулювання та розвиток інтересу до вивчення англійської мови;
- формування здатності активно вчитися та співпрацювати з іншими;
- формування певного рівня навичок аудіювання та говоріння;
- закладення фундаментальної основи для майбутнього вивчення англійської мови в старших класах [14].

Китайський науковець наголошує на тому, що слухання та говоріння тісно пов'язані між собою, оскільки перше є передумовою другого, а друге – природним результатом першого. Вивчення англійської мови молодшими школярами має стимулювати в учнів ентузіазм, що дозволить їм оволодіти іноземною мовою активно та із задоволенням. Варто зазначити, що Ся Цзяньцзін вважає важливим враховувати такі психологічні характеристики вікового періоду, а саме молодших школярів:

- провідна роль прямої мотивації;
- абсолютна довіра та опора на вчителів;
- мислення багате, конкретне, яскраве, а увага має наслідувальні риси;
- під час навчання переважає мимовільна увага;
- допитливість і активність, проте невміння контролювати себе;
- інтереси та захоплення не є постійними [14].

Виходячи з вищезазначеного, науковець у своєму дослідженні пропонує конкретні методи та прийоми навчання, які вчитель має використовувати під час здійснення аудіювання та говоріння у процесі формування іноземної компетентності молодших школярів.

Зміст навчальних програм з англійської мови для молодших школярів, види діяльності, уміння і навички, якими оволодівають учні в КНР, детально схарактеризувала у дисертаційній роботі Ю. Лахмотова. Цінним для нашого дослідження є те, що науковиця визначила методи навчання, які сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, стимулюють пізнавальний інтерес, зокрема, такі: інноваційні методи з використанням ІКТ, методи комунікативного навчання, методи граматичного перекладу, аудіо-лінгвальні методи, методи ігрової діяльності [4].

Поділяємо думку Ю. Лахмотової, що вивчення англійської мови є вимогою сучасності, а введення цієї дисципліни для вивчення учнями, починаючи з 1 класу початкової школи, є правильним рішенням,

оскільки впливає на загальний розвиток дитини, а, головне, є процесом формування іноземної компетентності як в КНР, так і Україні.

У пригоді стало дослідження вітчизняної науковиці Л. Байдюк, у якому вона наголошує, що іноземна компетентність є вагомим фактором розвитку особистості. Коли індивіди спілкуються відбувається взаємне збагачення інформацією, набуття нових цілей, мотивів, інтересів, розвиток кругозору та формування рис характеру. Варто зазначити, що Л. Байдюк акцентує увагу на тому, що метою навчання іноземної мови на сучасному етапі є формування компетенції, спрямоване передовсім на її практичне оволодіння, проте в цифрову епоху затребуваним є формування вміння працювати з інформаційними джерелами, творчо та критично мислити [1, 62–64].

Деяко схожу думку висловлюють І. Костікова та Ц. Хаочже, стверджуючи, що на сучасному етапі цифровізації у процесі формування іноземної компетентності молодших школярів вчитель на уроках має застосовувати широкий потенціал цифрових технологій, зокрема, при використанні музично-пісенних засобів. У наукових доробках авторів детально розглянуто приклади використання музично-пісенних засобів, що сприяють формуванню іноземної компетентності учнів початкових класів на уроках вивчення англійської мови. Молодші школярі можуть прослуховувати й аналізувати англійські пісні, повторювати та відтворювати їх, виконувати різноманітні творчі вправи (індивідуальні та групові) під ефективним керівництвом учителя. Так, наприклад, для цього можна використовувати такий цифровий ресурс, як: Learn English Kids (містить численну кількість пісень та завдання для роботи з ними) [2].

У дослідженнях Т. Собченко та Му Веньлуна проаналізовані популярні музичні цифрові застосунки в КНР, зокрема, Changjiang Rain Classroom, Mootools тощо [5; 7].

Л. Байдюк та Т. Олинець пропонують для якісного формування іноземної компетентності молодших школярів широко використовувати метод проєктів, обґрунтовуючи його доцільність тим, що він дозволяє:

- стимулювати інтерес молодших школярів до вивчення іноземної мови;
- створити умови для спільної навчальної діяльності учнів;
- забезпечити розвиток пізнавальної активності учнів, активізувати процес мислення та осмислення нового;
- через проєктну діяльність самостійно застосовувати набуті знання для виконання практичних завдань;
- створити інноваційно-розвивальне середовище;

- розвивати творчі здібності молодших школярів;
- поставити учня в активну позицію тощо [1; 6].

Суголосним аналізованій проблемі є дослідження Ю. Котелянець та О. Нікітіної, у якому проаналізовано різні ефективні методичні прийоми у процесі формування іншомовної компетентності молодших школярів. Так, учені обґрунтовують доцільність використання технології ТРВЗ (колективні ігри “Створюємо казку”, “Оживи картинку”, “Театралізація”, “Оркестр”, “Перекладачі” тощо) саме на уроках англійської мови з учнями початкових класів, оскільки залучення дітей до процесу критичного мислення дає їм можливість демонструвати високий рівень умінь приймати рішення, проявляти творчість тощо [3, 23–24].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна підсумувати, що проблема формування іншомовної компетентності молодших школярів у КНР та Україні є надзвичайно актуальною і вимагає негайного розв’язання як на теоретичному так на практичному рівнях.

Ми дійшли висновку, що у процесі формування іншомовної компетентності молодших школярів ключове місце відводиться використанню вчителем ефективних форм, методів та засобів навчання. Проте також необхідно обов’язково враховувати такі чинники, що впливають на ефективність формування іншомовної компетентності молодших школярів:

- знання психологічних особливостей їх вікового періоду,
- необхідність стимулювання навчально-пізнавальної діяльності школярів;
- залучення дітей до процесу критичного мислення через ігрову діяльність;
- використання дидактичного потенціалу цифрових ресурсів тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні дидактичних умов процесу формування іншомовної компетентності молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байдюк Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи в сучасних умовах. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. № 2 (26). С. 59–69. DOI: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(26\).2022.267621](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(26).2022.267621)
2. Костікова І., Цзян Хаочже. Музично-пісенні засоби формування англійської компетентності молодших школярів: можливості цифрових технологій. *Електронне наукове фахове видання “Відкрите освітнє Е-середовище сучасного університету”*. 2023. № 15. С. 73–84. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.156>
3. Котелянець Ю.С., Нікітіна О.О. Формування іншомовної компетентності молодших школярів засобами ТРВЗ-педагогіки. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 200. С. 21–25. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-200-21-25>

4. Лахмотова Ю.В. Навчання іноземних мов молодших школярів у школах КНР: ... дис. канд. пед. наук: 13.00.01. “Загальна педагогіка та історія педагогіки” (011 – освітні, педагогічні науки). 2018. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, Харків, 245 с.

5. Му Веньлун, Собченко Т.М. Використання цифрових платформ у вищій музичній освіті КНР в епоху “ІНТЕРНЕТ+”: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Ресурсно-орієнтоване навчання в “3D”: доступність, діалог, динаміка. (м. Полтава, 22–23 лютого 2023 року). Полтава: ПУЕТ. С. 1059–1062. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12841>.

6. Олинець Т. Формування іншомовної комунікативної компетентності молодших школярів засобами проектної технології. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 25. Ч. 2. Кам’янець-Подільський, 2018. С. 236–240.

7. Собченко Т. Використання цифрових сервісів та інструментів у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2022. № 2. С. 93–100. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2022-7-10>

8. Смоляннюк Н., Собченко Т., Сирота А. Цифрові сервіси на уроках “Дизайн і технології”: проблеми, реалії, перспективи. *Молодь і ринок*. 2024. Вип. 3 (233). С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301644>

9. 王國榮. 初中生英語學習策略研究與培養[D]. 山東師範大學: 山東師範大學 2008.

10. 王飛. 初中生英語學習策略培訓的研究[D]. 東北師範大學: 東北師範大學 2007.

11. 徐淑燕. 中國初中生英語學習策略研究述評 2017.

12. 陳德喜. 高師理科低年級英語教改淺論. *寶雞師院學報(哲學社會科學版)*. 1985. (04), 98–103. doi: 10.13467/j.cnki.jbuss.1985.04.017.

13. 胡學雲. 中學英語教改理論面面觀. *山東外語教學*. 1992. (Z1), 145–148+157. doi:10.16482/j.sdwy37-1026.1992.z1.036.

14. 作者: 夏俊晶. 淺談利用小學低年級學生心理特點培養英語聽說能力 作者: 校園英語雜誌社 2019. URL: <http://m.xiaoyuanyingyu.com/view.php?aid=7572>

REFERENCES

1. Baidiuk, L. (2022). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv pochatkovoi shkoly v suchasnykh umovakh [Formation of Future Primary School Teachers’ Communicative Competence in Modern Conditions]. *Problems of Modern Teacher Training*. No. 2 (26), pp. 59–69. [in Ukrainian].
2. Kostikova, I. & Tszian, Khaochzhe (2023). Muzychno-pisenni zasoby formuvannia anhlomovnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv: mozhlyvosti tsyfrovyykh tekhnolohii [Musical and song means of forming junior schoolchildren’s English-language competence: possibilities of digital technologies]. *Electronic Scientific Professional Journal “Open educational e-environment of modern university”*. No. 15, pp. 73–84. [in Ukrainian].
3. Kotelianets, Yu.S. & Nikitina, O.O. (2021). Formuvannia inshomovnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy TRVZ-pedahohiky [Formation of Foreign Language Competence of Junior Schoolchildren by Means

УПРОВАДЖЕННЯ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

of TEFL Pedagogy]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. No. 200, pp. 21–25. [in Ukrainian].

4. Lakhmotova, Yu.V. (2018). Navchannia inozemnykh mov molodshykh shkoliariv u shkolakh KNR [Teaching Foreign Languages to Primary School Students in Chinese Schools]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 245. [in Ukrainian].

5. My Venlun, Sobchenko, T.M. (2023). Vykorystannia tsyfrovyykh platform u vyshchii muzychnii osviti KNR v epokhu "INTERNET+" [The Use of Digital Platforms in Higher Music Education in China in the Internet+ Era]. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii "Resursno-oriientovane navchannia v "3D": dostupnist, dialoh, dynamika. (m. Poltava, 22–23 liutoho 2023 roku) – Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference "Resource-oriented learning in "3D": accessibility, dialogue, dynamics". (Poltava, February 22–23, 2023)*. Poltava, pp. 1059–1062. [in Ukrainian].

6. Olynets, T. (2018). Formuvanni inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy proektnoi tekhnolohii [Formation of junior schoolchildren's foreign language communicative competence by means of project technology]. *Pedagogical Education: Theory and Practice*. No. 25 (2). Kamianets-Podilskyi, pp. 236–240. [in Ukrainian].

7. Sobchenko, T.M. (2022). Vykorystannia tsyfrovyykh servisiv ta instrumentiv u protsesi profesiinoi pidhotovky

maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [The use of digital services and tools in the process of professional training of future music teachers]. *Scientific journal of Khortytsia National Academy*. No. 2, pp. 93–100. [in Ukrainian].

8. Smolianiuk, N., Sobchenko, T. & Syrota, A. (2024). Tsyfrovii servisy na urokakh "Dyzain i tekhnolohii": problemy, realii, perspektyvy. [Digital services in Design and Technology classes: problems, realities, prospects]. *Youth & market*. No. 3 (233), pp. 18–23. [in Ukrainian].

9. 王国荣. (2008). 初中生英语学习策略研究与培养 [D]. 山东师范大学: 山东师范大学. [in Chinese].

10. 王飞. (2007). 初中生英语学习策略培训的研究 [D]. 东北师范大学: 东北师范大学. [in Chinese].

11. 徐淑燕. (2017). 中国初中生英语学习策略研究述评. [in Chinese].

12. 陈德喜. (1985). 高师理科低年级英语教改浅论. *宝鸡师范学院学报(哲学社会科学版)* (04), pp. 98–103. [in Chinese].

13. 胡学云. (1992). 中学英语教改理论面面观. *山东外语教学* (Z1), 145-148+157. [in Chinese].

14. 作者: 夏俊晶. (2019). 浅谈利用小学低年级学生心理特点培养英语听说能力 作者: 校园英语杂志社. [in Chinese].

Стаття надійшла до редакції 10.06.2024

УДК 37.091.3:004.89

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.311079>

Олена Квас, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка
Олександр Петровський, магістр комп'ютерних наук
спеціальності "Комп'ютерні науки"
Національного університету "Львівська політехніка"

УПРОВАДЖЕННЯ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкривається сутність поняття "активне навчання", виокремлюються його основні характеристики та переваги, презентуються результати сучасних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців щодо ефективності цього нового формату навчання, який передбачає використання симуляцій, експериментів, інтерактивних візуалізацій та ігор безпосередньо в освітньому процесі. Описано потенціал інформаційних технологій у впровадженні активного навчання в освітній процес.

Ключові слова: активне навчання; освітній процес; здобувачі освіти; інформаційні технології; симуляція; візуалізація; навчання, засноване на грі.

Лім. 19.

Olena Kvas, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education Department,
Ivan Franko National University of Lviv
Oleksandr Petrovskiy, Master of Computer Science,
"Computer Science" Specialty,
Lviv Polytechnic National University

IMPLEMENTATION OF ACTIVE LEARNING INTO THE EDUCATIONAL PROCESS USING INFORMATION TECHNOLOGIES

The rapid development of modern technologies affects all spheres of society and certainly requires significant transformations in the Ukrainian education system, particularly in teaching and learning methods. An alternative to the

traditional approach to learning is the concept of active learning, which aims to correct its shortcomings by changing the role of the student from a passive listener to an active researcher. The article reveals the essence of the concept of “active learning”, and identifies the main characteristics of active learning, which include: comprehensive activation of educational and cognitive activities of students; creation of a student-centered environment, and formation of new roles (e.g., student – researcher, teacher – facilitator); active involvement in various types of experiential learning activities and reflection on what students are doing; stimulating the development of productive, visual, analytical, practical, critical thinking of students; effective memorization of educational information (due to the alignment of active learning principles with the mechanisms of how the knowledge is processed and stored in our brain); increasing motivation, improving communication skills and reducing the number of failures in learning, etc. The results of modern research by domestic and foreign scientists on the effectiveness of this new learning format, which involves using simulations and experiments directly in the educational process, are presented. The potential of information technologies in implementing active learning in the educational process is described. It is noted that information technology allows, with the help of specially designed simulations, interactive visualizations, and games, to convey complex abstract concepts to students in a visual form and give them the opportunity to explore them practically, forming real experience and a deep understanding of the problem. Thanks to high-quality visual analogies, students form mental models of the phenomena under study, and the interactive component makes these analogies, and therefore the phenomena themselves, a real part of their world.

Keywords: active learning; educational process; students; information technology; simulation; visualization; game-based learning.

Постановка проблеми. Швидкий розвиток сучасних технологій впливає на всі сфери життя суспільства, і, безумовно, вимагає значних трансформацій у системі освіти України, зокрема, щодо методів викладання та навчання.

Традиційна модель навчання, яка здебільшого зводиться до передачі готових знань не завжди забезпечує якісне їх засвоєння здобувачами освіти, і мало орієнтована на розвиток їхньої пізнавальної активності, здатності виявляти й аналізувати проблеми, самостійно визначати шляхи їх розв'язання. Фахівці давно вже наголошують на необхідності застосування зовсім інших підходів до організації навчання, а також іншої системи взаємодії між педагогом і учнем / студентом [1; 2; 5; 19].

Як зазначається у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні [4], одним із важливих напрямів розвитку і вдосконалення системи освіти є інформатизація навчального процесу за допомогою розробки ефективних комп'ютерно орієнтованих систем навчання задля розширення і поглиблення теоретичних знань і практичних навичок здобувачів освіти [4, 118]. Сучасні інформаційні технології, зокрема, розширюють можливості впровадження активного навчання в освітньому процесі [12].

Активне навчання є одним із нових форматів, який передбачає використання симуляцій та експериментів безпосередньо в освітньому процесі, а для досягнення цілей навчання використовуються різні технологічні інструменти, такі як мультимедіа, аудіо, візуальні й анімаційні або 3D-зображення [16; 19].

Метод активного навчання використовується для підвищення ефективності та якості результатів навчання здобувачів освіти, коли вони навчаються в активному середовищі і їм доступні різні можливості для використання технологій. Щоб краще зрозуміти сутність того, що вони вивчають, здобу-

вачі освіти безпосередньо досліджують нові концепції під час навчання або експериментують з ними для отримання досвіду [8]. Впровадження у сучасну освітню систему цих технологічних інновацій у навчальний процес дає можливість здобувачам освіти накопичувати великий масив знань, бути креативними й інноваційними у своєму мисленні, використовуючи різноманітні технології для отримання потрібної інформації під час навчання.

Однак у вітчизняній дидактиці, як зазначає О. Пометун, можна зустріти лише декларації про важливість активного навчання, особливо у контексті НУШ. Ґрунтовно розробленої концепції активного навчання і моделей її реалізації при навчанні окремих предметів й досі немає [5, 107].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці наголошують на складності і багатогранності проблеми запровадження активного навчання в освітній процес [1; 5; 3; 6; 13; 14].

Активне навчання, як зазначає О. Пометун, – це підхід, при якому здобувачі освіти стають активними учасниками (суб'єктами) освітнього процесу, а педагог виконує лише роль організатора, фасилітатора та модератора їхніх активностей [5, 110]. На думку М. Дяченко-Богун, активне навчання забезпечує перехід від традиційних регламентованих і програмованих методів навчання до розвиткових, проблемних, дослідницьких та пошукових, актуалізуючи при цьому пізнавальні мотиви й інтереси учнів / студентів і створюючи умови для творчості в навчанні [1, 76].

Виходячи з критеріїв активного навчання, науковці до основних видів такої навчальної діяльності зараховують використання інформаційних (комп'ютерних) технологій на заняттях; реалізацію навчання, заснованого на грі (або гейміфікацію); застосування кейс-методу; створення проєктів; дослідження та експериментування тощо [3; 5]. Аналізуються також бар'єри та труднощі, які мо-

жуть виникати при впровадженні активного навчання в освітньому процесі [6].

Мета статті – розкрити сутність активного навчання та можливості використання інформаційних технологій при його впровадженні в освітній процес.

Виклад основного матеріалу. З точки зору нейропсихології, найефективнішими підходами до організації процесу навчання є ті, які враховують природу механізмів обробки та зберігання інформації нашого мозку. Головна задача мозку – вибудувати якомога точнішу модель світу, яка дасть можливість успішно передбачати наслідки власних дій і зовнішніх явищ, найрезультативніше інтерпретувати сенсорну інформацію й ефективно розв'язувати різноманітні задачі, з-поміж яких і ті, що потребують синтезу принципово нових концепцій та підходів. Процес уточнення моделі світу відбувається автоматично, повсякчас і не зупиняється допоки триває набуття нового досвіду. Це, наприклад, дозволяє дітям, мотивованим невичерпною цікавістю, через гру, численні експерименти, спроби і помилки, несвідомо опановувати своє тіло, вивчати те, як працюють фізичні об'єкти тощо ще до того, як у них з'являється самосвідомість, здатність говорити і розуміти мову.

Варто наголосити на тому, що середовище, у якому функціонує людина, повністю визначає як те, чому саме вона навчиться, так і те, з якою ефективністю відбуватиметься навчання. Метааналіз численних наукових публікацій у престижних журналах у галузі освіти, здійснений науковцями С. Прамесварі і Ч. Будянто, підтвердив, що ефективне навчання забезпечується поєднанням високої якості викладання з високою якістю організації навчального середовища [14].

На думку Дж. Андерсона і Л. Скулера, частота і якість взаємодії з об'єктом навчання, зумовлюють більші обсяги набутих знань щодо нього, а отримуваний досвід консолідується та пріоритезується за "важливістю для виживання": нагальністю і поширеністю проблеми [7] та інтенсивністю емоційних переживань [17]. Однак існує і зворотня сторона спрямованості роботи мозку на виживанні у реальному світі: що більше об'єкт навчання віддалений від безпосередньо спостережуваного світу, то важчим стає його опанування, і через те, що поточне середовище меншою мірою спонукає людину до його дослідження, і через те, що можливості його різностороннього дослідження та інтеграції отриманого досвіду у наявну модель реальності значно вужчі (особливо це стосується цілковито абстрактних концепцій, які неможливо напряму асоціювати із сенсорними переживаннями).

Відповідно, задля того, щоб навчання було ефективним і в його результаті формувалися стійкі якісні ментальні моделі, що дають змогу розв'язувати комплексні задачі, педагогічні праців-

ники й адміністрація закладів освіти мають сприяти конструюванню таких умов, в яких об'єкти вивчення стають настільки ж досяжними (уможливлення практичного дослідження) і необхідними для успішного існування у цьому середовищі (актуалізація об'єкта вивчення), наскільки ними є сутності і явища реального світу.

Проте переважальний сьогодні традиційний підхід до організації освітнього процесу, який полягає у передачі готових знань під час лекцій з подальшим повторенням матеріалу на практичних заняттях та періодичною оцінкою засвоєння матеріалу у вигляді самостійних та контрольних робіт, повною мірою не відповідає описаним вище характеристикам ефективного середовища навчання.

Альтернативою традиційному підходу до навчання виступає концепція *активного навчання*, яка покликана виправити його недоліки, змінюючи роль учня / студента із пасивного слухача на активного дослідника. Науковці Д. Ломбарді, Т. Шиплі та ін. розуміють активне навчання як практику, яка утворює екосистему конструювання знань (англ. *construction-of-understanding ecosystem*), і наводять таке його визначення: активне навчання – це освітній процес, у якому педагог, навчальне середовище та навчальна діяльність спонукають здобувачів освіти до того, щоб вони були активними учасниками процесу навчання і здійснювали на нього прямий вплив [13].

У результаті впровадження активного навчання, завдяки спільному з педагогом аналізуванню проблем, генеруванню рішень і розв'язуванню задач, підвищується пізнавальна мотивація і залученість здобувачів освіти, зміщується фокус із запам'ятовування готових знань на розуміння природи об'єкта навчання. Усе це сприяє розвитку критичного і креативного мислення, а орієнтація на розвиток навичок і практичне застосування навіть суто теоретичних концепцій надає студентам реальний досвід, який зумовлює як значно легше, природніше і більш довгострокове запам'ятовування матеріалу, так і фундамент, на базі якого проблеми можуть розв'язуватися у майбутньому.

Ефективність активного навчання була неодноразово підтверджена експериментально. Зокрема, результати мета аналізу 225 досліджень, присвячені оцінці ефективності активного навчання, здійсненого С. Фріменом та його колегами [11], показали, що впровадження цього підходу у півтора рази знижує ймовірність студента не скласти іспит і підвищує оцінки з навчальних дисциплін на половину стандартного відхилення. А робота Л. Деслор'є та Л. Маккарті продемонструвала, що незважаючи на те, що традиційне навчання за умови викладання досвідченим лектором, який вміє зацікавити, може суб'єктивно сприйматися як більш продуктивне, активне навчання у порівнянні з ним

сприяє набагато кращому засвоєнню матеріалу [9].

Нейробіологічне дослідження, присвячене відмінностям у впливі традиційного і активного навчання на мозок, проведене Дж. Дубінські та А. Хамідом у 2024 р., також продемонструвало, що знання, набуті шляхом активного навчання, мають вищу “нейронну цінність”, яка приписується інформації, отриманій в умовах невизначеності завдяки власним зусиллям, експериментальному досвіду та соціальній взаємодії, порівняно з інформацією, отриманою під час лекцій, коли здобуття знань не гарантує їх вбудовування у модель реальності, а невизначеність низька [10].

Інформаційні технології, особливо онлайн-курси, вебсайти та застосунки для персональних комп'ютерів і смартфонів, мають великий потенціал для ефективного впровадження активного навчання. Зокрема, вони надають можливість за допомогою спеціально розроблених симуляцій, інтерактивних візуалізацій та ігор у наочній формі донести до учнів / студентів комплексні абстрактні концепції та дозволити їм практично їх дослідити, формуючи реальний досвід та глибоке розуміння проблеми. Завдяки візуальним аналогіям педагогі можуть сформувати у здобувачів освіти якісні ментальні моделі феноменів, що вивчаються, а інтерактивна складова уможливило зробити їх, а отже, і самі феномени, реальною частиною їхнього світу.

На думку науковців, симуляційний дизайн та візуалізація під час навчання є особливо важливими при вивченні математики, фізики, хімії, техніки, медицини [16, 19].

У 2023 р. було проведено дослідження впливу використання відомої навчальної платформи Brilliant (brilliant.org), заснованої на теорії конструктивізму та принципах інтерактивного навчання, на успішність учнів [15]. За результатами дослідження, учні, які використовували Brilliant для вивчення лінійної алгебри і матричних операцій, отримували значно вищі оцінки, були більше зацікавленими і приділяли навчанню більше часу, та, за їх словами, платформа допомогла їм отримати глибоке розуміння предмету, навчитися застосовувати знання у реальному світі [15].

На додаток до інтерактивних симуляцій, ще одним методом застосування інформаційних технологій для реалізації активного навчання є використання спеціально розроблених комп'ютерних ігор. Проведений у 2021 р. метааналіз 57 експериментальних досліджень, продемонстрував, що переважна більшість (84 %) спроб впровадження заснованого на грі навчання математики асоціювалися зі значним поліпшенням показників у афективній сфері учнів, а саме було зафіксовано підвищення мотивації та залученості до навчання, а також поліпшення ставлення учнів до математики загалом. На ті експериментальні дослідження, що

мали неоднозначні результати, на думку авторів, вплинули невідповідні дослідницькі інструменти, помилки у дизайні ігор та особливі умови в навчальних групах [18].

Висновки. Однією з умов підвищення якості освіти є системне впровадження в закладах освіти методів активного навчання, які спрямовані на активізацію й актуалізацію пізнавального, мотиваційного та соціально-особистісного потенціалу здобувачів освіти, створення ефективного навчального середовища, яке допомагає у процесі навчання отримувати практичний (експериментальний) досвід розв'язання задач завдяки комунікації і використанню різноманітних технологічних інструментів, зокрема комп'ютерних симуляцій, інтерактивних візуалізацій, навчальних ігор тощо.

Хоча існують різні підходи до трактування активного навчання, всі вони мають деякі спільні характеристики, до яких можна віднести: всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти; створення середовища, орієнтованого на учня/студента і формування нових ролей (напр., учень – дослідник, вчитель – фасилітатор); активне залучення до різних видів дослідно-експериментальної навчальної діяльності і рефлексії над тим, що здобувачі освіти роблять; стимулювання розвитку продуктивного, візуального, аналітичного, практичного, критичного мислення учнів / студентів; ефективне запам'ятовування навчальної інформації (через відповідність активного навчання особливостям роботи механізмів обробки та збереження інформації нашого мозку); підвищення мотивації, удосконалення комунікативних навичок та зменшення кількості невдач у навчанні тощо.

Саме інформаційні технології уможливають за допомогою спеціально розроблених симуляцій, інтерактивних візуалізацій та ігор у наочній формі донести до здобувачів освіти комплексні абстрактні концепції і дати їм можливість практично їх дослідити, формуючи реальний досвід та глибоке розуміння проблеми. Завдяки вдало підібраним візуальним аналогіям у студентів / учнів формуються якісні ментальні моделі явищ, що вивчаються, а інтерактивна складова робить ці аналогії, а отже, і самі явища, реальною частиною їхнього світу.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальному аналізованні умов і критеріїв успішного застосування окремих методів активного навчання та їх комбінацій, а також у розробці й апробації підходу, який дозволить максимізувати ефективність впровадження інформаційних технологій в освітній процес у контексті імплементації активного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстер-*

- ності. 2014. № 14. С. 74–79. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4444/1/Djachenko.pdf>
2. Ільченко О. Активні форми навчання як умова професійного становлення майбутніх дефектологів-логопедів. *Актуальні проблеми корекційної освіти (педагогічні науки)*. 2015. № 5. С. 132–141. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/191/251.pdf>
3. Коваль В., Маслюк К. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інноваційних освітніх технологій. *Молодь і ринок*. 2024. № 6 (226). С. 18–25. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.307757>
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за ред. В. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
5. Пометун О. Активне навчання учнів історії та громадянської освіти у контексті запровадження державного стандарту базової середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-106-115>
6. Совгар О. Активне навчання та його застосування у викладанні англійської мови. *Науково-методичний журнал "Іноземні мови"*. 2021. № 2. С. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2021.2.235675>
7. Anderson J., Schooler L. Reflections of the Environment in Memory. *Psychological Science*. 1991. Vol. 6. No. 2. pp. 396–408. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1991.tb00174.x>
8. Cinganotto L., Panzavolta S., Garista P., Guasti L., Dourmashkin P. TEAL as an innovative teaching model. Insights from “educational avant-garde” movement in Italy. *Je-LKS Teaching Model*. 2016. Vol. 12. pp. 115–126. DOI: <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1130>
9. Deslauriers L., McCarty L., Miller K., Callaghan K., Kestin G. Measuring actual learning versus feeling of learning in response to being actively engaged in the classroom. *Applied Physical Sciences*. 2019. Vol. 116. No. 39. pp. 19251–19257. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1821936.116>
10. Dubinsky J., Hamid A. The neuroscience of active learning and direct instruction. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2024. Vol. 163. Article 105737. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2024.105737>
11. Freeman S., Eddy S., McDonough M., Smith M., Okoroafor N., Jordt H., Wenderoth, M. Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Psychological and Cognitive Sciences*. 2014. Vol. 111. No. 23. pp. 8410–8415. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111>
12. Hassan N., Puteh S. A Survey of Technology Enabled Active Learning in Teaching and Learning Practices to Enhance the Quality of Engineering Students. *Advanced Science Letters*. 2017. Vol. 23. No. 2. pp. 1104–1108. DOI: <https://doi.org/10.1166/asl.2017.7509>
13. Lombardi D., Shipley T. The curious construct of active learning. *Psychological Science in the Public Interest*. 2021. Vol. 22. No. 1. pp. 8–43. DOI: <https://doi.org/10.1177/1529100620973974>
14. Prameswari S., Budiyo C. The development of the effective learning environment by creating an effective teaching in the classroom. *Indonesian Journal of Informatics Education*. 2017. Vol. 1. No. 1. pp. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.20961/ijie.v1i1.11960>
15. Puente M., Perez H. Assessing the Impact of Brilliant.org on Enhancing Mathematics Academic Performance among High School Students in Colombia: A Quasi-Experimental Study. *Mathematics Teaching Research Journal*. 2023. Vol. 15. No. 2. pp. 82–103. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1394390.pdf>
16. Tien E., Tin C., Hamid H. Use of Technology in Active Learning Teaching Practices to Enhance Lecturers’ Self-Efficacy in Technical University Environment. *International Journal of Engineering Research & Technology*. 2020. Vol. 9. No. 6. pp. 436–443. DOI: <https://doi.org/10.17577/IJERTV9IS060288>
17. Tyng C., Amin H., Saad M., Malik A. The Influences of Emotion on Learning and Memory. *Frontiers in Psychology*. 2017. No. 8. Article 235933. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01454>
18. Vankúš P. Influence of Game-Based Learning in Mathematics Education on Students’ Affective Domain. *A Systematic Review. Mathematics*. 2021. Vol. 9. No. 9. Article 986. DOI: <https://doi.org/10.3390/math9090986>
19. Yang W., Zhang X., Chen X., Lu J., Tian F. Based case-based learning and flipped classroom as a means to improve international students’ active learning and critical thinking ability. *BMC Medical Education*. 2024. Vol. 24. No. 1. Article 759. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12909-024-05758-8>

REFERENCES

1. Dyachenko-Bogun, M. (2014). Aktyvni metody navchannya u vyshchomu navchalnomu zakladi [Active methods of learning in a higher educational institution]. *Origins of pedagogical skills*, No. 14, pp. 74–79. Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4444/1/Djachenko.pdf> [in Ukrainian].
2. Ilchenko, O. (2015). Aktyvni formy navchannya yak umova profesiynoho stanovlennya maybutnikh defektolohiv-lohopediv [Active forms of training as a condition of becoming a professional future pathologists, speech therapists]. *Actual problems of the correctional education (pedagogical sciences)*, No. 5, pp. 132–141. Available at: <https://aqce.com.ua/download/publications/191/251.pdf> [in Ukrainian].
3. Koval, V. & Maslyuk, K. (2024). Profesiyna pidhovtovka maybutnikh uchyteliv ukrajinskoyi movy i literatury z vykorystannyam innovatsiynykh osvitnikh tekhnolohiy [Professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature using innovative educational technologies]. *Youth & market*. No. 6 (226). pp. 18–25. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.307757> [in Ukrainian].
4. Kremen, V. (Ed.) (2016). Natsionalna dopovid pro stan i perspektivy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of education development in Ukraine]. Kyiv, 448 p. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> [in Ukrainian].
5. Pometun, O. (2021). Aktyvne navchannya uchniv istoriyi ta hromadyanskoyi osvity u konteksti zaprovadzhennya derzhavnogo standartu bazovoyi srednyny osvity [Active learning of students of history and civic education in the context of the introduction of the state standard of basic secondary education]. *Ukrainian Pedagogical Journal*, No. 4, pp. 106–115. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-106-115> [in Ukrainian].
6. Sovhar, O. (2021). Aktyvne navchannya ta yoho zastosuvannya u vykladanni anhliyskoyi movy [Active

- learning and its application in teaching English]. *Scientific and methodical journal "Foreign languages"*, No. 2, pp. 16–22. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2021.2.235675> [in Ukrainian].
7. Anderson, J. & Schooler, L. (1991). Reflections of the Environment in Memory. *Psychological Science*, Vol. 6 (2), pp. 396–408. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1991.tb00174.x> [in English].
8. Cinganotto, L., Panzavolta, S., Garista, P., Guasti, L. & Dourmashkin, P. (2016). TEAL as an innovative teaching model. Insights from “educational avant-garde” movement in Italy. *Je-LKS Teaching Model*, Vol. 12. pp. 115–126. DOI: <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1130> [in English].
9. Deslauriers, L., McCarty, L., Miller, K., Callaghan, K. & Kestin, G. (2019). Measuring actual learning versus feeling of learning in response to being actively engaged in the classroom. *Applied Physical Sciences*, Vol. 116 (39). pp. 19251–19257. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1821936116> [in English].
10. Dubinsky, J. & Hamid, A. (2024). The neuroscience of active learning and direct instruction. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, Vol. 163. Article 105737. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2024.105737> [in English].
11. Freeman, S., Eddy, S., McDonough, M., Smith, M., Okoroafor, N., Jordt, H. & Wenderoth, M. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Psychological and Cognitive Sciences*, Vol. 111 (23). pp. 8410–8415. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111> [in English].
12. Hassan, N. & Puteh, S. (2017). A Survey of Technology Enabled Active Learning in Teaching and Learning Practices to Enhance the Quality of Engineering Students. *Advanced Science Letters*, Vol. 23 (2). pp. 1104–1108 DOI: <https://doi.org/10.1166/asl.2017.7509> [in English].
13. Lombardi, D. & Shipley, T. (2021). The Curious Construct of Active Learning. *Psychological Science in the Public Interest*, Vol. 22(1), pp. 8–43. DOI: <https://doi.org/10.1177/1529100620973974> [in English].
14. Prameswari, S. & Budiyanto, C. (2017). The development of the effective learning environment by creating an effective teaching in the classroom. *Indonesian Journal of Informatics Education*, Vol. 1 (1), pp. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.20961/ijie.v1i1.11960> [in English].
15. Puente, M. & Perez, H. (2023). Assessing the Impact of Brilliant.org on Enhancing Mathematics Academic Performance among High School Students in Colombia: A Quasi-Experimental Study. *Mathematics Teaching Research Journal*, Vol. 15 (2), pp. 82–103. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1394390.pdf> [in English].
16. Tien, E., Tin, C. & Hamid, H. (2020). Use of Technology in Active Learning Teaching Practices to Enhance Lecturers’ Self-Efficacy in Technical University Environment. *International Journal of Engineering Research & Technology*, Vol. 9 (6), pp. 436–443 DOI: <https://doi.org/10.17577/IJERTV9IS060288> [in English].
17. Tyng, C. M., Amin, H. U., Saad, M. N. & Malik, A.S. (2017). The Influences of Emotion on Learning and Memory. *Frontiers in Psychology*, No. 8. Article 235933. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01454> [in English].
18. Vankúš, P. (2021). Influence of Game-Based Learning in Mathematics Education on Students’ Affective Domain. *A Systematic Review. Mathematics*. Vol. 9 (9). Article 986. DOI: <https://doi.org/10.3390/math9090986> [in English].
19. Yang, W., Zhang, X., Chen, X., Lu, J. & Tian, F. (2024). Based case-based learning and flipped classroom as a means to improve international students’ active learning and critical thinking ability. *BMC Medical Education*, Vol. 24 (1). Article 759. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12909-024-05758-8> [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.07.2024

“Добрый разум робитъ легкимъ будь-якій спосіб життя”.

Григорій Сковорода
український філософ, поет, педагог

“Не в кількості знань полягає освіта, а в повному розумінні й майстерному застосуванні всього того, що знаєш”.

Адольф Дістервег
німецький педагог-демократ

“Успіхи науки – діло часу і сміливості розуму”.

Вольтер
французький філософ

“Для вченої й освіченої людини жити – значить мислити.

Цицерон
давньоримський політичний діяч, філософ та літератор

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”**

УДК 378.091.33:62]:001.89

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308667>

Марина Гриньова, доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, ректор
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Ольга Титаренко, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
кафедри теорії і методики технологічної освіти
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-
ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”**

У статті розглянуто концептуальні підходи до розробки навчально-методичного забезпечення дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”. Виявлено основні виклики та перспективи, з якими стикаються заклади освіти під час інтеграції новітніх технологічних рішень у процес навчання. Окреслено ключові аспекти, необхідні для ефективного залучення студентів до наукових досліджень у технологічній сфері, зокрема, розвиток критичного мислення, аналітичних здібностей та вміння застосовувати теоретичні знання на практиці.

Аналіз підходів до викладання показав, що значну роль відіграє створення мотиваційного середовища, яке стимулює наукову ініціативу та самостійність студентів. Було визначено, що сучасні освітні технології можуть значно підвищити ефективність навчального процесу, якщо їх правильно інтегрувати в курс. Також було з'ясовано, що систематичне включення практичних занять та реальних наукових проєктів забезпечує краще розуміння предмету та сприяє застосуванню здобутих знань у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність; технологічна освіта; навчально-методичне забезпечення; методологія наукових досліджень; розвиток навичок дослідження.

Лит. 10.

Maryna Hrynyova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Rector of Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University
Olga Tytarenko, Ph.D. (Agricultural Sciences), Associate Professor of the
Theory and Methodology of Technological Education Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University

**CONCEPTUAL APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF
EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL PROVISION OF THE DISCIPLINE
“SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITIES IN THE FIELD OF TECHNOLOGICAL EDUCATION”**

The article discusses the conceptual approaches to the development of educational and methodological support for the discipline “Research activity in the field of technological education”. The article reveals the main challenges and prospects that educational institutions face during the integration of the latest technological solutions into the learning process. The key aspects necessary for the effective involvement of students in scientific research in the technological field are outlined, in particular, the development of critical thinking, analytical abilities and the ability to apply theoretical knowledge in practice.

The analysis of approaches to teaching showed that the creation of a motivational environment that stimulates scientific initiative and independence of students plays a significant role. It was determined that modern educational technologies can significantly increase the effectiveness of the educational process if they are properly integrated into the course. It was also found that the systematic inclusion of practical classes and real scientific projects provides a better understanding of the subject and promotes the application of acquired knowledge in future professional activities.

Based on the research, the theoretical foundations and conceptual frameworks necessary for the development of the discipline “Research activity in the field of technological education” were determined. The central aspect of the analysis was the need to ensure deep integration between technological innovations and pedagogical strategies. It was found that a thorough theoretical justification of teaching methods and scientific activity can significantly increase the effectiveness of teaching and assimilation of the material by students. In particular, it is important to develop theoretical models that take into account the dynamics of technological changes and the possibilities of their application in the educational context. To support theoretically based teaching methods, a discipline was developed aimed at integrating technological innovations into the structure of higher education, which allows students not only to acquire relevant knowledge but also to develop critical thinking and independent research skills. The final part of the article emphasizes the importance of further theoretical research, which will allow a deeper understanding of the relationships between technological

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”

innovations and teaching methods, and also formulates the need for a theoretical understanding of the results of the application of the latest technologies in the field of technological education.

Keywords: *scientific research activity; technological education; educational and methodological support; methodology of scientific research; development of research skills.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освітньої парадигми, зокрема в контексті дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”, виникає важливість адаптації та концептуалізації навчально-методичного забезпечення. Зазначена дисципліна відіграє ключову роль у формуванні здатності студентів до самостійної наукової та дослідницької роботи, що є невід’ємною частиною професійного розвитку в галузі технологічної освіти.

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до шкільної освіти, зокрема до ролі індивіда як активного учасника власного розвитку та розвитку громади. Це вимагає підготовки особистості, яка може самостійно планувати діяльність, приймати етично виважені рішення, впроваджувати інноваційні підходи та відповідати за кінцеві результати своєї праці. Такий підхід до освіти передбачає оновлення навчальних програм з акцентом на ключові компетенції, що сприятимуть швидкій адаптації випускників до змін у технологічному і соціальному середовищі.

Для забезпечення ефективної науково-дослідницької діяльності важливим є впровадження сучасних педагогічних методик та інформаційних технологій, які сприятимуть активізації творчого потенціалу студентів, підвищенню мотивації і ефективності навчального процесу. Використання таких підходів допомагає студентам не тільки набувати необхідні знання, але й розвивати вміння критично мислити, аналізувати наукову інформацію, застосовувати її для виконання специфічних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В області науково-дослідницької діяльності у галузі технологічної освіти значний акцент робиться на розробці методичного забезпечення, яке сприяє формуванню необхідних компетенцій для виконання якісних наукових досліджень. Ці підходи знаходять своє відображення в працях видатних науковців, таких як А. Альбрехт, К. Баханова, Л. Задорожна, В. Голобородько, Т. Кудрявцев, І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмутов, В. Паламарчук, О. Пометун, С. Серова, Г. Фрейман. Їхні дослідження розкривають роль дослідницької діяльності в процесі становлення особистості та визначають основні способи її організації в освітньому середовищі.

Ці науковці акцентують на необхідності інтеграції проблемно-пошукових методів і творчо-розвивальних технологій в освітній процес, що веде до

зміцнення критичного мислення, аналітичних здібностей і творчих потенціалів студентів. Використання цих методик сприяє глибокому засвоєнню знань та їх активному застосуванню у практичній діяльності, що є важливим для адаптації випускників до динамічно змінюваних умов сучасної професійної діяльності.

У контексті розробки навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”, значний внесок зробили науковці, які акцентують на важливості інтеграції проблемно-орієнтованих методів в освітній процес. Так, учені (К. Баханова, Л. Задорожна, В. Голобородько) досліджують вплив дослідницької діяльності на розвиток критичного мислення і навчальні компетенції студентів. Їхні роботи забезпечують методологічну основу для формування ефективних навчальних стратегій, які стимулюють науковий пошук та інноваційний розвиток учнів.

Такі підходи відіграють ключову роль у підготовці студентів до виконання складних технологічних завдань, вимагаючи від них не тільки теоретичних знань, але й практичних умінь застосовувати ці знання в реальних умовах. Завдяки такій інтеграції, навчальний процес стає більш динамічним й адаптованим до потреб сучасного технологічного суспільства.

Мета й завдання статті полягає у виявленні та систематизації ефективних стратегій для поліпшення освітнього процесу.

Результати дослідження. У контексті глобальних змін в інформаційному та комунікаційному просторах сучасного суспільства виникає необхідність адаптації змістовних, методичних і технологічних аспектів освіти. Важливим аспектом є перегляд ціннісних пріоритетів та розвиток нових педагогічних технологій, зокрема в дисципліні “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”. Сучасна освіта повинна фокусуватися на формуванні креативності, комунікабельності, логічного мислення та відповідальності, що є критично важливими для професійного успіху й особистісної самореалізації [4].

Традиційні освітні системи часто не в змозі ефективно розвивати творчі здібності учнів, тому існує потреба у впровадженні новітніх освітніх технологій, які базуються на принципах дослідницького навчання. Центральним елементом такого підходу є принцип проблемності, який відіграє ключову роль у сучасних метатехнологіях соціальної політики та в освітніх методиках, спрямованих

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”

на формування компетентностей у різних галузях знань.

Завдання сучасної освіти – не просто передача знань, але й формування у студентів готовності до творчої діяльності й адаптації до непередбачуваних змін, що вимагає глибокого переосмислення традиційних підходів та розробки нових методичних рішень. Впровадження дослідницької діяльності як в основний освітній процес, так і в позаурочний час, відкриває нові можливості для становлення особистості, здатної до самостійного отримання і застосування знань [6].

Залучення студентів до дослідницької діяльності в рамках дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” відіграє ключову роль у розв’язанні комплексу освітніх завдань, таких як індивідуальний підхід, рівнева диференціація, формування мотивації та професійна орієнтація студентів. В умовах глобалізації та швидких змін інформаційних потоків, розробка інноваційних освітніх концепцій, заснованих на дослідницькому підході, стає необхідною для підвищення конкурентоспроможності країни і її громадян.

Сучасний світ вимагає від освітніх систем не лише надання знань, але й формування у студентів здатності до їх творчого використання у практичних задачах, що відкриває шляхи до інноваційного розвитку. Це вимагає розробки та впровадження нових педагогічних технологій, які би сприяли розвитку дослідницьких компетенцій. У цьому контексті особливого значення набуває дослідницький стиль навчання, який дозволяє студентам не просто володіти інформацією, але й активно її застосовувати для розв’язання складних і змінних завдань. Такий підхід, зафіксований у сучасних педагогічних практиках, засвідчує значення дослідницького навчання як фундаменту для підготовки кваліфікованих та інноваційних фахівців, готових до роботи у новій ері інформаційного суспільства.

У сучасних умовах інформаційного суспільства важливість оволодіння знаннями поступається місцем формуванню у студентів умінь та бажання до неперервного навчання, розвитку потреби в самоосвіті на всіх етапах життєвого шляху. Така парадигма набуває особливої актуальності в контексті викладання дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”, де акцент робиться не стільки на передачі інформації, скільки на розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та здатності до інновацій [10, 70].

Сучасна освіта має переорієнтуватися з традиційного інформаційного насичення на формування ключових, галузевих і предметних компетенцій, які дозволять студентам не тільки адаптуватися до змінних умов професійного середовища, але й активно їх формувати. Організація дослідницької

діяльності в навчальному процесі є одним із ефективних способів досягнення цієї мети. Саме через неї студенти не тільки відкривають нове знання, але й розкривають нові особистісні можливості, що сприяє формуванню позитивної самооцінки, впевненості у власних силах і почуття задоволеності досягнутими успіхами.

Такий підхід, інтегрований в освітню стратегію, відкриває широкі можливості для підготовки студентів до активної участі в динамічному та непередбачуваному світі XXI ст., де здатність до швидкої адаптації та інновацій стає вирішальним фактором успіху.

У рамках концептуального підходу до розробки навчально-методичного забезпечення дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” важливим є чітке визначення ключових понять, які лежать в основі теоретичної та практичної структури курсу. Центральними поняттями в нашому дослідженні є “діяльність”, “дослідницька діяльність”, “дослідницьке навчання”, “дослідницька технологія навчання”, “дослідницькі уміння” та “профільне навчання” [1, 30].

Традиційна дидактика, яка переважно спрямована на формування знань, умінь і навичок, використовує для оцінювання навчальних досягнень студентів в основному зовнішні методи контролю, такі як тести та контрольні роботи. Однак сучасний освітній процес вимагає більш глибокого розуміння діяльності, що не обмежується лише засвоєнням знань, але й включає мотиваційні, оцінні та інші комплексні аспекти навчання.

У цьому контексті діяльність розглядається як багатовимірний процес, який включає не тільки передачу інформації, але й розвиток здатності студентів аналізувати, оцінювати, створювати нове знання через дослідницькі методи. Особливо це стосується дослідницького навчання, яке спрямоване на розвиток вмінь і навичок, необхідних для проведення наукових досліджень та розробки технологічних інновацій. Такий підхід вимагає інтеграції різноманітних дидактичних стратегій, зокрема використання дослідницьких технологій навчання, які підтримують активне й креативне залучення студентів у навчальний процес [8].

Отже, визначення і глибоке розуміння вказаних понять у контексті дисципліни є фундаментальними для ефективного планування курсу, спрямованого на формування сучасних професіоналів, здатних до наукового аналізу та інноваційної діяльності у галузі технологічної освіти.

У рамках концептуалізації навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” особливого значення набуває визначення та розуміння ключових понять, які структурують навчальний процес. Важливо зосередитися на таких понят-

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”

тях, як “діяльність”, “дослідницька діяльність”, “дослідницьке навчання”, “дослідницька технологія навчання”, “дослідницькі уміння”, та “профільне навчання”.

Процес дослідницької діяльності починається з формулювання цілей, визначення завдань, планування та виконання конкретних дій, що включає використання відповідних інструментів і методик. Важливим є постійний аналіз та коригування процесу з метою досягнення поставлених цілей. Це сприяє не тільки засвоєнню предметних знань, але й формуванню особистісних якостей та професійних компетенцій.

Сучасний освітній процес виходить за рамки традиційної дидактики, орієнтованої на засвоєння студентами знань та вмінь, підкреслюючи необхідність розвитку ширшого спектру діяльності, що включає мотиваційні, оцінні й інші аспекти навчання. Дослідницька діяльність у цьому контексті виокремлюється унікальністю та творчим потенціалом, оскільки спрямована на систематичне здобуття нових знань через стандартизовані методи, такі як експерименти та спостереження.

Визначення “дослідження” як процесу, що передбачає відновлення певного порядку речей на основі індириктних даних, підкреслює важливість розвитку аналітичних навичок, спостережливості та уваги, відрізняючи цей тип діяльності від проектного мислення, де завдання полягає у розв’язанні конкретних практичних завдань на основі заданих умов [3; 9]. Такий підхід, що включає органічну інтеграцію дослідницької діяльності у навчальний процес, є ключовим для підготовки студентів до ефективної роботи в умовах сучасного динамічного і технологічного середовища.

У сучасних умовах інформаційного суспільства дослідницька діяльність, яка традиційно асоціювалася з науковою сферою, виходить за рамки академічного світу та стає широко доступною і затребуваною в різноманітних секторах освіти та культури. Цей процес відображає глибоко вкорінене в людській природі прагнення до пізнання. Однак сучасні медіа та культурні практики сприяють розвитку так званого “кліпового мислення”, де переважає споживання обмежених і спрощених інформаційних блоків. Це може призводити до зниження здатності до глибокого аналітичного мислення та критичної оцінки інформації [2].

У контексті освітньої діяльності, наприклад, у шкільній програмі з літератури, спостерігається тенденція до спрощення навчального матеріалу шляхом використання “готових домашніх завдань”, які пропонують учням стислі перекази та готові відповіді, обмежуючи таким чином розвиток їхніх аналітичних і критичних навичок. Це ставить під загрозу цілісність освітнього процесу, орієнтованого на формування глибоких знань та вмінь.

З огляду на зростаючу потребу в інноваціях і адаптації до швидких змін, назріла критична необхідність у проектуванні нових методів інтеграції дослідницької діяльності у сферу освіти. Це включає розробку та впровадження дослідницьких освітніх технологій, які можуть забезпечити студентам необхідні навички для активного й творчого освоєння знань. Подібні ініціативи мають на меті таке конструювання навчальних процесів, при якому вони сприяли б формуванню здатності до самостійного дослідження, аналізу та синтезу, а також розвитку нових інноваційних мереж, які б втілювали ці принципи в реальній освітній практиці [7].

Такі зміни в методичному забезпеченні дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” відкриють нові перспективи для розвитку компетентностей, необхідних у сучасному динамічному світі.

У контексті розробки навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”, значна увага відводиться формуванню готовності студентів до науково-дослідницької діяльності. Основними складовими цієї готовності є знання мети, видів, завдань та методології наукових досліджень, які утворюють змістовий компонент готовності. Виявлено, що студенти, які пройшли курси з “Методології наукового дослідження” або суміжних дисциплін, мають значно вищий рівень підготовки у цій сфері порівняно з тими, хто не вивчав подібні дисципліни.

Крім того, у структурі готовності до науково-дослідницької діяльності існує процесуальний компонент, який включає навички визначення актуальності дослідницької теми, формулювання предмету, мети і завдань дослідження, висунення гіпотези, планування дослідницьких завдань та методик експерименту. Також до процесуального компонента належить здатність проводити експерименти, діагностувати процеси та результати, обробляти отримані дані й адекватно презентувати висновки.

Ефективність навчального процесу в означеній дисципліні безпосередньо залежить від інтеграції цих компонентів в навчальну програму, що дозволяє студентам не тільки засвоювати теоретичні основи, але й активно розвивати практичні навички, необхідні для успішного проведення наукових досліджень. Отже, систематичний та комплексний підхід до викладання дисципліни “Науково-дослідницька діяльність” є ключем до формування професійно компетентного фахівця, здатного ефективно функціонувати у галузі технологічної освіти.

У сучасному академічному світі ера дослідників-одинаків відійшла у минуле, змінивши парадигму на користь колаборативних наукових дослі-

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”

дзень, які передбачають активне спілкування та взаємодію між різними учасниками процесу: від студентів до наукових керівників та дослідників з різних установ. Ця тенденція спонукає до переосмислення навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”, акцентуючи на важливості готовності студентів до наукової діяльності, яка охоплює як комунікативні, так і інформаційні аспекти.

Розуміння готовності до науково-дослідницької діяльності включає освоєння методології наукових досліджень, що виявляється у стійкому бажанні студентів якісно та систематично проводити наукові дослідження, враховуючи актуальність теми, формулювання мети і завдань, а також розробку та виконання методичних підходів. Важливим аспектом є також здатність до критичного мислення, яка дає змогу аналізувати інформацію й обґрунтовувати наукові підходи відповідно до заданих цілей та сучасних вимог.

Готовність до науково-дослідницької діяльності трансформується у комплексну особистісну характеристику, що об’єднує мотиваційний, комунікативний та інформаційний компоненти. Це вимагає не лише знань методології і предметного контенту відповідної дисципліни, але й активної участі в науковому співтоваристві, здатності планувати та виконувати дослідження, які відповідають високим науковим стандартам. Отже, готовність студентів до науково-дослідницької діяльності стає ключовим елементом в їх професійному формуванні та подальшій кар’єрі, відображаючи не тільки академічні досягнення, але й ціннісне ставлення до наукової праці [5].

У контексті розробки навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти”, важливо враховувати засади та методики, які б забезпечували глибоке розуміння й ефективне впровадження наукових досліджень у вищій освіті. Ця дисципліна націлена на ознайомлення студентів з різними методологічними підходами до наукового дослідження, а також на формування умінь і навичок, необхідних для виконання наукових проєктів, які включають планування, проведення експериментів, аналіз даних і підготовку звітів.

Мета викладання цієї дисципліни полягає у тому, щоб студенти не тільки засвоювали теоретичні знання, але й активно розвивали власні дослідницькі здібності. На лекціях і практичних заняттях їм пропонуються завдання, які стимулюють їхню здатність критично оцінювати наукові теорії, використовувати сучасні дослідницькі техніки та методи, а також ефективно спілкуватися як з науковими колегами, так і з широкою публікою.

У процесі навчання велика увага надається роз-

витку комунікативних навичок, які є необхідними для обговорення та захисту наукових ідей, а також взаємодії з різними культурними і професійними групами. Підготовка до науково-дослідницької діяльності також включає освоєння етичних та правових аспектів наукової роботи, що забезпечує високий стандарт проведення досліджень і взаємодії в науковому співтоваристві.

Отже, дисципліна “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” має за мету підготовку добре освічених, відповідальних і професійно компетентних дослідників, які будуть спроможні внести вагомий вклад у розвиток технологічної освіти та науки загалом.

Розробка навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” вимагає всебічного підходу до формування комплексу знань і навичок у студентів, що дозволить їм ефективно займатися науковими дослідженнями. Основними завданнями цієї дисципліни є не тільки ознайомлення з історичними та структурними аспектами системи вищої освіти в Україні, але й глибоке занурення у педагогічні та психологічні основи навчання.

Студентам пропонується вивчити сучасні методи та технології, які використовуються у навчанні і науково-дослідницькій роботі, включно з методами організації самостійної та індивідуальної роботи. Важливою частиною навчального процесу є підготовка до розв’язання комунікативних завдань і управління самоосвітою та науково-дослідницькою діяльністю.

Після завершення курсу студенти повинні демонструвати знання психолого-дидактичних основ навчального процесу, вміння планувати та проводити заняття відповідно до сучасних вимог вищої освіти, а також володіння методами активізації пізнавальної діяльності. Також повинні навчитися ефективно використовувати різноманітні педагогічні й інформаційні технології, що сприятимуть їх саморозвитку та самовдосконаленню, а також забезпечувати здатність критично оцінювати і впроваджувати інновації в науковому дослідженні і навчальному процесі.

Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти становить комплексну інтеграцію теоретичних знань та практичних навичок, спрямованих на розвиток і впровадження інноваційних технологічних рішень у навчальний процес. Ця діяльність вимагає глибокого розуміння як основних технологічних принципів, так і педагогічних методик їх застосування у сфері освіти. Основна специфіка полягає у необхідності постійного оновлення знань та умінь відповідно до швидкозмінних технологічних трендів, що вимагає від науковців здатності до швидкого навчання і адаптації.

Ключовим аспектом науково-дослідницької

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ”

діяльності в технологічній освіті є розробка нових навчальних інструментів та методів, які можуть ефективно інтегрувати технологічні інновації в освітній процес. Це включає в себе все – від створення інтерактивних цифрових платформ до розробки віртуальних і доповнених реальностей для імітації інженерних та дизайнерських процесів. Важливим є також вивчення того, як ці технології можуть бути адаптовані для різних груп учнів, з урахуванням їх специфічних освітніх потреб.

Наукові дослідження в цій області також фокусуються на аналізі ефективності технологічних інновацій в освіті. Це передбачає критичний огляд уже вироблених підходів та вивчення нових методів оцінювання, які можуть визначити, наскільки ефективно технології допомагають студентам у засвоєнні складних технічних та теоретичних концепцій. Велике значення має розробка методик, які допомагають виявляти і коригувати можливі недоліки у використанні технологічних засобів навчання.

Отже, науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти вимагає від науковців високого рівня технічної компетенції, педагогічної майстерності та інноваційного мислення, що дозволяє розробляти і впроваджувати передові освітні технології, які здатні задовольнити сучасні вимоги та потреби в галузі технологічної освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розробка навчально-методичного забезпечення для дисципліни “Науково-дослідницька діяльність у галузі технологічної освіти” має забезпечити студентам основи для ефективного виконання наукових досліджень, які сприятимуть технологічному розвитку освітніх процесів. Серед основних завдань цієї дисципліни є формування у студентів здатності до критичного мислення, розуміння методологічних основ наукових досліджень, вміння застосовувати технологічні інструменти та педагогічні інновації для розв’язання конкретних освітніх проблем.

У підсумку, важливою є не тільки підготовка кваліфікованих фахівців, здатних проводити науково-дослідницьку роботу на високому рівні, а й розробка таких навчальних програм, які б зорієнтували студентів на неперервний саморозвиток і адаптацію до змінних умов сучасного технологічного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Н., Михайлик Л. Орієнтація учнів профільних класів на наукову діяльність. *Директор школи*. 2006. № 23–24. С. 29–35.
2. Вержиковська О.М., Гурський В.А., Плахтій М.П. Науково-дослідна діяльність в галузі освіти : навчально-методичний посібник. Вид. 2-е, доповнене і перероблене / за ред. П.Д. Плахтія. Кам’янець-Подільський : МЕДОБОРИ ПП, 2015. 137 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

4. Дубасенюк О.А., Вознюк О.В. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної підготовки сучасного педагога. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 114 с.

5. Колінець Г.Г. Формування дослідницьких здібностей у старшокласників. *Обдарована дитина*. 1999. № 5. С. 29–39.

6. Концепція та методологія реалізації науково-дослідницької діяльності суб’єктів навчально-виховного процесу університетів : монографія / авт.: О.І. Бульвінська, Н.О. Дівінська, Н.О. Дяченко, О.В. Жабенко, І.О. Лянова, Ю.А. Скиба, Г.П. Чорнойван, О.Г. Ярошенко ; за ред. О.Г. Ярошенко. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2016. 178 с.

7. Мороз П.В. Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання історії України : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 128 с.

8. Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : збірник матеріалів XIV звітної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 7 травня 2020 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України ; за заг. ред. В.О. Радкевич. Київ : ІПТО НАПН України, 2020. 434 с.

9. Педагогічний словник / за ред. дійсн. члена АПН України М.Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.

10. Шумицька Г.В., Альбрех А.Ю. Методологічні аспекти науково-дослідницької роботи учнів у школах нового типу. *Освіта Закарпаття*. 2005. Вип. 2. С. 69–72.

REFERENCES

1. Bilyk, N. & Mykhailik, L. (2006). Oriientatsiia uchniv profilynykh klasiv na naukovu diialnist [Orientation of students of specialized classes to scientific activity]. *School Director*. No. 23–24. pp. 29–35. [in Ukrainian].
2. Verzhikhovska, O.M., Hurskyi, V.A. & Plakhtii, M.P. (2015). Naukovo-doslidna diialnist v haluzi osvity [Research activities in the field of education]. Educational and methodological manual. Kind. 2nd, supplemented and revised / (Ed.). P.D. Plakhtii. Kamianets-Podilskyi, 137 p. [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. (1997). Ukrainyskiy pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].
4. Dubaseniuk, O.A. & Vozniuk, O.V. (2011). Kontseptualni pidkhody do profesiino-pedahohichnoi pidhotovky suchasnoho pedahoha [Conceptual approaches to the professional and pedagogical training of a modern teacher]. Zhytomyr, 114 p. [in Ukrainian].
5. Kolinets, H.H. (1999). Formuvannia doslidnytskykh zdibnostei u starshoklasnykiv [Formation of research abilities in high school students]. *A gifted child*. No. 5. pp. 29–39. [in Ukrainian].
6. Kontseptsiia ta metodolohiia realizatsii naukovo-doslidnytskoi diialnosti subiektiv navchalno-vykhovnoho protsesu universytetiv [The concept and methodology of the implementation of scientific and research activities of subjects of the educational and educational process of universities]. *Monograph*. O.I. Bulvinska, N.O. Divinska, N.O. Diachenko, O.V. Zhabenko, I.O. Lynova, Yu.A. Skyba, H.P. Chornoivan, O.H. Yaroshenko ; (Ed.). O.H. Yaroshenko. Kyiv, 2016. 178 p. [in Ukrainian].
7. Moroz, P.V. (2012). Doslidnytska diialnist uchniv v protsesi navchannia istorii Ukrainy: metodychnyi posibnyk

[Research activities of students in the process of learning the history of Ukraine: methodical guide]. Kyiv, 128 p. [in Ukrainian].

8. Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoi osvity i navchannia: zbirnyk materialiv XIV zvitnoi Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Scientific and methodological support of professional education and training: a collection of materials of the XIV reporting All-Ukrainian scientific and practical conference]. Kyiv, May 7, 2020) / Institute of Vocational and Technical Education of the

National Academy of Sciences of Ukraine. (Ed.). V.O. Radkevych. Kyiv, 2020. 434 p. [in Ukrainian].

9. Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical dictionary]. (Ed.). M.D. Yarmachenko. Kyiv, 2001. 516 p. [in Ukrainian].

10. Shumytska, H.V. & Albrekht, A.Yu. (2005). Metodolohichni aspekty naukovo-doslidnytskoi roboty uchniv u shkolakh novoho typu [Methodological aspects of scientific research work of students in new type schools]. *Education of Transcarpathia*. Vol. 2. pp. 69–72. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.07.2024

UDC 373.2.091.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308668>

Sharafat Bakhishova, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy of Preschool Education Department, Azerbaijan State Pedagogical University, Baku, Azerbaijan*

NEW APPROACHES TO THE CONTENT OF PRESCHOOL EDUCATION

The 21st century is characterized by innovations in all areas of human activity. Education is one of the most necessary components of society and forms the basis of development as an important social event. In Azerbaijan, which is on the path of democratic progress, education is treated at this level. Today, it is observed that education is approached from different positions in the literature. It is explained as result, process, system and value. Education is understood as a process of purposeful training and upbringing of personality in the interests of society and the state. Preschool education, which is the first stage of the general education system, is constantly changing, improving, renewing, fulfilling the most important social order of society.

The main purpose of writing the article is to determine the priorities of preschool education, to propose innovations that can be applied in this direction, and to evaluate the traditional mechanisms used.

The scientific novelty of the research work. Important features of personality-oriented education, aimed at the development of a person as a whole personality, distinguish it from traditional education. These find their expression in the paradigms of the modern education system. From this point of view, in order to meet the requirements of the preschool education field of modern society, it is important to implement measures aimed at the comprehensive development of children, the education of parents, and the formation of the competence of educators and other pedagogical personnel.

Keywords: education; preschool; content; main paradigms.

Ref. 8.

Шарафат Бахишова, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та дошкільної освіти Азербайджанського державного педагогічного університету, Баку, Азербайджан

НОВІ ПІДХОДИ ДО ЗМІСТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

XXI ст. характеризується інноваціями в усіх сферах людської діяльності. Освіта є однією з найнеобхідніших складових життя суспільства і основою розвитку як важливої соціальної події. В Азербайджані, який йде шляхом демократичного прогресу, освіта ставиться на такому рівні. Сьогодні в літературі спостерігається підхід до освіти з різних позицій. Він пояснюється як результат, процес, система та значення. Під освітою розуміють процес цілеспрямованого навчання і виховання особистості в інтересах суспільства і держави. Дошкільна освіта, яка є першим ступенем загальноосвітньої системи, постійно змінюється, удосконалюється, оновлюється, виконує найважливіше соціальне замовлення суспільства.

Основна мета написання статті – визначити пріоритети розвитку дошкільної освіти, запропонувати інновації, які можна застосувати в цьому напрямі, та оцінити використані традиційні механізми.

Наукова новизна наукової роботи. Від традиційної освіти особистісно-орієнтоване навчання відрізняють важливі особливості, спрямовані на розвиток людини як цілісної особистості. Вони знаходять вираження у парадигмах сучасної системи освіти. З цієї точки зору для відповідності вимогам дошкільної освітньої галузі сучасного суспільства важливо здійснювати заходи, спрямовані на всебічний розвиток дітей, виховання батьків, формування компетентності вихователів і педагогів.

Ключові слова: освіта; дошкільний заклад; зміст; основні парадигми.

Introduction. Changes in the world in modern times have a negative impact on children's upbringing. From this point of view, education of children's feelings and emotions is one of the important issues. The main goal is to create a feeling of love for the child's small homeland, to enrich his spirituality, to instill values and to return to his old roots. It is true that it is not right to be stuck in the past, because the thinking of today's children is different. A parent should give their love to a child, but it is impossible to educate them according to their thoughts and thinking. Because they have their own thinking, their own world. A parent can protect a child physically, but it is very difficult and responsible to protect their feelings and souls.

Analysis of the latest relevant research and publications. This study is based on sources written by various authors. Pedagogy by A. Abbasov, H. Alizade (2000), "Built from the ground up. (literary thoughts)" by A. Agayev (2009), "Philosophy of education is a component of general philosophy" by A. Bashirov (2014), "Modern problems of Azerbaijani education" by A. Mehrabov (2007), "Ways to improve the educational process in secondary schools" by M. Mehdizadeh (1982), "Selected works" by U. Hajibeyov (1985), "History of preschool pedagogy" by N. Rustamova (2004), "Critical Transitions: Human Capacity Development Across the Lifespan" by B. Levinger (1996).

The purpose of the study. The main purpose of writing the article is to determine the priorities of preschool education, to propose innovations that can be applied in this direction, and to evaluate the traditional mechanisms used.

Discussion. The main paradigms of education in modern times can be grouped as follows:

- bringing students to the center of the training process;
- consideration of the integrity of human nature in the construction of education (existentiality);
- development;
- integrativeness;
- fundamentality [A. Mehrabov (2007). pp. 104–105].

In general, issues related to the impact of education on long-term development should be constantly monitored during the formation, management and adaptation of education policy to changing conditions. Such issues, that is, the respective effects of different types and levels of education on important socio-economic areas, cover the following areas:

- The net value of education for the individual and the economy (expected results minus costs);
- Income norms of investments in primary, secondary, higher and non-formal education (human capital);
- The impact of education on the productivity of the labor force, especially on the employment of women;
- The relationship between education and economic

growth, including the relationship between aspects of economic development that are not directly related to physical capital or labor factors;

- Education and political behavior (for example, education dealing not only with intellectual competences, but also with the formation of personality, fertile conditions for the development of civic culture, social initiative, intercultural tolerance, political knowledge and views, human rights and freedoms and other modern socio-political values creates?);

- Education and social development: The private and social dividends of education are intragenerational and intergenerational non-economic benefits. Such benefits are measured by indicators such as life expectancy, family planning, nutritional status, fertility rate, health of mothers and children, attitude to the environment (environmental literacy);

- Education and equality (unequal, limited access to education for girls, ethnic minorities, the poor in rural areas, the disabled and other vulnerable groups and the consequences that will hinder long-term development) [B. Levinger (1996). pp. 56–69].

All this shows that education is not treated unambiguously as a pedagogical concept. In connection with the development of society, attitudes towards it change. But in all cases, it is observed that it reflects richer and more colorful shades of meaning.

Currently applied innovations provide a wide opportunity for the formation of many necessary qualities that are important to the young generation. In the sphere of education, quality refers to the level of learners corresponding to predetermined norms (standards) in accordance with the results of education, and in general, the state of the education system. Quality in education should be seen as the main criterion that determines the level of conformity of the knowledge, skills and habits given to the learners to the relevant state standards and the needs of the society and serves the development. The quality indicator of education should be accepted as an objective criterion of the efficiency of the educational process in each educational institution [A. Mehrabov (2007). pp. 104–105].

At the modern stage, preschool education is the first and most important level of education. World experience shows that the main goal of preschool education is to support the child's interests, dreams and aspirations. Various children's activities are organized, but this is not enough. Different types of activities must be organized according to the interests of children and their individual, age characteristics, development and understanding levels, national and moral values, culture and traditions of the people should be taken into account.

New approaches to the content of preschool education and the development of this field are based on the cooperation of educators-teachers with scientists (teachers, psychologists, sociologists, philosophers)

who develop new teaching strategies. Creating a modern educational process aimed at preparing a child with creative thinking, cooperation with peers and adults, flexibility of thinking, and quick adaptation to changing conditions for future life is the demand of today.

Prominent psychologist, professor Abdul Alizade rightly came to the conclusion that “XXI century is the age of the celebration of mind and intellect. The national interest of our republic, which has embarked on the path of independence, requires that the school of Azerbaijan should be, first of all, a school of mind and intellect” [A. Alizade (1998). p. 97].

Preschool education system directs its influence on personality formation and development. The role of education is great for the future life of every member of the society. According to Howard Gardner, education should find its own confirmation for people to understand and understand each other. Education affects the system of concepts, ideas, and attitudes that determine and guide human behavior. Education as a process implies the degree of assimilation of the content of culture, the influence and interaction of the individual and the entire cultural environment.

There are approaches to the role and place of education in society from slightly different positions, that is, education is viewed as a system of directing a person to knowledge and revealing his abilities. Also, education as a source of knowledge, skills and habits that are necessary for a person, enabling each person to master them and thereby prepare them for the upcoming labor activity is considered as a field of real-life activity that includes children in a system of various interpersonal relationships and as a source and stimulator of human cognitive activity.

Factors such as humanization of education, result-oriented and child-oriented nature of education, regularities of education management, etc. determine the philosophy of preschool education. Big changes in the philosophy of education are required here.

Philosophy of education is a scientific discipline that studies the main principles, goals and tasks of education, as well as its connection with philosophy in general. It examines fundamental issues in education, such as the nature and values of knowledge, the goals and methods of teaching, and the role of education in shaping individuals and society.

Academician V. Zagvyazinsky interpreted the scope of educational philosophy in a broader sense than other authors. According to him, the philosophy of education is the basis for the creation of a favorable environment for the realization of the possibilities, directions and directions of the strategy on the formation of human personality and individuality.

Philosophy of education is an autonomous field of science and a method of thinking about education. The philosophy of education as a special field of science is

close to the psychology of education, didactics, comparative psychology, and stands side by side with these fields of science [A. Bashirov (2014). pp. 3–5].

The content of preschool education, as one of the important pedagogical concepts, includes the system of knowledge, skills and habits, as well as cognitive, moral-spiritual and physical values acquired by children.

During the modernization of the education system, it is important to create fundamentally new conditions for the development, training and education of preschool children. In the modern stage of development of society, innovative processes, first of all, affect preschool educational institutions as the first stage of the development of the child's personality, the formation of creative thinking in them.

Currently, many innovative technologies and programs are used in preschool educational institutions. Innovation is characterized by the emergence and application of various innovations, new approaches, innovations, which lead to changes in the content of education. The whole collective should participate in innovative activity.

From the observations, it is clear that the educators-teachers currently working in preschool educational institutions are learning new methods of teaching children and trying to apply them in their work. This helps to reveal the modern and creative potential of preschool education. We believe that the professionalism and competence of educators play a very important role, which is the basis of personal and professional development. One of the important tasks of educators-teachers during the application of innovative approaches is the formation of spiritual and moral qualities in children.

Modernization of the content of preschool education, innovations applied in education aim to stimulate the comprehensive development of children. The introduction of new approaches to the content of preschool education creates the need for changes in many requirements.

It is appropriate to define the priority directions for the development of preschool education as follows:

1. Improving the quality of preschool education.
2. Use of innovative educational technologies.
3. Individual development of a preschool child and self-awareness as a member of society.

It is planned to improve modern preschool education in the following directions:

- formation of new content of preschool education;
- development, application and verification of innovative products;
- application of pedagogical technologies, new methods, work forms in the comprehensive development of the child;
- creation of new type of preschool educational institutions.

It is appropriate to take into account the following stages on the basis of the modernization of the preschool educational institution:

- 1) formation (new preschool educational institution and new team);
- 2) activity (the educational process is organized on the basis of traditional and modern programs, pedagogical technologies);
- 3) development (new content of education, use of pedagogical technologies, new goals in upbringing and education, provided that the conditions of preschool educational institutions do not conflict with state educational standards).

Determining the content according to the requirements of the society aims to ensure the improvement of the quality of preschool education. It has been determined that the innovative development of modern preschool educational institutions is aimed at the efficiency of the results of the implemented training and education work, at the development of practical measures for the timely elimination of problems.

In order to solve and eliminate problems, it is appropriate to perform the following tasks:

- Educators-teachers are open to innovations and formation of professionalism and competence skills;
- developing the research skills of educators-teachers and involving them in research activities;
- achieving results: efficiency, productivity, optimality;
- creation of an environment for innovation activity in connection with the development of innovative potential in the collective;
- which are indicators of innovative development: system sustainability, quality management, all components of a single pedagogical process and conditions for its implementation in preschool educational institutions.

Considering the parameters of cognitive development in education as the main factor, creating opportunities and conditions for it, the level of cognitive development in children shows its interest in learning, the ability to acquire knowledge, the ability to understand knowledge, etc. noted academician M. Mehdizadeh points out: "...if the material in the learning process is not clearly understood and understood by the students through "live viewing" or living words, if the material perceived by the student through the thinking process is not understood, does not reach the level of deep understanding, the training in the process are not determined through analysis and synthesis, comparison and judgment, if the knowledge and skills learned are not remembered, training cannot be effective" [M. Mehdizadeh (1982). 383 p].

As it can be seen, the need to develop cognitive activity in children also arises from the need to ensure their comprehensive and harmonious development as a personality and a citizen. Therefore, the main task facing the educator-teacher and the child is to develop

cognitive activity in children and improve them intellectually and morally by consciously mastering the vital importance of the learned learning materials.

In modern times, the skills formed in every student lay the groundwork for them to be useful members of society and make them exemplary citizens. In this regard, education has gained special importance in the life of all people. Because the development of education is the guarantee of improving the welfare of the population. There is a need to further improve the education system in developed countries.

Currently, there are cases of mass inclusion of games and stimulants in educational processes. This trend is supported by the application of games to many technological processes. The game begins to appear as a norm of life, a standard of activity.

From a future point of view, the development of society and industry gives way to the formation of a "cognitive society", which forces us to redefine the role and importance of education in the development of a child.

According to many experts, it is considered appropriate not only to apply acquired knowledge to the educational process, but also to create new knowledge through thinking and communication and to form skills corresponding to it. At this time, it is appropriate to give preference to inter-professional integration.

In the activities of the teacher, the wonderful view of the world, worldview, his self-concept, competencies, and preferred technologies are reflected at different levels. He includes in his inner world the nature of the interaction of the structural elements of the pedagogical process on the basis of axiological (values), that is, the anthological component, the style of pedagogical thinking-methodology. Therefore, as a carrier of social experience, the teacher should always maintain his proactive, leading position in all situations.

It was determined that the competency model of activity, which plays a decisive role in maintaining national thinking and educational traditions, should be adopted and developed as a methodological landmark in educational institutions. On the basis of the indicated model, the integrative-differential approach prevails, it is of particular importance in the optimization of the pedagogical process and the modernization of the didactic system.

At present, although approaches related to professional activity are sufficiently studied by psychopedagogical sciences, the meaning and specific features of the competent (competent) approach, as a component of the approach related to activity, have not been studied to the end.

As modern educational technologies change, even in the reconceptualization of education, consideration of alternatives to traditional education such as Montessori, Waldorf, and Reggio Emilia is essential for progress. The best sources of information on possible success or adaptation options are known, and com-

parative studies are being conducted on the use of these alternative methods in economically developed countries. But no country's education develops without an analysis of the relevance of new ideas in this particular context.

Therefore, the integrative-differential approach, along with various approaches to the optimization of the pedagogical process, opens wide opportunities for the modernization of the process on a conceptual and methodological basis, keeping national traditions.

The application of interactive methods (new approaches) to various subjects of the educational process creates effective conditions for the formation of the required qualities in them. In this case, children:

- understanding of joint work (cooperation);
- development of personal reflection;
- formation of active and personal position in activities;
- assessment of each learner's work by the teacher and other learners.

In the group room:

- group formation;
- raising the cognitive activity of the group;
- analysis of reflexive processes in groups and development of self-analysis habits.

In "group-teacher" relations:

- creation of non-standard attitudes to the organization of the training process;
- assimilation of training materials with restraint;
- in the process of training and education, there are wide opportunities for the acquisition of skills such as creating motivation for interpersonal interactions.

When working with groups in the lesson:

- development of interaction and communication skills in small groups;
- formation of guidance unity in the group;
- sympathizing with skillful change of social relations depending on the course of events;
- acceptance of moral norms and rules of joint activity.

Interactive training to the realization of an individual approach in determining the characteristic features of interactions; imparting communication skills to learners in various forms; creation of equal opportunities, supportive environment and objective assessment of their activities for all children participating in the learning process; enables the formation of an active understanding position in children in accordance with modern requirements in the educational process. Taking into account all this, the application of interactive methods (new approaches) in the new preschool education system should be expanded, and the activity of teachers and heads of preschool educational institutions in this field should be constantly monitored.

Integrative training is based on didactic synthesis, which involves the effective use of cognitive and educational potential in the development of preschool

children. This provision also forms a complete understanding of the surrounding world, its complex relationship with it and its complex dependence.

Synthesis of approaches to integrative education allowed to characterize its content and structural aspects. The integrative approach is the basis of the pedagogical process and involves the implementation of the interaction of ideas in each of the components in accordance with the goals and tasks, which increases the level of its completeness. An integrative approach to preschool education consists of:

- realization of the priority goals and tasks of education and development based on the formation of holistic ideas about the environment;
- not only the content, but also the implementation of the formal goals and objectives of education and development;
- strengthening the content components and intra-content connection of different sections of the program;
- mixed effect of education and training methods and principles (methodical integration);
- synthesis of types of children's activities;
- application of integrative forms of training organization: integrative exercises with a complex structure, a cycle of exercises, theme days, etc.

Training activity has a close interaction with mental processes. On the one hand, educational activity plays a decisive, leading role in the development of mental processes, as it affects the development of children's psyche as a whole. On the other hand, it is of particular importance to take into account the regularities of mental processes in the organization of training activities. Knowing the characteristics of such interaction is one of the important conditions for the management of training activities.

Any activity consists of a goal, means and result. This idea can also be applied to the training process. Along with the goal of the teacher, the student also has a goal. As long as the goal of the teacher and the goal of the student do not match, it is impossible to achieve success there. Therefore, in the process of pedagogical work with the student, first of all, it is necessary to achieve that his goal corresponds to the goal of the teacher. In this direction, the formation of cognitive motives, cognitive interest and cognitive needs in the student is of particular importance [A. Abbasov, H. Alizade (2000). pp. 31–32, 202 p].

Modernization of education requires educators of preschool educational institutions to know the trends (currents) of innovative changes occurring in this system. The purpose of modern pedagogical education is to prepare new format teachers in accordance with the requirements of the information and innovation society. It is known that in the current conditions where educational reform is implemented in the field of preschool education, the demands for pedagogical personnel, especially educators, are also changing.

The main function of a modern educator-teacher is to teach a child to learn. Training activities make high demands on all types of children's mental processes. There is no need to prove the necessity of high development of attention, perception, memory, imagination, thinking, feelings and will for the success of the training process. Because those mental processes and states, which play an important role in children's learning activities, are formed and developed in the learning process itself. For this, the educator-teacher must constantly develop himself.

The teacher should explain the lesson in such a way that the students themselves "discover" the "relevant" rule – according to the brilliant Azerbaijani composer and pedagogue Uzeyir Bey Hajibeyov, "in the way of this discovery, the students' mind, understanding, and mental education get stronger and stronger". Emphasizing the special importance of the issues of training organization in education, the educator says: "In addition, pedagogy and didactics require that the child actively participates in the lesson during the lesson, that is, the child should work both mentally and emotionally. Let the child be active, develop power in the child, and let the lesson inspire the child, make it sweet for him, so that the child doesn't show any enthusiasm, enthusiasm, activity, seriousness except for sitting and listening to the teacher's sleep-inducing and yawning words. And in the end, he lost his enthusiasm and got bored of the lesson" [U. Hajibeyov (1985). p. 269].

The educator-teacher acts as a decisive force in the pedagogical process. The task of harmonious development of the personality, first of all, falls on the educator-teacher. An educator-teacher, a person who gives training realizes the completeness and integrity of a person in this process of development, becoming a bearer of high mental, moral, and spiritual qualities. A person's quality of perfection is valued by having a beautiful thought, a beautiful word, and a deed.

According to R. Owen, who shows that nannies play a key role in the proper upbringing of children from a young age, a baby does not know anything yet, it is necessary to create such conditions for him to develop a true character. For this, first of all, it is necessary to identify the nannies who are engaged in the education of children and to specify what kind of character they have. It is also necessary to instruct the nannies so that they can properly direct the education of the children. Nannies should be people who love children by nature. They should create habits for physical health in children from the first age.

Children should always be in a good mood. Because the germ of the character is laid by nature before the child is born, and the environment is of great importance for its development and improvement. For this, the child should be engaged in useful work every day from a very young age. The force of nature constantly pushes him to mental and physical activity.

This activity can be good or bad. Therefore, good measures should be taken for the child's upbringing [N. Rustamova (2004). p. 159].

In general, it has been proven that the educator, who is a professional in his work, mobilizes children's attention in the learning process and ensures their comprehensive development.

The prominent pedagogue K. D. Ushinsky appreciated the role of attention in the learning process and advised the teacher to accustom the students to be attentive.

When solving any problem, the child becomes a seeker, conditions for his mental development are created. At this time, we should not forget that every problem that is put before the child should be thought-provoking to stimulate the development of children's thinking. Because the child is satisfied with just memorizing. Therefore, he becomes a mechanical executor. The educator-teacher should try to guide the children to overcome the difficulties they face, to encourage the child to think, search and solve the problem by himself. Experience shows that children differ from each other in terms of their independence, activity, way of thinking, etc. It is necessary to take into account those aspects in training activities from the point of view of managing children's cognitive activity.

Prof. A. Agayev writes in the book "Educational process: tradition and modernity": "Therefore, we need to refine the purpose of the new methods we use to form logical, critical, creative thinking and communication culture in young people who are our contemporaries, and to prepare them realistically for practical activity, relying on our classical pedagogical heritage and thereby we must create conditions for the development of a perfect person, an active citizen" [A. Agayev (2009). p. 328].

These considerations were evaluated as very interesting issues and considered interesting not only from the point of view of modern teaching approaches, but also from the point of view of taking existing and valuable traditions into account during the organization of training, while organizing the teaching of literature through ICT.

The fact that the preschool stage is the first stage in education determines its importance in several ways. The first of them is ensuring the socialization of children. As it is known, socialization plays an important role in the development of society by being important as a necessary social event of the modern era. Educational institutions are of irreplaceable importance as a tool that ensures the realization of this social event and creates an opportunity for it. Observation and experience show that preschool educational institutions differ from other educational institutions in this regard. First of all, it has the opportunity to form more practical skills by covering the period of children up to 5 years old. Children in this period, in addition to being able to

perform wider cognitive activities, remember and use what they have learned for a long time by firmly mastering it.

In addition, pre-school educational institutions play the role of a base by standing on the basis of personal qualities formed in children. The qualities they acquire at the pre-school stage form the basis of the skills they acquire at other levels of education.

Newly born children are constantly developing, forming mentally, emotionally and physically. There is a need to regulate this development and guide it according to certain norms. Observations show that families are unable to act consistently and systematically within the framework of legal norms in regulating such development. Approaches arising from the individual relationships of parents result in a breakdown of formality. Therefore, the irreplaceable role of pre-school educational institutions appears as one of the important conditions.

The formation of children's communicative skills is also important as a serious educational problem. In general, it is considered an important quality to acquire communication skills and consider it as one of the important parameters of personality. Acquiring this quality, of course, starts from the family environment. Establishing bonds of communication with father, mother, brother, sister and others arises and develops as a natural feeling in the course of family discipline and atmosphere. The possibilities of the family are not enough for this development to be richer and more colorful. That process finds its development directions only in the material, technical and moral base of preschool educational institutions.

Conclusion. Summarizing what has been said, the result is that we are already living in such a rapidly

changing era that the steps taken in the field of education should be based not on modern requirements, but on future prospects, and should be focused on quality, not quantity. Compared to the development of today's children, our time accelerates the development of preschool children, which requires a revision of the content of education. From this point of view, in order to meet the requirements of the preschool education field of the modern society, it is important to implement measures aimed at the comprehensive development of children, the education of parents, and the formation of the competence of educators and other pedagogical personnel.

REFERENCES

1. Abbasov, A.N., Alizade, H.A. Pedagogy. Baku. "Renaissance" publishing house. 2000. pp. 31–32, 202 p.
2. Agayev, A.A. (2009). Built from the ground up. (literary thoughts). Baku, "Azpoligraf". p. 328.
3. Bashirov, A. (2014). Philosophy of education is a component of general philosophy. *Scientific works*. Baku: TPI. No. 1 pp. 3–5.
4. Mehrabov, A.O. (2007). Modern problems of Azerbaijani education. Baku: Mütərcim, pp. 104–105. 448 p.
5. Mehdizadeh, M.M. (1982). Ways to improve the educational process in secondary schools. Baku: Maarif. 383 p.
6. Hajibeyov, U.A. (1985). "Selected works", Baku: Yazichi. 653 p.
7. Rustamova, N.M. (2004). History of preschool pedagogy. Baku University Publishing House. p. 159. 350 pages.
8. Levinger, B. (1996). Critical Transitions: Human Capacity Development Across the Lifespan. Education Development Center, 1996, pp. 56–69.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2024

"Без сумніву, всі наші знання починаються з досвіду".

*Іммануїл Кант
німецький філософ*

"У ритмі укладено царівництво: він запевняє нас, що всередині кожної людської істоти перебуває щось піднесене, недосяжне і величне".

*Йоганн Вольфганг фон Гете
німецький поет, прозаїк, драматург*

"З усіх дарів провидіння самий милосердний і дорогоцінний – наше незнання того, що нас чекає попереду".

*Артур Конан Дойл
британський письменник*

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

УДК 37.035:355.01(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.311080>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Олена Невмержицька, доктор педагогічних наук, професор
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Василь Суховерський, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Тарас Чубінський, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Василь Гриняк, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У статті обґрунтовується проблема сутності, змісту та завдань національного та військово-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах сьогодення. Визначаємо, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це цілісна, системна, комплексна, державо-орієнтована, цілеспрямована діяльність усіх органів державної влади, складових громадянського суспільства, родини, сім'ї, усіх ланок системи освіти, що функціонують у державі щодо створення такого освітнього поля, яке сприяло б формуванню у всіх громадян суспільства патріотичної свідомості, любові до Батьківщини.

Ключові слова: національне виховання; військово-патріотичне виховання; Батьківщина; громадянське суспільство; діти; молодь; освіта; сутність; завдання.

Літ. 12.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Olena Nevmerzhtiska, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Vasyl Sukhovskiy, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Taras Chubinskiy, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Vasyl Hrynyak, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE ESSENCE OF NATIONAL AND MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION OF CHILDREN AND YOUTH IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

The article substantiates the problem of the essence, content and tasks of national and military-patriotic education of children and youth in today's conditions. We define that the national-patriotic upbringing of children and youth is a holistic, systematic, complex, state-oriented, purposeful activity of all state authorities, components of civil society, the family, all links of the education system functioning in the state, social organizations and associations regarding the creation of such an educational field that would contribute to the formation of patriotic consciousness and love for the Motherland in all citizens of society.

National and military-patriotic education involves the formation and nurturing of love and respect for the Motherland; awareness of the importance of ensuring the independence, territorial integrity and sovereignty of Ukraine; knowledge of the state language and deep understanding of its role in the life of the people and the state; the formation of a military-patriotic personal position in case of the need to protect the country from aggressors, threats to national security.

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

We have identified the following as important and necessary indicators of real and effective patriotism: love and respect for the Motherland; awareness of the importance of ensuring the independence, territorial integrity and sovereignty of Ukraine; knowledge of the state language and deep understanding of its role in the life of the people and the state; concern for the development and systematic formation of civil society in the state; taking care of its democratic, economic, political development and orientation to the world's best democratic models and forms of government; the desire to be a responsible and conscious citizen and effectively perform the specified functions in daily life; the formation of a military-patriotic personal position in case of the need to protect the country from aggressors, threats to national security, etc.

Keywords: national education; military and patriotic education; Home; civil society; children; young; education; essence; task.

Актуальність і доцільність дослідження. Стан сучасного українського суспільства, який детермінується передовсім реаліями російсько-української війни, як ніколи раніше актуалізує проблему національно-патріотичного виховання дітей та молоді і переводить її у площину військово-патріотичного виховання. Сьогодні ми переконуємося у тому, що стара система виховання не дає можливості зреалізувати насущні питання дієвого виховання людини-патріота. Вчені суголосні у тому, що необхідно шукати нові шляхи і методи виховання дітей та молоді, щоб патріотизм із сфери знаннево-споглядальної перейшов в особистісну, активну, діяльну, коли кожна людина усвідомлює своє місце та роль у долі Батьківщини і готова робити все від неї залежне, щоб відстояти рідну мову, національну ідею, кордони Батьківщини, її культуру, традиції та Незалежність: Російсько-українська війна стократно помножила виклики, що стояли перед нашою країною. Вона різко змінила парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, боронять від нової версії фашизму Європу і увесь світ, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві дітям дорослі ролі [2, 8–9].

Досягнути успіху в реалізації завдань національного та військово-патріотичного виховання дітей та молоді досить складно, оскільки ці процеси потребують тривалої, системної і наполегливої роботи всіх державних інституцій, які мають статус виховних як безпосередньо, так і опосередковано. Серед них відзначимо: сім'ю, родину, школу, позашкільні заклади, громадські об'єднання й організації, державні установи, органи влади різних рівнів, волонтерські організації, церкву, дитячі та молодіжні товариства і організації, культурні центри тощо. Лише спільними зусиллями, застосовуючи діяльні методи роботи, використовуючи найпереконливіші життєві приклади можна досягнути високих цілей у цій царині. Сьогодні така

потреба є насущною для українців і від її вирішення залежить існування держави, країни, народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасного наукового, практичного доробку означеної проблеми дає підставу стверджувати, що проблеми реалізації завдань національного й військово-патріотичного виховання дітей та молоді були і залишаються в полі дослідницької уваги широкого кола науковців-педагогів, хоча його завдання, підходи, способи досягнення цілей вимагають переосмислення у нових реаліях війни. Розробці проблематики національного та військово-патріотичного виховання дітей і молоді у вітчизняному педагогічному дискурсі присвячені роботи: І. Беха, Е. Бородая, Н. Бондаренко, О. Вишневецького, С. Косянчука, В. Кременя, О. Остапенко, М. Тимчик, М. Зубалія, К. Журби, Д. Бінецького, В. Мокан та ін. [1; 2; 3; 4; 8; 9; 11]. Ці та інші вчені роблять спробу пошуку нових підходів для реалізації національного та військово-патріотичного виховання дітей і молоді; визначають його пріоритетні цінності; удосконалюють сутність, зміст та форми; визначають шляхи залучення до цього процесу усього суспільства і державних органів з тим, щоб у часи війни врятувати Україну від російських загарбників, які становлять загрозу усьому цивілізованому світові, проте зупинити їх, з огляду на реальні події, може лише вмотивований український солдат.

Метою нашої статті є обґрунтування змісту, сутності та завдань національного й військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі сучасної освіти України з огляду на виклики російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Російсько-українська війна актуалізувала національно-патріотичні цінності, які уже тривалий час вважалися звичайними, повсякденними поняттями і часто не мали під собою сутнісного, фундаментального, справжнього підґрунтя. Кілька поколінь поспіль жили з викривленою за часи радянського союзу свідомістю, де поняття Батьківщина було підмінене тимчасовими політичними поняттями, які зникли під тиском часу. Проте Українську Незалежність, як доводить час, треба здобувати у важких боях. І сьогодні це не лозунги, не високі фрази, а драматична буденність кожної української сім'ї. Такі споконвічні цінності, як рідна мова, свобода, неза-

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

лежність, гідність, власний вибір, національна ідентичність, жертвність, громадянська активність, добро, справедливість набули цілком іншого сенсу та звучання. Часто словесні форми національного виховання стають не актуальними і не дієвими, натомість громадянська позиція, доброчинність, волонтерство, жертвність стають індикаторами національної єдності та зрілості суспільства і кожного громадянина – від дитини до пенсіонера.

У педагогічному словнику визначено сутність патріотизму таким способом: “Патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість їй, готовність служити її інтересам, іти на самопожертву. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Виховання патріотизму у дітей розпочинається з виховання у них любові до рідної мови, культури народу та його традицій, поваги до сімейних реліквій, пов’язаних із трудовими і бойовими сторонами життя предків, близьких родичів, земляків” [12, 134]. Зауважимо, що головна увага акцентується на діяльності й активності як основних ознаках суб’єкта, коли патріотизм стає особистісним надбанням кожного, життєвою потребою та щоденною необхідністю.

Пріоритетні засади національно-патріотичного виховання визначені на рівні державних документів і цілісно визначають його сутність, завдання та стратегію реалізації. Серед найважливіших державних актів необхідно назвати: Конституцію України, закони України “Про національну безпеку України”, “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності”, “Про освіту”, “Про волонтерську діяльність”, “Про правовий статус та вшанування пам’яті борців за незалежність України у ХХ столітті”, “Про основи національного спротиву” [5; 6; 7].

У Статті 8 Закону України “Про основи національного спротиву” системно визначено складові державної політики у царині сутності української національної та громадянської ідентичності, сформульовано складові державної політики у цьому сенсі. Його найважливішими складниками є: “1) національно-патріотичне виховання; 2) військово-патріотичне виховання; 3) громадянська освіта” [5].

На основі аналізу державних документів та науково-практичного доробку вчених визначаємо, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це цілісна, системна, комплексна, державоорієнтована, цілеспрямована діяльність усіх органів державної влади, складових громадянського суспільства, родини, сім’ї, усіх ланок системи освіти, що функціонують у державі, суспільних організацій та об’єднань щодо створення такого освітнього

поля, яке сприяло б формуванню у всіх громадян суспільства патріотичної свідомості, любові до Батьківщини і всього, що з цим пов’язане: мови, культури, традицій, національної спадщини тощо; турботи про системний, прогресивний розвиток свого народу; готовності до захисту Батьківщини в умовах війни; усвідомлення і реалізація політики демократизації, економічного зростання, становлення міцних правових засад держави [5; 6; 7; 10].

Мета і стратегічні цілі національного та військово-патріотичного виховання конкретизуються через систему таких виховних завдань:

– утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до історичного минулого України;

– виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;

– підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

– усвідомлення взаємозв’язку індивідуальної свободи, прав людини та її патріотичної відповідальності;

– сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі у життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності врегульовувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

– формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

– утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

– культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи;

– формування мовленнєвої культури;

– спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [10].

Законом України “Про основи національного спротиву” також визначено специфіку, особливості та напрями військово-патріотичного виховання. Серед них найактуальнішими в умовах сьогодення, зважаючи на складні обставини російсько-української війни, визначено:

1) формування оборонної свідомості;

2) популяризація військової служби;

3) залучення громадян до сприяння безпеці і обороні України;

4) розвиток військово-прикладного і службово-прикладного спорту, технічної творчості та інновацій;

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

5) широке залучення школярів до загальнодержавних, регіональних та місцевих заходів військово-патріотичного виховання;

6) обов'язкове викладання предмету "Захист України" під час здобуття профільної середньої освіти;

7) підготовка кваліфікованого кадрового потенціалу з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності з подальшим їх залученням до організації та здійснення освітньої діяльності з початкової військової підготовки, реалізації програм, проектів і заходів військово-патріотичного виховання;

8) залучення ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасників Революції Гідності до організації і здійснення програм, проектів та заходів військово-патріотичного виховання [5].

Важливими і необхідними показниками реального і дієвого патріотизму доцільно визначити:

– любов і повагу до Батьківщини;
– усвідомлення важливості забезпечення незалежності, територіальної цілісності й суверенітету України;

– знання державної мови і глибоке розуміння її ролі у житті народу і держави;

– турбота про розвиток і системне формування громадянського суспільства у державі;

– піклування про її демократичний, економічний, політичний розвиток і орієнтацію на кращі світові демократичні зразки та форми державного укладу;

– бажання бути відповідальним і свідомим громадянином і дієво виконувати означені функції у щоденному житті;

– формування військово-патріотичної особистісної позиції на випадок необхідності захисту країни від агресорів, загрози національній безпеці тощо.

Свого часу О. Вишневський стверджував, що "В основі виховання будь-якого народу лежить природна потреба у самозбереженні, самовдосконаленні, самостверженні, шляхом розбудови власної держави" [4; 277]. Тривале перебування у складі радянського союзу вихолостило і обезбарвило систему національного виховання українців, як і інших народів. З огляду на це потреба нового бачення та реалізації завдань національного виховання є особливо актуальною і такою, без якої становлення держави Україна неможливе.

Національно-патріотичне виховання передбачає плекання високих ідеалів служіння українському народові, знання мови та культури народу, свідоме формування людини-патріота з раннього віку, мотивування кожного стати на захист Батьківщини, усвідомлення автентичних християнських ціннос-

тей українського народу, збереження і популяризація об'єктивної історичної правди про народ.

Важливими і необхідними показниками реального і дієвого патріотизму треба визначити:

– любов і повагу до Батьківщини;

– усвідомлення важливості забезпечення незалежності, територіальної цілісності й суверенітету України;

– знання державної мови і глибоке розуміння її ролі у житті народу і держави;

– турбота про розвиток і системне формування громадянського суспільства у державі;

– піклування про її демократичний, економічний, політичний розвиток і орієнтацію на кращі світові демократичні зразки та форми державного укладу;

– бажання бути відповідальним та свідомим громадянином і дієво виконувати означені функції у щоденному житті;

– формування військово-патріотичної особистісної позиції на випадок необхідності захисту країни від агресорів, загрози національній безпеці тощо.

У Концепції національно-патріотичного виховання визначено головні патріотичні цінності, зокрема: національна ідея, українська мова, національна культура, історія народу і держави, національна самовизначеність, громадянська активність, законслухняність, знання лідерів і героїв нації, держави [9].

Висновки. Отже, визначаємо, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це цілісна, системна, комплексна, державо-орієнтована, цілеспрямована діяльність усіх органів державної влади, складових громадянського суспільства, родини, сім'ї, усіх ланок системи освіти, що функціонують у державі, суспільних організацій та об'єднань щодо створення такого освітнього поля, яке сприяло б формуванню у всіх громадян суспільства патріотичної свідомості, любові до Батьківщини.

Національне та військово-патріотичне виховання передбачає формування і плекання любові та поваги до Батьківщини; усвідомлення важливості забезпечення незалежності, територіальної цілісності й суверенітету України; знання державної мови і глибоке розуміння її ролі у житті народу і держави; формування військово-патріотичної особистісної позиції на випадок необхідності захисту країни від агресорів, загрози національній безпеці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Патріотизм як цінність. 7 наукових позицій у національно-патріотичному вихованні. *Управління освітою*. 2018. № 6 (402). С. 6–12.

2. Бондаренко Н., Косянчук С. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: метод. рекомендації. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

3. Бородай Е. Класифікація методів військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки. *Витоки педагогічної майстерності*. 2020. № 26. С. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.22>

4. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібн для студ. вищих навч. закл. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.

5. Закон України “Про основи національного спротиву”. (2023, 31 березня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>

6. Закон України “Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності”. (2022, 13 грудня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>

7. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. *Інформ. збірник та коментарі МОН України*. 2015. № 8. С. 87–95.

8. Кремень В.Г. Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2020. № 1. С. 113–116. URL: http://pi.ioid.gov.ua/images/pdf/2020_1/15.pdf

9. Мокан В. Військово-патріотичне виховання: курс на відродження. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3243419-vijskovopatriotичne-vihovannakurs-na-vidrozdenna.html>

10. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotичne-vihovannya-ditey-ta-molodi/1>

11. Остапенко О.І., Тимчик М.В., Зубалій М.Д., Журба К.О., Бінецький Д.О., Касіч Н.П., Кузора І.В. Військово-патріотичне виховання учнів в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: навчально-метод. посібн. Кропивницький, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732074>

12. Педагогічний словник / під ред. М. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 514 с.

REFERENCES

1. Bekh, I.D. (2018). Patriotyzm yak tsinnist. 7 naukovykh pozytsii u natsionalno-patriotичnomu vykhovanni [Patriotism as a value. 7 scientific positions in national and patriotic education]. *Management of education*. No. 6 (402). pp. 6–12. [in Ukrainian].

2. Bondarenko, N.V. & Kosianchuk, S.V. (2022). Natsionalno-patriotичne vykhovannya u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii [National-patriotic education in the context of modern challenges: method. recommendations]. Kyiv, 64 p. [in Ukrainian].

3. Borodai, E. (2020). Klasyfikatsiia metodiv viiskovo-patriotичnoho vykhovannya starshoklasnykiv u protsesi dopryzovnoi pidhotovky [Classification of methods of

military-patriotic education of high school students in the process of pre-conscription training]. *Origins of pedagogical skills*. No. 26, pp. 25–28. DOI: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.22> [in Ukrainian].

4. Vyshnevskiy, O. (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. *Study guide. higher education closing*. Drohobych, 326 p. [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy “Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu” [Закон України “Про основи національного спротиву”]. (2023, 31 March). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20> [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy “Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti” [Law of Ukraine “On the Foundations of National Resistance”]. (2022, 13 December). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> [in Ukrainian].

7. Kontseptsiia natsionalno-patriotичnoho vykhovannya ditei ta molodi: dodatok do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 r. № 641 [The concept of national-patriotic education of children and youth: appendix to the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 16, 2015 No. 641]. Inform. collection and comments of the Ministry of Education and Culture of Ukraine. 2015. No. 8. pp. 87–95. [in Ukrainian].

8. Kremen, V.H. (2020). Natsionalna identychnist yak umova samozdiisnennia ukrainskoi natsii. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy* [National identity as a condition for the self-realization of the Ukrainian nation]. *Pedagogical innovations: ideas, realities, perspectives*. No. 1, pp. 113–116. Available at: http://pi.ioid.gov.ua/images/pdf/2020_1/15.pdf [in Ukrainian].

9. Mokan, V. Viiskovo-patriotичne vykhovannya: kurs na vidrozdheniia [Military and patriotic education: a course for revival]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3243419-vijskovopatriotичne-vihovannakurs-na-vidrozdenna.html> [in Ukrainian].

10. Natsionalno-patriotичne vykhovannya ditei ta molodi [National-patriotic education of children and youth]. Available at: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotичne-vihovannya-ditey-ta-molodi/> [in Ukrainian].

11. Ostapenko, O.I., Tymchuk, M.V., Zubalii, M.D., Zhurba, K.O., Binetskyi, D.O., Kasich, N.P. & Kuzora, I.V. (2022). Viiskovo-patriotичne vykhovannya uchniv v umovakh ideino-svitohliadnoi konfrontatsii: navchalno-metodychni posibnyk [Military-patriotic education of students in conditions of ideological and worldview confrontation: educational method. Manual]. Kroпивnytskyi. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732074> [in Ukrainian].

12. Pedahohichni slovnyk [Pedagogical dictionary]. (Ed.). M. Yarmachenko. Kyiv, 2001. 514 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.07.2024

“Виховання є мистецтвом, використання якого зростатиме протягом багатьох поколінь”.

Іммануїл Кант
німецький філософ

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ БАГАТОРІВНЕВОГО НАВЧАННЯ

УДК 378.01; 37.02: 37. 047

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308717>

Оксана Товканець, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ БАГАТОРІВНЕВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглянуто проблему розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів в умовах багаторівневого навчання. Обґрунтовано дослідницьку компетентність як інтегровану особистісно-професійну якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією педагогічного дослідження, особистісно-значущі якості дослідника. Схарактеризовано комплекс дослідницьких компетентностей. Запропоновано модель розвитку дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти в умовах багаторівневої підготовки фахівців. Визначено педагогічні умови, необхідні для реалізації індивідуальних дослідницьких інтересів здобувачів освіти та розвитку їх дослідницької компетентності: створення предметно-просторового розвивального середовища, використання в освітньому процесі продуктивних методів навчання та комплексу дослідницьких завдань; активне застосування інформаційних технологій.

Ключові слова: дослідницька компетентність; заклад вищої освіти; модель розвитку дослідницької компетентності; здобувач вищої освіти.

Літ. 15.

Oksana Tovkanets, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School Department,
State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University”

DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN THE CONTEXT OF MULTI-LEVEL EDUCATION

The article deals with the problem of developing the research competence of future teachers in the context of multi-level education. The research competence is substantiated as an integrated personal and professional quality of a specialist, which reflects the motivation for scientific research, the level of mastery of the methodology of pedagogical research, and the personally significant qualities of a researcher. A complex of research competencies is characterized, in particular, by how to understand and analyze, summarize and critically evaluate information; analyze different approaches to problem solving, methods, sources of information; collect and compare data for the preparation of informational and/or analytical reports, analyze prepared and obtained results, use them in the form of specific recommendations; model standard, as well as create and explore new models of real processes. It is emphasized that scientific research competences involve the ability to: see and formulate a problem, determine the purpose of research work; understand and justify the relevance, novelty, theoretical and practical significance of research tasks; propose and justify hypotheses, plan solutions using ready-made and own algorithms and schemes; independently master new research methods, acquire knowledge, including through information technologies; conduct research according to a ready-made or self-developed program; to present the results of their work or well-known scientific achievements. A model for the development of research competence of higher education students in the context of multi-level training of specialists is proposed, the structural elements of which are value-motivational, cognitive, content-activity, communicative and reflective components. The pedagogical conditions necessary for the realisation of individual research interests of students and the development of their research competence are determined: the creation of a subject-spatial developing environment, the use of productive teaching methods and a set of research tasks in the educational process; active use of information technologies.

Keywords: research competence; higher education institution; model of research competence development; higher education student.

Постановка проблеми. Актуальним завданням сучасної вищої освіти є практична реалізація компетентнісного підходу в умовах багаторівневої системи навчання: бакалаврату, магістратури і аспірантури. Відомо, що компетентнісний підхід – це соціальне замовлення суспільства на грамотних, всебічно розвинених професіоналів, орієнтованих на самоосвіту, саморозвиток та творчу діяльність, здатних проявляти активність у швидкозмінних соціально-економічних умовах [1; 5; 7]. Сьогодні випускник педа-

гогічної спеціальності з вищою освітою повинен мати певний набір компетентностей, що характеризують його як особистість та фахівця. Багаторівневе навчання має забезпечити наступність: на основі компетентностей, здобутих на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, майбутній магістр повинен отримати додаткові компетентності, що відповідають другому (магістерському) рівню вищої освіти та науково-дослідницькі компетентності, що відповідають третьому (науково-освітньому) рівню вищої освіти. Відповідно до Стандар-

тів вищої освіти компетентність бакалавра, магістра і аспіранта визначається інтегральною компетентністю, загальнокультурними та спеціальними компетентностями [10; 11; 12]. Загальнокультурна компетентність розуміється як рівень освіченості, достатній для самонавчання і самостійного розв'язання пізнавальних проблем, і визначення своєї позиції. Спеціальні компетентності є комплексною якістю особистості, що включає здатність і готовність використовувати теоретичні та практичні знання, вміння і навички у професійній діяльності, прагнення до оновлення й поповнення професійних знань, усвідомлення їх цінності. Інтегральна компетентність генерує систему загальних та фахових компетентностей, які дають можливість ефективно реалізовувати трудові функції з метою надання якісних освітніх послуг [1, 9]. Однією з визначальних компетентностей є дослідницька.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема розвитку дослідницьких компетентностей здобувачів вищої освіти була предметом наукових досліджень провідних вітчизняних і зарубіжних науковців та педагогів-практиків, які висвітлювали її з різних аспектів. Так, С. Сисоєва, Л. Козак зазначають, що дослідницька компетентність розглядається як інтегрована особистісно-професійна якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією педагогічного дослідження, особистісно-значущі якості дослідника, зокрема, такі як інноваційне мислення, здатність до творчої та інноваційної діяльності [9]. К. Манокоре, Ф. Тлоу, Н. Мквели, Н. Пхуті та інші наголошують, що забезпечення якісної вищої освіти для стійкого розвитку та перехід до досягнення глобальних цілей наступного тисячоліття не може бути реалізованим без наукових досліджень, без розвитку дослідницьких компетентностей фахівців [15]. М. Повідайчик, досліджуючи проблему конкурентоспроможності вчителя математики, наголошує на таких дослідницьких компетентностях педагога, як загальні (інструментальні, міжособистісні, особистісні) та професійні компетентності фахівця-дослідника [7, 135]. О. Лучанінова, розглядаючи сучасні підходи до розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти, зазначала, що сучасні парадигмальні підходи у вищій освіті, тенденції, досвід, перспективи реалізації цих підходів здійснюються саме в процесі підготовки магістрами кваліфікаційної роботи. Водночас підкреслюється, що не може бути однозначного підходу до розв'язання проблеми розвитку дослідницької компетентності магістрів педагогічних спеціальностей. Автором здійснено спробу довести ефективність реалізації андрагогічного підходу, виокремлено такі особливості: розвиток критичного мислення, творчого мислення, мотивації до навчання, формування відповідальності за

навчання, його результати, здібність до самоорганізації тощо [4, 13–14].

Мета статті: обґрунтувати особливості розвитку дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти в умовах багаторівневої освіти.

Виклад основного матеріалу. Представлені у Стандартах вищої освіти компетентні моделі бакалаврів, магістрів, докторів філософії різних галузей, зокрема і педагогічних, багато в чому подібні [10; 11; 12]. Однак компетентності бакалавра включають переважно загальноосвітні та спеціальні знання, меншою мірою дослідницькі [10]. Серед компетентностей магістра доктора філософії поряд із професійними знаннями та вміннями важливе місце займають аналітичні й науково-дослідницькі [11]. Вони є змістом не тільки спеціальних, професійних, а й загальнокультурних компетентностей (здатність до самостійного освоєння нових методів дослідження, зміни наукового і науково-виробничого профілю професійної діяльності) тощо.

Аналіз нормативних документів [8; 10; 11; 12] засвідчує що підготовка на першому (бакалаврському) рівні спрямована на підготовку бакалавра як виконавця чітко визначених завдань, на другому (магістерському) рівні – на підготовку висококваліфікованого аналітика, який володіє методологією наукового дослідження, на третьому (науково-освітньому) – як фахівця, що професійно здійснює наукову, науково-технічну або науково-педагогічну діяльність за основним місцем роботи у відповідному закладі вищої освіти

Подібна особливість виявляється і при аналізі вимог до поточної, проміжної та підсумкової атестації бакалаврів, магістрів, докторів філософії. У першому випадку використовуються оцінні засоби, що включають типові завдання, контрольні роботи, тести, які дозволяють оцінити знання, уміння та навички, а також рівень набутих компетентностей. До змісту, обсягу та структури кваліфікаційної (бакалаврської) роботи особливих вимог не визначається. Водночас знання, уміння, навички та компетентності оцінюються як здібність до творчої діяльності, готовність до пошуку вирішення нових, нестандартних завдань, пов'язаних із недостатністю спеціальних знань та відсутністю загальноприйнятих алгоритмів. Крім індивідуальних оцінок, застосовуються групові та взаємооцінки, спільні експертні оцінки здобувачів освіти, викладачів і роботодавців. Кваліфікаційна робота, що виконується у формі магістерського наукового дослідження або дисертації, пов'язана з розв'язанням завдань того виду діяльності, до якого готується магістрант (науково-дослідницької, проектно-економічної, аналітичної, організаційно-управлінської, педагогічної тощо) [2; 3]. Відповідно наголошується на дослідницьких компетентностях.

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ БАГАТОРІВНЕВОГО НАВЧАННЯ

У сучасному науковому світі дослідницька поведінка розглядається не як вузькоспеціалізована діяльність невеликої професійної групи, а як невід’ємна характеристика особистості, що складає структуру професіоналізму [5]. Вироблення у здобувача освіти умінь та навичок дослідницького пошуку є найважливішим завданням сучасної освіти.

Для багаторівневого навчання розв’язання цього завдання означає розвиток бакалавра-виконавця до рівня магістра-дослідника, доктора філософії як науковця та передбачає безперервний розвиток дослідницької компетентності впродовж усього процесу навчання у ЗВО. Дослідницька компетентність – це інтегральна якість особистості, що виражається у здібності та готовності до самостійного виконання дослідницьких завдань, володіння технологією дослідницької діяльності, визнання цінності дослідницьких умінь та готовності їх використання у професійній сфері.

Компетентнісна модель сучасного випускника ЗВО, як зазначалося вище, визначається інтегральними, загальнокультурними та спеціальними компетентностями. У їхньому складі виділяємо виконавчі дослідницькі компетенції та науково-дослідні компетенції, які, на нашу думку, і становлять змістову суть дослідницької компетентності.

Виконавчі дослідницькі компетенції включають такі вміння [10; 11]:

- розуміти й аналізувати, узагальнювати і критично оцінювати інформацію як для виконання поставлених завдань, так і для постановки власних;
 - аналізувати різні підходи до розв’язування задачі, методи, джерела інформації;
 - збирати та зіставляти дані для підготовки інформаційних та/або аналітичних звітів, написання реферативних робіт, доповідей, тез конференцій (студентських тощо) та статей;
 - аналізувати готові та отримані результати, використовувати їх у формі конкретних рекомендацій;
 - моделювати стандартні, а також створювати і досліджувати нові моделі реальних процесів.
- Науково-дослідницькі компетенції передбачають наявність здібностей [12]:
- бачити та формулювати проблему, визначати мету дослідницької роботи;
 - розуміти й обґрунтовувати актуальність, новизну, теоретичну та практичну значимість завдань дослідження;
 - висувати й обґрунтовувати гіпотези, планувати рішення, використовуючи готові та власні алгоритми і схеми;
 - самостійно освоювати нові методи дослідження, здобувати знання, зокрема і за допомогою інформаційних технологій;

– проводити дослідження за готовою або самостійно розробленою програмою;

– презентувати результати своєї роботи чи відомі наукові досягнення.

Розглянемо особливості розвитку дослідницької компетентності майбутніх педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін “Вступ до спеціальності з основами педагогіки”, “Методологія наукових досліджень” “Дидактика”, “Теорія та методика виховання”, “Освітній менеджмент” та інших.

Насамперед зазначимо, що педагогічні дисципліни мають унікальний потенціал інтелектуального розвитку, розвитку дослідницьких умінь, набуття досвіду здійснення пізнавальної, дослідницької активності. Освоєння педагогічних дисциплін у професійній підготовці майбутнього фахівця освітньо-педагогічної галузі сприяє розвитку абстрактного, логічного, системного, творчого, критичного мислення, акуратності, точності, логічності, аргументації, уяви, інтуїції. Окрім того, важливим є вироблення різних дослідницьких умінь: формулювати проблему дослідження; визначати мету та організувати її досягнення; висувати припущення, гіпотези; орієнтуватися в інформаційних потоках; моделювати; представляти результати проведеного дослідження у формі аналітичного огляду, реферату, статті чи доповіді та ін.

Вивчення педагогічних дисциплін, що передбачає рух від теоретичних знань до практики з метою включення здобувачів вищої освіти до дослідницької діяльності, складається з етапів послідовного освоєння: теоретичної, моделювальної та проєктивної діяльності [5].

Складність рівневої структури дослідницької компетентності передбачає поетапність, взаємопов’язаність та тривалість (у часі) розвитку її компонентів: ціннісно-мотиваційного, когнітивного, змістово-діяльнісного, комунікативного та рефлексивного.

Для цього необхідні висока мотивація як викладачів, так і здобувачів освіти, а також чітка організація освітнього процесу, особливий підхід до цілепокладання.

Основним засобом розвитку дослідницьких компетентностей став розроблений нами комплекс, що включає такі типи завдань:

– завдання, спрямовані на аргументацію, метод виконання яких обирається самостійно. Навіть якщо спочатку доказ проводиться за зразком (що теж корисно, оскільки розвиває алгоритмічне мислення), надалі у здобувачів освіти виникає потреба знайти свій варіант розв’язання;

– недовизначені та перевизначені завдання, які формують уважність до вихідних педагогічних даних, надаючи можливість виявити недостатність (невідповідність) заданих педагогічних умов;

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ БАГАТОРІВНЕВОГО НАВЧАННЯ

– зворотні завдання, в яких відомий метод виконання та результат, і потрібно встановити вихідні дані. Розв'язування таких завдань не тільки по-жвавляє роботу, але й сприяє розвитку гнучкості мислення, готує здобувачів освіти до оволодіння зворотною операцією, вчить способів перевірки результатів та, нарешті, розвиває кмітливість;

– складання структурно-логічних блок-схем (теми, розділу, предмета, алгоритмів розв'язування типових педагогічних завдань), допомагає студентам аналізувати та систематизувати навчальний матеріал, виділяти у ньому основне;

– завдання практичної спрямованості, необхідні для усвідомлення та розуміння тісного зв'язку предмета з життям, основами інших наук, для підготовки до використання педагогічних знань у майбутній професійній діяльності;

– оцінно-аналітичні завдання, що розвивають здатність аналізувати, застосовувати теоретичний матеріал, оцінювати роботу;

– проєктні завдання, що виробляють уміння висувати гіпотези, складати план прийняття рішення, використовувати певні методи дослідження, узагальнювати, робити висновки, оформляти та презентувати результат.

Виконуючи нестандартні завдання, здобувач освіти робить перші кроки в науці, оскільки цей процес є невеликим дослідженням [4].

Освоєння кожної із виокремлених нами педагогічних дисциплін з метою безперервного розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти починалося з оволодіння теоретичними знаннями. Цей процес передбачає сприйняття та відтворення знань, тобто розуміння педагогічних явищ. Головне на цьому етапі – засвоїти і відпрацювати змістову частину знань як систему, що відбиває обрану предметну галузь: знати основні педагогічні поняття і теорії, алгоритми, методи та рекомендації щодо реалізації педагогічних завдань.

Схарактеризуємо процеси формування кожного компонента дослідницької компетентності.

Ціннісно-мотиваційний компонент. З метою створення належного мотиваційного середовища необхідно виробляти позитивне ставлення до предмету, стимулювати активність здобувачів освіти при освоєнні дисципліни. Для цього створювалися ситуації “особистого успіху” на основі вибору певних завдань рівня, створення індивідуальної програми підготовки до лекційних та практичних занять, включення до роботи в малих групах. Інтерес до предмету підтримувався не лише завдяки очним консультаціям, а й за допомогою зворотного зв'язку із застосуванням Інтернет-ресурсів. Здобувачі освіти мали можливість отримати консультації з будь-яких питань on-line, отримати та відправити самостійну роботу з електрон-

ної пошти, отримати рекомендації щодо роботи над помилками [9].

Змістовий компонент. Для підвищення рівня розвитку виконавчих та науково-дослідних компетентностей поряд з алгоритмічним методом навчання використовувався метод логічних міркувань: крім типових, здобувачі освіти розв'язували нестандартні завдання.

Когнітивний компонент. Здобувачам освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти пропонувалося відвідування факультативу, основними завданнями якого є:

– формування уявлення про наукове дослідження як єдину систему, розвиток почуття значущості наукового пошуку;

– розвиток умінь та навичок самостійної дослідницької діяльності, навчання грамотного проведення досліджень та оформлення отриманих результатів;

– розвиток інтересу до освоєння педагогічних дисциплін.

Деякі здобувачі освіти виявили бажання вивчити цей курс самостійно та отримували консультації з питань, що виникають, на додаткових заняттях [13].

Комунікативний компонент. Вироблення комунікативних умінь здійснювалося на основі застосування різноманітних форм і методів аудиторної та самостійної роботи здобувачів освіти: парних і групових взаємодій, що дозволяють обговорювати, сперечатися, доводити свою позицію; спільної та індивідуальної підготовки доповідей, повідомлень, презентацій.

Рефлексивний компонент. У ході розвитку здібностей до аналізу й оцінки власної діяльності здобувачам освіти пропонувалися завдання різного рівня, і навіть оцінно-аналітичні. Крім цього для всіх виділених видів діяльності (теоретичної, моделювальної, проєктивної) та рівнів розвитку структурних елементів був підібраний свій комплекс дидактичних та методичних засобів, що дозволяють підвищувати дослідницьку компетентність. Для тих, хто відчував труднощі при освоєнні педагогічних дисциплін і недостатність запропонованих форм роботи, організовувалися “групи підтримки” [14].

Таким чином, головними педагогічними умовами, необхідними для реалізації індивідуальних дослідницьких інтересів здобувачів вищої освіти та розвитку їх дослідницької компетентності, нами визначені такі:

– створення предметно-просторового розвиваючого середовища, що стимулює розвиток дослідницької компетентності: здобувачам освіти вже на рівні бакалаврату надається можливість вибору форм та способів аудиторної і самостійної нав-

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ БАГАТОРІВНЕВОГО НАВЧАННЯ

чально-дослідницької роботи, рівня складності завдань, теми досліджень; під час викладання використовуються активні й інтерактивні форми навчання; рейтингова оцінка предметних знань, крім індивідуальних, включає групові оцінки та взаємодію: рецензування здобувачами освіти робіт один одного, опонування рефератів, проектів, дипломних, проектно-дослідницьких робіт тощо [2; 3];

– використання в освітньому процесі продуктивних методів навчання та комплексу дослідницьких завдань: на доказ, аргументацію, складання структурно-логічних блоків, схем, зворотних завдань, завдань практичної спрямованості, оцінно-аналітичних проектно-технологічних;

– активне застосування інформаційних технологій: можливостей електронних бібліотек та віртуальних лабораторій; наукових, навчальних та інших ресурсів, мережі Internet; систем самоконтролю та підтримки зворотного зв'язку з викладачем для підвищення ефективності самостійної діяльності тощо [6].

У процесі проведення дослідження здійснювався регулярний контроль, спостереження, проміжні та підсумкові зрізи; проведено анкетування і тестування здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, а також опитування здобувачів вищої освіти на другому (магістерському) рівні. Було складено анкети для з'ясування бажаного рівня навчання, поінформованості про нього, знань про процес виконання дослідницьких завдань.

У ході проведення дослідження спостерігалася позитивна динаміка зміни рівнів розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти за усіма критеріям та комплексною оцінкою. На початку першого курсу елементарний рівень за комплексною характеристикою розвитку дослідницьких компетентностей продемонструвало 76,20 % здобувачів освіти, на базовому – 22,5 % та на високому – 1,30 %. Тоді як на четвертому курсі бакалаврату елементарний рівень був зафіксований у 20,53 % здобувачів вищої освіти, базовий – 64,30 %, високий – 15,17 %. Здобувачі освіти, які продовжили навчання на другому (магістерському) рівні вищої освіти, зазначали, що їм дуже допомогли знання щодо дослідницької роботи, здобуті на бакалавраті.

Висновки. Підготовка фахівців на різних рівнях навчання передбачає вирішення різних дослідницьких завдань. Водночас існує необхідність і можливість розвитку дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти впродовж усього процесу навчання у ЗВО (і в бакалавраті, і в магістратурі, і в аспірантурі). Особливість запропонованого підходу полягає у тому, що здобувачі освіти поетапно, послідовно рухаючись у предметній галузі від теоретичних знань до практики, розвивають дослідницькі вміння та навички. Таке просування забезпечує наступність у розвитку компетент-

ностей різних рівнів і дає змогу уникнути формального підходу до навчання.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми інтелектуальної творчої та пошукової діяльності здобувачів освіти, головними видами якої є дослідницько-експериментальна, винахідницька, конструкторська, раціоналізаторська.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова О., Кузнецова О., Одарченко В. Інтегральна компетентність як складник професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 013 Початкова освіта. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. № 11 (5). С. 7–12.
2. Архипова С. Формування дослідницької компетентності майбутніх магістрів із соціальної роботи у процесі професійної підготовки. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2018. № 15. URL: <https://pedejournal.cdu.edu.ua/article/view/3043>
3. Вінник М.О., Осипова Н.В., Тарасіч Ю.Г., Савенко А.П. Формування дослідницьких компетентностей студентів спеціальності “Програмна інженерія” на прикладі викладання курсу “Групова динаміка та комунікації”. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu /xmlui/bitstream/handle/>
4. Лучанінова О.П. Сучасні підходи до розвитку дослідницької компетентності магістрів з професійної освіти у процесі підготовки кваліфікаційної роботи. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 5 (206). С. 10–15.
5. Норкіна О.В. Розвиток дослідницької компетентності вчителів математики засобами інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2017. 23 с.
6. Овчарук О.В., Товканець О.С., Пінчук О.П., Іванюк І.В., Гриценчук О.О., Трикоз С.В. Організаційно-педагогічні умови використання інформаційно-цифрового середовища закладу загальної середньої освіти. *ІТЛТ*. 2023. Том 95. Вип. 3. С. 41–57.
7. Повідайчик М. Дослідницька компетентність як складова конкурентоспроможності вчителя математики. *Молодь і ринок*. 2024. № 4 (224). С. 33–138.
8. Професійний стандарт за професіями “Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель закладу загальної середньої освіти”, “Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)” : наказ Міністерства № 2736 від 23.12.2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua/ascod/List?lang=uk-UA&id=d6a26174-d0fd-406b-9c30-7a4043f04eb5&tag =SistemaOblikuPublichnoiInformatsii&pageNumber=8&ctx=inName&fSort =date&fSdir=desc>
9. Сисоєва С.О. Козак Л.В. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи : навчальний посібник. Київ : ТОВ “Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”. 2016. 156 с.
10. Стандарт вищої освіти України рівень вищої освіти. Другий (магістерський) рівень. Ступінь вищої освіти. Магістр. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Спеціальність 013 Початкова освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/ 08.04.2024/013.Pochatkova.osvita-mahistr-480.vid%2008.04.2024.pdf>

11. Стандарт вищої освіти України рівень вищої освіти. Перший (бакалаврський) рівень. Ступінь вищої освіти. Бакалавр. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Спеціальність 013 Початкова освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/06/07/013-Pochatkova.osvita.dok.filos-525-06.06.2022.pdf>

12. Стандарт вищої освіти України рівень вищої освіти. Третій (науково-освітній) рівень. Ступінь вищої освіти. Доктор філософії. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. Спеціальність 013 Початкова освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/06/07/013-Pochatkova.osvita.dok.filos-525-06.06.2022.pdf>

13. Староста В.І., Товканець Г.В. Методологія та методи науково-педагогічних досліджень : навчально-методичний посібник. Мукачеве, 2015. 64 с.

14. Knowles M.S., Holton E.F. & Swanson R.A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. 6th edition. London; New York : ELSEVIER Butterworth Heinemann, 2005.

15. Manokore K., Tlou F., Mkwelie N., Phuthi N., Shava G. and other. Quality Higher Education for Sustainable Development: The Transition towards Achieving Agenda 2030 Global Goals. International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS). Vol. 05. Issue 02, 2022. pp. 9–21.

REFERENCES

1. Akimova, O., Kuznetsova, O. & Odarchenko, V. (2023). Integralna kompetentnist yak skladnyk profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv spetsialnosti 013 Pochatkova osvita [Integral competence as a component of professional training of future specialists in specialty 013 Primary education]. *Education. Innovation. Practice*. No. 11 (5). pp. 7–12. [in Ukrainian].

2. Arkhypova, S. (2018). Formuvannya doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv iz sotsialnoi roboty u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of research competence of future masters in social work in the process of professional training]. *Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Pedagogical sciences*. No. 15. Available at: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3043>. [in Ukrainian].

3. Vinnyk, M.O., Osypova, N.V., Tarasich, Yu.H. & Savenko, A.P. Formuvannya doslidnytskykh kompetentnosti studentiv spetsialnosti "Prohramna inzheneriia" na prykladi vykladannia kursu "Hrupova dynamika ta komunikatsii" [Formation of research competences of students majoring in "Software engineering" on the example of teaching the course "Group dynamics and communications"]. Available at: <http://ekhsuir.kspu.edu.xmlui/bitstream/handle/> [in Ukrainian].

4. Luchaninova, O.P. (2023). Suchasni pidkhody do rozvytku doslidnytskoi kompetentnosti mahistriv z profesiinoi osvity u protsesi pidhotovky kvalifikatsiinoi roboty [Modern approaches to the development of research competence of masters in professional education in the process of preparing a qualification paper]. *The image of a modern teacher*. No. 5 (206), pp. 10–15. [in Ukrainian].

5. Norkina, O.V. (2017). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vchyteliv matematyky zasobamy informatsiino-komunikatyvnykh tekhnolohii [Development of research competence of mathematics teachers by means of information

and communication technologies]. Extended abstract of candidate's thesis. Uman, 23 p. [in Ukrainian].

6. Ovcharuk, O.V., Tovkanets, O.S., Pinchuk, O.P., Ivanuk, I.V., Hrytsenchuk, O.O. & Trikoz, S.V. (2023). Orhanyzatsiino-pedahohichni umovy vykorystannia informatsiino-syfyrovoho seredovyscha zakladu zahalnoi serednoi osvity [Organizational and pedagogical conditions of using the information and digital environment of a general secondary education institution]. *ITLT*. Vol. 95, Issue 3. pp. 41–57. [in Ukrainian].

7. Povidachyk, M. (2024). Doslidnytska kompetentnist yak skladova konkurentospromozhnosti vchytelia matematyky [Research competence as a component of mathematics teacher competitiveness]. *Youth & market*. No. 4 (224). pp. 133–138. [in Ukrainian].

8. Profesiyni standart za profesiinamy "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)" (2020). [Professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with a diploma of junior specialist)"]. Order of the Ministry of Economy No. 2736 of 12/23/2020. Available at: <https://www.me.gov.ua/ascod/List?lang=uk-UA&id=d6a26174-d0fd-406b-9c30-7a4043f04eb5&tag=SistemaOblikuPublichnoiInformatsii&pageNumber=8&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=desc;c>. [in Ukrainian].

9. Sysoieva, S.O. & Kozak, L.V. (2016). Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vykladachiv vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk [Development of research competence of higher school teachers: study guide]. Kyiv, 156 p. [in Ukrainian].

10. Standart vyshchoi osvity Ukrainy riven vyshchoi osvity Druhyi (mahisterskyi) riven (2024). [Standard of higher education of Ukraine, level of higher education. Second (master's) level. Degree of higher education]. Master's degree Field of knowledge 01 Education / Pedagogy. Specialty 013 Primary education. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2024/08.04.2024/013.Pochatkova.osvita-mahistr-480.vid%2008.04.2024.pdf> [in Ukrainian].

11. Standart vyshchoi osvity Ukrainy riven vyshchoi osvity. Pershyi (bakalavrskyi) riven (2022). [Standard of higher education of Ukraine, level of higher education. First (bachelor) level]. Degree of higher education. Bachelor. Field of knowledge 01 Education / Pedagogy. Specialty 013 Primary education. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/06/07/013-Pochatkova.osvita.dok.filos-525-06.06.2022.pdf> [in Ukrainian].

12. Standart vyshchoi osvity Ukrainy riven vyshchoi osvity. Tretii (naukovo-osvitnii) riven (2022). [Standard of higher education of Ukraine, level of higher education. Third (scientific and educational) level]. Degree of higher education. Doctor of philosophy. Field of knowledge 01 Education / Pedagogy. Specialty 013 Primary education. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/06/07/013-Pochatkova.osvita.dok.filos-525-06.06.2022.pdf> [in Ukrainian].

13. Starosta, V.I. & Tovkanets, H.V. (2015). Metodolohiia ta metody naukovo-pedahohichnykh doslidzhen: navchalno-metodychnyi posibnyk [Methodology and methods of

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

scientific and pedagogical research: educational and methodological manual]. Mukachevo, 64 p. [in Ukrainian].

14. Knowles, M.S., Holton, E.F. & Swanson, R.A. (2005). *The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development*. 6th edition. London; New York: ELSEVIER Butterworth Heinemann. [in English].

15. Manokore, K., Tlou, F., Mkwelie, N., Phuthi, N., Shava, G. and other (2022). Quality Higher Education for Sustainable Development: The Transition towards Achieving Agenda 2030 Global Goals. *International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science (IJLRHSS)*. Vol. 05. Issue 02. pp. 9–21. [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.07.2024

УДК 378.011.3-051:745/749]:7.09

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308718>

Леонід Оршанський, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Галина Мельник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Галина Ліщинська-Кравець, старший викладач кафедри
технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

Стаття присвячена дослідженню фахових компетенцій майбутніх учителів технологій, які формуються у межах навчальних дисциплін “Декоративно-ужиткове мистецтво” та “Етнодизайн”, зокрема й засобами виставкової діяльності як важливого засобу репрезентації їхніх творчих здібностей. Актуальність дослідження зумовлена сучасними тенденціями трансформації професійних компетенцій цієї педагогічної спеціальності, що широко відображаються як у творчій художньо-трудова діяльності зі створення традиційних і сучасних виробів, так і їх презентації на виставках різного рангу. У статті розглянуто можливості участі студентів у цих спеціалізованих заходах як відвідувачами, так і учасниками, які експонують власноруч створені вироби. Такого роду активність вбачається важливою складовою прикладного аспекту фахової підготовки майбутніх учителів технологій, оскільки значною мірою сприяє систематизації, поглибленню та розширенню набутих ними теоретичних знань у різних галузях – художньому проектуванні, декоративно-ужитковому мистецтві, етнодизайні й ін. Результати дослідження розширюють знання про методичний потенціал виставкових заходів у розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів технологій.

Ключові слова: майбутні вчителі технологій; професійні компетенції; творчі здібності; виставкова діяльність; художнє проектування; декоративно-ужиткове мистецтво; етнодизайн.

Рис. 3. Літ. 15.

Leonid Orshanskyi, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Technological and Professional Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Halyna Melnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Technological and Professional Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Halyna Lishchynska-Kravets, Senior Lecturer of the Technological and
Professional Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

EXHIBITION AS A RESULT OF CREATIVE ACTIVITIES OF FUTURE TECHNOLOGY TEACHERS IN DECORATIVE AND APPLIED ARTS AND ETHNIC DESIGN

The article is devoted to the study of the professional competences of future teachers of technology, which are formed within the educational disciplines “Decorative and applied art” and “Ethnodesign”, in particular, the means of exhibition activity as an important means of representing their creative abilities. The relevance of the study is due to the modern trends in the transformation of professional competencies of this pedagogical specialty, which are widely reflected both in the creative artistic work of creating traditional and modern products, as well as their presentation at exhibitions of various ranks. The article considers the possibilities of students’ participation in these specialised events both as visitors and participants who

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

exhibit their own products. This kind of activity is seen as an important component of the applied aspect of the professional training of future technology teachers, as it greatly contributes to the systematisation, deepening and expansion of the theoretical knowledge they have acquired in various fields – decorative and applied arts, artistic design, ethnic design etc.

The study focuses on the peculiarities of the structure and various types of such representative events, identifies the main stages of students' participation in them, and offers a description of preparation for further analysis of the information obtained. Attention is also paid to the practical application of applied skills of exhibition activities, their preparation, organisation and conduct. The results of the study expand knowledge about the methodological potential of exhibition expositions in the development of professional competences of future technology teachers.

Keywords: *future technology teachers; professional competences; creative abilities; exhibition activities; artistic design; decorative and applied arts; ethnodesign.*

Постановка проблеми. Сучасні освітньо-професійні програми педагогічних закладів вищої освіти передбачають не лише опанування теоретичних навчальних матеріалів у конкретній предметній галузі, а й спрямовані на формування у студентів практичних умінь і навичок, які допоможуть їм надалі успішно реалізувати свою педагогічну діяльність в школі. Інтеграція теоретичних знань, досвіду практичної діяльності, особистісних якостей та вміння їх ефективного застосування у педагогічній сфері є професійною компетентністю вчителя. Складові цієї компетентності фахові компетенції, які має опанувати студент, визначаються окремо для кожного напряму підготовки, зокрема й вчителя технологій.

Педагогічна діяльність охоплює велику кількість різноманітних процесів, тому вчитель технологій має володіти багатьма фаховими компетенціями, найважливішими з-поміж яких є: соціально-комунікативна, предметна, методична, проектно-технологічна, пошуково-дослідницька, організаційно-управлінська, творча й ін., а також знання нормативно-правової бази освітньої галузі. Ці фахові компетенції виступають базовими і застосовуються до будь-якого виду педагогічної діяльності, проте необхідно враховувати, що залежно від предметної спеціальності спектр теоретичних знань і практичних умінь вчителя технологій постійно розширюватиметься й адаптуватиметься під конкретний вид діяльності.

Оскільки фахові компетенції містять не лише певний обсяг теоретичних знань, а й уміння їхнього використання на практиці, сформувані їх повною мірою у майбутнього вчителя технологій у межах виключно лекційних і семінарських занять завдання неможливе, адже необхідно, щоб освітньо-професійна програма містила великий обсяг практичної, прикладної, продуктивної підготовки. Саме практичне навчання передбачає моделювання різних ситуацій професійно-педагогічної діяльності. Важливо, щоб у студентів була можливість навчитися застосовувати набуті знання на практиці, що надалі допоможе їм бути конкурентоздатними на ринку освітніх послуг та швидше адаптуватися до умов школи. У зв'язку із широтою та розмаїттям педагогічної діяльності, практична підготовка також допомагає розв'язувати профадаптаційне зав-

дання, адже дає змогу майбутнім учителям технологій занурюватися у різні види творчої діяльності, що відповідають не лише їхнім фаховим компетенціям, а й особистісним якостям. Так, у межах освітньо-професійних програм здобувачі освіти за спеціальністю 015.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології) вивчають різні форми організації заходів, однією з яких є виставка.

Контент-аналіз досліджень проблеми виставкової діяльності та підготовки майбутніх учителів до її ефективної реалізації показав, що нині цей важливий аспект не став предметом глибокого наукового пошуку, а лише доволі поверхнево висвітлений у працях таких відомих вітчизняних учених, як В. Бутенко [1], І. Зязюн [3], В. Орлов [6], О. Рудницька [11], О. Шевнюк [13], О. Щолокова [14] та ін. Найбільш ґрунтовно проблему підготовки фахівців до виставкової діяльності висвітлено дослідниками: С. Горбань [2], Ю. Колісник-Гуменюк [4], А. Носенко [5], О. Отич [7], В. Радкевич [9], А. Рубанович [10], О. Шевнюк [13] та ін.

Мета статті – розкрити методичні аспекти виставкової діяльності майбутніх учителів технологій як результату фахової підготовки з декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні фахова підготовка вчителів у системі педагогічних закладів вищої освіти є різноманітною, у ній враховані різні напрями та спеціалізації, де сучасному педагогові важливо активно виявляти індивідуальні здібності до творчої діяльності. Тому створення виставкового простору, ініціативна участь у виставковій діяльності є важливою складовою творчої роботи вчителя трудового навчання та технологій. Виставкова діяльність – це регламентований процес підготовки, організації, проведення, матеріально-технічного забезпечення й інформаційного супроводу виставкових заходів. Вона “сформувалася як окремий вид підприємницької (господарської) діяльності, що приносить прибуток та задовольняє специфічні потреби споживачів” [12, 22], охоплює всі сфери життя суспільства і вимагає їх обов'язкового розуміння та аналізу. Безпосередньо поняття “виставка”, О. Перепелицею визначено як “публічну демонстрацію (експонування) досягнень у галузі економіки, науки, техніки, культури, мистецтва та інших сферах суспільного життя” [8, 147].

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

Виставка передбачає інтеграцію та взаємодію елементів, що входять до різних сфер: соціальної – аудиторія, її особливості, потреби й організатори виставки; економічної – матеріально-технічна база виставки; політичної – нормативно-правові акти, що регламентують проведення подібних заходів; духовної – цінності, традиції та суспільний світогляд. Водночас завдяки своїй багатофункціональності й багатоаспектності виставкова діяльність може успішно використовуватися як інструмент для формування комунікативної, пошуково-дослідницької, організаційно-управлінської компетенцій і розкриття творчого потенціалу студентів.

Процес роботи над виставкою передбачає постійну взаємодію з організаційно-виконавчою групою, спонсорами, партнерами, меценатами, власниками різноманітних колекцій, представники виставкових залів, відвідувачами та ін. При цьому кожна людина потребує до себе індивідуального підходу: залежно від її професійних й особистісних якостей, необхідно обрати відповідну модель спілкування для отримання позитивного результату. Тому для успішного здійснення виставкової діяльності, студентам передовсім необхідно оволодіти навичками комунікативної культури.

Для організації виставки, як і для будь-якого іншого подібного заходу, необхідні вміння презентації виставкового проєкту і самопрезентації. Ці вміння та навички допоможуть грамотно вибудувати спілкування зі спонсорами, власниками колекцій, керівниками виставкових залів, переконати їх у значущості та затребуваності пропонованого культурного продукту, а також у надійності організатора виставки. Для цього необхідно вміти переконувати співрозмовників, наводити вагомі аргументи й чітко формулювати докази, володіти навичками публічного виступу. Крім того, зважаючи, що над виставкою завжди працює група фахівців у певній галузі чи виді мистецтва, то організатор має вміти взаємодіяти з колективом: доносити інформацію зрозумілою мовою; не використовувати види комунікації, що можуть стати причиною конфліктної ситуації; виявляти повагу до кожного члена творчого колективу і зацікавленість у якісній роботі. Виставку, як і будь-який захід, організують для певної аудиторії, тому необхідно встановити контакт зі споживачами соціокультурної послуги не лише з метою залучення відвідувачів, а й для здійснення зворотного зв'язку після її проведення, що дасть змогу провести глибокий і різнобічний аналіз: виявити сильні та слабкі сторони, визначити зацікавленість аудиторії в майбутніх подібних проєктах тощо. Усі ці аспекти сприяють формування у студентів *комунікативної компетенції*.

Участь студентів у виставковій діяльності нерозривно пов'язана з пошуково-дослідницькою практикою. Для організації та проведення виставки необхідно дослідити аудиторію і ринок послуг, знайти необхідних фахівців, приміщення та ін.

Виставка неможлива без наявності головної її складової – експонатів, які підбирають і групують залежно від тематики. Отже, одним із найскладніших завдань постає пошук цікавих об'єктів матеріальної культури, а для цього студентам необхідно володіти знаннями історії, культурології, етнографії, декоративно-ужиткового мистецтва тощо, вміти їх аналізувати й точно описувати виставковий об'єкт. Крім того, організатор виставки повинен мати уявлення про експонати, які є частиною колекцій (музейних, приватних та ін.), і володіти вмінням раціонального розподілу сил і ресурсів, що спрямовуються на організацію пошуково-дослідницької діяльності. Відтак у процесі виставкової діяльності у студентів формується *пошуково-дослідницька компетенція*.

Виставкова діяльність – складний і багатоаспектний процес, тому на кожному етапі вона потребує якісного аналізу. На підготовчому етапі аналізується тематика виставки, її актуальність і затребуваність в аудиторії, матеріально-технічна та фінансова складові. Організатор виставки повинен вміти використовувати засоби логічного аналізу для розгляду культурних явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві, і на основі цього розробляти концепцію виставки. Крім того, необхідно провести аналіз великого обсягу інформації про історію походження і використання, культурну значущість об'єктів майбутньої експозиції. Під час проведення виставки потрібний швидкий і всебічний аналіз позапланових ситуацій для швидкого пошуку способів їх усунення проблеми. Після проведення виставки потрібен повноцінний аналіз, який охоплює визначення найсильніших і найслабших сторін заходу, виявлення причин появи недоліків, вивчення реакції аудиторії тощо. Провівши аналітичну роботу, організатор виставки повинен виробити нову або доповнити наявну модель організації виставки зміненими правилами, що ґрунтуються на набутому практичному досвіді, щоб не допустити повторення помилок у майбутньому. Будь-яка виставка створюється завдяки цілеспрямованій роботі команди фахівців, у якій має бути керівник – людина, яка зможе грамотно організувати роботу, розподіливши обов'язки між підлеглими відповідно до особистісних і професійних компетенцій кожного. Організатор виставки повинен володіти знаннями в галузі менеджменту та вміти застосовувати їх на практиці: аналізуючи свій колектив, обирати відповідні методи мотивації та координації, вибудовувати оптимальну структуру супідлеглості та зворотного зв'язку, здійснювати планування всієї діяльності, а також прогнозування очікуваних результатів. Кожен учасник команди має чітко розуміти, що входить до сфери його відповідальності, бути мотивованим на досягнення конкретного результату, знати терміни реалізації кожного етапу. Керівникові важливо проявляти гнучкість в ухваленні рішень, спираючись при

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

цьому на зовнішні та внутрішні чинники, враховувати особливості та специфіку виставкового заходу і колективу, який займається його організацією. Важливо, щоб організатор міг не лише визначити та розробити способи і методи досягнення конкретної мети, а й інтерпретувати їх для інших членів колективу, щоб у кожного була сформована чітка та структурована послідовність дій. Таким чином, у процесі виставкової діяльності у студентів формується *організаційно-управлінська компетенція*.

Участь студентів в організації та проведенні виставкової діяльності передбачає прояви творчого підходу. У процесі виставкової діяльності студенти розкривають свій *творчий потенціал*, вигадуючи і втілюючи в життя свої найкреативніші та найоригінальніші задуми. Творчий підхід може бути використаний не лише для визначення тематики та концепції виставки, а й розроблення інноваційної форми подання соціокультурного продукту аудиторії. Для створення сучасної й цікавої експозиції, яка водночас нестиме в собі певну інформативну та просвітницьку функції, необхідно творчо інтегрувати сучасні технології виставкової діяльності та наукові знання з різних галузей, пов'язаних із матеріальними об'єктами культури. Здійснивши синтез цих компонентів, завдяки нестандартним методам і формам, організатори виставки зможуть створити унікальний соціокультурний продукт, що не лише приваблюватиме відвідувачів, а й виконуватиме суспільно значущі функції. Крім того, творчий підхід необхідний під час розроблення реклами майбутньої виставки, оскільки цей аспект відіграє важливу роль у її підготовці: що більше відвідувачів зможе залучити рекламна кампанія, то успішнішим буде захід. Будь-яка виставка є візуальною формою презентації певних об'єктів, тому велику увагу треба приділити її оформленню як є важли-

вому чиннику залучення аудиторії. Тому чим оригінальніше, витонченіше і красивіше буде оформлена експозиція, тим цікавішою вона буде для відвідувача. Крім того, за допомогою грамотного оформлення можна відобразити основний задум виставки та полегшити її сприйняття. Таким чином, використовуючи виставкову діяльність як інструмент практичного навчання можна розкрити творчий потенціал студентів.

Починаючи з 1991 р. на базі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, у межах фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, популярності набула широка виставкова діяльність з експонування творчих студентських робіт у галузі декоративно-ужиткового мистецтва і етнодизайну. Крім того, в робочій програмі навчальної дисципліни “Теорія і методика трудового навчання” окремими змістовими компонентами було введено теми “Технологія виставкової діяльності” та “Методика організації роботи шкільного музею”, де студенти набувають теоретичні знання, які успішно застосовують на практиці, організовуючи і проводячи різноманітні виставкові заходи. Так, за понад тридцятилітній досвід підготовки вчителів трудового навчання та технологій на кафедрі технологічної та професійної освіти, студентами спільно з викладачами було організовано понад 150 виставок різного рангу – від регіональних до міжнародних. Безліч позитивних відгуків отримали виставки унікальних творів вишивального мистецтва у США (Чикаго, Детройт, Вашингтон), Канаді (Торонто), Польщі (Краків, Перемишль, Ясло, Ченстохов, Перемишль) та інших країнах світу. Успіх був незмінним, а визнанням заслуг дрогобицьких студентів стало те, що найактивніші з них були обрані членами Національної спілки майстрів народного мистецтва України (на рис. 1).

Рис. 1. Фрагмент виставки у літературно-меморіальному музеї Івана Франка Державного історико-культурного заповідника “Нагусвичі”

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

Іншим яскравим прикладом студентської виставкової діяльності є експонування макету Дрогобицької церкви Святого Юра під час презентаційних показів пам'яток сакральної дерев'яної архітектури Карпатського регіону України. Доречно зазначити, що ця донині періодично діюча церква кінця XV – початку XVI ст. увійшла до охоронного

списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (2013), а в грудні 2023 р. Комітет ЮНЕСКО із захисту культурної спадщини затвердив рішення про внесення дерев'яної церкви Святого Юра в Дрогобичі до Міжнародного переліку культурних цінностей, які перебувають під тимчасовим посиленням захистом [13] (рис. 2).

Рис. 2. Макет церкви Святого Юра в Дрогобичі у масштабі 1:25
(автори – студенти Володимир Антоник та Олександр Лайтер)

Крім того, зважаючи на здобуття студентами вчительської спеціальності й популярність подібних виставкових заходів у колі педагогічної громадськості, експозиції творчих робіт студентів завжди супроводжує міністенд із навчально-методичними посібниками з технологій різних видів декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну, що підготовлені викладачами кафед-

ри на основі багаторічного практичного досвіду (рис. 3).

Запропонований підхід до побудови змісту творчої художньо-трудової підготовки уможливив формування у студентів усвідомлення важливості відродження, трансляції та розвитку національної культури, необхідності власного творчого зростання і педагогічного становлення.

Рис. 3. Міністенд із навчально-методичними посібниками з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну, підготовленими викладачами кафедри технологічної та професійної освіти

ВИСТАВКА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ГАЛУЗІ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ТА ЕТНОДИЗАЙНУ

Висновки. На закінчення важливо констатувати, що основним завданнями виставкової діяльності є:

- формування комунікативної, пошуково-дослідницької, організаційно-управлінської компетенцій і розкриття творчого потенціалу студентів;
- збереження локальних традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва та створення виробів, які становлять художню, культурну й естетичну цінність;
- забезпечення спадкоємності найкращих традицій декоративно-ужиткового мистецтва та їх екстраполяції у сучасних виробах етнодизайну;
- формування навчально-методичного музейного фонду інституту;
- створення на кафедрі єдиного мистецько-освітнього середовища;
- формування виробів декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну як навчальних-методичних посібників;
- демонстрація експозицій під час презентації діяльності кафедри на семінарах, конференціях, симпозиумах тощо;
- проведення репрезентативних лекцій для студентів педагогічних спеціальностей різних напрямів із метою прилучення традиційного декоративно-ужиткового мистецтва та сучасного етнодизайну;
- профорієнтаційна робота з учнівською молоддю, виховна та освітня діяльність у закладах загальної середньої та професійної освіти;
- розширення творчого, міжкультурного, інформаційно-комунікативного, мистецько-освітнього простору та міжнародного співробітництва.

Практика показує, що саме за умов ефективної організації та здійснення художньо-трудої підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій у галузі декоративно-ужиткового мистецтва й етнодизайну, а також можливості залучення їх до активної виставкової та музейної діяльності, найбільш виразно розкриваються творчі здібності студентів, розвиваються культура почуттів, уява, асоціативне мислення, образне сприйняття, естетичні смаки, формується національна самосвідомість й етнокультурна ідентичність, які реалізуються у майбутній професійно-педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко В.Г. Стан та перспектива розвитку естетичної освіти студентів вищих навчальних закладів. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2009. Вип. 26. С. 76–84.
2. Горбань С.І. Інноваційні підходи до підготовки студентів художніх спеціальностей. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. Кременчук: КрНУ, 2016. № 2 (97). Ч. 2. С. 52–57.

3. Зязюн І.А. Проблеми розвитку особистості у теорії мистецької освіти. *Мистецтво у розвитку особистості*: монограф. / за ред. Н.Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. С. 14–36.

4. Колісник-Гуменюк Ю.І. Система професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти: монограф. Львів: ЛА “Піраміда”, 2020. 515 с.

5. Носенко А.І., Твердохлібова Я.М., Величко О.Д. Виставкова діяльність як педагогічний чинник формування особистості культури. *Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського*. Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2023. № 2 (143). С.7–18.

6. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: монограф. / ред. І.А. Зязюн. Київ: Наукова думка, 2003. 262 с.

7. Отч О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / за наук. ред. І.А. Зязюна. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 752 с.

8. Перепелиця О.В. Художньо-творча виставка як підсумок творчої діяльності колективу. *Наука і освіта*. 2014. № 7. С. 147–150.

9. Радкевич В.О. Сучасні підходи до визначення цілей професійного навчання майбутніх фахівців художнього профілю. *Професійно-художня освіта України*. 2013. С. 113–123.

10. Рубанович А.О. Освітньо-виставкова діяльність в Україні: тенденції розвитку. *Наука і молодь. Гуманітарна серія*. 2012. № 11–12. С. 167–170.

11. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.

12. Ткаченко Т.І., Дупляк Т.П. Виставковий бізнес: монограф. Київ: КНТЕУ, 2016. 244 с.

13. Церква Святого Юра (Дрогобич). *Вікіпедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Юра_\(Дрогобич\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Юра_(Дрогобич))

14. Шевнюк О.Л. Методика навчання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2017. 311 с.

15. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя: монограф. Київ, 1996. 173 с.

REFERENCES

1. Butenko, V.H. (2009). Stan ta perspektyva rozvytku estetychnoi osvity studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [The state and perspective of the development of aesthetic education of students of higher educational institutions]. *Higher and secondary school pedagogy*. Vol. 26. pp. 76–84. [in Ukrainian].
2. Horban, S.I. (2016). Innovatsiini pidkhody do pidhotovky studentiv khudozhnikh spetsialnostei [Innovative approaches to the training of art students]. *Scientific journal "Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University"*. No. 2 (97). part. 2. pp. 52–57. [in Ukrainian].
3. Ziaziun, I.A. (2006). Problemy rozvytku osobystosti u teorii mystetskoï osvity [Problems of personality development in the theory of art education]. *Art in personality development*:

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР

Monograph. (Ed.). N.H. Nychkalo. Chernivtsi, pp. 14–36. [in Ukrainian].

4. Kolisnyk-Humeniuk, Yu.I. (2020). Systema profesiino-pedahohichnoi pidgotovky vykladachiv profesiino-khudozhnikh dystsyplin u zakladakh vyshchoi osvity [System of professional and pedagogical training of teachers of professional and artistic disciplines in institutions of higher education]. Monograph. Lviv, 515 p. [in Ukrainian].

5. Nosenko, A.I., Tverdokhlibova, Ya.M. & Velychko, O.D. (2023). Vystavkova diialnist yak pedahohichniy chynnyk formuvannya osobystosti kultury [Exhibition activity as a pedagogical factor in the formation of cultural identity]. *Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky*. No. 2 (143). Odesa, pp. 7–18. [in Ukrainian].

6. Orlov, V.F. (2003). Profesiine stanovlennia maibutnikh vchyteliv mystetskykh dystsyplin: teoriia i tekhnolohiia [Professional formation of future teachers of art disciplines: theory and technology]. Monograph. (Ed.). I.A. Ziaziun. Kyiv, 2003. 262 p. [in Ukrainian].

7. Otych, O.M. (2009). Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychni i metodychni aspekty [Art in the system of development of creative individuality of the future teacher of professional training: theoretical and methodical aspects]. Monograph. (Ed.). I.A. Ziaziun. Chernivtsi, 752 p. [in Ukrainian].

8. Perepelytsia, O.V. (2014). Khudozhno-tvorcha vystavka yak pidsumok tvorchoi diialnosti kolektyvu [Artistic and creative exhibition as a result of the collective's creative activity]. *Science and Education*. No. 7. pp. 147–150. [in Ukrainian].

9. Radkevych, V.O. (2013). Suchasni pidkhody do vyznachennia tsilei profesiinoho navchannia maibutnikh fakhivtsiv khudozhnoho profilu [Modern approaches to determining the goals of professional training of future specialists in the artistic profile]. *Vocational and artistic education of Ukraine*. pp. 113–123. [in Ukrainian].

10. Rubanovych, A.O. (2012). Osvitiansko-vystavkova diialnist v Ukraini: tendentsii rozvytku [Educational and exhibition activities in Ukraine: development trends]. *Science and youth. Humanitarian series*. No. 11–12. pp. 167–170. [in Ukrainian].

11. Rudnytska, O.P. (2005). Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]. *Tutorial*. Ternopil, 360 p. [in Ukrainian].

12. Tkachenko, T.I. & Dupliak, T.P. (2016). Vystavkovy biznes [Exhibition business]. *Monograph*. Kyiv, 244 p. [in Ukrainian].

13. Tserkva Sviatoho Yura (Drohobych) [St. George's Church (Drohobych)]. *Wikipedia*. Available at: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Tserkva_Sviatoho_Yura_\(Drohobych\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Tserkva_Sviatoho_Yura_(Drohobych)) [in Ukrainian].

14. Shevniuk, O.L. (2017). Metodyka navchannia obrazotvorchoho mystetstva u vyshchych navchalnykh zakladakh [Methods of teaching fine arts in higher educational institutions]. *Tutorial*. Kyiv, 311 p. [in Ukrainian].

15. Shcholokova, O.P. (1996). Osnovy profesiinoho khudozhno-estetychnoi pidgotovky maibutnoho vchytelia [Basics of professional artistic and aesthetic training of the future teacher]. *Monograph*. Kyiv, 173 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2024

УДК 378.147:811.133.1:004

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.306058>

Наталія Майєр, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР

У статті обґрунтовано й розроблено модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур, яка містить такі компоненти: мета, підходи, методи, технології, засоби, результат формування креативної компетентності, діяльність викладача і діяльність студентів. Теоретичне підґрунтя моделі складають компетентнісний, технологічний, особистісно-діяльнісний, рефлексивний підходи, які зумовлюють вибір методів, технологій, засобів навчання та контролю і діяльність викладача та студентів з їх використанням.

Ключові слова: викладач; іноземні мови і культури; креативна компетентність; модель; метод; технологія.

Рис. 1. Літ. 13.

Natalia Maiier, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor of the
French Theory, Practice and Translation Department,
National Technical University of Ukraine
“Ihor Sikorskiy Kyiv Polytechnic Institute”

A MODEL FOR THE FORMATION OF CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF FOREIGN LANGUAGES AND CULTURES

The creativity of a teacher at a higher education institution is directly related to the development of his creative competence. The creative competence of the future teacher of foreign languages and cultures is the ability to creatively

organize the process of learning foreign languages, which is based on the application of a creatively oriented methodology as a set of creative technologies and teaching methods, exercises and tasks of a creative nature. The article substantiates and develops a model of the formation of creative competence of future teachers of foreign languages and cultures, which contains the following components: purpose, approaches, methods, technologies, means, and the result of the formation of creative competence, teacher activity and student activity. The theoretical basis of the model consists of competence, technological, personal-activity, reflexive approaches, which determine the choice of methods (the method of problematic professional-methodical situations (applied during lectures), partially-research method (used in practical classes in the process of performing professional-methodical tasks)), technologies (situational modeling technology (implies the playing of professional-methodical situations created by the students themselves or according to the parameters set by the teacher, and is implemented in the process of presenting professional-methodical tasks completed by students)); project technology (applied in the process of implementation by students of individual professional and methodical projects); portfolio technology (formation of a professional-methodical portfolio by the student), teaching and control tools (study guide); professional-methodical tasks; individual professional-methodical project; professional-methodical student portfolio) and purposeful activity of the teacher of the academic discipline and students of higher education with their use. The proposed model is effective for the formation of creative competence and, in general, for the development of professional and methodological competence of future teachers of foreign languages and cultures.

Keywords: teacher; foreign languages and cultures; creative competence; model; method; technology.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи освіти в Україні значна увага приділяється креативності викладача закладу вищої освіти, що безпосередньо пов'язано із розвитком його креативної компетентності. У наказі Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України “Про затвердження професійного стандарту на групу професій “Викладачі закладів вищої освіти” № 610 від 23.03.2021 р. однією із загальних компетентностей викладачів закладів вищої освіти визначено здатність генерувати нові ідеї (креативність) [9, 5], а з-поміж умінь на навичок, якими повинен володіти сучасний викладач “викладати із застосуваннями сучасних і ефективних методів і технологій, що забезпечують досягнення результатів навчання дисципліни” [9, 10].

Серед великої кількості методів і технологій навчання, які використовує викладач іноземних мов і культур, значне місце посідають креативні. Тому важливим завданням системи професійно-методичної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов і культур є формування їхньої креативної компетентності як здатності креативно організовувати процес навчання іноземних мов, який ґрунтується на застосуванні креативно орієнтованої методики як сукупності креативних технологій і прийомів навчання, вправ і завдань творчого характеру. Однією із засадничих передумов формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур є ефективне моделювання освітнього процесу, що зумовлює теоретичне обґрунтування і практичне розроблення відповідної моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що науковці приділяють увагу розробленню і впровадженню в практику моделі формування професійно-методичної компетентності майбутніх учителів / викладачів іноземних мов і культур та її складників у різних формах організації освітнього процесу.

Модель організації самостійної роботи з формування методичної компетентності у майбутніх викладачів французької мови складається із таких компонентів: 1) цілі, підходи до організації процесу навчання та зміст навчання в єдності предметного і процесуального аспектів, засоби навчання в інформаційно-комунікаційному навчальному середовищі, організаційні форми, які представлено блоками схематично унаочненої моделі, де цільовий блок є засадничим, адже цілі формування цільової компетентності визначають специфіку добору змісту і засобів навчання для її досягнення; 2) послідовна навчальна діяльність викладача і навчально-пізнавальна діяльність студентів магістратури [6, 155–163].

Описана С. Бобир модель формування професійно-методичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов, інтегрує в собі студентоцентрикований, системний та порівняльний підходи до навчання, технології навчання (традиційне, перевернуте (flipped) і змішане (blended) навчання) і орієнтована переважно на самостійну роботу студентів. Вона стимулює розумову активність, когнітивні процеси, розвиває самостійність, ініціативність, креативність, дисциплінованість, відповідальність студентів; дає змогу сформувати базову професійно-методичну компетентність майбутніх викладачів, здатних успішно навчати студентів як мовних педагогічних, так і немовних закладів вищої освіти [2, 26].

У запропонованій О. Копусь моделі формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів філології враховано мету, етапи (мотиваційно-пізнавальний, діяльнісно-репродуктивний, оперативно-конструктивний, продуктивно-творчий, інтерпретаційний); організацію та хід навчання, змістові компоненти (лінгвістичний, полікультурний, соціокультурний, методологічний); передбачено впровадження апробованої науково-методичної системи, реалізацію принципів (загальнодидактичні, лінгводидактичні та власне

методичні); підходів (компетентнісний, особистісно-зорієнтований, суб'єктно-діяльнісний, комунікативно-діяльнісний, синергетичний, контекстний, проблемний, системний); методів (традиційні та інтерактивні); лінгводидактичних стратегій, засобів, форм та інноваційних технологій навчання, а також інтегровано зміст керованого навчання, самоосвіту й саморозвиток задля досягнення високої результативності [4, 78–79].

Науковцями розроблено також моделі формування різних складників професійно-методичної компетентності вчителя / викладача іноземних мов і культур.

Концептуальну модель системи методичної підготовки майбутнього вчителя до навчання іноземних мов у профільній школі, методологічною основою якої є системний, синергетичний, середовищний, компетентнісний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, індивідуальний і диференційованих підходи, запропоновано Л. Зенюю [3, 201–203].

Продуктивність моделі формування тестової компетентності майбутніх учителів іноземних мов і культур забезпечується єдністю таких її компонентів: мета, підходи (компетентнісний, особистісно-діяльнісний, проєктний, рефлексивний) і принципи їх реалізації, організаційні форми, методи, технології і засоби навчання, методи контролю, запланований результат [5].

Модель формування методичної контрольно-оцінювальної компетентності майбутніх викладачів англійської мови містить цільовий, методологічний, операційно-технологічний, критеріально-оцінний і результативний блоки, у яких відповідно викладено мету формування зазначеної компетентності під час аудиторної і самостійної позааудиторної самостійної роботи, науково-педагогічної практики у закладі вищої освіти; підходи (компетентнісний, рівневий, особистісно-діяльнісний, рефлексивний, синергетичний) і принципи (загальнодидактичні і методичні) її формування; зміст навчання у предметному і процесуальному аспектах; критерії оцінювання рівня сформованості методичної контрольно-оцінювальної компетентності студентів магістратури [11].

Позитивним є звернення науковців до розроблення моделі формування креативної компетентності вчителів, початкової школи зокрема [13]. Водночас імплементація такої моделі в освітній процес для розвитку креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур унеможливується з огляду на специфіку їхньої професійно-методичної підготовки у закладі вищої освіти та особливості їхньої майбутньої професійно-методичної діяльності.

Мета статті – обґрунтувати й розробити модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур.

Виклад основного матеріалу. Цілеспрямоване формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур відбувається у процесі вивчення початкової дисципліни “Технології креативного навчання іноземних мов і культур”, основними завданнями якої є оволодіння теоретичними основами креативного навчання іноземних мов і культур; усвідомлення ролі та місця креативного навчання в процесі формування у студентів міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності; набуття методичних знань, розвиток методичних умінь аналізу, відбору і самостійного розроблення навчальних матеріалів і креативних прийомів для навчання іноземних мов і культур з використанням технологій креативного навчання.

Ефективність формування у здобувачів вищої освіти креативної компетентності залежить від дієвої моделі організації навчального процесу. Теоретичне підґрунтя моделі формування цільової компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур складають сучасні підходи до навчання, які, зі свого боку, зумовлюють визначення стратегії навчання.

Компетентнісний підхід зумовлює спрямованість навчального процесу на 1) формування методичних знань і методичних умінь як компонентів креативної компетентності, а саме: *методичних знань* про теоретичні основи, цілі й завдання креативного навчання іноземних мов і культур; сучасні підходи до креативного навчання іноземних мов і культур; арт-технології та прийоми креативного навчання іноземних мов і культур; *методичних умінь* визначати цілі креативного навчання іноземних мов і культур з урахуванням системи рівнів володіння іноземною мовою; здійснювати відбір навчальних матеріалів і креативних технологій, визначати прийоми креативного навчання іноземних мов і культур для формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності студентів; планувати свою професійну самоосвіту, самовдосконалення й саморозвиток; 2) відбір викладачем змісту навчання у його предметному (відбір тематики навчальної дисципліни; добір і моделювання ситуацій професійно-методичної діяльності викладача іноземних мов і культур в процесі планування й організації креативного навчання) та процесуальному аспектах (визначення номенклатури методичних знань і методичних умінь, видів професійно-методичних завдань для їх формування).

Технологічний підхід тісно пов'язаний з компетентнісним підходом і передбачає досягнення як мети-процесу (поетапне формування методичних знань і методичних умінь як складників креативної компетентності), так і мети-результату (формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур) шляхом використання різних технологій навчання.

Творчий потенціал педагога є ознакою його професіоналізму, “уможливило інноваційну, креативну реалізацію різнопланових професійних завдань” [1, 171]. Доцільність застосування особистісно-діяльнісного підходу зумовлена необхідністю розвивати у студентів професійні й особистісні якості, які є важливими для викладача в процесі організації креативно орієнтованого навчання іноземних мов і культур. Такі якості формуються і розвиваються шляхом виконання студентами професійно-методичних завдань, які в навчальних умовах моделюють професійно-методичну діяльність викладача іноземних мов і культур.

Ефективність формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур зумовлюється, зокрема, рівнем розвитку рефлексивних умінь (наприклад, формулювати особисті цілі і потреби, способи, методи, стратегії оволодіння складниками креативної компетентності, усвідомлювати власні методичні помилки, чинники якісно / неякісно виконаного індивідуального / професійно-методичного завдання тощо) і методичної рефлексії (самоаналіз процесу і результату оволодіння методичними знаннями і методичними вміннями на всіх етапах навчання, якості проектування, організації й реалізації креативно орієнтованого навчання в умовах змодельованої професійно-методичної діяльності викладача іноземних мов і культур). Тому необхідним є застосування рефлексивного підходу.

Визначені підходи до навчання зумовлюють вибір викладачем методів, технологій, засобів навчання та контролю для досягнення запланованого результату і, відповідну цілеспрямовану діяльність викладача навчальної дисципліни “Технології креативного навчання іноземних мов і культур” та здобувачів вищої освіти з їх використанням.

Метод проблемних професійно-методичних ситуацій (проблемну професійно-методичну ситуацію визначаємо як сукупність змодельованих умов діяльності викладача, який планує / організовує навчання іноземних мов та культур із застосуванням креативних технологій і креативних прийомів навчання) застосовується під час лекцій з метою активізації уваги і уяви студентів, творчого мислення, актуалізації знань (зокрема методичних), рефлексії власного досвіду вивчення іноземних мов і реалізується у процесі проблемного викладу викладачем навчального матеріалу, аналізу й обговорення проблемних питань та прогнозування умов і способів їх вирішення.

Для проблемного навчання Т. Скорик пропонує застосовувати частково-пошуковий метод, який передбачає виклад навчального матеріалу у формі евристичної бесіди, де часткове пояснення нового поєднується з постановкою педагогом проблемних запитань і пізнавальних завдань або експериментів,

що породжують проблемну ситуацію. При цьому навчальні проблеми формулюють і розв’язують студенти за допомогою викладача під час семінарів-диспутів, дебатів, мозкового штурму тощо [10, 108]. У контексті формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур частково-пошуковий метод може застосовуватися на практичних заняттях під час виконання професійно-методичних завдань, які є засобом поточного контролю формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур (метапроцес).

Серед технологій навчання, які використовує викладач для організації навчального процесу з формування креативної компетентності виокремлюємо технологію ситуативного моделювання [12], проєктну технологію.

Використання технології ситуативного моделювання у процесі формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур передбачає програвання професійно-методичних ситуацій, створених самими студентами або за заданими викладачем параметрами, і застосовується у процесі презентації студентами виконаних професійно-методичних завдань, де передбачається взаємодія “викладача” (студента, що презентує виконане професійно-методичне завдання) і “студентів”, у ролі яких виступають студенти академічної групи.

Проєктна технологія застосовується у процесі виконання студентами індивідуальних професійно-методичних проєктів [6, 322] для креативного навчання іноземних мов і культур, кінцевим продуктом якого виступає комплекс вправ і завдань / план-конспект фрагменту практичного заняття з використанням креативних технологій і прийомів креативного навчання для досягнення цілей. При цьому кожен студент самостійно визначає тему згідно з вимогами чинної програми з іноземної мови для обраного курсу навчання, цілями комплексу вправ / фрагмента практичного заняття, креативні технології і прийоми навчання для їх досягнення. Індивідуальний професійно-методичний проєкт є засобом рубіжного контролю формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур (мета-результат).

Основний засіб реалізації технології портфоліо – професійно-методичний портфель студента, що сприяє розвитку його рефлексивних умінь та методичної рефлексії. Одним із розділів професійно-методичного портфеля студента, який він формує впродовж професійно-методичної підготовки у закладі вищої освіти, є розділ “Технології креативного навчання іноземних мов і культур”. У цьому розділі студент формує особисті цілі і потреби, способи, методи, стратегії оволодіння складниками креативної компетентності за кож-

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР

ною темою, яка вивчається у межах навчальної дисципліни та оцінює їх результативність і ефективність; методичні помилки, які були виявлені за результатами презентації виконаних професійно-методичних завдань; власні висновки щодо чинників якісно / неякісно виконаного професійно-методичного завдання. Крім того, у професійно-методичному портфелі студент створює банк креативних технологій і прийомів креативного навчання та зазначає можливі цілі й прийоми їх використання у процесі формування

міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності.

Основним засобом навчання, що забезпечує досягнення цілей формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і сприяє ефективній навчально-пізнавальній діяльності студентів у процесі самостійної позааудиторної роботи, є навчальний посібник [8].

Унаочнимо модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур (рис. 1).

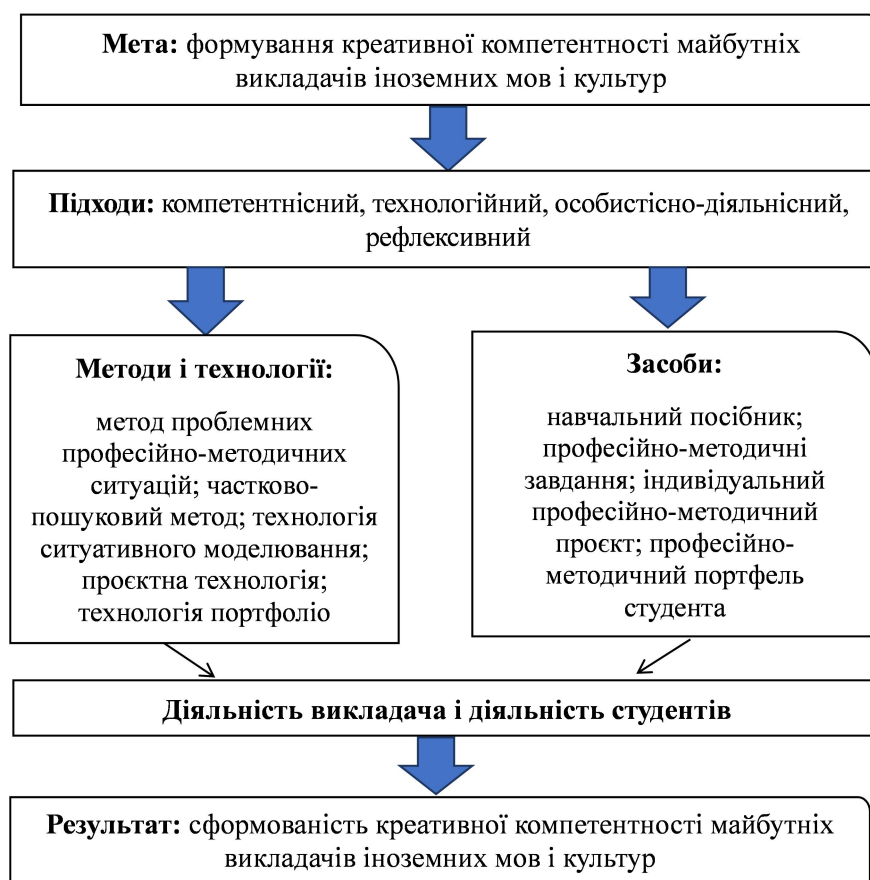

Рис. 1. Модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур

Висновки. Модель формування креативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур містить компоненти, які реалізуються в органічній єдності, взаємозв'язку і взаємозалежності (мета; підходи; методи, технології, засоби навчання і контролю, діяльність викладача і студентів у різних формах організації навчального процесу (лекції, практичні заняття, самостійна робота студентів), результат), адже виключення одного із компонентів знижує ефективність функціонування моделі і впливає на досягнення запланованого ре-

зультату. Досвід впровадження цієї моделі доводить її ефективність для формування креативної компетентності та розвитку професійно-методичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов і культур загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик О., Синевич І., Феньов Я. Творчий потенціал педагога як ознака професіоналізму. *Молодь і ринок*. 2023. № 9 (217). С. 168–171.
2. Бобир С.Л. Формування професійно-методичної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов на

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР

основі порівняльного підходу. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка*. 2019. Вип. 5 (161). С. 23–27.

3. Зеня Л.Я. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до навчання іноземних мов учнів профільної школи : моногр. Горлівка, 2011. 436 с.

4. Копусь О.А. Модель формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів філології. *Наука і освіта*. 2012. № 8. С. 78–83.

5. Майєр Н.В. Модель формування тестової компетентності майбутніх учителів іноземних мов і культур. *Іноземні мови*. 2020. № 2. С. 43–46.

6. Майєр Н.В. Теоретико-методичні засади формування методичної компетентності у майбутніх викладачів французької мови : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 735 с.

7. Майєр Н.В. Теорія і практика формування креативної компетентності майбутніх викладачів французької мови і культури. *Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку : колективна монографія : у 2 ч.* Львів – Торунь, 2021. Ч. 2. С. 804–830.

8. Майєр Н.В. Технології креативного навчання іноземних мов і культур : навчальний посібник для самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Київ, 2023. 64 с.

9. Про затвердження професійного стандарту на групу професій "Викладачі закладів вищої освіти": наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 610 від 23.03.2021 р.

10. Скорик Т.В. Методи проблемного навчання як шлях підвищення якості освіти у вищих навчальних закладах. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 144. С. 107–109.

11. Українська О.О. Модель формування методичної контрольно-оцінювальної компетентності майбутніх викладачів англійської мови. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип. 64. С. 195–199.

12. Чубко О.П. Інноваційні технології навчання в контексті педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_37. (дата звернення: 10.06.2024).

13. Яковичина Т. Модель формування креативної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 2 (86). С. 129–139.

REFERENCES

1. Bilyk, O., Synevych, I. & Fenov, Ya. (2023). Tvorchyi potentsial pedahoha yak oznaka profesionalizmu [The creative potential of the teacher as a sign of professionalism]. *Youth & market*, No. 9 (217). pp. 168–171. [in Ukrainian].

2. Bobyr, S.L. (2019). Formuvannia profesiino-metodychnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv inozemnykh mov na osnovi porivnialnoho pidkhodu [Forming prospective foreign language teachers' professional methodological competence on the basis of a comparative approach]. *Bulletin of the T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"*. Vol. 5 (161). pp. 23–27. [in Ukrainian].

3. Zienia, L.Ya. (2011). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do navchannia inozemnykh mov uchniv profilnoi shkoly [Theoretical and methodological

principles of training future teachers to teach foreign languages to students of specialized schools]. Horlivka, 436 p. [in Ukrainian].

4. Kopus, O.A. (2012). Model formuvannia fakhovoi lnhvodydaktychnoi kompetentnosti maibutnikh mahistriv filolohii [Model of formation of professional linguistics competences of future masters of philology]. *Science and education*. No. 8. pp. 78–83. [in Ukrainian].

5. Maiier, N.V. (2020). Model formuvannia testovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov i kultur [Modelling testing competence formation in pre-service foreign language and culture teachers]. *Foreign languages*. No. 2. pp. 43–46. [in Ukrainian].

6. Maiier, N.V. (2016). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia metodychnoi kompetentnosti u maibutnikh vykladachiv frantsuzkoi movy [Theoretical and methodological basics of forming methodological competence of future teachers of French]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 735 p. [in Ukrainian].

7. Maiier, N.V. (2021). Teoriia i praktyka formuvannia kreatyvnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv frantsuzkoi movy i kultury [Theory and practice of the formation of creative competence of future teachers of the French language and culture]. Lviv-Torun, pp. 804–830. [in Ukrainian].

8. Maiier, N.V. (2021). Tekhnolohii kreatyvnoho navchannia inozemnykh mov i kultur [Technologies of creative teaching of foreign languages and cultures]. Kyiv, 64 p. [in Ukrainian].

9. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu na hrupu profesii "Vykladachi zakladiv vyshchoi osvity" [On the approval of the professional standard for the group of professions "Teachers of higher education institutions"]. Order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine No. 610 of March 23, 2021. [in Ukrainian].

10. Skoryk, T.V. (2017). Metody problemnoho navchannia yak shliakh pidvyshchennia yakosti osvity u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Methods of problem-based learning as a way to improve the quality of education in higher educational institutions]. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. Vol. 144. pp. 107–109. [in Ukrainian].

11. Ukrainka, O.O. (2018). Model formuvannia metodychnoi kontrolno-otsiniuvanoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv anhliiskoi movy [Model of formation of methodological control and assessment competence of future teachers of the English language]. *Scientific journal of the M.P. Dragomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*. Vol. 64. pp. 195–199. [in Ukrainian].

12. Chubko, O.P. (2013). Innovatsiini tekhnolohii navchannia v konteksti pedahohichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [Innovative learning technologies in the context of pedagogical training of the future teacher]. *Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University. Pedagogical sciences*. Vol. 108.1. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_37. (Accessed 10 June 2024). [in Ukrainian].

13. Yakovyshyna, T. (2019). Model formuvannia kreatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly [Model of formation of creative competence of the future primary school teacher]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 2 (86). pp. 129–139. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.06.2024

Оксана Васюк, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Леся Маценко, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Микола Васюк, доктор філософії зі спеціальності 081 “Право”,
магістрант кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА

У статті здійснено теоретичний аналіз вітчизняних досліджень щодо означення поняття “педагогічна умова” з метою визначення його сутності. Під педагогічними умовами розуміємо комплексне поєднання підходів, змісту, форм, методів та засобів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу шляхом формування необхідних компетентностей здобувачів вищої освіти. Схарактеризовано педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права. До них віднесено: формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності; розробку та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти; створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища; використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

Ключові слова: педагогічні умови; професійна компетентність; навчально-пізнавальна компетентність; фахівці у сфері права.

Літ. 15.

Oksana Vasiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Pedagogy Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Lesya Matsenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Mykola Vasiuk, Doctor of Sciences (Philosophy) in Specialty 081 “Law”,
Master Student of the Pedagogy Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT EDUCATIONAL AND COGNITIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF LAW

The article presents a theoretical analysis of national research to determine the concept “pedagogical condition”. Pedagogical conditions are understood as a comprehensive combination of approaches, content, forms and methods designed to improve the educational process by developing the necessary competences of higher education applicants. The essence of the concept “educational and cognitive competence of future specialists in the field of law” may be characterized as a dynamic and integrative quality of personality that is based on the life experience of higher education applicants and combines the intrinsic motivation to learn and focuses on value orientations of personality and professionally important qualities including subjective willingness to learn, formation of knowledge and creative skills of practical activity promoting the development of productive cognitive abilities. The analysis of scientific literature on the problem of professional training of future specialists in the field of law allows us to identify pedagogical conditions for the effective development of educational and cognitive competence which include the following: development of a positive and strong motivation for the implementation of professional activities of higher education applicants; development and implementation of educational and methodical provision in the educational process of the educational institution in order to develop professional and personal qualities of higher education applicants; creation of a competently-oriented information and educational environment within a higher education institution; the utilization of information and communication technologies in the educational process to meet the cognitive needs of higher education applicants in the field of law.

Keywords: pedagogical conditions; professional competence; educational and cognitive competence; specialists in the field of law.

Постановка проблеми. В аспекті розбудови Української держави, правових і соціальних реформ, зміни законодавчої бази, переходу до ринкових відносин, курсу на Євроінтеграцію й відповідно реформування системи освіти, стали актуальними проблеми поліпшення чинної системи підготовки майбутніх фахівців у сфері права з метою озброєння їх сучасними знаннями, уміннями та навичками, формування у них високої навчально-пізнавальної компетентності. Згідно з домінуючими принципами ООН щодо суспільної ролі та місця правника, юрист – це відкрита і доступна для клієнта особа, яка на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів професійної й моральної етики здійснює власну діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнтів із урахуванням публічного порядку держави [14].

Тому домінуючим завданням вищої юридичної освіти є надання актуальної та належної професійної кваліфікації (знання норм права, вміння їх застосовувати) в поєднанні з формуванням культури професійно-правового спілкування, вихованням професійних ідеалів та поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних компетентностей юристів, забезпечення гарантованості індивідуальних і колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії [10].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання підготовки майбутніх фахівців у сфері права постійно перебуває у центрі уваги науковців. Найчастіше дослідники вивчають формування комунікативної компетентності, риторичних умінь та культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки (О. Бовдир, Л. Горлова, О. Калита, С. Тягнирядно, С. Циганій та ін.). Досліджувались також психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності (І. Зошій); формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки (А. Борейчук); педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста (В. Савищенко); підготовка майбутніх магістрів з правознавства до викладацької діяльності (С. Безсмолий); застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів (А. Рибачук); професійна підготовка майбутніх бакалаврів з правознавства із застосуванням контекстного навчання (І. Пасенко) тощо. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права, зокрема педагогічних умов цього феномену.

Мега статті – на основі аналізу наукових джерел схарактеризувати педагогічні умови форму-

вання навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка у вітчизняних закладах вищої освіти бакалаврів права відбувається на підставі Закону України “Про вищу освіту” та Державних стандартів вищої освіти галузі знань 08 “Право”, спеціальності 081 “Право”.

Словник-довідник з професійної педагогіки дає таке визначення педагогічних умов: “педагогічні умови” – це обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей” [13].

Значна кількість науковців у межах своїх наукових інтересів дають означення поняттю “педагогічні умови”. Зокрема, дослідниця Є. Воробйова переконана, що це один із боків закономірності виховання (освітнього, навчального тощо) процесу, що зумовлює його успішність (результативність, ефективність тощо) [3].

Педагогічні умови є категорією, що визначається як система відповідних методів, форм, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися або суб'єктивно створених, необхідних для досягнення педагогічної мети [9].

Натомість О. Дурманенко визначає педагогічні умови як особливості організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості здобувача освіти, об'єктивно забезпечують можливість їхнього досягнення [6].

Отже, педагогічні умови – це комплексне поєднання підходів, змісту, форм, методів та засобів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу шляхом формування необхідних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Поняття “навчально-пізнавальна компетентність майбутніх фахівців у сфері права” визначаємо як динамічну, інтегративну якість особистості, що ґрунтується на життєвому досвіді здобувачів вищої освіти та поєднує у собі внутрішню мотивацію до навчання, ціннісні орієнтації, особистісні та професійно-важливі якості, суб'єктивну готовність до навчання, формування знань і вмінь, креативних навичок практичної діяльності, розвитку здатностей продуктивного пізнання.

Схарактеризуємо педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

До педагогічних умов формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін О. Бовдир відносить: педагогічну майстерність науково-педагогічних працівників; особливості та можливості предметів циклу гуманітарних освітніх

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА

компонентів щодо організації міжособистісної взаємодії; використання активних педагогічних форм навчання та виховання [2].

На думку О. Денищика, формування моральної культури як складника підготовки майбутніх юристів є ефективним за таких педагогічних умов: реалізація сучасних освітніх технологій, поліпшення соціально-педагогічного складника змісту навчання; інтенсифікація виховної функції науково-педагогічних працівників, кураторів студентських груп; посилення впливу студентських колективів та їхніх самоврядних структур щодо залучення молоді до інтелектуально-пізнавальної, громадської та культурно-просвітницької діяльності [5].

Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами проектних технологій є ефективним за таких умов: реалізація моделі формування комунікативної компетентності засобами проектних технологій; високий рівень комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти, їхня майстерність у реалізації проектних технологій; діалогізація спілкування в системі “студент – викладач”, “студент – студент”, забезпечення її педагогічної підтримки [7].

Ефективними педагогічними умовами використання педагогічних технологій під час фахової підготовки майбутніх юристів А. Рибачук слушно вважає активізацію професійної мотивації навчання; використання методів інтерактивного навчання та мультимедійних засобів тощо [11].

На думку В. Савіщенко, формування професійно значущих якостей майбутнього юриста варто здійснювати за такими організаційно-педагогічними умовами: зорієнтованість освітнього процесу на формування професійно значущих якостей; гуманізація освітнього процесу; підвищення рівня педагогічної компетентності викладачів; поглиблення психолого-педагогічної підготовки; розширення сфери активного професійного спілкування у позааудиторній роботі [12].

Серед педагогічних умов ефективного формування культури професійно-правового спілкування майбутніх юристів, які пропонує С. Циганій, ми особливо виокремлюємо: зорієнтованість викладацької діяльності і вмотивованість навчальної діяльності здобувачів освіти на формування культури професійно-правового спілкування; поєднання психологічної та юридичної складових частин у змісті культури професійно-правового спілкування; застосування форм організації, методів та засобів навчання, що спрямовані на ефективне формування культури професійно-правового спілкування; інтегрування новітніх інтерактивних інформаційних технологій у процес навчання з метою активізації комунікативно-правової діяльності [15, 105–106].

На думку Л. Горлової, формування професійно-педагогічних навичок юристів буде здійснюватися

успішно за таких педагогічних умов: розробка критеріїв та показників для моніторингу досліджуваного процесу; застосування в освітньому процесі університету модульної технології, що забезпечує використання інформації з освітніх компонентів різних циклів; презентація освітнього процесу юридичного факультету; формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до навчальної та професійної діяльності через участь у діяльності фірми юридичного спрямування [4].

На переконання А. Борейчук, позитивно позначатися на формуванні освітніх компетентностей майбутніх юристів можуть такі педагогічні умови:

- стимулювання розвитку в майбутніх фахівців внутрішньої ціннісної мотивації до освітніх компетентностей;

- формування та використання професійного інформаційного середовища в закладі вищої освіти;

- під час опанування знаннями з обов’язкових дисциплін професійної підготовки систематичне використання освітньо-діяльнісної технології;

- забезпечення психологічного сприятливого мікроклімату;

- впровадження в освітній процес засобів і методів навчання, що сприяють формуванню спеціальних і загальних компетентностей;

- формування на базі юридичних дисциплін міждисциплінарних курсів;

- структурно-змістове забезпечення процесу формування освітніх компетентностей шляхом засвоєння відповідних цінностей, що закладені під час побудови авторських освітньо-діяльнісних технологій;

- моделювання процесу формування освітніх компетентностей;

- формування професійно значущих якостей шляхом інтеріоризації загальнолюдських та професійних цінностей;

- формування креативного середовища під час вирішення освітніх завдань [1].

Більшість науковців зазначають, що успішність професійної підготовки майбутніх правознавців ґрунтується на таких умовах:

- інтеграція змісту психолого-педагогічних та соціально-предметних освітніх компонентів;

- організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення здобувачів до професійної підготовки;

- становлення суб’єктної позиції здобувачів у процесі підготовки до професійної діяльності;

- застосування контекстного підходу у професійній підготовці;

- формування позитивної навчальної мотивації здобувачів вищої освіти;

- актуалізація професійного зростання майбутнього фахівця у сфері права;

- сформованість комунікативної компетентності;

- поліпшення професійно важливих якостей;
- актуалізація рефлексивних здатностей здобувачів вищої освіти, оптимізація розвитку морально-гуманістичних якостей;
- оптимальне застосування елементів проблемної освіти як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання творчих здібностей здобувачів освіти на основі інформаційно-комунікаційних технологій, вияв їхньої пізнавальної самостійності;
- застосування інноваційних технологій освіти та індивідуальний підхід до здобувача вищої освіти;
- формування у здобувачів стійкої внутрішньої мотивації щодо професійної підготовки на підґрунті усвідомлення її значущості для майбутніх правознавців;
- організація діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу шляхом застосування інтерактивних методів та засобів навчання;
- моделювання в освітньому процесі професійних ситуацій;
- застосування психолого-педагогічних тренінгів під час вивчення освітніх компонентів;
- організація освіти на принципах професійного самовдосконалення та саморозвитку здобувачів вищої освіти [8].

Отже, як показує здійснений аналіз наукових джерел, більшість дослідників одноставні щодо того, що чинниками, які найбільше впливають на формування професійних компетентностей і особистісних якостей майбутніх правників є наявність стійкої мотивації, існування ґрунтового навчально-методичного забезпечення та відповідного освітнього середовища, спрямованого на підготовку конкурентоспроможного фахівця, а також комплекс форм, методів, технологій, зокрема й інформаційно-комунікаційних тощо.

Висновки. Аналіз наукової літератури із проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері права, зокрема формування навчально-пізнавальної компетентності, дає підставу визначити такі домінуючі педагогічні умови ефективного формування вказаної якості особистості:

- формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності;
- розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти;
- створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища;
- використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в обґрунтуванні методики забезпечення педагогічних умов формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борейчук А.В. Формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Рівне, 2018. 267 с.
2. Бовдир О.С. Формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсон, 2012. 21 с.
3. Воробйова С.В. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх менеджерів адміністративної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2010. 20 с.
4. Горлова Л.Л. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра філософії : спец. 015 Професійна освіта. Полтава, 2023. 296 с.
5. Денищик О.І. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Хмельницький, 2010. 253 с.
6. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття “педагогічні умови” в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*, 2012. № 7 (90), С. 135–138.
7. Калита О.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проектних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2011. 20 с.
8. Пасенко І.М. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів з правознавства із застосуванням контекстного навчання : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, Запоріжжя, 2021. 267 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. Київ : в-во А.С.К., 2003. 240 с.
10. Рекомендація Rec (2004)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці. № 994_573, від 12.05.2004. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_573 (дата звернення 11.06.2024)
11. Рибачук А.В. Застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2010. 187 с.
12. Савіщенко В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховний процес : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя, 2008. 255 с.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред-упоряд. А.В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
14. Христинченко Н.П. Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 445–451.

15. Циганій С.О. Формування культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2017. 239 с.

REFERENCES

1. Boreichuk, A.B. (2018). Formuvannia osvityvnih kompetentnosti maibutnikh yurystiv u protsesi profesiinoy pidhotovky [Formation of educational competencies of future lawyers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Rivne, 267 p. [in Ukrainian].
2. Bovdyr, O.S. (2012). Formuvannia komunikativnoi kultury studentiv yurydychnykh spetsialnosti u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of communicative culture of students of legal specialties in the process of studying humanitarian disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson, 21 p. [in Ukrainian].
3. Vorobiova, Ye.V. (2010). Pedagogichni umovy formuvannia indyvidualnoho stylu profesiinoy diialnosti maibutnikh menedzheriv administrativnoi diialnosti [Pedagogical conditions for the formation of an individual style of professional activity of future managers of administrative activities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia, 20 p. [in Ukrainian].
4. Horlova, L.L. (2023). Formuvannia profesiino-komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv u protsesi fakhovoy pidhotovky [Formation of professional and communicative competence of future lawyers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Poltava, 296 p. [in Ukrainian].
5. Denyshchuk, O.I. (2010). Formuvannia moralnoi kultury yak skladovoy profesiinoy pidhotovky maibutnikh yurystiv [Formation of moral culture as a component of professional training of future lawyers]. *Candidate's thesis*. Khmelnitskiy, 253 p. [in Ukrainian].
6. Durmanenko, O. (2012). Teoretychnyi analiz poniattia "pedagogichni umovy" v konteksti monitoryngu vykhovnoi roboty u vyshchomu navchalnomu zakladi [Theoretical analysis of the concept of "pedagogical conditions" in the context of monitoring educational work in a higher educational institution]. *Youth & market*. No. 7 (90), pp. 135–138. [in Ukrainian].
7. Kalyta, O.P. (2011). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv zasobamy proektnykh tekhnolohii [Formation of communicative competence of

future lawyers by means of project technologies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

8. Pasenko, I.M. (2021). Profesina pidhotovka maibutnikh bakalavriv zmpravoznavstva iz zastosuvanniam kontekstnoho navchannia [Professional training of future bachelors of law with the use of contextual learning]. *Candidate's thesis*. Kyiv, Zaporizhzhia, 267 p. [in Ukrainian].
9. Pidhotovka maibutnoho vchytielia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii (2003). [Preparation of the future teacher for the introduction of pedagogical technologies]. *Educational technologies*. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
10. Rekomendatsiia Rec(2004)4 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam pro rol Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny v universytetskii osviti ta profesiinii pidhotovtsi [Recommendation Rec(2004)4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on the role of the European Convention on Human Rights in university education and vocational training]. Vol. 994_573, 12.05.2004. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_573 (Accessed 11 June 2024) [in Ukrainian].
11. Rybachuk, A.V. (2010). Zastosuvannia pedahohichnykh tekhnolohii u protsesi fakhovoy pidhotovky maibutnikh yurystiv [Application of pedagogical technologies in the process of professional training of future lawyers]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia, 187 p. [in Ukrainian].
12. Savishchenko, V.M. (2008). Pedagogichni umovy formuvannia profesiino znachushchykh yakosti maibutnoho yurysta v navchalno-vykhovnyi protses [Pedagogical conditions for the formation of professionally significant qualities of the future lawyer in the educational process]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia, 255 p. [in Ukrainian].
13. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoy pedahohiky (2006). [Vocabulary-handbook of professional pedagogy]. Odesa, 272 p. [in Ukrainian].
14. Khrystynchenko, N.P. (2010). Administrativno-pravovi ta orhanizatsiini zasady pidhotovky yurystiv [Administrative-legal and organizational principles of training lawyers]. *Law forum*, Vol. 3, pp. 445–451. [in Ukrainian].
15. Tsyhanii, S.O. (2017). Formuvannia kultury profesiino-pravovoho spilkuvannia v maibutnikh yurystiv u protsesi fakhovoy pidhotovky [Formation of a culture of professional and legal communication among future lawyers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 239 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.06.2024

“Світ відчиняє двері перед тим, хто знає, куди йде”.

*Ральф Волдо Емерсон
американський есеїст, поет і філософ*

“Добрі слова залишають в душах людей прекрасний слід. Вони пом'якшують, втішають і зціляють серце того, хто їх чує”.

*Блез Паскаль
французький філософ, письменник*

ДО ІСТОРІЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УКРАЇНІ:
ЕПІВІЗОР ОМЕЛЯНА ВИШНЕВСЬКОГО (1960-ті – початок 1970-х рр.)

УДК 37.016:81'243](091)(477):37(091)(477)(092)“19”
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.309329>

Микола Галів, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри історії України та правознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДО ІСТОРІЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УКРАЇНІ:
ЕПІВІЗОР ОМЕЛЯНА ВИШНЕВСЬКОГО
(1960-ті – початок 1970-х рр.)

У статті представлено результати дослідження історичних і методичних аспектів застосування учителем Гвіздецької середньої школи (Івано-Франківська область) Омеляном Івановичем Вишневським епівізора для підвищення ефективності навчання учнів англійської мови. Методологія дослідження включає принципи науковості, авторської об'єктивності, історизму, біографічний та феноменологічний підходи, а також методи: пошуково-бібліографічний, історико-генетичний, історико-системний. З'ясовано, що учитель Гвіздецької середньої школи О. Вишневський, прагнучи удосконалити методику навчання англійської мови, у 1960-х – на початку 1970-х рр. сконструював і активно використовував епівізор – саморобний прилад для демонстрації ілюстративного матеріалу, котрий за допомогою аплікаційної наочності підвищував ефективність усних підстановчих вправ. Йому вдалося удосконалити його, перетворивши з однокадрового на двокадровий пристрій, використання якого давало змогу учителеві демонструвати одночасно дві картини, часто змінюючи їх і супроводжуючи процес вербальними вправами, спрямованими на формування умінь і навичок усного англійського мовлення школярів 5–7-х класів. Цей винахід був проявом творчої ініціативності молодого педагога, котрий в умовах відсутності належного матеріально-технічного забезпечення сільських шкіл, докладав зусиль для поліпшення якості навчання англійської мови. Устрій епівізора та методику його використання О. Вишневський описав у низці статей, які побачили світ у всесоюзних та республіканських наукових журналах, і привернули увагу академічної спільноти. Саме творча активність та прагнення теоретично осмислювати практичні проблеми методики навчання іноземних мов заклали фундамент для подальшої наукової кар'єри молодого педагога, який згодом став відомим ученим.

Ключові слова: методика навчання іноземних мов; епівізор; методи наочності; підстановчі вправи; усні методи навчання; Омелян Вишневський.

Літ. 15.

Mykola Haliv, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the History of Ukraine and Law Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

TO THE HISTORY OF THE METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN
UKRAINE: THE EPIVISOR OF OMELIAN VYSHNEVSKYI (1960s – early 1970s)

The article presents the results of a study of the historical and methodological aspects of the use of the epivisor by the teacher of the Hvozdet secondary school (Ivano-Frankivsk region) Omelian Ivanovych Vyshnevskiy to increase the effectiveness of teaching English language students. The research methodology includes the principles of scientificity, authorial objectivity, historicism, biographical and phenomenological approaches, as well as methods: search-bibliographic, historical-genetic, historical-systemic. It was found that the teacher of the Hvozdet school O. Vyshnevskiy had the goal of improving the method of teaching English in the 1960s – early 1970s, therefore he constructed and actively used an epivisor – a home-made device for demonstrating illustrative material, which with the help of application clarity increased the effectiveness of oral substitution exercises. He managed to improve the epivisor, transforming it from a single-frame to a two-frame device, the use of which allowed the teacher to show two pictures at the same time, often changing them and accompanying the process with verbal exercises aimed at forming the English-speaking skills of 5th–7th grade students. This invention was the result of the creative initiative of a young teacher. In the absence of proper material and technical support of rural schools, the teacher made efforts to improve the quality of teaching English. The device of the epivisor and the method of its use were described by O. Vyshnevskiy in a number of articles that were published in scientific journals of the Soviet Union. These articles have attracted the attention of the academic community. It was creative activity and the desire to theoretically understand the practical problems of teaching foreign languages that laid the foundation for the further scientific career of the young teacher, who later became a famous scientist.

Keywords: foreign language teaching methods; epivisor; visualization methods; substitute exercises; oral teaching methods; Omelian Vyshnevskiy.

Постановка проблеми. Методика навчання іноземних мов у школах України має давню, багату і цікаву історію. Вона пов'язана з удосконаленням форм, методів,

прийомів і засобів навчання, пошуком ефективних шляхів для засвоєння учнями звукового, лексичного і граматичного аспектів мовлення. У другій половині ХХ ст. педагогічні журнали були сповнені

публікаціями, які висвітлювали досвід роботи вчителів-новаторів, що працювали, зокрема, у напрямі поліпшення методики навчання іноземних мов. Одним із таких учителів був Омелян Вишневський, котрий застосовував спеціальний саморобний прилад – епівізор – для удосконалення умінь і навичок англійського мовлення учнів за допомогою поєднання ретельно підібраних наочних та вербальних методів і прийомів. Ця сторінка методики навчання іноземних мов у школах України заслуговує наукового висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рефлексії над науковим доробком О. Вишневського були започатковані ще у 1980-х рр., коли почали з'являтися рецензії на підготовлені ним посібники. На початку ХХІ ст. активізувалися дослідження його біографії та наукової спадщини. Зокрема, Оксана Гентош [11], Ірина Мищишин [12] висвітлили головні періоди життя і педагогічної діяльності О. Вишневського. Деякі методологічні й аксіологічні аспекти педагогічної творчості вченого досліджували Микола Галів та Галина Лялюк [9; 10]. Погляди професора на національне та громадянське виховання окреслив Роман Нанівський [13; 14]. Однак наразі методична спадщина О. Вишневського ще не знайшла свого дослідника і потребує більш прискіпливої уваги істориків педагогіки.

Мета статті – з'ясувати історичні та методичні аспекти винайдення О. Вишневським епівізора для підвищення ефективності навчання учнів англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Відомий український педагог Омелян Іванович Вишневський народився 17 травня 1931 р. у с. Ясеновець неподалік містечка Рожнятів на Івано-Франківщині (на той час – Станіславівське воєводство Польщі). Навчався у місцевій початковій школі, згодом у Стрийській гімназії та Рожнятівській середній школі. У 1948–1953 рр. здобував освіту в Чернівецькому державному університеті. Отримав кваліфікацію філолога за спеціальністю “англійська мова”. У 1953–1955 рр. навчався в аспірантурі цього ж університету, звідки був виключений із політичних мотивів. Згодом понад 20 років працював учителем англійської мови в середніх школах села Джурів та селища Гвіздець. У 1978 р. захистив кандидатську дисертацію, відтак працював на науково-педагогічних посадах в Івано-Франківському та Дрогобицькому державних педагогічних інститутах. У 1991 р. отримав вчене звання професора. Упродовж 1990–2006 рр. очолював кафедру педагогіки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка [15, 93].

Професор О. Вишневський відомий як розробник Концепції сучасного українського виховання (1996), автор багатьох посібників з педагогіки. Однак його наукова діяльність майже 30 років була

пов'язана з методикою навчання іноземних мов. Перші свої наукові праці він опублікував у 1960-х і на початку 1970-х рр., працюючи шкільним учителем і на практиці перевіряючи власні теоретичні гіпотези. Власне у той час він активно ділився педагогічним досвідом з педагогами, друкуючи статті у всесоюзних та республіканських журналах.

Особливу увагу молодий дослідник зосереджував на питаннях застосування наочних засобів навчання. У першій своїй статті-рецензії (1961), присвяченій посібнику М. Дубровіна “English in pictures” [6], О. Вишневський аналізував значення і можливості використання наочного матеріалу на уроках англійської мови. Посібник містив 83 оповідання в картинках. Сюжети оповідань були доволі цікавими, мали переважно гумористичний характер. До кожного з них додавалися питання, які стосувалися сюжету розповіді.

Свої міркування щодо можливостей використання наочності на уроках англійської мови учитель Гвіздецької середньої школи виклав у 1962 р. в методичному збірнику “Іноземні мови в школі” [7], де розкрив можливості використання різноманітних картинок (малюнків, вирізок з газет і журналів) при застосуванні усних вправ. Саме у цій статті вперше було описано сконструйований О. Вишневським прилад для унаочнення усних вправ, якому вчитель-винахідник надав назву “епівізор”. На жаль, він не пояснив етимологію цього слова, однак припускаємо, що в його основу лягли англійські слова “English”, “pictures” та латинське слово “visio”, трансформоване у “візор” за аналогією до терміна “телевізор”.

Описуючи прилад, О. Вишневський наголосив, що будова епівізора досить проста і його можна виготовити у шкільній майстерні. Зовні він нагадував телевізор. Ящик розміром 30 см × 22 см × 55 см було закріплено вертикально на чотирьох невисоких ніжках. У передній стінці ящика, зробленій з фанери і пофарбованій темною (чорною) фарбою, прорізано прямокутний отвір розміром 22 см × 26 см. У верхній і нижній частини епівізора (паралельно до передньої стінки) вмонтовано два валики, які оберталися в обидва боки за допомогою ручок. Довжина валиків відповідала відстані між бічними стінками, на яких вони були закріплені. На один із валиків прикріплювалася і намотувалася стрічка такої самої ширини. Другий, вільний кінець стрічки прикріплювався до другого валика. Стрічку з наклеєними картинками перемотували, повертаючи за допомогою ручки один з валиків. Так здійснювалася демонстрація картинок через “екран” в передній стінці епівізора. Для забезпечення якісної демонстрації потрібно було, щоб стрічка проходила на мінімальній відстані від передньої стінки. Це уможливилася, звісно, якщо на обох валиках було намотано однакову і обов'язково максимальну

кількість стрічки. Коли ж на одному валику намотано незначну частину стрічки, а на іншому – більшу (що є неминучим в процесі демонстрації), то, відповідно, одна частина картинки виявлялася на передньому плані, а інша – в глибині епівізора. Саме тому в бічних гніздах приладу винахідник зробив ряд гнізд, які давали змогу змінювати позицію осей. За допомогою спеціальних засувок, зроблених з твердого дерева, осі валика закріплювалися в потрібних гніздах, з таким розрахунком, щоб частина стрічки, яка демонструвалася, завжди була близько до передньої стінки (до “екрана”). На задній стінці містилися дверцята, через які закладалася стрічка. Зверху ящика для зручності перенесення була змонтована ручка. При потребі швидкої заміни стрічки (наприклад, на перервах між уроками) треба було мати декілька валиків з наперед намотаними стрічками. Валик можна було швидко розгвинтити, зняти і встановити інший – з потрібною стрічкою. Для зменшення тертя між стрічкою і стінками епівізора, останні обкладалися гладкою бляхою [7, 72–73].

Стрічка до епівізора виготовлялася з тонкого паперу. Для зміцнення стрічки її боки укріплювалися склеюванням паперу удвоє. На таку стрічку наклеювалися картинки, які своїми розмірами відповідали “екранові” епівізора. Для виготовлення стрічки вчитель використовував журнальні ілюстрації, картинки з дитячих книжок, репродукції картин художників, різноманітні плакати тощо. При доборі картинок потрібного сюжету від інколи вдавався до комбінування, наклеюючи ряд деталей із різних картинок так, щоб вони створювали потрібне зображення. Довжина стрічки становила 15–20 м і містила 50–60 картинок. Загалом упродовж року О. Вишневський використовував приблизно 200 картинок. Він підбирав їх відповідно до теми уроків, календарного плану. Уже тоді на власному досвіді він переконався, що подачу нових слів учням вчителю треба здійснювати, вдаючись одночасно до кількох варіантів унаочнення одного й того ж слова. Тому, крім картинки в епівізорі, йому доводилося використовувати ще й інші картини, а також речові унаочнення (предмети, іграшки, макети) [7, 73–76].

Структурні схеми речень вчитель планував до кожного уроку. Для їх засвоєння учнями він готував стрічку з картинками, до яких можна було поставити певні запитання та отримати стереотипні відповіді. При цьому нові структурні схеми речень подавав на основі більш-менш знайомої учням лексики, а для вивчення нових слів використовував структурні схеми, які підлягали повторенню. На власному педагогічному досвіді О. Вишневський переконався, що структурні моделі питальних речень засвоювалися учнями важче, ніж схеми відповідей. Щоб виправити це, він вдавався до такого

прийому: на основі певної кількості структурних схем, які підлягали повторенню, складав таку кількість запитань, яка відповідала кількості учнів у класі або ж удвічі-тричі більшу. Кожне запитання записував на окрему картку. Під час усних вправ розподіляв картки між учнями і, демонструючи картинку на стрічці епівізора, пропонував кожному учневі ставити запитання до відповідної картинки. Інші учні – відповідали на запитання. Це значно сприяло засвоєнню учнями питальних речень. Водночас О. Вишневський відзначав, що використання епівізора та інших засобів наочності давало змогу послідовно повторювати мовний матеріал на уроці. За порівняно короткий час (15–20 хвилин) вдавалося виконати значну кількість усних вправ та повторити 20–25 слів. Перемотуючи стрічку, вчитель легко “повертався” на 5–10 уроків назад і повторював з учнями пройдений тоді матеріал. Крім того, робота з епівізором постійно забезпечувала засвоєння учнями слів у класі, що давало можливість звільняти їх від заучування слів удома, а відповідний час використати для письмових робіт і читання [7, 76–77]. У статті 1962 р. містилися й фотографії епівізора та рулонів стрічки, які давали чітке уявлення про те, який вигляд мав прилад, а також засвідчили значні зусилля вчителя щодо його конструювання.

Низку вправ із практичного вивчення граматики в процесі викладання іноземної мови усним методом О. Вишневський представив у 1963 р. в журналі “Радянська школа” [4]. Так, наприклад, при вивченні множини іменника, дієслова “are”, займенника “these” пропонував застосовувати наочність: картини із зображенням різних предметів у певній кількості (два столи, три яблука та ін.), а також предмети, розставлені на столі вчителя і в класі (ручки, олівці, мапи тощо) [4, 79]. З невідомих причин цього разу вчитель не загадав про епівізор.

Проте у 1964 р. О. Вишневський опублікував статтю з дещо неакадемічною назвою “Чи є у вас такі посібники?” [8]. У ній автор наголосив: кожен вчитель, який любить свою справу, може обладнати відповідними наочними посібниками будь-який урок. Починати ж варто із накопичення якомога більшої кількості ілюстративного матеріалу, використовуючи різноманітні дитячі та юнацькі журнали, а також плакати, альбоми малюнків для розвитку мовлення тощо. Із дібраного матеріалу автор рекомендував робити аплікації, які можна використовувати для монтажу, фланєрафа, епівізора. Відтак О. Вишневський знову описав свій епівізор, який не відрізнявся від зразка 1962 р. [8, 71–72]. Статтю автор знову спорядив фотографіями епівізора та, цього разу, багатьох рулонів стрічки.

Більш детально методику використання епівізора на уроках іноземної мови О. Вишневський розкрив у статті, опублікованій лише через сім

років (1971) [3]. Він наголосив, що цей прилад передбачає пряме демонстрування зображень необхідних розмірів у вигляді окремих кадрів. Велика перевага епівізора, на думку вчителя-науковця, полягає у тому, що з його допомогою можна демонструвати не тільки одне, але і два зображення (“кадри”) одночасно. Надалі автор описав влаштування епівізора, судячи з якого, він дещо відрізнявся від того, приладу, котрим учитель користувався у 1962 і 1964 р.

Отже, прилад складався з трьох головних частин: великої касети, малої касети і футляра. Велика касета була основним робочим вузлом приладу, що слугував для демонстрації картин, склеєних у стрічку. Вона становила прямокутний корпус, розміри якого становили 35 см × 27 см × 12,5 см. До бокових стінок великої касети по вертикальній осі паралельно один до одного вмонтовано два барабани. На передньому плані корпусу касети розміщувалися два проміжні валики. Обидва барабани слугували для перемотування стрічки. Проміжні валики утримували потрібну частину стрічки під час руху на передньому плані, безпосередньо за рамкою екрана. Прилад давав можливість використовувати ілюстрації різних розмірів для виготовлення стрічки. При демонстрації частину просвітку рамки екрана можна закрити шторкою, щоб зменшити “кадр”, перетворюючи його із вертикального великого у горизонтальний малий та навпаки. Шторка мала можливість кругового руху. Знизу тканину шторки утримували валики, якими вона рухалася. Тросики, розташовані у верхній частині, ковзали по маленьких блоках, закріплених на кутах касети. Для розтягування шторки використовувалися гумові канатики чи пружинки. Велика касета епівізора своєю задньою стінкою кріпилася за допомогою шарнірного приладу до проміжної стінки, яка нижньою частиною кріпилася до футляра за допомогою двох болтів і “гайок-барабашок”. Шарнірне кріплення великої касети до проміжної стінки забезпечувало можливість надавати касеті вертикального або горизонтального положення залежно від того, які “кадри” з’являлися на стрічці. Рух великої касети у межах до 90° обмежувалося фіксатором [3, 118–119].

Епівізор можна було швидко “перезарядити” (наприклад, під час перерви при підготовці до уроку в іншому класі). Для цього вісь верхнього барабану була зроблена дещо потовщеною і складалася з двох частин, на внутрішніх кінцях яких було по одному виступу. В одному, чітко визначеному положенні, ці виступи давали можливість висунути частини осі із барабану і таким чином відділити його від касети та замінити іншим, повторивши операцію у зворотному порядку. Під час заміни барабану частини його осі залишалися у стінках касети. Барабани мали форму котушок. На

кінцях верхнього барабану були гнізда, які нагадували замкову щілину, в котрі засувалися частини осі. Рамка екрана кріпилася до корпусу касети за допомогою петель і слугувала одночасно дверцятами, через які здійснювалася “перезарядка” приладу. Стрічка урухомлювалася за допомогою ручок, прикріплених до зовнішніх частин осей двох барабанів. Правильність руху стрічки контролювалася двома виступами, які були на рамці екрана. У верхній частині великої касети був проріз, який полегшував висунення її з футляру [3, 117–118].

Мала касета епівізора призначалася для паралельної демонстрації другого “кадру”. Вона становила подвійну рамку, яка кріпилася до футляра за допомогою важеля. У місці прикріплення до футляра важіль мав вільне обертання у секторі 135°. До комплекту зарядки такої касети входили чотири картонні аркуші з наклеєними на обидва боки ілюстраціями. Кожен аркуш мав свій виступ, який проглядався в одному з вирізів на верхній частині касети. На виступах були написані назви ілюстрацій. Це давало можливість швидко знайти і встановити для демонстрування потрібну картинку. Якщо прилад працював в однокадровому режимі, то мала касета лежала в кишені футляра. Крім того, в малій касеті розміщувався фіксатор, який запобігав випаданню картонних аркушів із касети під час вкладання її в кишеню футляра. Сам футляр, отже, мав подвійну функцію. У неробочому положенні він слугував для зберігання і перенесення касет. Велика касета опускалася і повністю закривалася в футлярі шляхом з’єднання дверця, а мала – вкладалася до кишені. Під час роботи футляр слугував підставкою, на який закріплювалися обидві касети. Це забезпечувало хороший огляд ілюстрованого матеріалу. Висунення і опускання великої касети здійснювалося за допомогою двох вертикальних пазів на задній стінці футляра. Стрічкою були ілюстрації, склеєні суворо прямолінійно, або наклеєні на стрічку тонкого паперу. Край такої стрічки шириною 0,5 см треба було зміцнити шляхом змащування нітроклеєм. Загальна ширина стрічки складала 25 см. Розмір кадру становив 30 см × 24 см. [3, 117–118].

Як і в попередні рази (1962, 1964) опис епівізора було доповнено фотографією, до якої тепер ще й додавалася детальна схема. Відзначимо, що епівізор, виготовлений і описаний О. Вишневським у 1971 р. помітно відрізнявся від попереднього. Насамперед, він тепер складався з двох ящиків (автор найменував їх “касетами”), а це забезпечувало двокадровість демонстрації ілюстрацій. Касети і екран мали інші розміри. Пристрій було обладнано шторкою, вставляння стрічки тепер здійснювалося не через дверцята на задній стінці ящика, а через екран. Якщо раніше “кадр” стрічки наближався до екрана за допомогою рухомих барабанів (що було

дещо непрактично), то тепер ця функція забезпечувалася за допомогою двох невеликих додаткових валиків. Важливо, що “кадрові” можна було надавати і вертикальну, і горизонтальну форму. Усе це свідчить про тривалу, ретельну й творчу роботу вчителя О. Вишневського над удосконаленням розробленого ним пристрою.

Описуючи роботу епівізора, учитель наголосив, що прилад має дві робочі позиції – однокадрову та двокадрову. В однокадровому режимі використовується тільки велика касета. Вона висувається у робочий стан. Після зарядки стрічка перемотується на нижній барабан. Демонстрація ілюстрацій здійснюється шляхом перемотування стрічки з нижнього барабану на верхній. Епівізор в однокадровому режимі О. Вишневський використовував як засіб безперекладної семантизації лексичного матеріалу. На “кадрах” – картинках у певній послідовності демонструвалися предмети, явища, дії, якості і співвідношення предметів, які слугували засобом розкриття значення слів і словосполучень. Методика застосування приладу в однокадровому режимі, як зауважив педагог, нічим не відрізнялася від загальновідомих прийомів роботи з фільмоскопом, епідіаскопом або навіть картиною. Але структура епівізора (розміщення великої кількості матеріалу на стрічці) і можливість його переміщення в будь-яких умовах сприяла проведенню роботи щодо розширення словникового запасу учнів [3, 118–119].

У двокадровому режимі епівізор застосовувався з метою обробки граматичного матеріалу. При цьому використовувалися мовленнєві структури і підстановчі схеми. Вправи будувалися на основі співставлення відповідним чином підібраних серій картинок, а в кожному конкретному випадку – двох сюжетів, які слугували опорними (і підстановчими) елементами. Наприклад, на малій касеті демонструвалися “кадри” із зображенням людей: Віктора, Олени, хлопчика, дітей, сестри Віктора і т. д., на великій касеті – зображення школи, лісу, річки, кінотеатру, парку тощо. Залежно від актуальності вивчення того чи того граматичного матеріалу могли підставлятися різні присудки (ходить, піде, хоче піти, може піти, був, буде, збирається піти та ін.). Співставлення двох серій картин давало можливість побудувати значну кількість аналогічних фраз на зразок: “Віктор ходить до школи”, “Олена ходить до школи”, “Хлопчик ходить до школи”, “Діти були в школі” та ін. У цьому прикладі картини малої касети співвідносилися з підметом, у той час як “кадри” стрічки великої касети зображали обставину місця. Звісно, можливими були інші варіанти, наприклад: підмет – доповнення; підмет – підмет; присудок – присудок [3, 119].

Водночас О. Вишневський наголосив на тому, що при підготовці епівізора до роботи вчитель

повинен стежити за тим, щоби обидві касети були забезпечені необхідним ілюстративним матеріалом. У великій касеті цей матеріал зазвичай складав відрізок загальної стрічки, який містив також картинку, призначені для засвоєння лексичного матеріалу. Спочатку касети встановлювалися у робоче положення. Відтак учитель пропонував першу картинку на малій касеті (наприклад, портрет Віктор) і перший кадр відповідної серії на стрічці великої касети (тобто, зображення школи). Після цього він вимовляв фразу-взірець англійською мовою. За необхідності пояснював механізм її побудови і активізував матеріал. Далі демонструвалися другий, третій і наступні “кадри” відрізка стрічки великої касети, які стосувалися першої картинки малої касети. Згодом на малій касеті встановлювалася друга картинка, а стрічку великої касети слід було рухати у зворотному напрямку, даючи можливість повторити цикл речень [3, 119–120].

Пояснюючи механізм використання двокадрового режиму епівізора при побудові підстановчих вправ, О. Вишневський наводив декілька прикладів. Так, для засвоєння мовленнєвих структур, які вказують на приналежність, у малій касеті можна помістити зображення Віктора, дівчинки, дітей, у великій касеті – батька, краватки, шапки, книги тощо. Фрази-взірці для цих картинок: “This is the boy’s (–) father (–)”; “That’s his (–) tie (–)”; “The boy (–) has a tie (–)”; “Children (–) have books (–)”. Ситуацію, на думку автора, доцільно конкретизувати вступною фразою “This is the boy (–)”. Крім того, О. Вишневський подав приклад використання епівізора для засвоєння структур з часовими формами Indefinite, Present Perfect і з деякими іншими (при цьому на малій касеті слід пропонувати картинку із зображенням виконавця дії, а на великій – переважно обставину чи доповнення). Ще один приклад стосувався мовленнєвої структури, яка визначала предмет і матеріал, з якого він виготовлений. При цьому О. Вишневський відзначив, що при двокадровому режимі роботи приладу відпрацьовуються лише ті аспекти мовленнєвих структур, підмет яких представлений третьою особою. Вживання займенників “I”, “we”, “you” відпрацьовується переважно при однокадровому режимі. Сюжет “кадру”, який слугує стимулом для висловлювань за заданою схемою, зазвичай представляє обставину або доповнення. В однокадровому режимі також варто опрацьовувати схеми з дієсловами “is”, “am”, “are”. Для відпрацювання цих дієслів потрібно мати серію зображень окремих предметів, які володіють певними якостями. У “кадрі”, який демонструє особу, що виявляє дію, більш чітко виказується специфіка Present Continuous, ніж у тому випадку, якщо б ця особа була “відірвана від дії” і представлена окремо на малій касеті. Подібним чином, на думку автора цієї методики, доцільно відпрацьову-

вати і мовленнєві структури, які включають назву предмету і його місцезнаходження, наприклад “The box (–) is on the table (–)”; “There is a box (–) on the table (–)” [3, 120–121].

Учитель О. Вишневський бачив важливу позитивну властивість епівізора при виконанні вправ на підстановку із застосуванням наочності у тому, що прилад давав змогу проводити вправи у швидкому темпі і значно збільшувати питому вагу зворотного зв'язку, що є умовою і показником ефективності уроку. На завершення опису епівізора він підкреслив простоту і доступність приладу, можливість його використання у будь-яких приміщеннях при нормальному освітленні. Епівізор мав зручні габарити (37 см × 28 см × 16,5 см), вагу – 5 кг, місткість на 60–80 “кадрів” [3, 121].

Опис можливостей використання епівізора О. Вишневський продовжив у статті “Двокадровість візуальних пристроїв і її застосування на уроках іноземної мови” [1]. У ній учитель-практик вів мову про підстановчі таблиці Гарольда Палмера, методику застосування підстановчих вправ з вибірковим узгодженням, розроблену Майклом Уестом. Відтак обґрунтовував необхідність застосування наочності у поєднанні з підстановчими вправами й наголошував: технічна реалізація механізму підстановки здійснюється за допомогою двокадрового візуального пристрою для одночасного демонстрування двох зображень, які постійно змінюються. А отже, учитель при використанні пристрою отримує можливість великої кількості комбінацій ілюстрацій та усних вправ. О. Вишневський зазначив, що двокадровий пристрій можна виготовити, з'єднавши два фільмоскопи або епідіаскопи, проте ці засоби не завжди можна застосувати за будь-яких умов. Натомість епівізор немає цього недоліку. Надалі автор знову описував виготовлений ним епівізор, також підкреслював можливість завдяки змінюваності двох зображень на малій і великій касетах забезпечити декілька десятків варіантів речення. “Як бачимо, не тільки окремі ілюстрації, а й цілі серії кадрів можуть вступати в різноманітні комбінації, змінювати і доповнювати свої функції. Такий спосіб використання ілюстративного матеріалу відкриває широкі перспективи. Застосовуючи метод комбінювання, за допомогою порівняно невеликої кількості картин (кадрів) одержуємо дуже багато мовних ситуацій, що служать зоровою опорою під час виконання усних підстановчих вправ. Економічність і практична значущість такої системи наочності очевидна”, – писав О. Вишневський [1, 101].

Різнманітні можливості двокадрового режиму наочності та пов'язані з ним прийоми навчання англійської мови О. Вишневський підкреслював ще у двох статтях, опублікованих у 1973 р. [2; 5]. Щоправда, у публікації “До проблеми прикладних

вправ” він писав про трискладний паперовий транспарант з двома прорізами для огляду картинок, а не про епівізор. Припускаємо, що під тиском технічного прогресу, який поступово проникав у радянські школи, куди у 1970-х рр. постачали фільмоскопи, епідіаскопи, діапроектори а згодом і телевізори, використання саморобного епівізора, зрештою, стало недоцільним, почасти – архаїчним. Його виготовлення потребувало від учителів значної затрати часу, певних умінь і навичок (зокрема, столярських і слюсарських), а головне бажання та ініціативи, що не завжди були притаманні звичайним шкільним педагогам радянської доби.

Епівізор був винаходом О. Вишневського, котрий, перевіряючи його на практиці під час уроків англійської мови, зумів удосконалити, перетворити з однокадрового у двокадровий прилад з можливістю горизонтально-вертикального переміщення ілюстрацій. Учитель розробив детальну методику підстановчих вправ із використанням епівізора, яка згодом лягла в основу його кандидатської дисертації та низки посібників, рекомендованих Міністерством освіти УРСР. Справді, цей прилад мав важливі переваги, зокрема, незалежність від наявності електроенергії та транспортабельність. Проте його використання було обмежене лише п'ятикласними класами середньої школи, оскільки в старших класах за програмою вивчалися значно складніші конструкції речень, при навчанні яких епівізор мало чим міг бути корисний.

Висновки. Отже, учитель Гвіздецької середньої школи О. Вишневський, прагнучи удосконалити методику навчання англійської мови, у 1960-х – на початку 1970-х рр. сконструював епівізор – саморобний прилад для демонстрації ілюстративного матеріалу, котрий за допомогою аплікаційної наочності підвищував ефективність усних підстановчих вправ. Йому вдалося удосконалити його, перетворивши з однокадрового на двокадровий пристрій, використання якого давало змогу демонструвати одночасно дві картинки, часто змінюючи їх і супроводжуючи процес вербальними вправами, спрямованими на формування умінь і навичок усного англійського мовлення школярів 5–7-х класів. Цей винахід був проявом творчої ініціативності молодого педагога, котрий в умовах відсутності належного матеріально-технічного забезпечення сільських шкіл, докладав зусиль для поліпшення якості навчання англійської мови. Устрій епівізора та методику його використання О. Вишневський описав у низці статей, які побачили світ у всесоюзних та республіканських наукових журналах, і привернули увагу академічної спільноти. Саме творча активність та прагнення теоретично осмислювати практичні проблеми методики навчання іноземних мов заклали фундамент для подальшої наукової кар'єри молодого педагога, який згодом став відомим ученим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневський О.І. Двокадровість візуальних пристроїв і її застосування на уроках іноземної мови. *Радянська школа*. 1971. № 11. С. 99–102.
2. Вишневський О.І. До проблеми прикладних вправ. *Методика викладання іноземних мов. Республіканський науково-методичний збірник*. Київ, 1973. Вип. 8. С. 14–20.
3. Вишневський О.І. Епівизор і його застосування на уроках іноземної мови. *Іноземні мови в школі*. 1971. № 3. С. 116–121.
4. Вишневський О.І. Практичне вивчення граматики в процесі викладання іноземної мови усним методом. *Радянська школа*. 1963. № 2. С. 76–82.
5. Вишневський О.І. Про підвищення ефективності усних підстановчих вправ. *Іноземні мови в школі*. 1973. № 6. С. 62–69.
6. Вишневський О.І. Про посібник М.І. Дубровіна “English in Pictures” (рец.). *Іноземні мови в школі*. 1961. № 3. С. 111–112.
7. Вишневський О.І. Унаочнення вправ з усної мови. *Іноземні мови в школі. Збірник з досвіду викладання / за ред. М. Ляховицького*. Київ: Рад. школа, 1962. Вип. 5. С. 69–77.
8. Вишневський О.І. Чи є у вас такі посібники? *Іноземні мови в школі*. 1964. № 3. С. 69–73.
9. Галів М. Світоглядно-методологічні засади педагогічної творчості Омеляна Вишневського. *Педагогічна думка*. 2016. № 2. С. 21–26.
10. Галів М., Лялюк Г. Концепти “Бога”, “Нації” і “Свободи” в теорії сучасного українського виховання Омеляна Вишневського. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 67. Т. 1. С. 28–31.
11. Гентош О. Погляд у минуле на порозі ювілею (до 50-річчя педагогічної діяльності О. Вишневського). *Педагогічна думка*. 2006. № 2. С. 8–11.
12. Мицишин І. Штрихи до портрета професора Омеляна Вишневського, вченого і педагога. *Педагогічна думка*. 2011. № 2. С. 39–43.
13. Нанівський Р. Погляди Омеляна Вишневського (1931–2019) на співвідношення національного та громадянського виховання. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Вип. 6 (24). С. 945–956.
14. Нанівський Р. Українознавство як чинник виховання і розвитку дітей у педагогічних поглядах Омеляна Вишневського. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 10 (134). С. 325–336.
15. Чепіль М. Педагоги творять майбутнє: нарис про кафедру загальної педагогіки та дошкільної освіти. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2014. 284 с.

REFERENCES

1. Vyshnevskiy, O.I. (1971). Dvokadrovist vizualnykh prystroiv i yii zastosuvannya na urokakh inozemnoi movy [Two-frame visual devices and their application in foreign language lessons]. *Soviet School*. No. 11. pp. 99–102. [in Ukrainian].
2. Vyshnevskiy, O.I. (1973). Do problemu prykladnykh vprav [To the problem of applied exercises]. *Methods of teaching foreign languages. Republican scientific and methodical collection*. Kyiv. Issue 8. pp. 14–20. [in Ukrainian].
3. Vyshnevskiy, O.I. (1971). Epivizor i ego primenenie na urokakh inostrannogo yazyka [Epivisor and its use in foreign

language lessons]. *Foreign Languages at School*. No. 3. pp. 116–121. [in Ukrainian].

4. Vyshnevskiy, O.I. (1963). Praktychne vyvchennia hramatyky v protsesi vykladannia inozemnoi movy usnym metodom [Practical study of grammar in the process of teaching a foreign language by the verbal method]. *Soviet School*. No. 2. pp. 76–82. [in Ukrainian].

5. Vyshnevskiy, O.I. (1973). O povyshenii effektivnosti ustnykh podstanovochnykh uprazhneni [On increasing the effectiveness of oral substitute exercises]. *Foreign Languages at School*. No. 6. pp. 62–69. [in Ukrainian].

6. Vyshnevskiy, O.I. (1961). O posobii M.I. Dubrovina “English in Pictures” (review) [About the M.I. Dubrovina’s manual “English in Pictures”]. *Foreign Languages at School*. No. 3. pp. 111–112. [in Ukrainian].

7. Vyshnevskiy, O.I. (1962). Unaochnennia vprav z usnoi movy [Visualization of exercises in verbal speech]. *Foreign languages at school. Collection of teaching experience / Ed. M. Liakhovyt'skyi*. Kyiv, Issue 5. pp. 69–77. [in Ukrainian].

8. Vyshnevskiy, O.I. (1964). Est li u vas takie posobyia? [Do you have such allowances?]. *Foreign Languages at School*. No. 3. pp. 69–73. [in Ukrainian].

9. Haliv, M. (2016). Svitohliadno-metodolohichni zasady pedahohichnoi tvorchoosti Omeliana Vyshnevskoho [Worldview and methodological principles of pedagogical creativity of Omeliana Vyshnevskiy]. *Pedagogical Thought*. No. 2. pp. 21–26. [in Ukrainian].

10. Haliv, M. & Lialiuik, H. (2024). Kontsepty “Boha”, “Natsii” i “Svobody” v teorii suchasnogo ukrainskoho vykhovannia Omeliana Vyshnevskoho [Concepts of “God”, “Nation” and “Freedom” in the Omeliana Vyshnevskiy’s theory of modern Ukrainian education]. *Innovative Pedagogv*. Issue 67. Vol. 1. P. 28–31. [in Ukrainian].

11. Hentosh, O. (2006). Pohliad u mynule na porozii yuvileiu (do 50-rychchia pedahohichnoi diialnosti O. Vyshnevskoho) [A look into the past on the eve of the anniversary (to the 50th anniversary of O. Vyshnevskiy’s teaching activity)]. *Pedagogical Thought*. No. 2. pp. 8–11. [in Ukrainian].

12. Myshchysyn, I. (2011). Shtrykhy do portreta profesora Omeliana Vyshnevskoho, vchenoho i pedahoha [Strokes to the portrait of professor Omeliana Vyshnevskiy, scientist and teacher]. *Pedagogical Thought*. No. 2. pp. 39–43. [in Ukrainian].

13. Nanivskiy, R. (2024). Pohliady Omeliana Vyshnevskoho (1931–2019) na spivvidnoshennia natsionalnogo ta hromadianskoho vykhovannia [Views of Omeliana Vishnevskiy (1931–2019) on the relationship between national and civic education]. *Current Issues in Modern Science*. No. 6 (24). pp. 945–956. [in Ukrainian].

14. Nanivskiy, R. (2023). Ukrainoznavstvo yak chynnyk vykhovannia i rozvytku ditei u pedahohichnykh pohliadakh Omeliana Vyshnevskoho [Ukrainian studies as a factor in the upbringing and development of children in the pedagogical views of Omeliana Vyshnevskiy]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 10 (134). pp. 325–336. [in Ukrainian].

15. Chepil, M. (2014). Pedahohy tvoriat maibutnie: narys pro kafedru zahalnoi pedahohiky ta doshkilnoi osvity [Teachers create the future: an essay on the department of general pedagogy and preschool education]. *Drohobych*, 284 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.07.2024

Неллі Бондаренко, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

ОПАНУВАННЯ ВМІНЬ УХВАЛЮВАТИ РІШЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Актуалізовано надважливу проблему опанування людиною ефективних стратегій ухвалення найраціональніших рішень. Висвітлено ключові питання теорії ухвалення рішень. Виокремлено маркери найкращого рішення. Схарактеризовано вміння, необхідні для ухвалення ефективних рішень. Визначено сукупність чинників, що впливають на процес прийняття і якість рішень. З'ясовано причини, що унеможливають ефективне розв'язання проблем і ухвалення оптимальних рішень. Розглянуто етапи процесу ухвалення рішень загалом і найраціональнішого зокрема. Запропоновано правила їх ухвалення.

Ключові слова: рішення; найраціональніше рішення; вміння, необхідні для ухвалення рішень; ситуації ухвалення рішень; маркери ефективного рішення; правила ухвалення найраціональніших рішень.

Лім. 19.

**Nelly Bondarenko, Ph.D. (Pedagogy), Senior Researcher,
Leading Researcher of the Ukrainian Language and
Literature Teaching Department,
Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine**

MASTERING DECISION-MAKING SKILLS: THEORETICAL ASPECT OF THE PROBLEM

Addressing the critical issue of mastering effective decision-making strategies is essential for humanity. The works of domestic and foreign researchers on decision-making, including those awarded the 2002 Nobel Prize in Economics, have been presented and analyzed; relevant positions for Ukraine have been identified. The correlation between rational and valuable factors in making final decisions has been discussed. The need for structured resolution of complex problems in multitasking environments and the role of cognitive processes in decision-making have been highlighted. The effectiveness of decisions made is characterized based on the type of cognitive strategies applied. Emphasis is placed on the importance of purposeful teaching of different thinking types. Key issues in decision-making theory are illuminated. Key indicators of effective decision-making are identified. Abilities that shape the capacity to make the most rational decisions in uncertain conditions are determined. A set of factors, conditions, and regularities that, despite industry specifics, influence the decision-making process and quality of decisions have been specified. The reasons preventing effective problem-solving and optimal decision-making are clarified. Common mistakes in decision-making of varying complexity are generalized and analyzed to prevent them. The stages of the decision-making process in general and the most rational one in particular are examined. The effectiveness of the decision-making process at each stage depends on adhering to certain rules. A list of such rules is provided. Ways to make the decision-making process efficient are proposed. Conclusions are drawn regarding the highlighted key issues of decision-making theory and prospects for further research are identified.

Keywords: decision; most rational decision; skills necessary for decision-making; decision-making situations; markers of effective decision-making; rules for making the most rational decisions.

Постановка проблеми. Україна перебуває на складному етапі історії. Прийдешні покоління оцінюватимуть його з огляду на те, чи адекватно реагували попередні на глобальні виклики й наскільки правильними, вчасними і якісними були прийняті рішення. Попри те що проблемами ухвалення рішень займається переважно сфера зовнішньої і внутрішньої політики, здатність розв'язувати проблеми й ухвалювати доцільні обдумані рішення не є привілеєм лише аналітиків і консультантів. Володіти мистецтвом прийняття рішень, зваженість яких істотно впливає на якість життя, надзвичайно важливо для кожної людини, яка має ухвалювати їх щодня в умовах

невблаганної мінливості світу і потенційної небезпеки нових технологій. Ці рішення можуть стосуватися самореалізації, вибору професії, вишу для здобуття освіти, місця роботи, створення сім'ї, безпеки родини і держави, зміни місця проживання, започаткування власної справи, стосунків із людьми, електорального вибору тощо. Рішення однієї людини здатне змінювати не лише її власне, а й життя інших. Складні життєві рішення опосередковуються цінностями як самої людини, так і суспільства, у якому вона живе, і мають певний ціннісно-смысловий підтекст, ґрунтований на баченні людини і суспільства як цінності, на яку необхідно зважати. Для українців, які ведуть справедливу

боротьбу за ідентичність у воєнних умовах навмисно створюваних ворогом глобальних катастроф, це набуває особливої актуальності.

Ухвалення рішень є тестуванням здатності людини правильно і якісно мислити в критичній ситуації. З огляду на те, що майбутнім випускникам доведеться життєстверджуватися в умовах мультизадачності, здатність приймати кілька виважених рішень одночасно має особливу цінність. Згідно з дослідженнями, у людей, які працюють у багато-задачному режимі, продуктивність зменшується на 40 % і вони допускають удвічі більше помилок. Правильно прийняте рішення надає людині впевненості у силі й надійності власного розуму.

Життєва запитаність уміння розв'язувати проблеми в потоці буденних справ зумовлена тим, що вони виникають ледь не щодня і потребують ухвалення рішень. Усесвітньо відомий перський поет, філософ, астроном Омар Хайям вважав, що "нашу долю формують саме ті маленькі непомітні рішення, які ми ухвалюємо по сто разів на день". Розвиваючи його думку, цікаву аналогію наводить психолог Рой Баумейстер (Roy F. Baumeister): "95 % часу за кермом ми їдемо прямо, але саме повороти визначають, куди ми дістанемося" [12].

3-поміж наскрізних умінь, спільних для формування усіх закладених у Законі України "Про освіту" [2] 11 груп ключових компетентностей, *уміння ухвалювати рішення* посідає особливе місце з огляду на доленосність. Його відносять до інтелектуальних / когнітивних умінь [4]. Від рішень підлітка на початку його самостійного життя залежить правильне чи спотворене розуміння світу, своїх місця і ролі в ньому, утвердження життєвих принципів, ціннісних орієнтирів у дорослому житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплекс проблем, пов'язаних із ухваленням рішень, досліджували українські й закордонні науковці – О. Барабаш, Г. Костюк, Б. Кушлик, О. Кушлик-Дивульська, О. Олексюк, В. Ситник, Є. Степура, В. Тоценко, В. Циганок, І. Шоробура, N.R. Jennings, Jeffrey M. Wooldridge, J. Rumbaugh, інші.

Визначено поняттєвий апарат; загальні аспекти ухвалення рішень; запропоновано їхні класифікації (за масштабністю, складністю, характером мети, джерелом виникнення, суб'єктом прийняття, мірою новизни, наявністю інформації, цільовою спрямованістю, змістом, періодом дії, типом імплементації тощо); сформульовано вимоги до найраціональнішого рішення; визначено структурні елементи ситуації, коли відбувається вибір рішення, яке ухвалює *децидент* (особа чи група осіб, що ухвалюють рішення), – мета, керування, варіанти рішень, обмеження, зовнішнє середовище; тощо. Відкриття у когнітивних науках, розуміння поведінки, яка стала досяжною для аналізу, уможливили розкриття механізмів прийняття успішних рішень і

дали змогу з'ясувати причини невдалий [5; 6; 7; 8; 10; 11].

Найкращим підходом до ухвалення рішень до недавня вважалась техніка, яку сам її винахідник Бенджамін Франклін (Benjamin Franklin) назвав "моральною алгеброю" – зважувати всі аргументи "за" і "проти", доки не розв'яжете проблему. Попри давність цього винаходу, що сягає 1772 року, по 250 роках він зберіг популярність. На прохання про пораду щодо роботи Франклін запропонував розділити аркуш вертикальною лінією навпіл. В одну колонку упродовж 3–4 днів записувати аргументи "за", в іншу – "проти". Однак дослідження упродовж останнього пів століття дали привід засумніватися у невразливості такого підходу. Paul C. Nutt, Timothy C. Brock, Andrew S. Grove, інші науковці експериментально довели наявність так званих "ворогів рішень". Це схильність звужувати вибір; підтверджувальне упередження; короточасні емоції; надмірна самовпевненість; ідеалізація власних передбачень [13; 14; 18].

Результати найбільш захопливих і значущих досліджень щодо ухвалення рішень здобули Нобелівську премію 2002 року з економіки [16]. Ґрунтуючись на здобутках когнітивної і соціальної психології останніх десятиліть, нобелівський лауреат Деніел Канеман (Daniel Kahneman) розкриває сучасне розуміння оцінних суджень і шляхи їх удосконалення, вивчає мотиви і роль механізмів ухвалення рішень на основі інтуїтивного й усвідомленого мислення, в умовах невизначеності і впливу емоцій [3].

Науково доведено, що цілеспрямоване навчання різних способів думання про прийдешнє за імовірнісного підходу посилює точність прогнозів і збільшує здатність людей прогнозувати прийдешнє [15]. Дослідники у сфері ухвалення рішень Едвард Руссо (Jay E. Russo) і Пол Шумейкер (Paul J.H. Schoemaker) з'ясували: уявна ретроспекція й оцінка проблеми в гіпотетичному прийдешньому дає змогу краще зрозуміти події, що відбудуться, і дати їм пояснення, а обмірковування причин події, яка відбулася, конкретніше з огляду на міцну когнітивну опору [19]. Американський психолог-експериментатор Гері Кляйн (Gary Klein) розглянув складні життєві ситуації, у які може потрапити кожен. Він досліджував процес ухвалення рішень за критичних умов і розробив метод тестування тих, які призвели до краху проекту компаній, дійшовши висновку: в умовах невизначеності люди схильні скорочувати мисленнєві процедури і спрощувати принципи ухвалення рішень настільки, що це стає небезпечним [17].

Водночас чимало проблем залишаються малодослідженими.

Мета статті – актуалізувати критичну для людства проблему; дослідити теоретичні аспекти

процесу ухвалення рішень; визначити закономірності його перебігу; з'ясувати причини, що перешкоджають ухваленню раціональних рішень; визначити вміння, які формують здатність ухвалювати найраціональніші рішення в умовах невизначеності; запропонувати шляхи унефективнення процесу ухвалення рішень.

Виклад основного матеріалу. Процес ухвалення рішень має складний багатоаспектний характер. Його кваліфікують як пізнавальний процес, результат якого залежить від здатності людини бачити проблему, шукати, знаходити, аналізувати, інтерпретувати й використовувати інформацію.

Загалом виокремлюють такі етапи процесу ухвалення рішень, які видозмінюються залежно від характеру проблеми: 1. Виявлення проблемної ситуації й постановка задачі прийняття рішення. 2. Визначення якості рішення і його структурування до рівня критеріїв. 3. Прогнозування імовірних результатів процесу ухвалення рішень; розгляд альтернативних варіантів. 4. Оцінювання якості варіантів рішень, порівняння їх, вибір найвідповідніших меті. 5. Аналіз рішень; розроблення плану реалізації.

В умовах багатозадачності актуалізується потреба в структурованому розв'язанні комплексних проблем послідовно за фазами або з використанням окремих інструментів, оптимальних у конкретній ситуації. Докладний опис процесу подано у виданій в ЄС монографії, зокрема в розділі Неллі Бондаренко і Сергія Косянчука "Проблематизація як атрактор удосконалення мовної освіти" [1].

Причини складності правильного вибору й нездатності ухвалювати раціональні рішення коріняться в необ'єктивності й ірраціональності. Ухвалення рішень завжди відбувається в умовах невизначеності, яка є ключовою ознакою ситуації, у якій здійснюється цей процес. Вибір, представлений у позитивному чи негативному ключі, впливає на людей, а отже, на їх рішення. Поквапні висновки є наслідком надмірної довіри доступній інформації і нехтування невідомою. Причини невдало прийнятих рішень криються у так званих когнітивних упередженнях. Вони виникають у разі потреби прийняти занадто складне рішення і спричинені схильністю мозку пришвидшити і здійснити цей процес за мінімуму енергетичних затрат. Крім застигlosti й упередженості мислення, нежиттєздатності старих способів розв'язання проблем з огляду на динамічність мінливого світу, є й інші причини, що унеможливають ефективне розв'язання проблем і ухвалення оптимальних рішень. Це: недооцінка значення контексту ситуації у процесі ухвалення рішення; недостатність, неточність, нечіткість, суперечливість інформації; нереалізованість потенціалу раціональних стратегій ухвалення рішень; стереотипність мислення; байдужість до

ймовірних проблем; нерозуміння, у чому полягає проблема і чому потребує розв'язання; нечітке уявлення про майбутнє; надмірна впевненість щодо оптимістичного прийдешнього; невизначеність пріоритетів; складність ухвалення рішень через переплетеність проблем, що їх потребують; девальвація прийняття рішень, підміна його з'ясуванням безлічі дріб'язкових питань; фокусування уваги на невідкладних, а не першочергових завданнях; зосередження уваги на засобах, а не на меті; схильність надто довіряти першій-ліпшій інформації; наполягання на найочевиднішому варіанті рішення, яке першим прийшло на гадку; некоректні зіставлення через невміння порівнювати; неприйняття іншого погляду на проблему та спосіб її розв'язання; поспішні висновки; вплив неконструктивних емоцій; недотримання балансу між логікою та емоціями під час ухвалення рішень; невміння шукати й знаходити компроміси; прокрастинація; відмова від будь-якого рішення у разі, якщо жоден із двох варіантів не задовольняє; загрузання в проблемі тощо. Підліткам, чий доленосні рішення визначають їхнє прийдешнє, зробити зважений вибір заважають імпульсивність, віковий максималізм, ігнорування власних бажань на угоду модним у колі однолітків, соціальний тиск і зокрема підміна дорослими дитячого вибору власним; прокрастинація, страх невдачі через брак життєвого досвіду і неможливість спрогнозувати наслідки своїх рішень, емоційна незрілість, інші причини [9].

Незалежно від її масштабів реальна проблема потребує ретельного обдумування, знаходження виходу зі складного становища і творчого способу розв'язання. Тому необхідно вчити здобувачів освіти приймати найкращі перспективні рішення, вірити в шанси на успіх і реалізацію позитивних прогнозів.

Життєво критична *здатність ухвалювати раціональні рішення* в умовах невизначеності *потребує таких ключових умінь*: визначати суть проблеми і причини її виникнення; усвідомлювати значення контексту ситуації в процесі ухвалення рішення; знаходити різні варіанти розв'язання проблеми; передбачати результати різних варіантів для себе й інших людей; оцінювати реалістичність кожного варіанта з урахуванням його особливостей і життєвих обставин; вибирати найраціональніше рішення.

Наведені вміння підлягають деталізації. Ухвалення найраціональнішого рішення потребує здатності: дізнаватися, де шукати потрібну інформацію; збирати текстурну різнобарвну інформацію; застосовувати панорамне бачення – і розширення, і звуження поля розгляду; активувати способи мислення, задіяні в розв'язанні проблеми, – імовірнісне, контекстне, критичне, конвергентне, дивергентне, каузальне; перш ніж ухвалювати рішення, визначитися з власними цінностями, життєвими пріо-

ритетами й закріпити їх; робити вибір зважаючи на цінності й життєві пріоритети; не брати до уваги ситуації status quo попри її привабливість і небажання полишати зону комфорту; відмовлятися від менш важливих справ на користь дійсно важливих; балансувати між типами мислення – захочувальним (налаштованістю на позитивний результат) і запобіжним (уникненням негативних наслідків); вчитися розв’язувати проблеми у спосіб, найкращий з усіх можливих, не обмежуючи себе у виборі варіантів; розглядати протилежні думки; уявляти різні, навіть суперечливі, сценарії майбуття; брати до уваги й зважувати крайні сценарії прийдешнього – від найгіршого до найкращого; розглядати кілька варіантів одночасно; створювати цілий спектр можливостей; максимізувати їх; передбачати імовірні наслідки під час ухвалення критично важливих рішень; мінімізувати можливі наслідки; аналізувати минулий невдалий вибір; уникати помилок; сприймати критику як позитивне явище; відмежовуватися від неконструктивних емоцій; осучаснювати і поліпшувати припущення, бо якщо вони хибні, то базова норма – неправильна; вдосконалювати процес ухвалення рішень; приймати якомога меншу кількість рішень; розуміти, коли час переглянути своє рішення, інші.

Ефективність процесу ухвалення рішень на кожному з його етапів *узалежнена від дотримання певних правил*: 1. Упозитивити свій емоційний стан. 2. Скоригувати status quo, пересвідчитися в наявності проблеми. 3. Розглядати повний спектр варіантів рішень. 4. Дотримуватися ключових характеристик рішення – швидкості, вартості, якості. 5. Розплутати клубок проблем: виокремити ключову, яка відкриє шлях до розв’язання решти. 6. Збалансувати збір інформації; відокремлювати важливу від несуттєвої. 7. Розглядати повний спектр варіантів рішень. 8. Скористатися найнесподіванішою ідеєю. 9. Відшукати вхідну точку й почати з будь-якого комфортного місця. 10. Не застрягати в проблемі. 11. Розглянути проблему під іншим кутом зору. 12. Якщо А і Б не підходять, знайти варіант В, на який погодяться всі. 13. Не давати емоціям панувати над розумом, раптом щось піде не так. 14. Уникати передчасних висновків. 15. Ухвалюючи важливі рішення, дослухатися до порад людей, яким довіряєте. 16. Просити поради / допомоги, якщо не вдається розв’язати проблему самостійно. 17. Не ухвалювати важливих рішень під впливом негативних емоцій. 18. Шукати й знаходити компроміси. 19. За неможливості швидко розв’язати проблему перечекати, щоб не погіршити ситуацію; поставити рішення на нетривалу паузу, поспостерігати за подальшим розвитком подій. 20. Не картати себе за рішення, яке неможливо змінити.

Буденні рішення – у що вдягтися, чим поспідати, як дістатися роботи – вичерпують когнітив-

ний ресурс, що призводить до необачних рішень більшого масштабу. Експерти радять ухвалювати стратегічно важливі рішення на піку когнітивного ресурсу – вранці. Психологічні тести показали, що *найкращий час для ухвалення важливих рішень – полудень*. Ранок сприяє уважному аналізу ситуації й синтезу, що приводять до оптимального варіанту. А до дев’ятої ранку і ввечері від ухвалення важливих рішень краще утриматися.

Аналіз теоретичних аспектів проблеми і надані рекомендації дадуть змогу успішно опанувати мистецтво ухвалення ефективних рішень і уникати помилок, хоча половина керівників зізнаються, що вони вчилися саме на них.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Висновуючи, зазначимо, що проблема опанування людиною ефективних стратегій ухвалення найраціональніших рішень надважлива для людства й України з огляду на нав’язану їй екзистенційну війну з навмисно створюваними глобальними катастрофами. Якість процесу ухвалення найраціональнішого з-поміж рішень, попри галузеву специфіку, визначається сформованістю у децидента відповідних умінь, здатністю уникати помилок, а також комплексом чинників і регулюється певними закономірностями, врахування яких забезпечує успішність процесу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні практичних аспектів проблеми; мотивів і механізмів ухвалення доленосних рішень; взаємовпливу когнітивної, емоційної і вольової сфер у різних ситуаціях ухвалення рішень; онтогенезу ухвалення рішень на різних етапах життя людини; у здійсненні аналізу проблемних ситуацій з метою визначення оптимальних методів ухвалення рішень; в дослідженні їх прийняття у ситуаціях з різним рівнем невизначеності; у з’ясуванні залежності процесів ухвалення рішень від особистісних якостей людини і контекстів – еволюційного, культурного; в обґрунтуванні використання інформаційних технологій і розробленні комп’ютерної системи підтримки ухвалення рішень тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Проблематизація як атрактор удосконалення мовної освіти. *Digitalization and information society*. Selected issues : monograph 53. Publishing House of University of Technology, Poland, Katowice, 2022. С. 161–184. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731132>. DOI: 10.54264/M008.
2. Закон України “Про освіту”. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39.
3. Канеман Д. Мислення швидке й повільне / переклав з англ. Максим Яковлев. Київ : Наш формат, 2017. 480 с.
4. Концепція навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок / авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело. Київ : Генеза, 2005. 80 с.
5. Кушлик-Дивульська О.І., Кушлик Б.Р. Основи теорії прийняття рішень. Київ : НТУУ “КІП”, 2014. 94 с.

6. Олексюк О.С. Системи підтримки прийняття фінансових рішень на мікрорівні. Київ : “Наукова думка”, 1998. 508 с.
7. Ситник В.Ф. Системи підтримки прийняття рішень. Київ : КНЕУ, 2004. 614 с.
8. Степура Є.В. Деякі проблеми дослідження прийняття рішень. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2015. Т. 11. Вип. 15. С. 500–511.
9. Третяк О. Коли попереду складний вибір. Як навчити підлітків приймати рішення. URL: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/yak-navchiti-pidlitkiv-priPsychologicalymati-rishennya-psihologiya-50411473.html>
10. Циганок В.В., Каденко С.В., Качанов П.Т., Андрійчук О.В., Роїк П.Д. Інструментарій підтримки прийняття рішень як засіб стратегічного планування. *Озброєння та військова техніка*. 2015. № 3. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ovt_2015_3_11.
11. Шоробура І. Сучасні вимоги до управлінського рішення. *Молодь і ринок*. 2018. № 8 (163). С. 17–21.
12. Baumeister R.F., et al. Ego Depletion: Is the Active Self a Limited Resource? *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998,4: 1252.
13. Brock T.C. Commitment to Exposure as a Determinant of Information Receptivity. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1965. 2: 10–19.
14. Grove A.S. Only the Paranoid Survive. New York : Currency Doubleday, 1996.
15. Haran U., Ritov I. & Mellers B. A. The Role of Actively Open-Minded Thinking in Information Acquisition, Accuracy, and Calibration. *Judgment and Decision Making*. 2013. 8 (3).
16. Kahneman Danie & Tversky Amos. Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*. 1979. 47 (2); 263–91.
17. Klein Gary. Sources of Power. How People Make Decisions. Cambridge, MA. Publisher MIT Press 1999.
18. Nutt Paul C. Surprising but True: Half the Decisions in Organization Fail, *Academy of Management Executive*. 1999. 13: 75–90.
19. Russo Jay E. & Schoemaker Paul J. H. Winning Decisions. New York: Currency / Doubleday). 2002. pp. 111–112.
4. Kontsepsiia navchannia zdorovoho sposobu zhyttia na zasadakh rozvytku navychok (2005). [The concept of teaching a healthy lifestyle based on skill development]. Author-compiler Marie-Noël Belo. Kyiv, 80 p. [in Ukrainian].
5. Kushlyk-Dyvulska, O.I. & Kushlyk, B.R. (2014). *Osnovy teorii pryiniattia rishen* [Basics of decision-making theory]. Kyiv, 94 p. [in Ukrainian].
6. Oleksiuk, O.S. (1998). *Systemy pidtrymky pryiniattia finansovykh rishen na mikrorivni* [Financial decision support systems at the micro level]. Kyiv, 508 p. [in Ukrainian].
7. Sytnyk, V.F. (2004). *Systemy pidtrymky pryiniattia rishen* [Decision support systems]. Kyiv, 614 p. [in Ukrainian].
8. Stepura, Ye.V. (2015). *Deiaki problemy doslidzhennia pryiniattia rishen* [Some problems of decision-making research]. *Actual problems of psychology*. No. 11(15), Kyiv, pp. 500–511. [in Ukrainian].
9. Tretiak, O. (2024). *Koly poperedu skladnyi vybir. Yak navchyty pidlitkiv prymaty rishennia* [When a difficult choice is ahead. How to teach teenagers to make decisions]. April 19. Available at: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/yak-navchiti-pidlitkiv-priPsychologicalymati-rishennya-psihologiya-50411473.html>. [in Ukrainian].
10. Tsyhanok, V.V., Kadenko, S.V., Kachanov, P.T., Andriichuk, O.V. & Roik, P.D. (2015). *Instrumentarii pidtrymky pryiniattia rishen yak zasib stratehichnoho planuvannia* [Decision support toolkit as a means of strategic planning]. *Armament and military equipment*, No. 3, pp. 59–66. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ovt_2015_3_11. [in Ukrainian].
11. Shorobura, I. (2018). *Suchasni vymohy do upravlinskoho rishennia* [Modern requirements for management decisions]. *Youth & market*, No. 8 (163), pp. 17–21. [in Ukrainian].
12. Baumeister, R.F., et al. (1998). Ego Depletion: Is the Active Self a Limited Resource? *Journal of Personality and Social Psychology*, No. 4, 1252 p. [in English].
13. Brock, T. C. (1965). Commitment to Exposure as a Determinant of Information Receptivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, pp. 10–19. [in English].
14. Grove, A.S. (1996). *Only the Paranoid Survive*. New York: Currency Doubleday. [in English].
15. Haran, U., Ritov, I. & Mellers, B.A. (2013). *The Role of Actively Open-Minded Thinking in Information Acquisition, Accuracy, and Calibration*. *Judgment and Decision Making*, No. 8 (3). [in English].
16. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 47(2), pp. 263–91. [in English].
17. Klein, G. (1999). *Sources of Power. How People Make Decisions*. Cambridge, MA. Publisher MIT Press. [in English].
18. Nutt, P.C. (1999). *Surprising but True: Half the Decisions in Organization Fail*, *Academy of Management Executive*, 13: 75–90. [in English].
19. Russo, J.E. & Schoemaker, P.J.H. (2002). *Winning Decisions*. New York: Currency/Doubleday), pp. 111–112. [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.06.2024

UDC 811.111

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.306894>

Iryna Shkola, Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Associate Professor of the English and German Philology Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University,
Associate Professor of the Foreign Languages and Teaching Methods Department,
Berdyansk State Pedagogical University

Maryna Zuienko, Doctor of Science (Philology),
Professor of the English and German Philology Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University

Iryna Tymynska, Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Associate Professor of the English and German Philology Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University

FOSTERING VISUAL LITERACY IN THE CLIL-ORIENTED ENGLISH CLASSROOM

This article explores the integration of visual literacy strategies in Content and Language Integrated Learning (CLIL) oriented English classrooms, focusing on the use of artwork and visual organizers. The research addresses the growing importance of visual literacy skills in today's increasingly visual world and their relevance in language teaching, particularly in CLIL contexts.

The study begins by outlining the problem statement and research relevance, emphasizing the need for developing visual literacy skills among pre-service English teachers preparing for CLIL-oriented classrooms. It provides an analysis of recent research and publications related to CLIL methodologies, highlighting a gap in investigations specifically related to fostering visual literacy in CLIL-oriented English classrooms.

The main objective of the research is to describe methods for cultivating visual literacy in CLIL-oriented English classrooms using artwork and visual organizers. The article presents practical strategies for pre-service English teachers to incorporate these elements into their lessons, examining the theoretical foundations of visual literacy and its significance in content and language-integrated learning. Key strategies discussed include: implementing museum-based learning activities; integrating virtual museum visits with art analysis; creating historical timelines; and applying graphic organizers to enhance both content understanding and language development. The article provides detailed examples of practical activities, such as the "Facts and Opinions" chart activity and the "Historical Timeline Creation" task. It also offers a comprehensive exploration of various graphic organizers (e.g., Venn diagrams, fishbone diagrams, concept maps) and their specific applications in CLIL-oriented English classrooms focused on art. The research emphasizes the multifaceted benefits of incorporating visual organizers, including their role in structuring information, supporting language production, and bridging the gap between content and language learning.

Keywords: visual literacy; CLIL; teaching English; EFL classroom.

Ref. 14.

Ірина Школа, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
доцент кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету

Марина Зуєнко, доктор філологічних наук,
професор кафедри англійської та німецької філології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ірина Тиминська, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

РОЗВИТОК ВІЗУАЛЬНОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА CLIL

Стаття досліджує інтеграцію стратегій візуальної грамотності у викладанні англійської мови за методикою предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL). Основна увага надається використанню творів мистецтва та візуальних органайзерів. Дослідження висвітлює зростаючу важливість навичок візуальної грамотності в сучасному світі та їх значення у викладанні мови, особливо в контексті CLIL. Описано методи розвитку візуальної грамотності в CLIL-орієнтованих класах англійської мови. Представлено практичні стратегії для майбутніх

вчителів англійської мови, включаючи навчальну діяльність на основі віртуальних екскурсій, створення історичних хронологій і застосування графічних органайзерів.

Ключові слова: візуальна грамотність; CLIL; викладання англійської мови; урок англійської мови як іноземної.

Introduction. In today's increasingly visual world, developing students' visual literacy skills has become an essential component of effective language teaching. Visual literacy, the ability to interpret, negotiate, and create meaning from visual information, is a crucial competency for learners in the 21st century. This is particularly true in Content and Language Integrated Learning (CLIL) contexts, where visual aids and organizers can facilitate the understanding of complex academic concepts while simultaneously enhancing language acquisition.

For pre-service English teachers preparing to work with school students in CLIL-oriented classrooms, incorporating visual literacy strategies can be a powerful tool. By leveraging the power of visuals, teachers can create engaging and memorable learning experiences that cater to diverse learning styles and promote deeper comprehension.

Analysis of recent research and publications. Many educators have investigated the peculiarities of using CLIL (Content and Language Integrated Learning) in the English language classroom and the impact it can have on the development of students. D. Coyle, P. Hood, D. Marsh (2010) and C. Dalton-Puffer, T. Nikula, U. Smit (2010) have contributed to the detailed theoretical background of CLIL. D. Coyle, P. Hood and D. Marsh (2010) have defined the simultaneous focus on language and content as a key characteristic of CLIL, while C. Dalton-Puffer, T. Nikula and U. Smit (2010) have explored the specific features that differentiate CLIL from other bilingual education approaches, particularly in the European context. Additionally, I. Piquer Vives and N. Lorenzo Galés (2015) further clarified the natural integration of content and language through the 4Cs framework, which is central to the CLIL approach. Ukrainian researchers M. Rakhno and R. Shramko (2021) described their experience using CLIL technologies in the course "Comparative Lexicology and Grammar of Ukrainian and English" to develop linguosocial and cultural competence in prospective translator students. Meanwhile, I. Salnyk (2018) examined issues in integrating professional and language learning for training English language teachers.

Research objectives. However, there appears to be a lack of investigation specifically related to fostering visual literacy in the CLIL-oriented English classroom. While researchers like Apisak Sukying have devoted their studies to EFL pre-service teachers' perceptions of CLIL, and M. Hunt (2010) has detailed the e-CLILT (e-based Content and Language Integrated Learning Training), the focus on visual literacy in CLIL-oriented English classrooms remains relatively unexplored. In this context, the main goal of our

work is to describe cultivating visual literacy in the CLIL-oriented English classroom with the help of artwork and visual organizers. Artwork, in its various forms, can serve as a rich source of cultural, historical, and conceptual understanding, while visual organizers, such as graphic organizers, mind maps, and concept maps, can help students structure and organize information more effectively.

In this article, we explore practical strategies for pre-service English teachers to incorporate artwork and visual organizers into their CLIL-oriented lessons. We examine the theoretical underpinnings of visual literacy, and its significance in content and language-integrated learning, and provide examples and techniques to enhance student engagement, comprehension, and language development.

Presentation of the main research material. Visual literacy can be defined as the ability to recognize and understand ideas conveyed through visible actions or images, as well as to be able to convey ideas or messages through imagery (J. Aanstoos 2003). One key strategy to develop visual literacy is the use of visual thinking routines when students analyze and interpret paintings, statues, photographs, etc. to build critical thinking and descriptive abilities in the target language. Museum-based learning activities that integrate artworks with literary texts or historical events are also exemplified as immersive, contextualized language experiences.

For this purpose, teachers can use an immersive way to integrate art and language learning. It's possible through an activity that combines virtual museum visits with art analysis and the development of critical thinking skills in distinguishing facts from opinions. This multi-modal approach exposes learners to authentic artworks and artistic vocabulary while promoting collaborative learning, negotiation of meaning, and language production.

To begin, the teacher guides students in accessing a reputable virtual museum platform and instructs them to explore the online collections. Students are offered two masterpieces. They are encouraged to examine them closely, taking notes on their observations, impressions, and any relevant background information provided by the museum. They can use online resources to research the artist's biography, artistic influences, and the historical context of the chosen works.

In the classroom setting, students are divided into pairs or small groups and provided with a "Facts and Opinions" chart. The teacher models the activity by displaying one of the selected artworks and demonstrating a fact and an opinion about it. For example, "This painting is an oil on canvas" could be stated as a fact, while "I find Mona Liza's smile and

steady gaze a bit creepy” as an opinion. Clarifying the difference between objective, provable facts, and subjective interpretations or judgments is crucial. Students take turns sharing their observations, facts, and opinions. As they analyze and compare the two works, they are encouraged to use the appropriate art-related vocabulary and descriptive language to articulate their thoughts effectively.

This collaborative process not only enhances learners’ visual literacy and art appreciation but also fosters critical thinking, argumentation skills, and language production in a contextualized manner. The integration of content from art history, artistic techniques, and language learning objectives is seamless, as students engage with authentic materials and engage in meaningful communication.

Another useful practical activity is “Historical Timeline Creation”. In this activity, students should create a visual timeline of a historical period or art movement, integrating language learning with historical and artistic content. The teacher should divide students into small groups and assign each group a specific historical period or art movement (e.g., Renaissance, Impressionism, Modernism). Students research key events, artists, and artworks of their assigned period. Using a digital tool or large paper, groups create a visual timeline incorporating images of artworks, brief descriptions, and key dates. Then groups present their timelines to the class, explaining the significance of each element in English.

While these practical activities provide engaging ways to integrate art and language learning, their effectiveness can be further enhanced through the strategic use of graphic organizers. These visual tools not only complement the activities but also serve as powerful aids in developing students’ visual literacy and language skills in the CLIL-oriented English classroom. As R. Marzano, D. Pickering, and J. Pollock (2001) note, graphic organizers are among the most effective instructional strategies for improving student achievement across all grade levels and subjects.

Graphic organizers provide a structured framework for analyzing, organizing, and presenting information, making them invaluable tools in CLIL-oriented English classrooms focused on art. They enhance activities such as virtual museum visits and historical timeline creation, while also supporting a wide range of other art-related learning experiences (e.g., the inner monologue of the person from the portrait, artwork analysis, artist biography studies, art movement comparisons, and ekphrastic poetry writing). By visually representing complex ideas and relationships, these organizers scaffold both content understanding and language development, aligning perfectly with CLIL principles. This dual functionality is supported by recent research, with S. Mercuri (2020) demonstrating that graphic organizers significantly enhance English learners’ academic language development and

content comprehension across various subjects, including the arts. A. Yastıbaş, and M. Takkaç (2022) emphasize the effectiveness of graphic organizers in improving EFL learners’ critical thinking skills and reading comprehension, skills crucial for analyzing and interpreting artworks in a CLIL context. Moreover, B. Kamalian et al. (2021) found that graphic organizers significantly improved EFL learners’ writing performance, particularly in terms of content and organization. Additionally, K. Shabani, and S. M. R. Adel (2015) found that the use of graphic organizers significantly improved EFL learners’ listening comprehension skills, helping them to better organize and recall information from audio inputs.

In the context of CLIL-oriented English classrooms, graphic organizers serve as powerful tools for developing visual literacy skills while simultaneously supporting language acquisition and content understanding. These visual aids play a crucial role in structuring information, supporting language production, and bridging the gap between content and language learning – key principles of the CLIL approach.

The purpose of incorporating graphic organizers into CLIL-based lessons is multifaceted. Firstly, they provide a framework for students to organize complex information about artworks, historical periods, or artistic movements in a visually coherent manner. This structuring of information not only aids comprehension but also facilitates more effective articulation of ideas in English, thereby supporting language production.

Moreover, the process of creating and interpreting graphic organizers inherently develops students’ visual literacy skills – a primary objective in our CLIL-oriented approach. By encouraging learners to categorize, compare, and connect information visually, these tools foster critical thinking and higher-order cognitive skills, aligning with the cognitive dimension of CLIL’s 4Cs framework (Content, Communication, Cognition, Culture).

Graphic organizers also cater to diverse learning styles, making them particularly valuable in heterogeneous classrooms. Visual representations of information support learners who may struggle with purely textual or auditory input, making lessons more inclusive and effective. Additionally, the visual nature of these organizers can enhance memory and recall, aiding the retention of both content knowledge and language elements.

In the context of our research on cultivating visual literacy in CLIL-oriented English classrooms, graphic organizers complement other strategies such as visual thinking routines and museum-based learning activities. They provide a structured approach to analyzing and interpreting visual information, which is essential when working with artwork and other visual materials.

Examples of visual organizers applicable at CLIL-oriented English classroom:

Visual Organizer	Description	Purpose in CLIL-oriented English Classroom
Venn Diagram	Two or more overlapping circles showing similarities and differences	<ul style="list-style-type: none"> – Compare and contrast artworks – Distinguish between facts and opinions – Organize thoughts for discussions
Fishbone Diagram	A diagram resembling a fish skeleton, with a central spine and branching “bones”	<ul style="list-style-type: none"> – Visualize chronological progression of historical periods or art movements – Categorize different types of information (events, artists, artworks) – Plan for timeline creation and presentations
Concept Map	A diagram showing relationships between concepts, typically with a central idea branching out	<ul style="list-style-type: none"> – Organize ideas around a central theme or concept in art or history – Visualize connections between different elements of a topic – Support speaking activities by providing a visual reference
Timeline	A linear representation of events in chronological order	<ul style="list-style-type: none"> – Represent historical periods or art movements visually – Organize key events, artists, and artworks chronologically – Support oral presentations on historical topics
T-Chart	A two-column chart for comparing and contrasting	<ul style="list-style-type: none"> – Organize facts vs. opinions about artworks – Compare different artistic styles or movements – Support listening activities by providing a structure for note-taking

For example, KWL charts and Venn diagrams can be used as pre-reading, while reading/writing, and post-reading strategies in CLIL lessons focused on art within English language instruction.

1. Pre-reading:

Before introducing a new art movement or artist, teachers can use a KWL chart to activate prior knowledge and set learning goals.

K (Know): Students list what they already know about the topic (e.g., Impressionism or Vincent van Gogh).

W (Want to know): Students write questions or aspects they want to learn about.

L (Learned): This column is left blank for now.

Example:

Topic: Impressionism

Know	Want to know	Learned
Painted outdoors	Why was it called Impressionism?	
Used bright colors	Who were the main artists?	
Popular in France	How did it differ from earlier styles?	

2. While reading/writing:

As students read texts or view artworks, they can jot down notes in the “Learned” column. This helps them track their learning and provides material for later writing tasks.

3. Post-reading:

After completing the lesson, students revisit the chart to complete the “Learned” column. They can then use this information to write summaries, compare what they learned to their initial knowledge, or create presentations about the topic.

The implementation of Venn diagrams in a CLIL-oriented art classroom offers a dynamic approach to learning, effectively bridging language acquisition with content understanding. This visual tool can be used throughout various stages of the lesson, enhancing both linguistic and artistic comprehension.

In the pre-reading phase, Venn diagram serves as an excellent tool to activate students’ prior knowledge and stimulate critical thinking. For instance, when introducing a lesson on Impressionism and Post-Impressionism, students can be encouraged to make a Venn diagram with their existing knowledge or preconceptions about these art movements. This exercise not only helps to assess students’ baseline understanding but also provides an opportunity for them to practice art-related vocabulary in English.

As the lesson progresses into the reading and writing phases, the Venn diagram transforms into a dynamic, interactive tool. Students continually update and refine their diagrams as they encounter new information about the art movements. This ongoing process of revision and addition helps students to organize complex ideas visually, reinforcing both content knowledge and language skills.

In the post-reading stage, the completed Venn diagram becomes a valuable resource for higher-order thinking and more advanced language production tasks. Students can use their diagrams for writing compare and contrast essays, discussing the similarities and differences between Impressionism and Post-Impressionism. Alternatively, they might give oral presentations, using the Venn diagram as a visual aid to explain the distinctive features and overlapping characteristics of the two art movements.

This multi-stage application of Venn diagrams in CLIL art lessons exemplifies how visual organizers can enhance both content learning and language development. Educators can create a more engaging and effective learning environment by using these visual organizers throughout the learning process – from pre-reading to post-reading stages. They help students activate prior knowledge, organize new information, and synthesize complex art concepts while developing their English language proficiency. This dual focus aligns perfectly with the core principles of Content and Language Integrated Learning.

In conclusion, the strategic use of visual organizers in CLIL-oriented English classrooms offers numerous benefits. These tools support metacognitive awareness, foster cross-cultural understanding, and serve as effective formative assessment instruments. By integrating artwork analysis with structured visual aids, educators can significantly enhance both language acquisition and content comprehension.

This approach not only increases student motivation and engagement in art and English learning but also develops crucial visual literacy skills. As we continue to explore innovative CLIL methodologies, the use of visual organizers stands out as a particularly effective technique. It bridges the gap between language and content, preparing students for more advanced academic discourse in both areas. Ultimately, this strategy equips learners with essential skills for success in our increasingly visual world.

REFERENCES

1. Salnyk, I.V. (2018). Pidhotovka anhlo movnoho vchytelia: problemy intehratsii fakhovoho i movnoho navchannia [Training of an English-speaking teacher: problems of integration of professional and language training]. *Collection of Scientific papers Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University. Pedagogical series*. Vol. 24. Kamianets-Podilsk, pp. 30–32. [in Ukrainian].
 2. Aanstoos, J. (2003). Visual literacy: an overview, 32nd Applied Imagery Pattern Recognition Workshop, Proceedings, pp. 189–193. [in English].

3. Apisak Sukying (2017). EFL Pre-Service Teachers' Perceptions of CLIL. *Asian Education Studies*; Vol. 2, No. 4; Available at: https://www.academia.edu/63933799/EFL_Pre_Service_Teachers_Perceptions_of_CLIL [in English].
 4. Coyle, D., Hood, P. & Marsh, D. (2010). CLIL. Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press. [in English].
 5. Dalton-Puffer, C., Nikula, T. & Smit, U. (2010). Charting policies, premises and research on content and language integrated learning. In C. Dalton-Puffer, T. Nikula & U. Smit (Eds.), *Language Use and Language Learning in CLIL Classrooms* (pp. 1–19). Amsterdam/Philadelphia, NL/PA John Benjamins Publishing Company. [in English].
 6. Hunt, M. (2010). UK Teachers' and Learners' Experiences of CLIL resulting from the EU-funded Project ECLILT. *Latin American Journal of Content & Language Integrated Learning*, 4(1), pp. 27–39. Available at: <http://laclil.unisabana.edu.co/index.php/LACLIL/article/view/laclil.2011.4.1.3>. [in English].
 7. Kamalian, B., Soleimani, H. & Sadeghi, M. (2021). The effect of graphic organizers on improving Iranian EFL learners' writing performance. *Journal of Language and Translation*, 11(1), pp. 101–116. [in English].
 8. Marzano, R.J., Pickering, D.J. & Pollock, J.E. (2001). *Classroom Instruction That Works: Research-Based Strategies for Increasing Student Achievement*. Assn for Supervision & Curriculum; 1st edition (January 1, 2001). 178 p. [in English].
 9. Mercuri, S.P. (2020). The effect of graphic organizers on the academic achievement of English learners in content areas. *Journal of Interdisciplinary Studies in Education*, 9(2), pp. 390–404. [in English].
 10. Piquer Vives, I. & Lorenzo Galés, N. (2015). Reflecting on CLIL innovation: An interview with Do Coyle and Elisabet Pladevall. *Bellaterra: Journal of Teaching and Learning Language and Literature*, 8(1), pp. 86–93. [in English].
 11. Rakhno, M. & Shramko, R. (2021). Forming the Linguosocial and Cultural Competence of Bachelor Students – Prospective Translators by Means of the Course *Comparative Lexicology and Grammar of Ukrainian and English: Experience of Using CLIL Technologies*. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*; No. 9 (113), pp. 126–144. DOI: 10.24139/2312-5993/2021.09/126-144 [in English].
 12. Shabani, K. & Adel, S. M. R. (2015). The effect of graphic organizers on enhancing EFL learners' listening comprehension ability. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 2(8), pp. 151–167. [in English].
 13. Suwannoppharat, K. & Chinokul, S. (2015). Applying CLIL to English language teaching in Thailand: Issues and challenges. *LACLIL*, 8(2), pp. 237–254. [in English].
 14. Yastıbaş, A. E. & Takkaç, M. (2022). The effect of graphic organizers on EFL learners' critical thinking skills in reading comprehension. *International Journal of Instruction*, No. 15 (2), pp. 139–160. [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.06.2024

ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМАНДИ

УДК 005.551:7.071.4:311.212

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308728>

Володимир Піддячий, доктор філософії у галузі 01 Освіта / Педагогіка,
старший науковий співробітник відділу андрагогіки
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМАНДИ

У статті розглянуто сутність готовності науково-педагогічних працівників до створення проєктної команди. Акцентовано на сучасних тенденціях реформування освіти та зростанні значення проєктного підходу до здійснення наукових досліджень. Зазначено, що у цьому контексті науково-педагогічним працівникам важливо розвивати вміння створювати команду для розроблення та реалізації проєктів у сфері освіти і науки. Розкрито шляхи підвищення ефективності, продуктивності, інноваційності та конкурентоспроможності діяльності проєктної команди. Виокремлено її сутнісні ознаки та умови успішного функціонування. Розглянуто принципи формування та діяльності проєктної команди науково-педагогічних працівників, досліджено стадії її розвитку, рольову структуру та критерії оцінювання, які підлягають моніторингу.

Ключові слова: діяльність проєктної команди; етапи існування проєктної команди; лідер проєктної команди науково-педагогічних працівників; особистісні якості науково-педагогічного працівника; проєктна команда науково-педагогічних працівників; рольова структура проєктної команди; вміння створювати проєктну команду.

Лім. 9.

Volodymyr Piddiachi, Doctor of Sciences (Philosophy),
in the Field of 01 Education / Pedagogy,
Senior Researcher of the Andragogic Department,
Ivan Ziazium Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAES of Ukraine

THE READINESS OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF TO CREATE PROJECT TEAM

The article examines the essence of scientific and pedagogical staff's readiness to create a project team. Emphasis is placed on current trends in educational reform and the growing significance of the project-based approach to conducting scientific research. It is noted that, in this context, it is important for scientific and pedagogical staff to develop the skills necessary to create project teams for the development and implementation of projects in the fields of education and science. The article reveals ways to enhance the effectiveness, productivity, innovativeness, and competitiveness of project team activities. The essential features and conditions for the successful functioning of a project team are highlighted. The principles of formation and functioning of scientific and pedagogical project teams are considered, and the stages of their development are studied. The importance of considering the personal qualities of scientific and pedagogical staff during the formation of a project team is emphasized. The main problems faced by scientific and pedagogical staff during teamwork are identified. It is stressed that the formation of the role structure of a scientific and pedagogical project team should be based on a scientifically grounded selection of roles that are value-acceptable for each member. It is indicated that, when forming a team, it is important to know the psychological characteristics of its potential members to ensure a high level of interpersonal compatibility. The characteristics of the leader of a scientific and pedagogical project team are outlined. The list of team roles is considered and characterized. Problems that arise in the organization of team work and their consequences are identified. A list of measures that will help establish good relations among the members of the scientific and pedagogical project team is provided. The criteria for evaluating team performance that are subject to monitoring are indicated.

Keywords: leader of a scientific and pedagogical project team; personal qualities of a scientific and pedagogical staff; project team activities; role structure of a project team; scientific and pedagogical project team; skills to create a project team; stages of a project team's development.

Постановка проблеми. Зважаючи на сучасні тенденції реформування освіти і науки України дедалі більша увага надається розвитку готовності науково-педагогічних працівників до створення проєктних команд із застосуванням новітніх інформаційних технологій. Це пов'язано із зростанням значення проєктного підходу до здійснення наукових досліджень.

Проєктна діяльність передбачає здобуття нових знань щодо розв'язання освітніх проблем. У цьому контексті особливої цінності набуває вміння науково-педагогічних працівників створювати команди для розроблення та реалізації проєктів у сфері освіти і науки. Уміння працювати у команді належить до основних гнучких навичок сучасного фахівця, що сприяє підвищенню його конкуренто-

ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМАНДИ

здатності на сучасному ринку праці [7, 77–83] та результативності установи у якій він працює. Зважаючи на це, одним із пріоритетних напрямів роботи закладів вищої освіти є забезпечення сприятливих умов для розвитку проєктної компетентності педагогів та їх готовності до створення команд з метою розв'язання практичних проблем у галузі освіти і науки та отримання цільового фінансування на проведення досліджень.

У сучасних умовах війни Російської Федерації проти України та пандемії COVID-19 робота над розробленням проєктів та участь у грантових конкурсах є важливим напрямом професійної діяльності науково-педагогічних працівників, який здійснюється у надскладних умовах із застосування сучасних цифрових технологій. Це зумовлює актуальність дослідження проблеми їхньої готовності до створення проєктних команд, пошуку шляхів підвищення ефективності, продуктивності, інноваційності та конкурентоспроможності, що сприятиме розвитку творчого потенціалу, критичного мислення, комунікативних умінь та здатності працювати в команді. Адаптація команди над проєктом є ефективнішою завдяки об'єднанню знань, умінь, навичок та досвіду різних фахівців. Це збільшує результативність та якість виконання визначених завдань, а також швидкість досягнення поставлених цілей, злагодженість взаємодії всіх членів команди, особисту успішність, професіоналізм й компетентність, створює переваги для підвищення ефективності установи та її успішного розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Здійснений аналіз напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених допоміг дослідити сучасний стан розроблення означеної проблеми. Аналіз наукових праць О. Баніт допоміг виокремити етапи та критерії готовності до формування проєктної команди [1, 67–78], розглянути командування як педагогічну технологію, проаналізувати рівні командної взаємодії, загальні принципи роботи команди, форми та методи активного навчання, різновиди командування тренінгу [2, 62–64]. Дослідниця К. Баркова розглядала проблему командування як складову формування успішного корпоративного середовища. На її думку, злагоджені командні зусилля забезпечують ефективність та якість реалізації проєктів у сфері освіти і науки. Значну увагу вона надавала проведенню спеціальних заходів та виокремленню переваг командування, оскільки це посилює корпоративну культуру та сприяє поліпшенню співпраці фахівців [3, 194–199]. Дослідниця В. Горбунова розкрила ціннісно-рольовий підхід у теорії та практиці командування, а також розробила командотворчі технології та авторську ціннісно-рольову концепцію формування і розвитку команд [4]. У на-

працюваннях Л. Пастух проаналізовано підходи у зарубіжній та вітчизняній психології до розуміння сутності, типології команд, визначення характерних ознак ефективної команди в педагогічних колективах. Автор розглядає командування як особливий метод управління колективом педагогів закладів освіти, який базується на засадах компетентності, рольової доцільності та взаємнорозподіленої відповідальності [5, 50–58]. Дослідниця Е. Вілланс та Л. Перлоу висвітлюють американський досвід роботи команд під час пандемії COVID-19, які вимушено перейшли на віртуальну взаємодію за допомогою використання сучасних інформаційних технологій. Це мало як позитивний так і негативний вплив на результативність командних дій, спонукало фахівців постійно адаптуватися та здійснювати рефлексію своєї діяльності [9].

Мета – дослідити сутність і зміст готовності науково-педагогічних працівників до створення проєктних команд.

Виклад основного матеріалу. Створення проєктних команд науково-педагогічних працівників є одним із ефективних методів організації діяльності фахівців для досягнення запланованих результатів, що сприяє: соціально-професійному розвитку [8, 104–107]; удосконаленню навичок спілкування, співпраці, розв'язання проблем, лідерства, креативності та адаптації учасників команди; формуванню довіри, взаєморозуміння, взаємопідтримки, відповідальності, мотивації, лояльності і задоволення роботою серед співробітників; зміцненню корпоративної культури, цінностей, візії, місії та стратегії організації; підвищенню якості освітньо-наукових продуктів та послуг, зменшенню конфліктів, стресу та зміні кадрів. Воно передбачає ретельне планування та управління, а саме: 1) визначення мети та завдань проєкту; 2) відбір науково-педагогічних працівників з необхідними знаннями, вміннями, навичками та досвідом для досягнення цілей проєкту; 3) розподіл ролей та відповідальності серед членів команди з метою організації ефективної співпраці; 4) забезпечення команди необхідними ресурсами (фінансовими, технічними, інформаційними тощо); 5) встановлення ефективних каналів комунікації та регулярних зустрічей для обговорення робочих питань; 6) оцінювання прогресу та внесення коригувань до плану дій для забезпечення успішного виконання проєкту.

Створення проєктної команди науково-педагогічних працівників – це спосіб організації взаємодії між ними, який сприяє підвищенню ефективності застосування індивідуальних знань, умінь, навичок, досвіду, інтелектуальних, творчих та інших якостей з метою досягнення визначених цілей на засадах докладання спільних зусиль. Це передбачає об'єднання фахівців різних напрямів, здатних відпові-

ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМАНДИ

дально, скоординовано та швидко взаємодіяти, виконуючи свій сегмент роботи на кожному етапі спільної діяльності, реалізуючи її мету. При створенні проєктної команди важливо враховувати швидкість психологічної адаптації її членів до нових умов діяльності, їх потенційні можливості, здатність знаходити взаєморозуміння, вміння працювати колективно на спільну мету, а також наявність мотивації.

Проєктна команда науково-педагогічних працівників – це група спеціально підібраних психологічно сумісних фахівців (5–20 осіб), які мають необхідні компетентності для виконання поставлених завдань, погоджуються з цілями, цінностями, підходами до організації та активного здійснення спільної діяльності. Вони здатні ефективно й злагоджено працювати, доповнювати один одного з метою підвищення продуктивності діяльності. Проєктна команда науково-педагогічних працівників створюється для досягнення конкретної мети. На основі цього визначаються її рольова структура, вимоги до учасників, терміни виконання запланованої роботи, методи контролю тощо. Найбільш оптимальною кількістю учасників команди вважається 5–7 осіб. До загальних якостей, притаманних її членам, відносять: аналітичне мислення, розвинені комунікативні уміння та здатність працювати у колективі.

Аналіз сутності поняття “проєктна команда науково-педагогічних працівників” дав підставу виокремити її основні ознаки: об’єднаність спільною метою; активна співпраця; чітко визначені ролі; наявність лідера; психологічна сумісність; здатність врегульовувати конфлікти та долати труднощі; налагоджена внутрішня комунікація; сформованість командної субкультури (узгоджені норми поведінки, ustalені традиції тощо); спільне визнання життєвих та професійних цінностей; налагоджений механізм прийняття колективних рішень; творча і психологічно комфортна атмосфера.

Група фахівців перетворюється на проєктну команду тоді, коли всі члени визнають, що: 1) результати роботи є спільним досягненням; 2) відповідальність розподіляється рівномірно; 3) у кожного є почуття приналежності до команди; 4) працюють на досягнення спільних цілей та мети; 5) співпраця передбачає взаємодопомогу та довіру. Успіх команди науково-педагогічних працівників упродовж виконання проєкту залежатиме від: високого рівня компетентності її учасників; наявності авторитетного лідера; оптимальної кількості членів команди; високої згуртованості у роботі; хороших міжособистісних стосунків; здатності врегульовувати суперечності та непорозуміння шляхом спільного обговорення проблем та визначення шляхів подальших дій; колективного обговорення планів роботи, завдань та шляхів їх досягнення тощо.

До основних принципів формування та функціонування команди науково-педагогічних працівників належать: 1) взаємне доповнення; 2) сумісність між членами команди, корпоративною культурою та цінностями; 3) різноманітність (за фахом, віком, досвідом тощо); 4) відкритість доступу до спільної інформації; 5) неперервний особистісний і професійний розвиток; 6) гнучкість (здатність змінюватись, враховуючи нові виклики).

Відповідно до напрацьовань Б. Такмана, від моменту створення проєктна команда проходить такі стадії розвитку: 1) формування – початок співпраці, знайомство з членами команди, налагодження стосунків усередині групи, визначення та роз’яснення мети і завдань діяльності; 2) штурм – активна взаємодія, що супроводжується чиненням опору і конфліктами; 3) нормування – подолання конфліктів, розвиток почуття приналежності до команди та згуртованості, узгодження стандартів роботи; 4) виконання – злагоджена співпраця, спрямована на досягнення поставленої мети та завдань; 5) відсторонення – розформування команди у зв’язку із досягненням мети та закінченням фіксованого періоду діяльності.

У цьому контексті, життєвий цикл проєктної команди науково-педагогічних працівників складається із п’яти етапів: 1) становлення; 2) визначення та розподіл командних ролей; 3) формування згуртованості; 4) продуктивне функціонування; 5) розформування. На першому етапі науково-педагогічні працівники, що входять до складу проєктної команди, мають високий рівень мотивації для досягнення спільної мети, однак вони недостатньо знайомі. Це призводить до сором’язливості у організації взаємодії. Низький рівень довіри ускладнює спільну роботу, зменшує вираження творчих здібностей. Прояви авторитаризму викликають негативне ставлення та знижують відчуття спільної відповідальності за результати роботи. Між членами команди можуть часто виникати непорозуміння через відсутність досвіду спільної діяльності та комунікаційні бар’єри. Як наслідок – неправильне розуміння завдань, недоречні дії та конфлікти. У зв’язку з цим для підвищення ефективності командної роботи науково-педагогічним працівникам важливо налагоджувати конструктивну комунікацію, підвищувати рівень взаємної довіри та спільно долати проблеми, що виникають упродовж роботи. Завдання керівника проєкту полягає у тому щоб: 1) повідомити мету спільної діяльності; 2) розкрити зміст проєкту, його цілі та завдання, окреслити шляхи й принципи їх досягнення; 3) познайомити членів команди один з одним; 4) сформувані загальні цінності, визначити норми й правила взаємодії. Організація роботи команди на цьому етапі має бути спрямована на максимальне розкриття можливостей кожного

ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМАНДИ

учасника. Цьому сприятиме позитивне мотивування.

Створюючи команду науково-педагогічних працівників для реалізації певного проєкту, необхідно враховувати не тільки професійні уміння, навички і знання потенційних учасників, але і їхні особистісні якості (стиль спілкування, мотивацію, цінності, інтереси тощо). Існують різні методики, які уможливають визначити рольовий розподіл в команді, її сильні і слабкі сторони, потреби в навчанні і розвитку, (зокрема, “Діагностика міжособистісних стосунків” (тест Т. Лірі, модифікація Л. Собчик), “Ролі в команді” (тест Р. Белбіна) та ін.). Це допоможе підібрати фахівців здатних ефективно співпрацювати, доповнювати один одного, врегульовувати конфлікти, досягати спільних цілей. Підвищенню ефективності та швидкості розподілу ролей у проєктній команді науково-педагогічних працівників сприятиме: виявлення схильностей учасників команди до різних видів діяльності, лідерства, самостійності, комунікативності, стресів, конфліктів тощо; ознайомлення з описом кожної ролі; надання можливості обрати найбільш відповідну; спільне обговорення пропозиції щодо призначення претендентів на конкретні ролі у команді.

На другому етапі здійснюється призначення ролей, пошук лідера та формування неформальних підгруп серед науково-педагогічних працівників, що входять до складу проєктної команди. Водночас створюється комфортна атмосфера для роботи і спілкування, узгоджуються внутрішні цінності та підходи до виконання завдань. Це важливо для підтримки продуктивної взаємодії і взаєморозуміння, оскільки науково-педагогічні працівники можуть мати різні уявлення про шляхи досягнення поставлених цілей, що викликать конфлікти через різницю у стилях та методах роботи. Серед основних проблем, що виникають на цьому етапі, можна виокремити: 1) прояв різних характеристик; 2) комунікативні труднощі (наприклад, непорозуміння; відсутність довіри та взаємної підтримки; конфлікти тощо); 3) некоректний аналіз і розуміння інформації; 4) недосвідченість керівника (наприклад, різкі дії; приниження підлеглих; погане планування; слабкий контроль тощо).

Формування рольової структури проєктної команди науково-педагогічних працівників має здійснюватися на науково обґрунтованому виборі ціннісно прийнятної для кожного ролі. Емоційні симпатії або антипатії у цьому процесі мають другорядне значення. Доцільно враховувати, що ефективно працювати у команді здатний не кожний, оскільки деякі фахівці вважають, що досягають кращих результатів впродовж індивідуального виконання роботи. Знання командних ролей допомагає: 1) порозумітись членам команди; 2) зро-

зуміти коло своєї відповідальності та обсяг роботи; 3) врегульовувати робочі конфліктні ситуації; 4) обирати роль, яка відповідає індивідуальним здібностям та інтересам; 5) підтримувати мотивацію та задоволення від виконуваної роботи. Формуючи команду, важливо знати особливості її потенційних учасників з метою забезпечення високого рівня психологічної сумісності. Зокрема, інтроверт та екстраверт швидше і легше знайдуть спільну мову ніж два екстраверти. Відбір кандидатів у команду та їхні ролі повинні узгоджуватися з лідером команди, якому властиві такі характеристики: 1) здатність вести за собою людей; 2) уміння працювати у команді, побудувати хороші стосунки з її членами та іншими суб'єктами взаємодії, відстоювати свою точку зору, переконувати інших; 3) швидка адаптація до нових умов; 4) стійкість до стресів; 5) швидке навчання та застосування знань на практиці; 6) врівноваженість; 7) справедливість у роботі та розподілі ресурсів тощо.

При виборі кандидатів у члени команди потрібно враховувати: 1) наявність споріднених норм поведінки та цінностей; 2) психологічну сумісність; 3) наявність різнопланових багатофункціональних знань і вмінь; 4) несхожість особистостей, що забезпечуватиме взаємодоповнюваність; 4) готовність до навчання впродовж життя. На практиці найчастіше використовується модель, яка складається з таких командних ролей:

1. Адміністратор – забезпечує ефективну роботу команди, раціональне використання ресурсів, а також сприяє досягненню цілей та дотриманню термінів виконання проєкту. Має повноваження у разі виникнення проблем або конфліктів втручатися у роботу і керувати процесом, а також запобігати тому, щоб деякі учасники отримували несправедливу перевагу. Він встановлює мету та стимулює команду дотримуватися узгоджених правил, завдань та часових термінів;

2. Провідний фахівець – зосереджений виключно на своїх професійних завданнях, мотивований на досягнення значних результатів та високу якість роботи. Він слідує за успішністю своїх колег і допомагає їм у подоланні проблем, сприяє підтриманню позитивної психологічної атмосфери в команді;

3. Організатор – спрямовує роботу команди на виконання поставлених завдань, фокусується на досягненні встановленої мети, вибудовує гарні стосунки з іншими, допомагає команді визначити спільні цінності і бажання, розробляє графік і план дій, залучає людей до проведення дискусії з метою узгодження ідей та цілей;

4. Генератор ідей – відповідає за створення оригінальних ідей, підходів, концепцій та інновацій. Він забезпечує пошук креативних рішень завдань та проблем. Його діяльність спрямована на вияв-

ГОТОВНІСТЬ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СТВОРЕННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМАНДИ

лення, детальний аналіз й усунення причин, які призводять до негативних результатів.

5. Зв'язковий – забезпечує налагодження зовнішніх контактів, зокрема, із стейкхолдерами та іншими командами, а також відіграє роль посередника, що надає команді інформацію про ідеї та тенденції, які він відслідковує ззовні. Зв'язковий виконує функцію дипломата та сприяє співпраці між командою й іншими суб'єктами.

6. Критик – здійснює контроль за дотриманням виконання планів, слідкує, щоб завдання були виконані повністю, якісно і вчасно. Він відповідає за успішне завершення проєкту та рутинну роботу.

На третьому етапі члени проєктної команди науково-педагогічних працівників здійснюють заплановану роботу із узгодженими цілями, завданнями і ресурсами. У цей період важливим є забезпечення роботи команди як єдиного організму, де кожен учасник виконує свою роль та обов'язки. Особливу увагу треба надавати створенню творчої атмосфери, що ґрунтується на довірі, підтримці, співпраці і взаєморозумінні. Однак на практиці виникають різні проблеми, які цьому заважають. Часто-густо вони пов'язані з тим, що члени команди: 1) мають різні характери, інтереси, цінності та ставлення до роботи; 2) дотримуються відмінних підходів, стилів і методів розв'язання проблем; 3) мають різні очікування від виконання проєкту; 4) керівник команди не володіє необхідними вміннями, знаннями, досвідом та авторитетом щоб ефективно керувати проєктом. Це призводить до того, що члени команди не можуть: 1) знайти спільну мову і конструктивно співпрацювати; 2) домовитися про те, як виконувати визначені завдання та оцінювати результати, які інструменти використовувати тощо; 3) скоординувати свої дії, визначити пріоритети, врахувати інтереси всіх зацікавлених сторін; 4) мотивувати, контролювати, надавати зворотний зв'язок, врегульовувати конфлікти; 5) адаптуватися до змін та долати стреси, які із цим пов'язані [6, 84–96]. Враховуючи це, важливо щоб учасники команди ближче познайомилися один з одним, узгодили стиль спільної роботи, визначили спільні цінності та культуру, знизили рівень напруженості у стосунках. Цьому сприятиме спільне відзначення свят, активний відпочинок (настільні та командні ігри, екскурсії тощо), колективне проходження тренінгів, організація спільних круглих столів з обговоренням цікавих питань, проведення часу поза роботою.

На четвертому етапі, який є найбільш тривалим, проєктна команда науково-педагогічних працівників досягає продуктивного функціонування, високого рівня організованості спільної роботи на основі власних правил і норм. Вона вже сформована та має зрозумілі для всіх учасників принципи взаємодії. Члени команди добре знають один одного та задоволені своїм становищем у групі. У кожного

сформоване почуття приналежності до команди, проблемні питання вирішуватимуться за допомогою переговорів і компромісів. Подолавши міжособистісні суперечності, команда більш ефективно і якісно виконує завдання проєкту, дотримується спільних норм та цінностей. Це сприяє підвищенню особистої відповідальності членів команди за досягнення спільної мети та високих результатів. Упродовж продуктивної взаємодії приймаються спільні рішення, знижується рівень конфліктності, зростають конструктивність та творча активність. Лідер команди виступає організатором групової співпраці. Він створює сприятливі умови для особистісного та професійного розвитку кожного члена команди, не допускає надмірних стресів і втоми, а також координує діяльність усіх напрямів роботи. Лідер підтримує високий рівень продуктивності, відповідає за створення системи мотивації, відстеження прогресу, визнання досягнень, заохочення та підтримку членів команди. У цьому контексті ефективність роботи команди доцільно оцінювати з точки зору отриманих кількісних та якісних результатів. Вона складатиметься з трьох блоків, які підлягають моніторингу – результативність лідера, окремого члена та роботи команди загалом.

На п'ятому завершальному етапі, коли окремі стадії вже успішно пройдені, команда розформовується і науково-педагогічні працівники, зазвичай повертаються до своїх функціональних підрозділів в організації. Водночас після закінчення проєкту досить поширеною є практика, коли команда може продовжувати розвиватися й надалі вирішувати більш складні завдання у межах створення та виконання нових проєктів.

Висновки. На основі проведеного дослідження зроблено висновок, що підвищення готовності науково-педагогічних працівників до створення проєктних команд для розроблення та реалізації проєктів у сфері освіти і науки слугує:

- 1) підвищенню у фахівців: а) ефективності комунікативної взаємодії, що сприяє кращому взаєморозумінню, уникненню непорозумінь та помилок, більш скоординованому та усвідомленому виконанню завдань, розвитку довіри, зростанню результативності, розкриттю творчого потенціалу, створенню нових ідей та підходів; б) вмотивованості, позитивного морального настрою, взаємної підтримки, усвідомлення важливості зусиль кожного для досягнення загальних цілей на засадах поваги до особистості, визнання її цінності; в) лояльності до установи, у якій вони працюють;
- 2) створенню: а) надихаючого робочого простору; б) атмосфери, де кожен відчуває себе важливим та має можливість творчої самореалізації; в) сильного командного духу, що сприяє неперервному навчанню, заохоченню обміну ідеями тощо;

3) розвитку здатності: а) бачити проблему з різних боків; б) поєднувати знання, уміння та досвід для спільного знаходження ефективних креативних рішень завдань та викликів; в) визначати свої сильні та слабкі сторони; г) розподіляти обов'язки; д) швидше й ефективніше досягати поставлених цілей;

4) зниженню кількості конфліктних ситуацій та рівня стресу на роботі;

5) чіткому розумінню обов'язків, відповідальності за певний вид та обсяг діяльності, часових рамок, а також виконанню визначеної у команді ролі.

До перспективних напрямів подальших досліджень можна віднести діагностику рівня готовності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти до здійснення проєктної діяльності та створення проєктних команд з використанням сучасних інформаційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баніт О.В. Готовність топ-менеджерів міжнародних організацій до формування проєктних командних структур. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2019. Вип. 1 (15). С. 67–78.

2. Баніт О.В. Командоутворення як продуктивна педагогічна технологія освіти. *Інноваційні трансформації в сучасній освіті: виклики, реалії, стратегії (Open Forum-ITME-CRS-2019)* : зб. матеріал. Першого Всеукраїнського відкритого науково-практичного форуму (Київ – Одеса, 10–13 жовтня 2019 року). Одеса : Інститут комп'ютерних систем Одеського національного політехнічного університету. 2019. Вип. 1.221. С. 62–64.

3. Барков К.О. Командоутворення як складова формування успішного корпоративного середовища. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. № 4. С. 194–199.

4. Горбунова В.В. Психологія командотворення: ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 290 с.

5. Пастух Л.В. Командоутворення як важливий напрям управління закладами загальної середньої освіти в умовах реалізації концепції “нова українська школа”. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. *Ін-ту психол. ім. Г.С. Костюка НАПН України*. Харків : КЦ ФОП Іваної М.А., 2020. Т. І. Вип. 57. С. 50–58.

6. Піддячий В.М. Адаптація педагогів до зміни умов професійної діяльності та копінг-стратегії. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 1 (21). С. 84–96.

7. Піддячий В.М. Розвиток гнучких навичок фахівців в умовах динамічних змін сучасного ринку праці. *Молодь і ринок*. 2022. № 7–8 (205–206). С. 77–83.

8. Піддячий М.І. Соціально-професійний розвиток: компетентісно орієнтоване навчання старшокласників : зб. тез І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. “Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи” (Київ, 30 вересня 2019 року). Київ : Педагогічна думка. 2019. С. 104–107.

9. Whillans A., Perlow L. Experimenting during the shift to virtual team work: Learnings from how teams adapted their activities during the COVID-19 pandemic. *Information and Organization*. 2021. Vol. 31. Issue 1. p. 12

REFERENCES

1. Banit, O.V. (2019). Hotovnist top-menedzheriv mizhnarodnykh orhanizatsii do formuvannia proektnykh komandnykh struktur [Readiness of top managers of international organizations to form project team structures]. *Adult education: theory, experience, perspectives*. Vol. 1 (15). pp. 67–78. [in Ukrainian].

2. Banit, O.V. (2019). Komandoutvorennia yak produktyvna pedahohichna tekhnolohiia osvity [Team building as a productive pedagogical technology of education]. Innovative transformations in modern education: challenges, realities, strategies (Open Forum-ITME-CRS-2019): Proceedings of the first All-Ukrainian open scientific and practical forum (Kyiv–Odesa, October 10–13, 2019). Odesa: Institute of Computer Systems of Odesa National Polytechnic University. Vol. 1.221. pp. 62–64. [in Ukrainian].

3. Barkova, K.O. (2023). Komandoutvorennia yak skladova formuvannia uspishnoho korporatyvnoho seredovyshecha [Team building as a component of the formation of a successful corporate environment]. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. No. 4. pp. 194–199. [in Ukrainian].

4. Horbunova, V.V. (2014). Psykholohiia komandotvorennia: tsinnisno-rolovyi pidkhid do formuvannia ta rozvytkukomand [The psychology of team building: a value-role approach to the formation and development of teams]. *Monograph*. Zhytomyr: I. Franko Department of the State University. 290 p. [in Ukrainian].

5. Pastukh, L.V. (2020). Komandoutvorennia yak vazhlyvyi napriam upravlinnia zakladamy zahalnoi serednoi osvity v umovakh realizatsii kontseptsii “nova ukrainska shkola” [Team building as an important direction of management of general secondary education institutions in the context of the implementation of the “New Ukrainian School” concept]. *Actual problems of psychology: proceedings of the science Ave. H.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Education Sciences of Ukraine*. Kharkiv, Vol. 57. pp. 50–58. [in Ukrainian].

6. Pidtyachyi, V.M. (2022). Adaptatsiia pedahohiv do zminy umov profesiinoi diialnosti ta kopinh-stratehii [Adaptation of teachers to changing conditions of professional activity and coping strategies]. *Adult education: theory, experience, perspectives*. Vol. 1 (21). pp. 84–96. [in Ukrainian].

7. Pidtyachyi, V.M. (2022). Rozvytok hnuchkykh navychok fakhivtsiv v umovakh dynamichnykh zmin suchasnoho rynku pratsi [Development of flexible skills of specialists in the conditions of dynamic changes of the modern labor market]. *Youth & market*. No. 7–8 (205–206). pp. 77–83. [in Ukrainian].

8. Pidtyachyi, M.I. (2019). Sotsialno-profesiinyi rozvytok: kompetentnisno oriietovane navchannia starshoklasnykiv [Socio-professional development: competence-oriented education of high school students]. Coll. theses of the 1st All Ukrainian. science and practice Internet Conf. “Competency-oriented education: challenges and prospects” (Kyiv, September 30, 2019). Kyiv, pp. 104–107. [in Ukrainian].

9. Whillans, A. & Perlow, L. (2021). Experimenting during the shift to virtual team work: Learnings from how teams adapted their activities during the COVID-19 pandemic. *Information and Organization*. Vol. 31. Issue 1. p. 12 [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2024

STEM-ОСВІТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ІДЕЙ І МОЖЛИВОСТЕЙ

УДК 378.091.33:[378.011.3-051:62]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308735>

Ванда Вишківська, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Ірина Брюховецька, кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри біології та хімії
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Володимир Товстоган, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри теорії й методики виховання, психології та інклюзивної освіти
Комунального вищого навчального закладу “Херсонська академія неперервної освіти”
Херсонської обласної ради

STEM-ОСВІТА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ІДЕЙ І МОЖЛИВОСТЕЙ

У статті висвітлено потенціал STEAM-освіти як одного із сучасних інструментів модернізації системи професійної підготовки, що дає змогу інтегрувати інноваційні педагогічні технології та методи в освітній процес на основі міждисциплінарного підходу. Схарактеризовано ключові особливості STEM-освіти (інтегроване навчання за “темами”, креативні та інноваційні підходи до створення STEM-проектів, розвиток навичок критичного мислення, підготовка здобувачів до технологічних інновацій та ін.). Обґрунтовано організаційно-педагогічні умови впровадження STEM-освіти у систему професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка; STEM-освіта; міждисциплінарний підхід; інтегрований підхід; інноваційні освітні технології; інженерне проектування.

Лім. 14.

Vanda Vyshkivska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Pedagogy Department, Faculty of Pedagogy,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Iryna Briukhovetska, Ph.D. (Chemistry), Associate Professor,
Associate Professor of the Biology and Chemistry Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Volodymyr Tovstohan, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Theory and Methodology of Education, Psychology
and Inclusive Education Department,
Communal Higher Educational Establishment
“Kherson Academy of Continuing Education” of the Kherson Regional Council

STEM EDUCATION IN THE VOCATIONAL TRAINING SYSTEM: ANALYSIS OF THE MAIN IDEAS AND OPPORTUNITIES

The article highlights the potential of STEAM education as one of the modern tools for the modernization of the professional training system, which allows for the integration of innovative pedagogical technologies and methods into the educational process based on an interdisciplinary approach. The key features of STEM education are characterized (integrated learning by “topics”, application of scientific and technical knowledge in real life, creative and innovative approaches to the creation of STEM projects, development of critical thinking and problem solving skills, preparation of students for technological innovations, etc.). It is well-founded that the introduction of STEM education requires the implementation of the following organizational and pedagogical conditions: the organization of problem-oriented educational activities that combine scientific principles and design technology into one STEM program; integration of knowledge of STEM subjects in order to expand the opportunities of applicants to choose a technical or scientific direction of professional training in the future; implementation of a multidisciplinary approach based on the integration of the content of STEM disciplines.

It has been found that the main part of STEM education is physical and mathematical content, the implementation of which involves the use of an engineering research method, which allows development an algorithmized toolkit for solving multifaceted tasks of an educational and professional nature.

It has been proven that the important advantages of STEM education are the focus on the increased potential of the student and the effective organization of independent work of students with the inclusion of methods of planning and self-education, self-development, and individual elements of information technologies in the educational activity. The characteristic feature of educational and methodical support of STEM education ensures an optimal combination of

theoretical knowledge and practical skills of students, improvement of the quality of current performance control, development of self-control skills that allow actualizing the student's interest in the chosen profession.

Keywords: professional training; STEM education; interdisciplinary approach; integrated approach; innovative educational technologies; engineering design.

Постановка проблеми. Сьогодні вимагає від фахівців сформованої готовності до розв'язання складних професійних проблем, розвитку власних здібностей впродовж життя, здатності адаптуватися до нових вимог, критеріїв, оцінок, цінностей суспільства та, за необхідності, спроможності радикально змінити сферу професійної діяльності. Серед найперспективніших сучасних підходів до підготовки фахівців нової генерації, орієнтованих на діяльність в умовах соціальної мобільності, всесвітньої глобалізації, економічної, політичної та культурної інтеграції, визнано концепцію STEM-освіти.

Варто відзначити, що на сьогодні традиційна знаннява парадигма освіти не повною мірою відповідає запитам ринку праці XXI ст. щодо підготовки фахівців, а зміст освіти недостатньо враховує необхідність оволодіння майбутніми фахівцями не тільки теоретичними знаннями, а й практичними навичками роботи зі складними технологічними об'єктами. Водночас розробка освітніх програм, за якими велася б підготовка здобувачів вищої освіти з необхідними вміннями та навичками, дуже складна, оскільки останні, через постійне оновлення спектру освітніх та технологічних інновацій, швидко втрачають актуальність.

Абревіатуру "STEM" (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics) вперше запропонував американський бактеріолог Р. Колвелл.

П. Олешко наголошує: "STEM – це пріоритетний напрям в освіті ще й через те, що в найближчому майбутньому спрогнозовано є підвищена потреба в IT-фахівцях, програмістах, інженерах, професіоналах в галузі високих технологій. Дуже скоро можуть з'явитись нові професії, що пов'язані з біо- та нанотехнологіями. Тому фахівцям майбутнього потрібна всебічна підготовка і ґрунтовні знання з природничих та технічних наук, інженерії. STEM-освіта допомагає опанувати "навичками XXI століття" та формує фундамент майбутньої професійної діяльності, розвиває інтегроване мислення і вчить командної роботи" [12, 8].

А отже, необхідною є така система підготовки, яка дасть можливість студентам набутти досвіду використання STEM-знань, умінь та навичок з метою грамотного і компетентного розв'язання складних проблем предметного професійного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуально проблема застосування новітніх технологій та розвитку STEM-освіти в Україні представлена у працях І. Василяшко, Н. Морзе,

Д. Шулікiна та ін.; сутність та напрями розвитку STEM-освіти – у наукових доробках О. Кузьменко, С. Вольянської.

Як освітній ресурс XXI ст. розглядає STEM-освіту Т. Іванюк. О. Коваленко та О. Сапрунова актуалізують досвід упровадження STEM-освіти в країнах ЄС та США.

Дослідження В. Бикова, Р. Гуревича, О. Риженка та ін. висвітлюють загальні питання використання інформаційних технологій в освітньому процесі, зокрема в STEM-освіті.

На проблемі розвитку та формування професійної компетентності вчителя у системі STEM-освіти зосереджують увагу С. Кириленко та О. Кіян. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-технологій у закладах освіти обґрунтовуються у розробках Т. Андрущенко, С. Буліги, В. Величка, Л. Глоби, К. Крутій, В. Приходнюка та інших.

Предметом наукових розвідок Т. Журавель та Н. Соколової є проблема використання міждисциплінарних зв'язків як основної складової STEM-освіти у системі допрофесійної підготовки.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури обґрунтувати потенціал STEAM-освіти як одного із сучасних інструментів модернізації системи професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Швидко оновлення наукових знань, техніки та технологій в сучасних умовах ставить завдання формування у фахівців умінь постійно поповнювати й оновлювати знання, підвищувати професійну кваліфікацію. Особливого значення у підготовці фахівців у сучасних умовах набуває поєднання фундаментальної освіти та глибокого засвоєння наукових засад професійної діяльності з практичним оволодінням нею, формуванням практичних умінь і навичок. Змінити характер організації освітнього процесу, повністю занурити студента в інформаційно-освітнє середовище, підвищити якість освіти, мотивувати здобувачів до отримання знань, спроможні сучасні освітні технології.

Г. Романова, М. Артюшина, О. Слатвінська навчальну технологію трактують як таку послідовність дій викладача і студентів із застосуванням певної сукупності методів і засобів навчання та реалізацією змісту навчання, яка гарантує досягнення мети навчання [7].

Близьким до наведеного є розуміння сутності "освітньої технології" І. Слаєвою та С. Шевчук, які визначають її як "спосіб реалізації змісту навчання через систему форм, методів, засобів навчання, що дозволяють одержати гарантований результат" [4].

Даючи визначення поняття “освітня технологія”, Н. Кошечко акцентує на значущості організації спільної роботи викладача та студентів, яка передбачає планування, організацію і реалізацію процесу навчання [3, 35].

Узагальнюючи, поняття “технологія навчання” можна визначити як сукупність методів та засобів для реалізації певного змісту навчання у рамках одного предмету чи окремих видів навчальної діяльності.

Беручи до уваги основні системні особливості освітніх технологій, П. Сікорський обґрунтував феномен технологічності навчання, до ключових характеристик якого відніс: наявність конкретних цілей та плану їх раціонального досягнення; систему науково обґрунтованих дій активних учасників процесу навчання; системний метод організації процесу навчання і засвоєння знань через взаємодію технічних і людських ресурсів; алгоритмізація навчальних дій [8, 235].

Невід’ємним компонентом сучасного змісту навчання є “інноваційні технології”, які визначені засобом оптимізації та підвищення ефективності процесу навчання.

В Енциклопедії освіти “інновація” тлумачиться як “процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану” [2, 338].

Як цілеспрямоване забезпечення освітнього процесу за допомогою нових прийомів, способів та засобів організації освітньої діяльності для підвищення її ефективності та здобуття кількісно і якісно нових освітніх результатів тлумачать “інноваційні технології навчання” І. Білоус, А. Дем’янюк, О. Кричківська [1, 137].

Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що педагогічна інноватика передбачає інтеграцію та впровадження різноманітних оригінальних підходів, що ґрунтуються на філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях, нових досягненнях ІТ-технологій, які визначають стратегію навчання та реалізуються у системі науково-методичної діяльності і пов’язані з:

- необхідністю створення комплексного навчально-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу у ЗВО;
- збільшенням обсягу самостійної роботи студентів;
- розширенням сфери застосування активних інформаційно-комунікаційних технологій [10].

Серед найперспективніших інноваційних підходів підготовки фахівців, орієнтованих на професійну діяльність у сучасних умовах соціальної мобільності, економічної, політичної та культурної

інтеграції у більшості розвинених країн світу визнано концепцію STEM-освіти.

Зарубіжні науковці Е. Peters-Burton, S. Lynch, D. Langdon визначили чинники, які впливають на зацікавленість молоді у STEM-освіті. Серед них: наявність прикладів для наслідування; отримання практичного досвіду; заохочення до вивчення STEM-дисциплін; розуміння практичної значущості STEM-освіти [13; 14].

П. Олешко характеризує STEM-освіту як “інтегрований підхід до навчання, у рамках якого науково-технічні концепції вивчаються в контексті реального життя” [12, 34].

До цього О. Стрижак, І. Сліпухіна додають, що “STEM-підхід передбачає інтеграцію змісту і методології природничих наук, технологій, інженерії та математики і логічного мислення” [9, 18].

Близькою до наведених є позиція Д. Фролова, який зауважує, що “STEM-освіта передбачає набуття, окрім базових освітніх навичок, також нових, а саме навичок: критичного мислення, вирішення проблем, комунікативних, вербальних, письмової комунікації, роботи у групі чи команді, співпраці, використання інформаційних технологій, наявності лідерських якостей, креативності й інноваційності, навчання впродовж життя та самоорганізації, професіоналізму та виробничої етики тощо” [11, 76].

По суті, мова йде про формування універсальних (надпрофесійних, гнучких) компетенцій (soft skills), які можна застосовувати у всіх сферах професійної діяльності. До soft skills належать: гнучкість (уміння постійно змінюватися і підлаштовуватися під вимоги оточення і середовища); креативність (здатність до створення нових та нестандартних рішень); здатність до складних розумових процесів, таких як аналіз, синтез, логіка, системне мислення; медіаграмотність (здатність аналізувати, критично оцінювати та розуміти повідомлення різних форм медіа); здатність до самоосвіти (оперативно опановувати актуальні знання та вміння за допомогою нових форм та технологій навчання: вебінари, онлайн-курси, конференції та т. ін.).

До зазначених компетенцій необхідно додати і ті, які забезпечують сьогодні фахівцю спроможність функціонувати у світі інформаційних та комунікаційних технологій: цифрову грамотність, базові навички програмування, пошуку інформації, навички обробки й аналізу інформації, здатність керувати своїм часом (тайм-менеджмент).

Е. Peters-Burton, S. Lynch, Т. Behrend, В. Means схарактеризували такі особливості сучасної STEM-освіти:

- інтегроване навчання за “темами”, а не з предметів (засобами проектного та міждисциплінарного підходів);

– застосування науково-технічних знань у реальному житті (використання науково-технічних знань з метою розробки певного проєкту як прототипу реального продукту). У процесі роботи над проєктом розвивається активна комунікація і формуються навички командної роботи;

– креативні та інноваційні підходи до створення проєктів (STEM навчання складається з таких етапів: запитання (завдання), обговорення, конструювання, створення, тестування і реалізація);

– розвиток навичок критичного мислення та розв’язання проблем;

– зростання впевненості у своїх силах (успішні результати освітньої діяльності дають можливість переконатися у власних силах);

– розвиток інтересу до технічних і природничих дисциплін;

– зв’язок між навчанням і кар’єрою;

– підготовка здобувачів до технологічних інновацій [13].

Упровадження STEM-освіти потребує:

– організації проблемно орієнтованої навчальної діяльності з метою кращого розуміння складних теоретичних положень здобувачами освіти (на основі методу проєктів), яка поєднує наукові принципи та технологію проєктування в одну STEM-програму. Виконання STEM-проєктів передбачає інтегровану дослідницьку діяльність здобувачів освіти, що дозволяє підвищити професійну компетентність; реалізувати вимоги особистісно-орієнтованого підходу; забезпечити пошук професійних рішень у нестандартних умовах; підвищити мотивацію і активність учасників освітнього процесу, оскільки при виконанні певного завдання студент розраховує лише на свої знання та практичні навички. Реалізація STEM-проєкту дає змогу реалізувати повний технологічний алгоритм розв’язання певної проблеми: від її виявлення, через пошук ідеї розв’язання до створення продукту і його презентації [5];

– інтегрування знання STEM-предметів з метою розширення можливостей здобувачів у майбутньому вибрати технічний або науковий напрям професійної підготовки;

– реалізації багатопрофільного підходу на засадах інтеграції змісту STEM-дисциплін, що допоможе здобувачеві освіти застосовувати свої знання для розв’язання неналежно структурованих технологічних проблем, розвивати технічні здібності і більш інтенсивно опановувати навички високоорганізованого мислення.

Як зауважує В. Олійник, “інтегровані заняття STEM-навчання спрямовані на встановлення міжпредметних зв’язків, що сприяють формуванню цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на занятті” [6, 130].

Натомість П. Олешко вважає, що з метою розвитку STEM-освіти і підготовки педагогів до реалізації її основних положень необхідно: розширити навчальний досвід з окремих STEM-предметів, використовуючи проблемно орієнтовану навчальну діяльність, у ході якої методичні аспекти застосовуються до розв’язання практичних проблем; інтегрувати знання STEM-предметів, щоб створити глибоке розуміння їх змісту [12, 39–40].

Зауважимо, що основним у STEM-освіті є фізико-математичний контент, реалізація якого передбачає використання інженерного методу дослідження (інженерного проєктування), який включає такі етапи: з’ясування сутності проблеми, попереднє дослідження, визначення вимог, мозковий штурм, розробка та тестування прототипу, оцінка результату, внесення змін й увявлення отриманого результату. Завдяки такому алгоритму здобувачі отримують знання, які можна застосувати при реалізації різноманітних завдань, що виступають проміжним результатом навчання в ході досягнення конкретної освітньої мети. По суті, відбувається формування алгоритмізованого інструментарію виконання різнопланових завдань освітньо-професійного характеру.

Важливими перевагами STEM-освіти є орієнтація на підвищений потенціал студента, оскільки саме він разом із педагогом виконує управлінську функцію, а також можливість організовувати колективно-творчу роботу з підвищеною результативністю за рахунок поєднання наукового, проєктивного та методичного компонентів професійної діяльності. Водночас реалізація технології STEM-освіти спрямована і на ефективну організацію самостійної роботи здобувачів, що також є способом забезпечення більш глибокої комплексної підготовки, яка досягається включенням в освітню діяльність здобувачів методів планування та самоосвіти, саморозвитку, окремих елементів інформаційних технологій. Схарактеризована особливість навчально-методичного забезпечення STEM-освіти забезпечує оптимальне поєднання теоретичних знань та практичних навичок студентів, підвищення якості поточного контролю успішності, розвиток навичок самоконтролю, які уможливають актуалізувати інтерес студента до обраної професії.

Висновки. При всьому різноманітті підходів практично всі дослідники сходяться на думці, що STEM-освіта – це сучасний освітній феномен, який по-перше, означає підвищення якості розуміння дисциплін, а по-друге, в STEM-орієнтованих навчальних програмах здобувач освіти стає не споживачем, а замовником знань внаслідок усвідомленого і осмисленого прийняття власної суб’єктності, за якого встановлюється ступінь відповідності особистісних передумов (інтересів, здібностей) до

професійної діяльності та глибини розуміння проблематики певної професійної сфери. У системі єдиного інформаційно-освітнього середовища професійної підготовки STEM-освіта забезпечує формування у студентів готовності самостійно планувати та реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію в умовах свободи вибору профілю навчання і сфери майбутньої професійної діяльності.

Отже, технологія STEM-освіти покликана формувати як професійні (предметні), так і соціальні компетенції майбутніх фахівців, що створить для них можливість бути затребуваними завдяки вмінню комплексно розв'язувати певні завдання, критично і креативно мислити, знаходити нестандартні рішення, здійснювати інноваційну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус І., Дем'янюк А., Кричківська О. Інноваційні технології навчання в контексті розвитку сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. № 1 (349). С. 136–147.

2. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

3. Кошечко Н. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія "Педагогіка"*. 2015. № 1. С. 35–38.

4. Методика професійного навчання: методичний посібник / І.С. Сілаєва, С.С. Шевчук, С.О. Заславська. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2014. 292 с.

5. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році: Лист ІМЗО № 22.1/10-2876 від 22.08.19 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/

6. Олійник В.В., Самоїленко О.М., Бацуровська І.В., Доценко Н.А. STEM-освіта в системі підготовки майбутніх інженерів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 80. № 6. С. 127–139.

7. Педагогічні технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників: довідник / Романова Г.М., Артюшина М.В., Слатвінська О.А. Київ: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. 87 с.

8. Сікорський П.І. Теорія і методика диференційованого навчання: монографія. Львів: В-во СПОЛОМ, 2000. 421 с.

9. Стрижак О.Є., Сліпукхіна І.А., Полісун Н.І., Чернецький І.С. STEM-освіта: основні дефініції. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 62. № 6. С. 16–33.

10. Хоменко-Семенова Л., Алпатова О., Прохоренко Я. Адаптація студентів гуманітарних спеціальностей до дистанційного навчання як проблема сучасної педагогіки в умовах пандемії. 2020. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/46559>.

11. Фролов Д. Роль STEM-освіти в підготовці та перепідготовці вчителів-біологів. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2000. № 5 (136). С. 75–80.

12. STEM-освіта: науково-теоретичні аспекти, досвід впровадження, перспективи розвитку: матеріали всеук-

раїнської науково-практичної конференції (21 квітня 2021 р., м. Луцьк) / укладачі: Н.А. Поліщук, В.В. Камінська. Луцьк: Волинський ІІПО, 2021. 208 с.

13. Peters-Burton E.E., Lynch S.J., Behrend T.S., Means B.B. Inclusive STEM high school design: 10 critical components. *Theory Into Practice*. 2014. № 53(1). pp. 67–71.

14. Langdon D., McKittrick G., Beede D., Khan B., Doms M. STEM: Good jobs now and for the future. Washington, DC: U.S. Department of Commerce. Available at: http://www.esa.doc.gov/sites/default/files/stemfinaljuly14_1.pdf.

REFERENCES

1. Bilous, I., Demianiuk, A. & Krychivska, O. (2022). Innovatsiini tekhnolohii navchannia v konteksti rozvytku suchasnoi osvity [Innovative learning technologies in the context of the development of modern education]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*. No. 1 (349). pp. 136–147. [in Ukrainian].

2. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Pedagogical Academy of Sciences of Ukraine; (Ed.). V.H. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

3. Koshechko, N. (2015). Innovatsiini osvitni tekhnolohii navchannia ta vykladannia u vyshchii shkoli [Innovative educational technologies of learning and teaching in higher education]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Series "Pedagogy"*. No. 1. pp. 35–38. [in Ukrainian].

4. Metodyka profesiinoho navchannia [Vocational training methodology: methodical manual]. I.Ie. Silaieva, S.S. Shevchuk, S.O. Zaslavska. Donetsk, 2014. 292 p. [in Ukrainian].

5. Metodichni rekomendatsii shchodo rozvytku STEM-osvity u zakladakh zahalnoi serednoi ta pozashkilnoi osvity u 2019/2020 navchalnomu rotsi [Methodological recommendations for the development of STEM education in institutions of general secondary and extracurricular education in the 2019/2020 academic year]. ІМЗО letter No. 22.1/10-2876 dated 08.22.19. Available at: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/ [in Ukrainian].

6. Oliinyk, V.V., Samoilenko, O.M., Batsurovska, I.V. & Dotsenko, N.A. (2020). STEM-osvita v systemi pidhotovky maibutnix inzheneriv [STEM education in the system of training future engineers]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 80. No. 6. pp. 127–139. [in Ukrainian].

7. Pedahohichni tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv [Pedagogical technologies in professional training of qualified workers]. *Directory / Romanova H.M., Artiushyna M.V., Slatvinska O.A.* Kyiv, 2015. 87 p. [in Ukrainian].

8. Sikorskyi, P.I. (2000). Teoriia i metodyka dyferentsiiiovanooho navchannia [Theory and method of differentiated education]. *Monograph*. Lviv, 421 p. [in Ukrainian].

9. Stryzhak, O.Ye., Slipukhina, I.A., Polisun, N.I. & Chernetskyi, I.S. (2017). STEM-osvita: osnovni definitsii [STEM education: basic definitions]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 62. No. 6. pp. 16–33. [in Ukrainian].

10. Khomenko-Semenova, L., Alpatova, O. & Prokhorenko, Ya. (2020). Adaptatsiia studentiv humanitarnykh spetsialnostei do dystantsiinoho navchannia yak problema suchasnoi pedahohiky v umovakh pandemii [Adaptation of humanities students to distance learning as a problem of modern pedagogy in the conditions of a pandemic]. Available at: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/46559>. [in Ukrainian].

11. Frolov, D. (2000). Rol STEM-osvity v pidhotovtsi ta perepidhotovtsi vchyteliv-biolohiv [The role of STEM edu-

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ЩОДО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

cation in the training and retraining of biology teachers]. *Scientific journal "Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University"*. No. 5 (136). pp. 75–80. [in Ukrainian].

12. STEM-osvita: naukovo-teoretychni aspekty, dosvid vprovadzhennia, perspektyvy rozvytku [STEM education: scientific and theoretical aspects, implementation experience, development prospects]. *Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (21 kvitnia 2021 r., m. Lutsk)* – Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (April 21, 2021, Lutsk). (Ed.). N.A. Polishchuk, V.V. Kaminska. Lutsk, 2021. 208 p. [in Ukrainian].

13. Peters-Burton, E.E., Lynch, S.J., Behrend, T.S. & Means, B.B. (2014). Inclusive STEM high school design: 10 critical components. *Theory Into Practice*. No. 53 (1), pp. 67–71. [in English].

14. Langdon, D., McKittrick, G., Beede, D., Khan, B. & Doms, M. STEM: Good jobs now and for the future. Washington, DC: U.S. Department of Commerce. Available at: http://www.esa.doc.gov/sites/default/files/stemfinalyuly14_1.pdf. [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.06.2024

УДК 373.5.091.33:62/68]:658

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308738>

Олександр Корець, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Олексій Мельников, аспірант
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ЩОДО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті поданий аналітичний огляд проведених досліджень вітчизняних і зарубіжних учених та практиків щодо навчання учнів основ сучасного виробництва на уроках технологій. Проведений контент-аналіз дав змогу охарактеризувати особливості української освітньої системи, де під час практичних занять часто обмежується використанням застарілого обладнання та верстатного парку, натомість у школах зарубіжних країн, таких як Німеччина та Японія реалізується тісна взаємодія освіти з сучасним виробництвом, в якому здійснюється системне впровадження новітніх технологій. Вноситься пропозиція щодо запровадження кращого досвіду до вітчизняної практики, зокрема, залучення до співпраці з промисловими підприємствами і оновлення навчальних програм із залученням курсів з робототехніки, програмування та цифрової грамотності, спрямованих на пропедевтичну підготовку кваліфікованих кадрів для сучасного ринку праці.

Ключові слова: основи сучасного виробництва; уроки технологій; навчання учнів; освіта; технології.

Літ. 15.

Oleksandr Korets, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Information Systems and Technologies Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Oleksii Melnykov, Postgraduate Student,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

ANALYTICAL REVIEW OF FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE IN TEACHING STUDENTS THE BASICS OF MODERN PRODUCTION IN TECHNOLOGY LESSONS

The article presents an analytical review of the research conducted by domestic and foreign scientists and practitioners on teaching students the basics of modern production in technology lessons. The content analysis made it possible to characterize the peculiarities of the Ukrainian educational system, where practical training is often limited to the use of outdated equipment and machine tools, while foreign schools, such as those in Germany and Japan, realize close interaction between education and modern production, where the latest technologies are systematically introduced. It is proposed to introduce best practices into domestic practice, in particular, to engage in cooperation with industrial enterprises and update curricula with courses in robotics, programming and digital literacy aimed at the propaedeutic training of qualified personnel for the modern labor market.

Problem statement. In today's world, education plays a key role in training qualified personnel capable of adapting to rapidly changing labor market conditions. Particular attention is paid to technological education, which allows students to acquire not only theoretical knowledge but also practical skills necessary for work in modern production.

The purpose of the article is to study the domestic and foreign experience of familiarizing high school students with the basics of modern production and also to highlight the best results of this practice and consider the possibilities of their implementation in the national educational system.

Thus, analyzing foreign and domestic experience in teaching students the basics of modern production in technology classes, we can conclude that the key to success is the integration of advanced technologies, practical experience through

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ЩОДО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

cooperation with industry, and constant updating of curricula to meet rapidly changing technological and economic conditions.

Keywords: *basics of modern production; technology lessons; student learning; education; technology.*

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта відіграє ключову роль у підготовці кваліфікованих кадрів, здатних адаптуватися до швидкозмінних умов ринку праці. Особлива увага зосереджується на технологічній освіті, яка дає змогу учням засвоювати не тільки теоретичні знання, але й практичні навички, необхідні для роботи на сучасному виробництві.

Аналіз основних джерел і публікацій. В Україні навчання з основ сучасного виробництва на уроках технологій зосереджено на здобутті практичних навичок, які можуть бути застосовані у різних видах діяльності. В сучасній школі для учнів 10–11-х класів розроблено дві навчальні програми з предмету “Технології”: стандартного і профільного рівня, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовтня 2017 р.

Навчальна програма “Технології” (рівень стандарту) для учнів 10–11-х класів має модульну структуру і складається з десяти обов’язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення упродовж навчального року (двох): “Дизайн предметів інтер’єру”, “Техніки декоративно-ужиткового мистецтва”, “Дизайн сучасного одягу”, “Краса та здоров’я”, “Кулінарія”, “Ландшафтний дизайн”, “Основи підприємницької діяльності”, “Основи автоматики і робототехніки”, “Комп’ютерне проектування”, “Креслення”.

У змісті цієї навчальної програми основною метою технологічної освіти учнів, має стати не сума знань про певну технологію чи наперед визначені способи діяльності для їх вивчення і відтворення, а формування у них здатності до самостійного конструювання цих знань і способів діяльності через призму особистісних якостей, життєвих та професійно зорієнтованих намірів, самостійного набуття ними досвіду у виконанні практичних завдань.

Провідною умовою для досягнення цієї мети є проектна діяльність учнів як практика особистісно-орієнтованого навчання, яка дає можливість учителю організувати навчання, що спрямоване на розв’язання учнями життєво і професійно значущого практичного завдання (справи).

Така діяльність учнів зумовлює інтерактивну, навчально-дослідну та інші види діяльності, що відбуваються у руслі проектної, як провідної, та інших навчальних технологій (проблемного навчання, критичного мислення, технології комбінованого навчання та ін.) [14].

Програмою профільного навчання містить 16 спеціалізацій, які передбачають забезпечення загальноосвітньої проектно-технологічної підготовки

учнів для свідомого подальшого професійного самовизначення: “Автосправа”, “Агровиробництво”, “Деревообробка”, “Елементи імідж-дизайну”, “Комп’ютерна інженерія”, “Кондитерська справа”, “Кулінарія”, “Металообробка”, “Обробка інформація та програмне забезпечення ПК”, “Основи дизайну”, “Основи лісового господарства”, “Підприємництво”, “Технічне проектування”, “Туристична справа”, “Українська народна вишивка”, “Швейна справа” [13].

Проте навчання часто проходить застарілими методами, а обладнання в школах може бути не на достатньому рівні. Інноваційні технології, такі як 3D-друк, робототехніка та програмування, впроваджуються повільно та не в усіх закладах освіти.

Метою статті є дослідження вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо ознайомлення учнів старших класів з основами сучасного виробництва, а також виокремлення кращих результатів цієї практики та розгляд можливостей їх впровадження до національної освітньої системи.

Виклад основного матеріалу. Наведемо декілька конкретних прикладів та ініціатив, що демонструють сучасний стан і можливі напрямки розвитку навчання учнів основ сучасного виробництва на уроках технологій.

Першим є оновлення застарілого обладнання. У багатьох школах України досі використовують верстати й інструменти, які залишились ще з минулого століття, що не дозволяє учням оволодіти сучасними технологічними навичками і серйозно обмежує можливості навчання сучасних технологій обробки матеріалів. Вони не відповідають сучасним стандартам і створюють ризики для безпеки учнів. Тому оновлення такого обладнання в школах має такі переваги:

- підвищення якості освіти. Сучасне обладнання дає змогу навчати новітніх методів обробки матеріалів, програмування, прищеплювати інші технологічні навички, затребувані на ринку праці;

- безпека. Нове обладнання зазвичай включає сучасні системи безпеки, які можуть запобігти травмам під час роботи;

- мотивація учнів. Використання сучасних технологій може збільшити інтерес та мотивацію учнів, зробивши навчання більш захопливим і релевантним.

Для розв’язання цієї проблеми необхідно:

- залучення спонсорів та грантів: школи можуть шукати фінансування через державні програми, міжнародні гранти, або приватні спонсорства для оновлення обладнання;

- партнерство з місцевими бізнесами: співпраця з місцевими підприємствами може дозволити шко-

лам отримати не тільки фінансування, але й доступ до сучасного обладнання;

– державна підтримка: лобювання потреб шкіл на рівні місцевих або національних урядових органів може сприяти зміні політики і збільшенню фінансування освіти.

Оновлення обладнання в школах вимагає комплексного підходу та співпраці між школами, бізнесом і місцевою владою, бо воно є важливим кроком у підготовці молоді до викликів майбутнього.

Другим ми вбачаємо пілотні проекти з робототехніки. Деякі українські школи почали впроваджувати курси з робототехніки та програмування. Так, для прикладу, ліцей “Інтелект” [11] у Києві запустив програму, яка включає в себе роботу з LEGO Mindstorms. Цей досвід дає учням можливість розробляти і програмувати власні роботизовані системи, використовуючи сучасні технологічні платформи.

Учні отримують можливість реально застосувати теоретичні знання, проєктуючи та програмуючи роботизовані системи. Це включає складання фізичних моделей роботів та написання програмного коду для керування ними.

Робота з LEGO Mindstorms сприяє розвитку навичок у галузях STEM (наука, технології, інженерія, математика), які є критично важливими для сучасного ринку праці. Використання інтерактивних та ігрових технологій зробило навчання більш захопливим і мотиваційним для студентів, що підвищує їхній інтерес до науки та технологій.

На основі успіху цього пілотного проєкту, існує потенціал для його розширення та адаптації в інших закладах України освіти. Розробка подібних програм може включати співпрацю з технологічними компаніями та університетами, щоб забезпечити більш глибоке впровадження інноваційних освітніх технологій та підготовку кваліфікованих кадрів для високотехнологічних галузей економіки.

Третім є співпраця з технологічними компаніями. В деяких регіонах України школи почали активно співпрацювати з місцевими підприємствами, щоб підвищити якість технологічної освіти. Наприклад, у Львові середня школа № 34 у співпраці з ІТ компанією “SoftServe” впровадила курси з основ програмування та цифрової грамотності, де учні мають можливість працювати на сучасному обладнанні та навчитися основам кодування [5].

Співпраця з “SoftServe” дозволяє залучати професійних програмістів і ІТ-фахівців для проведення майстер-класів та лекцій, забезпечуючи високий рівень навчання. Учні отримують доступ до сучасних технологій та обладнання, які застосовуються в справжніх ІТ-проєктах, що значно підвищує якість освіти та їх конкурентоспроможність на ринку праці. Учні мають можливість брати участь у

реальних проєктах і розробках, що сприяє кращому розумінню та застосуванню отриманих знань.

На основі успіхів цього проєкту інші українські школи також можуть встановити подібні партнерства з ІТ-компаніями, що не тільки поліпшить технологічну освіту, але й створить додаткові можливості для розвитку професійних навичок серед учнів. Подібні ініціативи можуть бути підтримані на рівні Міністерства освіти і науки України, що сприятиме широкому впровадженню сучасних технологій в освітній процес.

У рамках проєкту “ІТ-Клас” у співпраці з Cisco у Львові: кілька львівських шкіл обладнано сучасними комп’ютерними класами, де викладання ведеться на базі академічних курсів Cisco. Учні мають можливість здобути міжнародні сертифікати, що значно підвищує їхні шанси на ринку праці у майбутньому [5].

За підтримки місцевих ІТ-фірм середні школи Одеси започаткували освітній проєкт “Майбутні лідери ІТ”, спрямований на виховання майбутніх лідерів у сфері інформаційних технологій. Програма включає курси з програмування, системного аналізу та кібербезпеки [12].

У Києві існує кілька прикладів плідної співпраці між школами та технологічними компаніями, що мають на меті підвищення якості технологічної освіти та надання студентам доступу до сучасних інструментів і знань:

– Програма “Школа 3.0”. Ця ініціатива, підтримана кількома ІТ-компаніями, включає модернізацію комп’ютерних класів у київських школах, надання обладнання для цифрової освіти та проведення тренінгів для вчителів з використанням новітніх освітніх технологій [9].

– Співпраця з “Microsoft Україна”. Багато шкіл Києва беруть участь у програмах Microsoft, які забезпечують безкоштовний доступ до навчальних ресурсів, програмного забезпечення та хмарних сервісів компанії. Це дозволяє викладачам і студентам використовувати передові ІТ-рішення в освітньому процесі [3].

– Проєкт “Кодування для майбутнього” у співпраці з EPAM Systems. Декілька середніх шкіл у Києві взяли участь у цьому проєкті, який забезпечує учнів навчальними курсами з програмування. EPAM проводить регулярні зустрічі та майстер-класи, де учні мають змогу вчитися від практикуючих фахівців [10].

– Партнерство з “GlobalLogic” [8]. Школи Києва беруть участь у освітніх програмах, організованих GlobalLogic, що включають курси з цифрової грамотності, програмування та розробки програмного забезпечення. Ці програми сприяють розвитку навичок, які необхідні для успішної кар’єри в ІТ-сфері.

Ці ініціативи демонструють, як співпраця між освітніми установами та великими технологічними компаніями може підвищити рівень технологічної освіти та підготувати учнів до викликів сучасного ринку праці.

Український досвід щодо інтеграції сучасних технологій у шкільну освіту під час ознайомлення з сучасним виробництвом демонструє значні кроки вперед лише в окремих регіонах, де є високий рівень розвитку промислового виробництва. Переважна кількість шкіл все ще стикаються з обмеженими ресурсами, що включає застаріле обладнання і недостатність фінансування для оновлення навчальної бази.

Партнерства між освітніми установами, виробничими підприємствами та ІТ-компаніями відіграють ключову роль у наданні практичних знань та досвіду учням. Для забезпечення сталого розвитку технологічної освіти Україна повинна продовжувати розширювати мережу освітніх програм, що включають сучасні технологічні та цифрові навички, і створювати умови для розвитку наступних поколінь інженерів, програмістів, технологічних інноваторів.

На відміну від української системи, багато зарубіжних шкіл використовують інтегрований підхід до навчання технологій. У країнах, таких як Німеччина та Японія, освіта тісно пов'язана з потребами промисловості, і учні з раннього віку знайомляться з найновішими технологічними процесами й обладнанням. Школи часто співпрацюють з виробничими підприємствами, що дає змогу студентам проходити стажування і отримувати реальний досвід роботи. Освітні програми інкорпорує курси з програмування, автоматизації і цифрової обробки даних.

Наведемо приклади зарубіжного досвіду які демонструють, як різні країни впроваджують передові технології у шкільну програму.

Німеччина славиться своєю системою подвійної освіти, яка поєднує академічне навчання в класі з практичним навчанням у компаніях. Ідеться не лише великі промислові гіганти, а й малі та середні підприємства. Учні проводять частину свого навчального часу, працюючи на реальних робочих місцях, що дає їм змогу розвинути високий рівень професійних навичок.

Програма подвійної освіти в Німеччині, відома як "Duale Ausbildung" [1], є однією з ключових особливостей німецької освітньої системи, яка підготувала робочу силу, що вважається однією з найкваліфікованіших у світі. Ця система є прикладом успішної інтеграції академічної освіти і реального робочого досвіду.

Контракти з роботодавцями. Учні підписують контракт з компанією, яка не тільки платить їм зарплату під час навчання, але й забезпечує наставництво і практичний досвід. У такий спосіб студен-

ти мають можливість відчувати реальні робочі умови і відповідальність.

– Різноманітність професій. Система подвійної освіти охоплює широкий спектр професій, від традиційних ремесел, таких як столяр або механік, до сучасних спеціальностей, таких як ІТ-спеціалісти та медійні фахівці.

– Державне регулювання. Уряд Німеччини активно регулює і підтримує систему подвійної освіти, забезпечуючи високі стандарти якості навчання і захист прав учнів.

У Японії робототехніка вважається ключовим елементом технологічної освіти. Школи використовують роботів як освітніх помічників та засоби для навчання учнів програмування і механіки. Це не тільки сприяє розвитку технічних навичок учнів, але й підвищує їхню зацікавленість у технологіях і інженерії. Освітні ініціативи:

1. Роботи як навчальні асистенти. В японських школах використовують роботів не просто як демонстраційний матеріал, а як активних учасників навчального процесу. Роботи, такі як NAO (розроблений Aldebaran Robotics) [4], використовуються для викладання мов, математики, а також для допомоги у фізичному розвитку дітей через різноманітні вправи та ігри.

2. Програмування та механіка через практичний досвід. У багатьох школах вводяться спеціалізовані курси, де учні можуть зібрати та програмувати власні роботи. Програми, такі як ті, що використовують роботів серії LEGO Mindstorms, дозволяють учням вчитися не тільки основ програмування, але й розуміння механічних та електронних принципів роботи роботів.

3. Змагання з робототехніки. Це – популярний спосіб заохочення інтересу до науки та техніки серед учнів. Робокап (RoboCup) та інші подібні заходи в Японії включають категорії для школярів, де команди змагаються у дизайні, побудові та програмуванні роботів, які виконують складні завдання.

4. Уроки технологій. У рамках регулярних уроків технологій японські школи включають модулі, присвячені розумінню і використанню робототехнічних технологій. Це дозволяє учням засвоїти принципи роботи різних типів роботів, їх застосування у повсякденному житті та потенційні можливості для майбутніх кар'єр.

Інтеграція робототехніки в японські школи сприяє не тільки технічному розвитку учнів, але й розвиває критичне мислення, вміння працювати у команді та креативність. Ці навички важливі для успіху в сучасному високотехнологічному суспільстві. Японія прагне підготувати молодь, здатну не тільки використовувати сучасні технології, але й інноваційно мислити та вдосконалювати їх.

У Сполучених Штатах ініціативи у сфері STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) є

ключовим елементом освітньої політики, спрямованої на підготовку учнів до вимог сучасної економіки [7]. Наведемо декілька конкретних прикладів проєктів та програм з STEM, які демонструють впровадження цих дисциплін у шкільні уроки технологій:

1. FIRST Robotics Competition (FRC). Це одне з найбільших міжнародних змагань для студентів, що мотивує їх до навчання інженерії та технологій через практичне застосування знань для створення роботів. Учні, наставники та волонтери працюють разом над конструюванням роботів, які потім змагаються в різних завданнях на арені. Участь у таких проєктах не тільки підвищує технічні навички учнів, але й розвиває лідерські якості та командну роботу.

2. Techbridge. Ця програма зосереджена на наданні дівчатам можливостей для занять науками, технологіями та інженерією. Techbridge розробляє навчальні програми, які включають проєкти на кшталт конструювання мостів із спагетті, створення сонячних печей і дизайну рухомих механізмів. Програма також включає зустрічі з професіоналками у цих галузях, що служить додатковим мотиваційним фактором для учениць.

3. Project Lead The Way (PLTW). Це одна з найбільших освітніх організацій у США, яка пропонує навчальні модулі з інженерії, біомедицини та комп'ютерних наук у школах по всій країні. PLTW надає учням можливість працювати над реальними проєктами, такими як проєктування механічних пристроїв, програмування мобільних аплікацій та розробка рішень для медичних викликів.

4. Еко-клуби та зелені проєкти. Багато шкіл у США інтегрують STEM-навчання через екологічні проєкти, які включають створення садів, вивчення відновлюваних джерел енергії та розробку систем рециркуляції води. Це не тільки вчить учнів біологічних та екологічних основ, але й сприяє розумінню глобальних проблем стійкості.

Ці програми та проєкти в США ілюструють, як можна використовувати STEM-освіту для розвитку критичного мислення, креативності та навичок вирішення комплексних проблем, готуючи студентів до кар'єри в швидко змінювальному технологічному світі.

Фінляндія здобула міжнародне визнання за свою прогресивну освітню систему, особливо у сфері інтеграції інноваційних технологій в навчальний процес. Фокус на інновації та технології є ключовим елементом, що допомагає підготувати студентів до майбутніх викликів у глобальному економічному та соціальному контексті. Наведемо приклади того, як Фінляндія інтегрує інноваційні технології у шкільну освіту.

Запроваджений у 2016 р., новий національний навчальний план Фінляндії ставить акцент на цифрову грамотність як основний компонент усіх пред-

метів. Цей план передбачає, що учні повинні не тільки використовувати технології для навчання, але й розуміти їх вплив на суспільство та розвивати навички критичного мислення щодо інформаційних джерел.

У фінських школах впроваджено використання 3D-друку в рамках технологічної освіти, що дозволяє учням проєктувати та створювати фізичні об'єкти з використанням цифрових інструментів. Це сприяє розвитку технічних навичок і підприємницького мислення.

Програмування було включено як обов'язкова частина навчального плану починаючи з молодших класів. Це прагнення навчити всіх учнів основ кодування, щоб підготувати їх до робочих місць майбутнього, які будуть потребувати базових навичок у цій галузі.

Школи активно використовують ігрові платформи та віртуальну реальність для поглиблення знань з природничих наук, історії, і мистецтва. Ці технології дозволяють створювати більш захопливий та взаємодійний навчальний процес.

Фінляндія має активну спільноту стартапів, багато з яких співпрацюють із школами для впровадження новітніх технологічних рішень у навчання. Це включає пілотні проєкти з використанням штучного інтелекту для персоналізації освіти.

Ці ініціативи демонструють, як Фінляндія інвестує у майбутнє своїх учнів, впроваджуючи передові технології та підготовку до вимог сучасного світу, що постійно змінюється.

Латвія та Естонія активно інтегрують сучасні технології у шкільну освіту, зокрема в області STEM. Обидві країни прагнуть розвивати навички, необхідні для сучасного ринку праці [2].

Наприклад, програма "Skola2030" спрямована на реформування шкільної освіти у Латвії, інтегруючи компетентнісний підхід, який охоплює критичне мислення, проблемне розв'язання та цифрову грамотність. "Skola2030" включає нові методики викладання та навчання, а також впровадження сучасних ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у шкільні програми.

У Латвії існує кілька ініціатив, які заохочують школярів до вивчення робототехніки. "Robotikas Skola" пропонує курси та майстер-класи для дітей та підлітків, надаючи їм можливість збирати та програмувати роботів, що допомагає розвинути інженерні й програмні навички [6].

В Естонії запущена у 2012 р., програма Proge-Tiiger, яка була спрямована на навчання учнів з дошкільного до середньої школи основ програмування. Ця ініціатива створює основу для розвитку IT-навичок у молодших класах, готуючи учнів до більш складних аспектів комп'ютерних наук.

Програма "Є Естонія Шоурум" працює як освітній центр, де школярі можуть дізнатися про циф-

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ЩОДО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВ СУЧАСНОГО ВИРОБНИЦТВА НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

рові інновації та технології, які Естонія впровадила на державному рівні. Цей досвід мотивує учнів вивчати ІКТ та розуміти їх застосування в повсякденному житті та управлінні державою [2].

Ці приклади з Латвії та Естонії вказують на сильну орієнтацію обох країн на розвиток цифрової грамотності та інженерних навичок серед молоді, що є критично важливим для їхньої конкурентоспроможності у глобальній економіці.

Зарубіжний досвід у навчанні учнів основ сучасного виробництва на уроках технологій відзначається глибокою інтеграцією новітніх технологій, тісною взаємодією з промисловим сектором і акцентом на практичні навички, що готують молодь до майбутніх викликів робочого ринку. Зарубіжні освітні системи активно інтегрують сучасні технології, такі як 3D-друк, робототехніка, програмування, і віртуальна реальність у навчальний процес. Це не тільки збагачує знання учнів, але й розвиває навички, необхідні для успіху в технологічно орієнтованому світі. Школи в багатьох країнах співпрацюють з промисловими підприємствами і технологічними компаніями для надання учням реального робочого досвіду. Це допомагає молоді краще зрозуміти практичне застосування своїх знань і підготуватися до майбутньої кар'єри. Науково-технічна освіта займає центральне місце у зарубіжних навчальних програмах, школи зосереджуються на STEM дисциплінах, що є відповіддю на зростаючий попит на фахівців у цих галузях у глобальній економіці. Замість традиційного акценту на запам'ятовуванні фактів, зарубіжні школи використовують комплексні підходи, що спонукають учнів до критичного мислення, творчості та самостійного розв'язання проблем.

Висновки. Отже, аналізуючи зарубіжний та вітчизняний досвід у навчанні учнів основ сучасного виробництва на уроках технологій, можна зробити висновок, що ключем до успіху є інтеграція передових технологій, практичний досвід через співпрацю з промисловістю, а також постійне оновлення навчальних програм для відповідності швидкозмінним технологічним та економічним умовам. Зарубіжний досвід показує значні переваги у такому підході, забезпечуючи учнів необхідними навичками та знаннями для успіху у майбутньому. Україна потребує більше ресурсів і стратегічних ініціатив для впровадження подібних програм на національному рівні, щоб забезпечити учнів конкурентними перевагами і адаптивністю на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуальне професійне навчання в Німеччині для іноземців. *LearnGermanOnline* : вебсайт. URL: <http://surl.li/ytvoqs> (дата звернення: 01.06.2024).

2. Introducing Virtual Reality and Emerging Technologies in a Teacher Training STEM Course. *MDPI: website*.

URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/13/10/1044> (дата звернення: 01.06.2024).

3. IT-освіта за стандартами Microsoft і Cisco. *Osvita.UA* : вебсайт. URL: <https://osvita.ua/consultations/40526/> (дата звернення: 01.06.2024).

4. Nao (робот). *Вікіпедія: вебсайт*. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Nao_\(robot\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nao_(robot)) (дата звернення: 01.06.2024).

5. SoftServe. URL: <https://www.softserveinc.com/uk-ua> (дата звернення: 01.06.2024).

6. Sparking Innovation in STEM Education with Technology and Collaboration. *OECD iLibrary: website*. URL: <http://surl.li/lmmttg> (дата звернення: 01.06.2024).

7. U.S. Department of Education Launches New Initiative to Enhance STEM Education for All Students. *U.S. Department of Education*. URL: <http://surl.li/qszfue> (дата звернення: 01.06.2024).

8. We are GlobalLogic. *GlobalLogic: website*. URL: <https://www.globallogic.com/about/#> (дата звернення: 01.06.2024).

9. Громадський простір. URL: <http://surl.li/djegmo> (дата звернення: 01.06.2024).

10. Допомога громадам та запуск нових освітніх ініціатив. *Ерап: вебсайт*. URL: <http://surl.li/wlkcut> (дата звернення: 01.06.2024).

11. Ліцей "Інтелект". URL: <https://lyceum-intellect.kiev.ua> (дата звернення: 01.06.2024).

12. Майбутні лідери IT. *Майбутні: вебсайт*. URL: <https://maibutni.com.ua> (дата звернення: 01.06.2024).

13. Навчальна програма "Технології 10–11 класи (профільний рівень)". *Osvita.UA: вебсайт*. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58970/> (дата звернення: 01.06.2024).

14. Навчальна програма "Технології 10–11 класи (рівень стандарту)". URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58969> *Osvita*. (дата звернення: 01.06.2024).

15. Урядовий портал. URL: <http://surl.li/uzuypd> (дата звернення: 01.06.2024).

REFERENCES

1. Dualne profesiine navchannia v Nimechchyni dlia inozemtsiv. *LearnGermanOnline: website* [Dual Vocational Training in Germany for Foreigners]. Available at: <http://surl.li/ytvoqs> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

2. Introducing Virtual Reality and Emerging Technologies in a Teacher Training STEM Course. *MDPI: website*. Available at: <https://www.mdpi.com/2227-7102/13/10/1044> (Accessed 01 Jun. 2024). [in English].

3. IT-освіта за стандартами Microsoft і Cisco. *Osvita.UA: website* [IT education according to Microsoft and Cisco standards]. Available at: <https://osvita.ua/consultations/40526/> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

4. Nao (robot). *Wikipedia: website*. [Nao (robot)]. Available at: [https://en.wikipedia.org/wiki/Nao_\(robot\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Nao_(robot)) (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

5. SoftServe. Available at: <https://www.softserveinc.com/uk-ua> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

6. Sparking Innovation in STEM Education with Technology and Collaboration. *OECD iLibrary: website*. Available at: <http://surl.li/lmmttg> (Accessed 01 Jun. 2024). [in English].

7. U.S. Department of Education Launches New Initiative to Enhance STEM Education for All Students. *U.S. Department of Education*. Available at: <http://surl.li/qszfue> (Accessed 01 Jun. 2024). [in English].

8. We are GlobalLogic. *GlobalLogic: website*. Available at: <https://www.globallogic.com/about/#> (Accessed 01 Jun. 2024). [in English].

INCREASING STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN ENGLISH THROUGH INTERACTIVE GAMES

9. Hromadskyi prostir [Public space]. Available at: <http://surl.li/djegmo> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

10. Dopomoha hromadam ta zapusk novykh osvitnikh initsiatyv. Epam: website [Helping communities and launching new educational initiatives]. Available at: <http://surl.li/wlkcut> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

11. Litsei "Intelekt" [Lyceum "Intellect"]. Available at: <https://lyceum-intellect.kiev.ua> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

12. Maibutni lidery IT [Future leaders of IT]. The Maibutnih: website. Available at: <https://maibutni.com.ua> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

13. Navchalna prohrama "Tekhnolohii 10–11 klasy (profilnyi riven)". Osvita.UA : website [Educational programs

in technology (professional level) for grades 10–11 of secondary schools]. Available at: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58970/> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

14. Navchalna prohrama "Tekhnolohii 10–11 klasy (riven standartu)". Osvita.UA: website [Technology curriculum (standard level) for grades 10–11 of secondary schools]. Available at: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58969> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

15. Uriadovyi portal [Government portal]. Available at: <http://surl.li/uzuypd> (Accessed 01 Jun. 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2024

UDC 371.3; 37.013

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308740>

Sabina Alovzat Huseynova, Ph.D. (Pedagogy),

Associate Professor of the Foreign Language Teaching Methodology Department,
Azerbaijan University of Languages

INCREASING STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN ENGLISH THROUGH INTERACTIVE GAMES

The methods, techniques and materials used in the classroom play a major role in achieving the desired level of success in foreign language learning. It will make it easier to achieve success in language teaching if the classroom practices are appropriate to the subject taught, the student's knowledge level, interests and expectations, and at a level that meets their needs. Therefore, I think it is appropriate to pay attention to the effect of the game method on students' English language learning, ways of applying games, and the article is devoted to the study of those solutions.

The purpose of the study is to investigate the stimulating ways of learning English in educational institutions and the influence of the game method on the process within these methods. The following research methods were used during the research: analysis of psychological and pedagogical literature, observation, experiment, psychodiagnostic methods, qualitative and quantitative analysis of the research results. Literature analysis is an important method in researching the relevant problem.

The scientific novelty of the research work reveals that, however, studies conducted in the fields of psychology, physiology, sociology and communication have revealed that humor-based, fun and enjoyable environments also have an important place in life and social interaction. Accordingly, this research has proven the place and importance of affective factors in foreign language learning and the fact that they facilitate language learning in the classroom. Adopting the widespread and meaningful use of games in language learning will ensure that the teacher is kept at the center of the learning-teaching process, instead of filling the gaps or wasting time in the lesson. One of the beneficial aspects of using games in foreign language classes is that students get rid of the anxiety of learning a language and feel as comfortable as possible.

Keywords: student; English learning; pedagogy; study; game method.

Ref. 8.

Сабіна Аловсат Гусейнова, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри методики викладання іноземних мов
Азербайджанського університету мов

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ ІНТЕРАКТИВНІ ІГРИ

Методи, прийоми та матеріали, які використовуються в класі, відіграють важливу роль у досягненні бажаного рівня успіху у вивченні іноземної мови. Це полегшить досягнення успіху у викладанні мови, якщо практика в класі буде відповідати предмету, що викладається, рівню знань, інтересам і очікуванням студента, а також на рівні, який відповідає їхнім потребам. Тому вважаємо доцільним звернути увагу на вплив ігрового методу на навчання студентів англійської мови, способи застосування ігор, дослідженню яких і присвячена стаття.

Мета дослідження дослідити стимулювальні способи вивчення англійської мови в навчальних закладах та вплив ігрового методу на процес у рамках цих методів. Під час дослідження були використані такі **методи дослідження**: аналіз психолого-педагогічної літератури, спостереження, експеримент, методи психодіагностики,

INCREASING STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN ENGLISH THROUGH INTERACTIVE GAMES

якісний та кількісний аналіз результатів дослідження. Важливим методом у дослідженні відповідної проблеми є аналіз літератури.

Наукова новизна статті полягає у тому, що дослідження, проведені в галузях психології, фізіології, соціології та комунікації, показали, що гумористична, весела та приємна атмосфера також займає важливе місце в житті та соціальній взаємодії. Відповідно, це дослідження довело місце і важливість афективних факторів у вивченні іноземної мови та той факт, що вони полегшують вивчення мови в класі. Прийняття широкого й змістовного використання ігор у вивченні мови гарантує, що вчитель буде у центрі навчально-виховного процесу, замість того, щоб заповнювати прогалини або витрачати час на уроці. Одним із корисних аспектів використання ігор на уроках іноземної мови є те, що учні позбавляються від хвилювання вивчення мови та почувуються максимально комфортно.

Ключові слова: студент; вивчення англійської мови; педагогіка; вивчення; ігровий метод.

Introduction. Learning is considered important in every society. Because of its importance, many people think that this process should be carried out very seriously and calmly. In a classroom environment without enthusiasm, learning becomes boring. One of the classroom practices that is interesting and exciting for the student and ensures enthusiasm and active participation in the lesson is the game. Play is the most natural and effective way to communicate with children and understand their world. Learning a language requires effort. It is necessary to strive at all times in language learning and this should be continued for a long time. Games support students' interests and studies and contribute to this process. Games contribute to the teacher in creating environments where language is useful and meaningful. Students want to participate in these environments to understand what other students are saying or writing and to speak or write to express their own thoughts or present information. It has long been accepted that learning a language is meaningful. A useful comment or significance is when the student reacts on a certain level. If the student is amused, angry or surprised, the content is meaningful to him/her. Thus, the language the person listens to, reads, speaks or writes in will become a more meaningful experience for him/her and will be more memorable.

The purpose of the research is to investigate the stimulating ways of learning English in educational institutions and the influence of the game method on the process within these methods.

Analysis of the latest relevant research and publications. This study is based on sources written by various authors. W. Andrew (1984) defines play as a game that may or may not have a specific purpose, that is performed with or without rules, but that in any case, the child participates willingly and enjoyably, is the basis of physical, cognitive, language, emotional and social development, is a part of real life and is the most effective game for the child. It is defined as the learning process. There are various studies in the literature showing that games provide success in foreign language learning. In S. Aksungur's (1997) experimental study using games in teaching Present Perfect Tense, it was determined that students were more successful in teaching with games. In the studies conducted by

A. Bendo and I. Erbas (2019), it was determined that tea-ching with games was more effective on student success than traditional practices in learning English vocabulary and was found to be more successful. These works and others such as "Foreign Language Teaching and Teacher Training Program in Primary Education" by G. Durukafa and S. Kirish (2002), "Six Games for the EFL/ESL Classroom" by A. Ersoz (2000), "Students and Instructors' Perceptions of Objective Tests Used to Assess Language Performance at University Level 1" by D. Köksal, K. Cesur (2012), "Achieving Communicative Competence in English" by U. Prasad (2003), "Educational games in the English language class" M. Stronin have been studied during research period.

Results of the research. Today, there are many different methods of teaching a foreign language. The choice of one or another method depends on the age of the students, as well as the goals and tasks set before the teacher. Special attention should be paid to this process, since the initial skills and knowledge of a foreign language are established in high school. Learning a language is a long and hard work that requires concentration and perseverance, and therefore the organization of the lesson must be taken seriously to motivate the students to learn the language. Among the various methods of organizing lessons, games are the most interesting. Educational game is a form of acquaintance with new knowledge and strengthening of professional skills. It is the broadest concept that combines all game forms of interactive learning. The game determines the formation of new personality traits; it is through games that children learn behavioral norms. The game is an effective teaching tool that activates the mental activity of students, makes the learning process attractive and interesting, and makes students experience different emotions.

The main goals of using the game in the English lesson are:

1. Development of special skills;
 2. Development of certain speech skills;
 3. Teaching communication skills;
 4. Improvement of required abilities and mental functions;
 5. Knowledge of regional studies and language.
- Various quizzes and competitions are used to accomplish this task;

6. Fixation of speech material. Therefore, the game is a teaching tool that activates the mental activity of students, makes the learning process more attractive and interesting, and forms a strong incentive to master the language. It should be taken into account that if the goals of this methodology are preserved at the entire level of education in secondary school, the ways of achieving them change depending on the age of the students. For students in grades 5–7, these should be more active games with competitive elements. Students of grades 7–11 already need a more careful approach when distributing tasks and roles in order to engage in communication. The main educational task at this stage is to teach situational communication. Role play has a number of advantages over other forms of activity in the classroom: it imitates the model of communication, creates comfortable conditions for it (to cope with the role, the student feels more comfortable and free, expresses himself better), creates motivation, students develop their own creativity and have the opportunity to demonstrate their communication skills. Games should be used systematically in English lessons. Only in this case, active educational and cognitive activity develops in schoolchildren, which leads to the transition to a qualitatively new level of mastering a foreign language. The game should be considered as an exercise that provides an opportunity to repeat the speech pattern. It is also a good pronunciation tool. Properly selected games can be used not only in primary and secondary school, but also in teaching a foreign language at the highest level. However, it should be taken into account that the older the student is, the less inclined he is to play and strives for serious independent work.

W. Andrew (1984) emphasized the importance of this situation by stating that most of the games used in language teaching enable students to use the language rather than having to worry about using the language correctly. Various problems are encountered in teaching foreign languages in primary schools. These problems prevent reaching the desired level in foreign language teaching. In order for the foreign language course to be implemented efficiently, foreign language teaching programs and methods need to be developed at the primary education level. When teaching a foreign language in schools at this level, emphasis is placed on games, as spoken language is given more importance than written language (G. Durukafa and S. Kirish, 1997). When students' cognitive development levels are taken into consideration, the importance of games for students in this period becomes evident. Games can be expressed as an important language learning activity in foreign language teaching. It provides an exciting environment for purposeful use of language in the classroom. By seeing that the work in language games is done in a certain order, the student accepts that the game must be played according to certain rules. This

creates a bond between the classroom and the student's own environment (U. Prasad, 2003). A. Bendo, I. Erbas (2019) emphasizes the importance of games in creating an effective foreign language learning environment and states that students experience a real communication environment through games. There are some situations that are expected to occur for the student in teaching a foreign language through games. D. Koksall (2012) lists these as follows; 1. Students should learn new words as a result of playing games. 2. While playing the game, they should learn new and useful English expressions. 3. During the game, students should be able to think in English. 4. Playing games should ensure and promote mutual interaction among students. 5. Students should display good behavior towards each other and the teacher while playing games. Certain points should be taken into consideration when choosing games to be used in foreign language teaching. These can be listed as follows; Games should motivate and attract students' attention and be in harmony with the content of the curriculum. Games should be appropriate to the age of the students, apply different learning styles, and use authentic language by integrating listening, speaking, reading and writing skills. Games should be based on students' previous knowledge of the language, but they should also enable them to access more and newer information. Class size is also one of the points to consider. Games should be prepared carefully, and the purpose and rules of the game should be carefully explained to students. Native language can be used when necessary. The class should be divided into two and as many students as possible should participate (U. Prasad, 2003). However, the role and importance of games and game-type activities for language teaching in foreign language classes are ignored. However, games increase motivation in the classroom and make learning more permanent. Games provide a comfortable and active language learning-teaching environment and enable the student to use English more comfortably. Since the game makes the learning environment fun, learning a foreign language will accordingly become interesting for students. When the student finds what he is learning interesting, he will learn more about it, will not forget the information he received, and the learning will become more permanent.

A. Ersoz (2000) emphasizes that the following points should be taken into consideration in order to achieve the goal with games in foreign language learning; 1. Games should be considered as complementary activities. The entire lesson should not be devoted to games. 2. When choosing a game, the teacher must find the game suitable for the class in terms of language and type of participation.

3. When a game starts, the teacher should not intervene or interrupt the students' conversations to correct the mistakes made by the students. 4. The tea-

INCREASING STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN ENGLISH THROUGH INTERACTIVE GAMES

cher should not force students to participate in the game. Some students may not want to participate due to personal reasons. Forcing students often prevents successful results. 5. A game that looks great on paper may not work in a real classroom environment. If it is tiring and tedious, it should be abandoned. 6. The teacher should make clear explanations about the game. If the student does not know what to do and how to do it, the goal cannot be achieved and the game cannot be played. Teachers should be very careful in choosing games if they want them to be useful in the learning process. If the goal determined by the game is to be achieved, the game must be appropriate to the student's level, age or the material used. Not every game may be suitable for every student (M. Stronin, 1984). 1.4. Game and Motivation Motivation is one of the most important elements affecting student success.

Thus motivation is a need or a desire that motivates an individual towards a certain goal. Various factors play a role in providing motivation. Social learning theorists state that the individual's expectation to achieve the goal he has set for himself, the value and importance of the goal to be achieved for the individual, and the individual's emotional reactions are factors that affect motivation. We can list the benefits of games played in the classroom and states that the game is motivating and provides the opportunity to use different language learning skills. Lack of interest and motivation in foreign language learning is one of the main factors that negatively affect the lesson. The teacher's goal should be to make the lesson interesting and to provide motivation as much as possible.

Conclusions. To conclude, choosing a game to use in the classroom is not as easy as it seems. To achieve success with the game, attention should be paid to game selection. When planning a game, teachers should consider the size of the classroom, the noise situation, the materials needed for the game, the time needed for the game, the students' grammar levels, culture, interests and age, and whether it is appropriate for the subject to be taught in the classroom. A game that complements the work done in the classroom should be chosen. The game is fundamentally guided by rules. Games for language teaching are the same. Turning a simple activity into a game requires only a few rules, and no more rules are needed. The game has a purpose. One of the rules, and perhaps the most fundamental, is success in achieving this goal. This goal could be something like finishing an activity ahead of time or getting points for doing something right. The game is an activity that has a beginning and an end. Game players or teachers must know who will achieve the goal. There is less need for teacher consultation for the game. Sometimes the game is directed by the teacher, who acts as the scorer or referee. It is easy for students to continue the game. Compared to group work or pair work, a game has fun and humorous

features that other interactions do not have. This makes the activities in the games more attractive.

It is also possible to learn a language while having fun. Games are the best way to achieve this. Playing games in the classroom has multiple benefits. These can be listed as follows:

1. Games provide a way to get out of the routine in a language classroom. 2. It is motivating. 3. Learning a language requires a lot of effort. Games support and facilitate the student's efforts to learn a language.

4. Games provide opportunities to practice different skills such as speaking, writing, listening and reading.

5. It enables students to interact and communicate.

6. It contributes to the formation of a meaningful structure in language use.

ЖИТЕПАТҮРА

1. Aksungur S.T. Using Games in Language Teaching. In Teaching factor in Foreign Language Classes. First International Tömer Conference. (s. 30–43), June 6–7 1997, Tömer Gaziantep Branch.

2. Andrew W. Games for Language Learning (2nd. Ed.). 1984. Cambridge University Press.

3. Bendo A., Erbas I. Teaching English Through Games. *European Journal of Language and Literature*, 5(3):43, 2019. DOI: 10.26417/330rsg77n URL: https://www.researchgate.net/publication/355751269_Teaching_English_Through_Games/citation/download

4. Durukafa G. ve Kiriş S. İlköğretimde Yabancı Dil Öğretimi ve Öğretmen Yetiştirme Programı. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, 2002. 93–97.

5. Ersöz A. Six Games for the EFL/ESL Classroom. The Internet TESL Journal, June 2000, 6 (6), URL: <http://iteslj.org/Lessons/Ersoz-Games.html>.

6. Köksal D., Cesur K. Students and Instructors' Perceptions of Objective Tests Used to Assess Language Performance at University Level Eğitimde Kuram ve Uygulama, Journal of Theory and Practice in Education 2012, 8 (1): 41–53.

7. Prasad U. Achieving Communicative Competence in English. The Hindu: Online edition of India's National Newspaper Tuesday, Jul 29, 2003, URL: <http://www.thehindu.com/thehindu/edu/2003/07/29/stories/2003072900010200.htm>.

8. Stronin M.F. İngiliz dili dersinde tәhsil oyunları. M.: Tәhsil, 1984, 112 s.

REFERENCES

1. Aksungur, S.T. (1997). Using Games in Language Teaching. In Teaching factor in Foreign Language Classes. First International Tömer Conference. (s. 30–43), June 6–7 1997, Tömer Gaziantep Branch. [in English].

2. Andrew, W. (1984). Games for Language Learning (2nd. Ed.). Cambridge University Press. [in English].

3. Bendo, A. & Erbas, I. (2019). Teaching English Through Games. *European Journal of Language and Literature*, 5(3):43, DOI: 10.26417/330rsg77n Available at: https://www.researchgate.net/publication/355751269_Teaching_English_Through_Games/citation/download [in English].

4. Durukafa, G. & Kirish, S. (2002). İlköğretimde Yabancı Dil Öğretimi ve Öğretmen Yetiştirme Programı

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

[Foreign Language Teaching and Teacher Training Program in Primary Education]. *Dokuz Eylül University Buca Education Faculty Magazine*, Issue: 14, pp. 93–97. [in Azerbaijani].

5. Ersoz, A. (2000). Six Games for the EFL/ESL Classroom. *The Internet TESL Journal*, June 2000, 6 (6). Available at: <http://iteslj.org/Lessons/Ersoz-Games.html> [in English].

6. Köksal, D. & Cesur, K. (2012). Students and Instructors' Perceptions of Objective Tests Used to Assess Language Performance at University Level 1. *Eğitimde Kuram ve*

Uygulama, Journal of Theory and Practice in Education 2012, 8 (1):41–53. [in English].

7. Prasad, U. (2003). Achieving Communicative Competence in English. *The Hindu: Online edition of India's National Newspaper Tuesday, Jul 29, 2003*. Available at: <http://www.thehindu.com/thehindu/edu/2003/07/29/stories/2003072900010200.htm>. [in English].

8. Stronin, M.F. (1984). *İngilis dili dərində təhsil oyunları* [Educational games in the English language class]. M.: Education, 112 p. [in Azerbaijani].

Стаття надійшла до редакції 14.06.2024

УДК 378.091.33:316.77:811

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308742>

Інна Лобачук, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри методики навчання іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Алла Палій, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри філософії та психології
Київського університету інтелектуальної власності та права
НУ “Одеська юридична академія”
Світлана Бахомент, викладач-методист
КЗВО “Луцький педагогічний коледж” Волинської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

У статті актуалізується проблема формування професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця як синтезу професійних знань, умінь, навичок та особистісних здібностей, якостей і досвіду для забезпечення ефективності комунікативних функцій, що допомагають фахівцю орієнтуватися у професійному світі. Уточнено основні положення компетентнісного підходу, а також сутність понять “компетенція” і “компетентність”. Визначено організаційно-методичні особливості проєктного навчання як засобу розвитку професійної комунікативної компетентності.

Ключові слова: професійна підготовка; компетентнісний підхід; професійна комунікативна компетентність; проєктне навчання.

Літ. 15.

Inna Lobachuk, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the Foreign Languages Teaching Methods Department, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Alla Palii, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Philosophy and Psychology Department, Kyiv University of Intellectual Property and Law of National University “Odesa Law Academy”
Svitlana Bakhoment, Lecturer-Methodist of the Municipal Higher Education Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council

FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE BY MEANS OF PROJECT LEARNING

The article specifies the main provisions of the competence approach, as well as the essence of the concepts “competence” and “competence”.

The problem of forming the professional communicative competence of the future specialist as a synthesis of professional knowledge, abilities, skills and personal abilities, qualities and experience to ensure the effectiveness of communicative functions that help the specialist in the implementation of professional activities is updated.

It has been proven that the formation of professional communicative competence is aimed at the formation of the acquirer's system of professional knowledge and specific professional terminology; readiness for professional use of language styles and genres in accordance with place, time, and circumstances; mastering etiquette language formulas and developing the ability to use them in professional communication; development of the ability to find, analyze and use

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

information of a specific direction, mastery of interactive communication, the ability to assess a communicative situation and plan communicative actions.

It is substantiated that in order to increase the effectiveness of the process of formation of professional communicative competence by means of project-based learning, as something that activates the educational process, strengthens its practical orientation, helps to overcome destructive forms of student behavior, promotes their mastery of information technologies, optimally forms theoretical, practical and psychological types preparation for professional activity, it is necessary to: create optimal conditions for independent work of students and development of internal motivation to communicate; involving students in the process of active discussion of specific professional situations, in the search, selection and formation of a bank of educational situations (including conflict ones), which involve the choice of communication styles in everyday professional activity; activation of self-assessment of the quality of communicative activity.

Keywords: professional training; competence approach; professional communicative competence; project training.

Постановка проблеми. В умовах зміни соціально-економічного, політичного та культурного життя суспільства перецінюються, наповнюються новим змістом поняття “професійна компетентність”.

Цей факт змушує по-новому поглянути на вітчизняну систему підготовки кадрів. Ринок праці нині потребує висококваліфікованого фахівця, який з перших кроків добре орієнтуватиметься у трудовому процесі, самостійно знаходитиме й аналізуватиме необхідну інформацію, раціонально використовуватиме набуті знання для успішного виконання професійних завдань. Відповідно, нового значення в рамках нової культурної ситуації, яка характеризується необхідністю вміння спілкуватися, співпрацювати, розуміти себе та інших, набуває поняття “комунікативна компетентність”, яка стає однією із головних складових високого професійного рівня фахівця практично у всіх сферах діяльності, оскільки будь-який фахівець бере участь в інформаційному полі, взаємодіє з іншими.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні проблеми професійної підготовки фахівців знайшли відображення у працях І. Бега, Н. Бібік, І. Зязюна та ін.

Науковці О. Дубасенюк, В. Кремень, В. Лозова, О. Овчарук, В. Олійник, В. Саюк, О. Семенов, В. Семиченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін. присвятили свої праці обґрунтуванню концептуальних засад компетентнісного підходу.

Дослідження феномену мовленнєвої та комунікативної діяльності, процесу формування комунікативної компетентності особистості представлено у наукових розвідках таких учених, як А. Богущ, І. Бех, Л. Гавриляк, Н. Голуб, І. Лапшина, Н. Харченко, М. Пентилок та ін.

Лінгвістичні, психолого-педагогічні, соціологічні аспекти теорії комунікації досліджували і такі зарубіжні вчені, як L. Bachman, M. Canale, N. Chomsky, K. Foss, O. Argie, J. Koester, D. O’Hair, A. Palmer, G. Rickheit, H. Widdowson, C. Sabee та ін.

Мета статті – проаналізувати актуальні аспекти проблеми формування професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця засобами проєктного навчання; конкретизувати змістово-

технологічні особливості організації проєктного навчання як засобу розвитку комунікативної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Перед сучасними студентами стоїть досить непросто завдання – стати компетентними фахівцями, здатними взаємодіяти у системі глобальних світових змін, і навіть у виробничій сфері. Проблемі формування професійної компетентності фахівців у різних галузях людської діяльності, переходу професійної освіти до компетентнісного підходу присвячено чимало наукових досліджень, які доводять, що якщо традиційна “кваліфікація” фахівця передбачала функціональну відповідність вимог робочого місця цілям освіти, а підготовка зводилася до засвоєння більш-менш стандартного набору знань, умінь і навичок, то “компетенція” передбачає розвиток в людині здатності орієнтуватися в різноплановій професійній ситуації, мати уявлення про наслідки своєї діяльності, бути готовою за них відповідати.

У рамках компетентнісного підходу домінує уявлення не просто про нарощування обсягу знань, а про набуття різнобічного досвіду діяльності. Його актуальність полягає у тому, що: освітній результат відповідає спільній меті освіти – підготовці громадянина до активної соціальної адаптації, самостійного життєвого вибору, до початку трудової діяльності та продовження професійної освіти; у ньому поєднуються інтелектуальна та емоційно-ціннісна складові освіти; зміст освіти має перебудовуватися за критерієм результативності (а не сукупності здобутих знань, умінь, навичок).

Насамперед, розглядаючи компетентнісний підхід як спосіб концептуалізації знань, варто зазначити, що основними категоріями у ньому є “компетенція” і “компетентність”, які у науковій літературі вживаються у різній інтерпретації. Обґрунтування змісту понять щодо діяльності фахівця здійснюється на основі об’єктивних і суб’єктивних характеристик, які визначають якість професійної діяльності.

Як зазначає О. Кучай, “компетенція – це сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, вміння, навички, способи діяльності), що задаються до певного кола предметів і процесів та необхідних

для якісної, продуктивної діяльності щодо них” [8, 44–48].

Як тотожне поняттям “знання” і “повноваження” розглядає сутність поняття “компетенція” К. Рудніцька. Дослідниця зауважує, що “під “компетенцією” розуміють: - узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності; - сукупність взаємопов’язаних якостей особистості відносно означених предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності” [11, 242]. При цьому вчена зауважує, що категорія “компетенція” є вторинною щодо категорії “компетентність”, оскільки розкриває функціональний аспект діяльності фахівця як активного суб’єкта, що реалізує на практиці різні компетенції” [11, 242].

Поняття “компетентність” О. Овчарук тлумачить як “здатність застосовувати знання й уміння, що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях (міжособистісних і професійних)” [6, 7]. Близьким є розуміння аналізованої категорії Г. Єльніковою: “це поняття, що стосується людини, розкриває аспекти її поведінки й забезпечує професійно якісне виконання роботи” [12].

У тлумаченні сутності поняття “компетентність” С. Шандрук наголошує на значущості мотиваційного чинника, від якого залежать особистісні досягнення. Також вчена зауважує про необхідність взаємовпливу індивідуального професійного досвіду й особливостей характеру особистості як складових високого професіоналізму, які, своєю чергою, стимулюють розширення знань та навичок, якими володіє особистість [14].

Аналізуючи змістове наповнення понять “компетенція” і “компетентність”, Ю. Поскрипко та О. Данченко запропонували таке визначення останньої: “Це наявність специфічних фахових компетенцій, неспецифічних особистісних компетенцій, установок, досвіду і досягнень з певного фаху (напряму діяльності) та вміння правильно і своєчасно їх використовувати у процесі фахової діяльності з метою досягнення фахових цілей, вирішення фахових задач та розуміння і прогнозування перспектив” [10, 122].

В останньому десятилітті минулого століття Радою Європи (м. Берлін, 27–30 березня 1996 р.) було виділено п’ять основних компетенцій, якими має оволодіти молоде покоління: політичні та соціальні компетенції; компетенції, пов’язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетенції, що належать до володіння усною та письмовою комунікацією; компетенції, пов’язані із зростанням інформатизації суспільства; здатність учитися впродовж життя як основа безперервного навчання в контексті як особистого професійного, так і соціального життя.

Тож, розглянемо детальніше зміст категорії “комунікативна компетентність” як первинної щодо категорії “компетенція”.

Поняття “комунікативна компетентність” трактується науковцями по-різному. Так, Т. Окуневич розуміє досліджувану категорію як “здатність людини вступати в комунікацію з метою порозуміння” [9, 125].

Натомість О. Корніяка трактує “як вищу здатність особистості, яка дає змогу розв’язувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях” [7].

С. Шандрук, Ю. Аркушина до зазначеного додають певну сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення акту комунікації, а також наголошують, що комунікативна компетенція передбачає сформованість “уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню” [15, 71].

Як певну систему знань, практичних мовленнєвих умінь і навичок, мовленнєвих здібностей людини розуміє комунікативну компетенцію і А. Богуш [2].

Досліджуючи інформаційно-комунікативну компетенцію, Є. Клименко виокремив у її складі інформаційну, комунікативну, особистісну, аксіологічну, технологічну, лінгвістичну та міжкультурну складові, які є важливими інтегральними характеристиками професіоналізму сучасного фахівця [5].

Підсумовуючи, узагальнено комунікативну компетентність можна розуміти як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, яка: - формується у процесі взаємодії індивіда із соціальним оточенням; - є складною структурованою системою; - є інтегративною характеристикою міжособистісного (професійного) спілкування, у якому опосередковано виявляються цінності, установки, спрямованість особистості.

Професійну комунікативну компетентність Л. Барановська визначає як таку, що передбачає “наявність професійних знань, гуманітарної культури особистості, вмінь і навичок спілкування” [1, 48].

У результаті дослідження особливостей процесу формування професійної комунікативної компетентності З. Височан дійшла висновку, що остання передбачає: “наявність системи професійних знань і володіння специфічною професійною термінологією; професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера; знання етикетних мовних формул і вміння ними користуватися у професійному спілкуванні; уміння знаходити, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування; володіння інтерактивним спілкуванням та основами риторичних знань і

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

вмінь; уміння оцінювати комунікативну ситуацію і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії” [3, 22].

Ефективність процесу формування професійної комунікативної компетентності зумовлена низкою психологічних та педагогічних чинників, які можна визначити як суттєві обставини, що впливають на успішність розвитку спілкування у майбутніх фахівців. З-поміж них: створення умов для розвитку внутрішньої мотивації до спілкування; залучення студентів до процесу активного обговорення конкретних професійних ситуацій; залучення студентів до пошуку, відбору та формування банку навчальних ситуацій (зокрема конфліктних), які передбачають вибір стилів спілкування у повсякденній професійній діяльності; активізація самооцінки якості комунікативної діяльності.

Виходячи з такої особливості професійної комунікативної компетенції, однією з умов її успішного формування у майбутніх фахівців є використання у процесі навчання методу проєктів.

Цей метод О. Фунтікова розглядає таким засобом саморозвитку і професійного зростання майбутніх спеціалістів, який передбачає створення оптимальних умов для самостійної роботи студентів і, як результат, формування системи професійно-педагогічних умінь [13].

На специфіці формування системи знань засобами проєктного навчання наголошує М. Головань, зазначаючи, що “проєктування практично допомагає студентам усвідомити роль знань у житті і навчанні. Знання перестають бути метою, вони стають засобом у справжній освіті, допомагаючи оволодівати культурними зразками мислення, формувати свої розумові стратегії, що дозволяє кожному самостійно освоювати надбання науки, техніки, технології, культури” [4, 236].

Шляхом упровадження у професійну підготовку здобувачів методу проєктів, який органічно поєднується з технологіями інтерактивного навчання, досягається цілісний професійно-особистісний розвиток кожного студента, і досвід комунікативного співробітництва зокрема. При цьому М. Головань додає, що “метод проєктів активізує навчальний процес, посилює його практичну орієнтацію, допомагає перебороти деструктивні форми поведінки студентів, сприяє опануванню ними інформаційних технологій, оптимально формує теоретичну, практичну та психологічну види підготовленості до професійної діяльності” [4, 239].

Зауважимо, що організація проєктного навчання має свою специфіку. Так, необхідною складовою є наявність соціально значущої задачі (проблеми) – дослідницької, інформаційної, практичної. З планування дій щодо її розв’язання і починається робота над проєктом. Найбільш важливою частиною плану є покрокова розробка проєкту, в якій зазна-

чено перелік конкретних дій із зазначенням результатів, термінів та відповідальних. Оскільки кожен проєкт обов’язково вимагає дослідницької діяльності студентів, то неодмінною складовою роботи над ним є пошук інформації, яка потім буде оброблена, осмислена та представлена учасникам проєктної групи. Характерно, що педагогічне проєктування дозволяє інтегрувати відомості з різних галузей знань для розв’язання однієї проблеми та застосовувати їх на практиці. Як результат, освітня діяльність стає не лише більш результативною, а й цікавою.

Результатом роботи над проєктом є продукт, який має бути представлений замовнику та (або) представникам громадськості, і представлений досить переконливо, як найбільш прийнятний засіб розв’язання проблеми, що, своєю чергою, з одного боку, актуалізує необхідність сформованості комунікативної компетентності, а з іншого, виступає засобом її розвитку, оскільки проєктна діяльність розвиває творче та критичне мислення, самодисципліну, культуру мови, дозволяє здобувачам бути більш активними, сприяє розвитку навичок спілкування, вміння відстоювати та доводити свою позицію, вміння публічного виступу, а також набуттю досвіду презентаційної роботи (навички монологічного мовлення, уміння впевнено тримати себе під час виступу тощо).

Резюмуючи, маємо ствердити, що проєктне навчання допомагає сформувати так званий проєктувальний стиль мислення майбутнього фахівця, який поєднує в єдину систему теоретичні та практичні складові діяльності особистості, а також розкрити, розвинути, реалізувати її творчий потенціал.

Висновки. Отже, професійну комунікативну компетентність можна розглядати як синтез професійних знань, умінь, навичок та особистісних здібностей, якостей та досвіду для забезпечення ефективності комунікативних функцій, що допомагають фахівцю орієнтуватися у професійному світі. Від рівня розвитку комунікативної компетентності фахівця значною мірою залежить ефективність його професійної діяльності. Відтак, в освітньому середовищі закладу вищої освіти засобами проєктного навчання необхідно організувати ефективну суб’єкт-суб’єктну взаємодію викладачів та студентів, забезпечувати оволодіння здобувачами знаннями про педагогічну комунікацію та вміннями оперувати ними, сприяти розвитку спілкування, підтримувати формування та вдосконалення комунікативної компетентності у процесі самоосвіти та самовиховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська Л.В., Саражинська І.А. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців законоохоронної сфери. *Мовні концептуальні проблеми*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

- української лінгвістики : збірник наукових праць. Київ : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. Вип. 24. Ч. 1. С. 45–50.
2. Богуш А.М. Становлення і розвиток української дошкільної лінгводидактики : монографія. Київ : Видавничий Дім “Слово”, 2019. 398 с.
3. Височан З.Ю. Формування комунікативної компетентності як ознаки професійної культури майбутніх фахівців права. *Наука і освіта*. 2015. № 6. С. 21–27.
4. Головань М.С. Метод проєктів як засіб формування інформативної компетентності майбутніх економістів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць*. Харків : УПА, 2006. № 14–15. С. 234–242.
5. Клименко Є.І. Інформаційно-комунікативна компетенція – ключове поняття сучасної освіти. *Молодий вчений*. 2015. № 22 (102). С. 816–818.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. 112 с.
7. Корняка О. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології* : Збірник наукових праць Кам’янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 3. Кам’янець-Подільський : Аксіома. 2009. С. 180–194.
8. Кучай О.В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44–48.
9. Окуневич Т. Формування комунікативної компетентності учнів засобами рідної мови. *Науковий вісник МНУ імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 2 (53). С. 123–127.
10. Поскрипко Ю.А., Данченко О.Б. Компетенція і компетентність: консенсус. *Вчені записки Університету “КРОК”*. 2019. № 3 (55). С. 117–127.
11. Рудницька К.В. Сутність понять “компетентнісний підхід”, “компетентність”, “компетенція”, “професійна компетентність” у світлі сучасної освітньої парадигми. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: “Педагогіка. Соціальна робота”*. 2016. Вип. 1 (38). С. 241–243.
12. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія / Г.В. Єльнікова, О.І. Зайченко, В.І. Маслов та ін. ; за ред. Г.В. Єльнікової. Київ ; Чернівці : Книги-XXI, 2010. 460 с.
13. Фунтікова О.О. Сучасний погляд на використання методу проєктів в організації самостійної роботи студентів поза аудиторією у вищій школі. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2003. № 11. С. 17–24.
14. Шандрук С.І. Концептуальні основи професійної підготовки вчителів у США. *Будуємо нову Україну. Збірник конференції*. 2015. С. 86–93.
15. Шандрук С.І., Аркушина Ю.В. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах в закладах вищої педагогічної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 196. С. 69–75.
- fakhivtsiv zakonookhoronnoi sfery [Formation of professional speech competence of future law enforcement specialists]. *Linguistic and Conceptual Worldviews: collection of scientific papers*. Vol. 24. part. 1. Kyiv, pp. 45–50. [in Ukrainian].
2. Bohush, A.M. (2019). Stanovlennia i rozvytok ukraïnskoi doshkilnoi lnhvodydaktyky [Formation and development of Ukrainian preschool language didactics]. *Monograph*. Kyiv, 398 p. [in Ukrainian].
3. Vysochan, Z.Iu. (2015). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti yak oznaky profesiinoi kultury maibutnikh fakhivtsiv prava [Formation of communicative competence as a sign of professional culture of future legal professionals]. *Science and education*. No. 6. pp. 21–27. [in Ukrainian].
4. Holovan, M.S. (2006). Metod proektiv yak zasib formuvannia informatychnoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv [The project method as a means of forming informational competence of future economists]. *Problems of Engineering Pedagogic Education*. Kharkiv, No.14–15. pp. 234–242. [in Ukrainian].
5. Klymenko, Ye. I. (2015). Informatsiino-komunikatyvna kompetentsiia – kluchove poniattia suchasnoi osvity [Information and communication competence is a key concept of modern education]. *Young Scientist*. No. 22 (102). pp. 816–818. [in Ukrainian].
6. Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy [Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives]. Library on educational policy. (Ed.). O.V. Ovcharuk. Kyiv, 2004. 112 p. [in Ukrainian].
7. Korniaka, O. (2009). Suchasni pidkhody do vyvchenia komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti [Modern approaches to the study of the communicative competence of an individual]. *Problems of modern psychology: Collection of scientific papers Kamianets Podilskiy Ivan Ohienko National University named after Institute of Psychology named after H.S. Kostyuk of the APN of Ukraine*. (Eds.). S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. Vol. 3. Kamianets-Podilskiy, pp. 180–194. [in Ukrainian].
8. Kuchai, O.V. (2009). Kompetentsiia i kompetentnist – vidobrazhennia tsilisnosti ta intehtratsiinoi suti rezultatu osvity [Competence and competence are a reflection of the integrity and integration essence of the result of education]. *Native school*. No. 11. pp. 44–48. [in Ukrainian].
9. Okunevych, T. (2016). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv zasobamy ridnoi movy [Formation of students’ communicative competence by means of their native language]. *Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlynskiy MNU. Pedagogical sciences*. No. 2 (53). pp. 123–127. [in Ukrainian].
10. Poskrypko, Yu.A. & Danchenko, O.B. Kompetentsiia i kompetentnist: konsensus [Competence and competence: consensus]. *Scientific Notes of the University “KROK”*. No. 3 (55). pp. 117–127. [in Ukrainian].
11. Rudnitska, K.V. (2016). Sutnist poniat “kompetentnisnyi pidkhid”, “kompetentnist”, “kompetentsiia”, “profesiïna kompetentnist” u svitli suchasnoi osvitoi paradyhmy [The essence of the concepts “competence approach”, “competence”, “competence”, “professional competence” in the light of the modern educational paradigm]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: “Pedagogy. Social Work”*. Vol. 1 (38). pp. 241–243. [in Ukrainian].
12. Teoretychni i metodychni zasady modeliuвання fakhovoi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity [Theoretical and methodological principles of modeling the professional competence of heads of educational institutions]. *Monograph*. /H.V. Ielnykova, O.I. Zaichenko, V.I. Maslov et

REFERENCES

1. Baranovska, L.V. & Sarazhynska, I.A. (2008). Formuvannia profesiino-movlennievoi kompetentsii maibutnikh

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

al; (Ed.). H.V. Ielnykova. Kyiv; Chernivtsi, 2010. 460 p. [in Ukrainian].

13. Funtikova, O.O. (2003). Suchasnyi pohliad na vykorystannia metodu proektiv v orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv poza audytoriiu u vyshchii shkoli [A modern view of the use of the project method in the organization of independent work of students outside the classroom in higher education]. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*. No. 11. pp. 17–24. [in Ukrainian].

14. Shandruk, S.I. (2015). Kontseptualni osnovy profesii-noi pidhotovky vchyteliv u SSHa [Conceptual foundations of

professional training of teachers in the USA]. *We are building a new Ukraine. Proceedings of the conference*. pp. 86–93. [in Ukrainian].

15. Shandruk, S.I. & Arkushyna, Yu.V. (2021). Formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv na nemovnykh fakultetakh v zakladakh vyshchoi pedahohichnoi osvity [Formation of foreign language communicative competence of future specialists at non-language faculties in institutions of higher pedagogical education]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. No. 196. pp. 69–75. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2024

УДК 378.011.3-051:17.022.1

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308745>

Євген Прокоф'єв, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології і педагогіки
Національного університету фізичного виховання і спорту України
Оксана Патлайчук, кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
Андрій Тригуб, аспірант кафедри педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО- ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті представлено сучасне розуміння проблеми формування професійної етики. Проаналізовано практичні аспекти формування професійної етики. З'ясовано особливості реалізації контекстного підходу у навчанні, який стимулює смислове засвоєння навчального матеріалу у прикладних професійно орієнтованих ситуаціях, забезпечує формування сенсоутворювальних професійних мотивів. Актуалізовано потенціал використання таких засобів контекстного навчання, як кейси та семінари-круглі столи з метою формування професійної етики майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутні фахівці; професійна етика; моральна свідомість; контекстне навчання.

Лит. 11.

Yevhen Prokofiev, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Psychology and Pedagogy Department,
National University of Physical Education and Sports of Ukraine
Oksana Patlaichuk, Ph.D. (Philosophy), Associate Professor,
Associate Professor of the Psychology, Philosophy, Social and Humanitarian Disciplines Department,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Andriy Trigub, Postgraduate Student of the
Pedagogy Department, Faculty of Pedagogy,
Mykhaylo Dragomanov Ukrainian State University

FORMATION OF PROFESSIONAL ETHICS OF THE FUTURE SPECIALIST: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The article presents a modern understanding of the problem of the formation of professional ethics, the appeal to which was the result of innovative processes in society, which, in view of a certain priority of the material over the spiritual, exacerbated the issue of the moral and ethical side of the activity of a specialist in the conditions of a market economy. Professional ethics is presented as a system of professional and moral values, internal convictions of an individual, which reflects the degree of specialist's possession of special knowledge, skills, competencies in the field of professional ethics. The practical aspects of the formation of professional ethics are analyzed. It is clarified that professional ethics aims to promote the mastery of moral and ethical norms, which are later transformed into a system of personal principles, beliefs and determine the general direction of professional activity. Also, professional ethics affects

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

both the external and internal dimension of a specialist's personality, forming a mechanism of internal self-regulation taking into account ethical and humanistic ideals.

It has been proven that the contextual learning technology corresponds to the conceptually significant theoretical foundations and principles of professional ethics formation of future specialists, as such, which allows the student to use the accumulated experience of educational information as a means of carrying out professional activities, ensures the transformation of the objective values contained in this information into personal meanings, i.e. own knowledge – personal possessions of the future specialist; contributes to the formation of emotional and valuable, meaningful and reflected form of knowledge.

The potential of using such means of contextual learning as cases and round-table seminars for the purpose of forming the professional ethics of future specialists has been updated. Principles of the formation of professional ethics of future specialists are summarized.

Keywords: professional training; future specialists; professional ethics; moral consciousness; contextual learning.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку професійної освіти передбачає якісну зміну підходів до визначення її змісту, а також необхідність посилення уваги до проблем професійно-етичної спрямованості у зв'язку з утвердженням ринкової парадигми суспільно-економічного розвитку. Система вищої професійної освіти покликана допомогти студентові у формуванні професійних компетенцій фахівця, а також у моделюванні системи власних професійних та особистісних цінностей, опануванні творчих способів розв'язання професійних та життєвих проблем на основі етичних норм і правил, необхідних для професійної мобільності фахівця.

Звернення до проблем професійної етики спеціаліста стало результатом інноваційних процесів у суспільстві, які, з огляду на деяку пріоритетність матеріального над духовним, загострили питання морально-етичної сторони діяльності фахівця в умовах ринкової економіки. Саме тому професійна етика для фахівців набуває важливого практичного значення, оскільки здійснюється у просторі особистісно-ділової взаємодії, заснованої на загальнолюдських моральних принципах та нормах.

Актуальність пошуку нових теоретичних та практичних шляхів розв'язання проблеми формування професійної етики майбутнього фахівця в умовах ЗВО визначається і розвитком нових соціально-економічних відносин у суспільстві, зміною моральних цінностей та установок, а також зміною парадигми вітчизняної системи професійної підготовки, її переходом на філософію компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема формування компетентного фахівця в умовах вищої професійної освіти, який мав би не лише фундаментальну підготовку, а й сформовану морально-етичну складову, яка відповідає вимогам професійної діяльності, визначила складність і багатоаспектність феномену “професійна етика” та зумовила появу різноманітних підходів до його аналізу.

Теоретичні основи розвитку етичних знань фундаментально представлені в історії зарубіжної та

вітчизняної науки (Аристотель, Конфуцій, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Сократ, Г. Сковорода та ін.).

У працях М. Вебера, Т. Гоббса, Дж. Локка, Протагора та інших філософів і педагогів минулого висвітлено засадничі проблеми розвитку професійної етики.

У наукових доробках Г. Васяновича, І. Зайченка, І. Зязюна представлено філософсько-соціальні засади професійної етики.

Теоретичні аспекти формування професійної етики фахівців знайшли відображення у роботах Л. Гуцаленко, Н. Зdirко, В. Єремєєвої, К. Карпенка, Л. Гончаренко, В. Дейнеки, В. Мовчан, Г. Сльникової, О. Зайченка, В. Маслової та інших.

У роботах О. Куліша розкриваються основні аспекти формування культури професійного спілкування.

Специфіка формування професійної етики в конкретних видах професійної діяльності досліджували Г. Васянович (педагогічна), Д. Комісаренко, Е. Носенко (психологічна), В. Заборовський, І. Івашкевич, В. Геращенко (юридична) та ін.

Мета статті – представити сучасне бачення проблеми формування професійної етики майбутнього фахівця; проаналізувати практичні аспекти формування професійної етики.

Виклад основного матеріалу. У науці проблема професійної етики розглядається вченими у системі професійної культури як її компонент, що характеризує професійну підготовку та властивість професійної діяльності і дає підставу говорити про професійно-етичну культуру фахівця, акцентуючи увагу на необхідності посилення уваги до етичної сторони професійної підготовки.

Так, А. Москаленко зазначає, що “професійна етика досліджує специфіку конкретної професії крізь призму моральних принципів суспільства, вивчає практику (причини і наслідки) відхилення від ustalених норм моралі у визначених сферах суспільних відносин, в результаті чого розробляє правила поведінки у певному професійному середовищі” [7].

Натомість А. Алексеєнко, К. Карпенко, Л. Гончаренко, В. Дейнека стверджують, що “професійна етика – сукупність норм і правил, що регулюють

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

поведінку фахівця на основі загальнолюдських моральних цінностей з урахуванням особливостей професійної діяльності” [9].

Науковці О. Бандурка, Г. Васянович визначають такі основні завдання професійної етики:

– вивчення процесу становлення та відображення професійних відносин працівників в їх моральній свідомості та діяльності;

– уточнення сутності професійно-етичних якостей фахівця та визначення їх ролі при виконанні професійних обов’язків [1; 3].

Як ціннісно зорієнтовану професійно-етичну діяльність характеризує професійну етику Л. Васильєва, зауважуючи, що остання відображає рівень володіння фахівця спеціальними знаннями, вміннями, компетенціями у сфері етики професії [2, 27].

Близьким до наведеного є розуміння професійної етики І. Зяюном, який наголошував, “сучасна освіта повинна формувати фахівця на культурно-етичних цінностях, основу яких становлять духовність, свобода, гуманність” [8, 94].

Професор Г. Васянович обґрунтовує, що професійна етика має на меті сприяння оволодінню морально-етичними нормами, які згодом трансформуються у систему особистісних принципів, переконань і визначають загальну спрямованість професійної діяльності [3]. До змістових структурних компонентів педагогічної етики науковець відносить моральну свідомість, моральну діяльність і моральні взаємини.

Моральна свідомість є інтегративною особистісною характеристикою, представленою емоційно-чуттєвою, раціональною і вольовою сферами, що формується під впливом зовнішніх (соціокультурних) і внутрішніх (психічних) факторів, виявляється у поведінці, діяльності та відносинах людини з іншими людьми. А. Зимянський стверджує, що “жоден акт людської поведінки (дія, вчинок) чи взаємодії не могли б отримати морального виміру, якби особистість не була здатна усвідомлювати їх внутрішню проблематику, співвідносити їх із власними уявленнями про добро та зло, з “голосом” власного розуміння” [4].

Основою моральної свідомості є моральні переконання та цінності, ціннісні орієнтації, моральні якості та здібності, моральні потреби та мотиви (спрямованість, активність, знаковість, установка, вольові властивості, рефлексивність).

До зазначених компонентів змістової складової моральної свідомості можна віднести також моральні знання, почуття і емоції, переконання, совість. Зауважимо і про функціональну складову моральної свідомості, яку становлять моральні потреби, моральні звички, що забезпечують реалізацію моральних вимог у практичній площині. Єдність змістової і функціональної складових (моральні переконання, установки, ціннісні орієнтації,

моральні ідеали, переконання, почуття і переживання, потреби, звички) забезпечують можливість здійснення морального оцінювання, в основі якого лежать моральні переконання особистості.

Отже, можемо ствердити, що моральна свідомість є складною багаторівневою та поліструктурною системою, яка включає сукупність загальнолюдських цінностей та переконань, почуттів та переживань, мотивів, потреб та вчинків особистості на основі вільного вибору.

Значущими у контексті проблематики нашого дослідження є висновки М. Шипко, яка, аналізуючи міждисциплінарний аспект понять “етика” та “мораль”, звертає увагу на поняття “етична свідомість”, трактуючи його “як форму індивідуальної свідомості, що характеризує процес осягнення моралі особистістю, рефлексію нею моральних і соціальних норм” [11]. Етична свідомість, представлена моральними нормами й категоріями, будучи суб’єктивною стороною моралі, як зауважує науковиця, формується у процесі взаємодії особистості з соціально-культурним середовищем [11]. У процесі такої взаємодії суб’єкт піддає сумніву засвоєні моральні уявлення та встановлені норми, на основі рефлексії приймає власну етико-моральну систему, а також здійснює моральну оцінку вчинків і явищ дійсності [11, 16–17]. Тобто етична свідомість виступає, по суті, суб’єктивізацією моральної системи, основою відповідальності за дотримання соціальних і моральних норм.

З урахуванням вищесказаного можна схарактеризувати таке поняття, як “професійна свідомість”. По-перше, свідомість ця категорія відображає місце та роль певної професії у суспільстві, її зв’язки з громадськими інститутами. Така характеристика визначає самовідчуття професіоналів, їхню самосвідомість, слугує основою ставлення особистості до виконуваної діяльності. По-друге, професійну свідомість можна розуміти як накопичений досвід виконання професійних завдань.

По-третє, професійна самосвідомість відображає бажані або небажані для професійної спільноти варіанти поведінки у звичайних та конфліктних ситуаціях професійної діяльності. Зауважимо, що такі уявлення (про варіанти поведінки) у професійній свідомості створюються поколіннями фахівців на основі професійно-морального вибору варіантів поведінки, а тому можуть розглядатися як узагальнення професійно-морального досвіду, які утворюють основу професійної моралі фахівця.

А отже, морально-етична регуляція характеризує виникнення особливої сфери поглядів на значуще і незначуще. Звичка до поведінки, визначеної глибоко засвоєними моральними нормами, – показник стійкості морального мотиву. Водночас сформований поведінковий стереотип (модель поведінки) не може не вплинути на особистість

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

фахівця, певною мірою нівелюючи негативні, з погляду вимог професійної етики, якості його особистості. Відповідно, професійна етика впливає як на зовнішній, так і на внутрішній вимір особистості фахівця, формуючи механізм внутрішньої саморегуляції з урахуванням етико-гуманістичних ідеалів.

Формування професійної етики майбутнього фахівця має включати формування:

- загальнокультурної компетентності та професійно-культурної освіченості (усвідомлення себе як носія культури через певну професійну діяльність; гнучкість мислення фахівця);

- функціональної грамотності (володіння системою професійно орієнтованих знань та умінь, виконання професійних завдань з урахуванням професійно-етичних норм);

- професійної етики як прояву найвищого рівня розвитку професійно-етичної культури (гнучкість мислення, творче застосування знань та умінь у практичній діяльності).

При цьому О. Лапузіна обґрунтовує, що “процес формування професійної етики майбутнього фахівця має здійснюватися в межах морально-етичної парадигми освіти, яка утверджує новий підхід до суб’єктів системи навчання та їхніх взаємовідносин – заміна навчально-дисциплінарної моделі на особистісно орієнтовану, зміна стилю спілкування викладача зі студентом – від авторитарного до демократичного і гуманного, підвищення рівня морально-етичної грамотності інженера за допомогою застосування інноваційних педагогічних та інформаційних технологій) та критерії і показники діагностування сформованості цього поняття” [6, 9].

У наукових роботах Р. Зозуляк-Случик представлені принципи формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах. З-поміж них: професійно-аксіологічної спрямованості; єдності теорії професійної етики та моральної практики (фахової моральності); системності формування професійної етики; міждисциплінарності у формуванні професійної етики; єдності моральної свідомості й моральної діяльності; комплексності; інтеграції і взаємовпливу етичного та професійного знання; проектування особистісної траєкторії формування; морально-етичної рефлексивної спрямованості процесу навчання [5, 72]. Вважаємо, що виокремлені принципи можуть бути використані і в процесі формування професійної етики фахівців інших спеціальностей, адже відображають гуманоцентровані вимоги до організації сучасного, креативного, демократичного, суб’єкт-суб’єктного освітнього середовища.

Концептуально значущим теоретичним основам і принципам формування професійної етики майбутніх фахівців відповідає технологія контекстного навчання, позаяк вона дає можливість студентів

використовувати накопичений досвід навчальної інформації як засіб здійснення професійної діяльності, забезпечує перетворення об’єктивних значень, які містяться у цій інформації, в особистісні смисли, тобто у власні знання – особистісні надбання майбутнього фахівця.

В. Тирон підкреслює, що “теорія контекстного навчання пропонує умови трансформації навчальної діяльності студента в професійну діяльність фахівця на основі послідовного моделювання в формах навчальної діяльності студентів змісту та умов професійної діяльності фахівців” [10, 85]. Науковець акцентує, що контекстне навчання забезпечує перехід від навчальної діяльності академічного типу до квазіпрофесійної і навчально-професійної діяльності.

Крім того, контекстне навчання дає змогу виконувати такі завдання щодо актуалізації особистісного змісту знань у студентів:

- формування пізнавального інтересу;
- самостійного пошуку шляхів та варіантів реалізації поставленого навчального завдання (проблеми);
- ефективного засвоєння навчального матеріалу;
- присвоєння соціальних цінностей через колективну соціально-значущу діяльність;
- вміння працювати у команді;
- виявляти терпимість до будь-якої точки зору, поважати право кожного на свободу слова, поважати його переваги;
- формування емоційно-ціннісної, смислової та відрефлексованої форми знань;
- досягнення рівня свідомої компетентності студента.

Таким чином, реалізація контекстного підходу у навчанні активізує процеси розуміння, стимулює смислове засвоєння тем, розділів дисципліни; у навчальних професійно орієнтованих ситуаціях відбуваються засвоєння та актуалізація професійних знань, компетенцій, набувається досвід реалізації знань, проходить становлення сенсоутворювальних професійних мотивів.

З метою формування професійної етики майбутніх фахівців ефективним є використання таких засобів контекстного навчання, як кейси та семінари-круглі столи.

Як наголошує В. Тирон, “кейси дозволяють розкрити можливості й стратегії реалізації етико-теоретичного знання на практиці, сформувати в студентів вміння застосовувати його при вирішенні практичних ситуацій” [10, 85]. Важлива роль при цьому належить викладачеві, який має організувати процес навчальної взаємодії, стимулювати інтерес її учасників до вирішення навчально-професійних завдань-ситуацій.

Семінар-круглий стіл є формою організації обміну думками між його учасниками, мета якого полягає у наданні їм можливості висловити свою

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

позицію з обговорюваного питання, а надалі сформулювати або загальну думку, або чітко розмежувати різні позиції сторін. “Круглий стіл” може бути організований на різних етапах навчання, наприклад, як накопичення досвіду рефлексії (погляд на власну думку і вчинки з боку, уявлення своїх успіхів та невдач іншими, незалежність від думки інших, здатність до виявлення недоліків у своїй роботі, поведінці та ін). Використання цієї форми організації навчальної діяльності допомагає студентам набутися досвіду морально позитивної професійної поведінки.

Продуктивними у цьому контексті є і семінари-есе, мета яких – розвиток навичок самостійного творчого мислення та письмового викладу власних думок. Написання есе дозволяє студентам навчитися чітко та грамотно висловлювати свої думки, структурувати інформацію, виділяти причиново-наслідкові зв'язки, аргументувати свої висновки; опанувати науковий стиль мови.

У контексті реалізації завдання формування професійної етики майбутнього фахівця варто зауважити і про потенціал навчально-дослідницької роботи студентів, яка має на меті практичне ознайомлення з усіма етапами такого виду діяльності, формування навичок самостійної теоретичної та експериментальної роботи, ознайомлення із сучасними методами наукового дослідження. У процесі виконання науково-дослідницьких завдань, зокрема проєктів, студенти повинні навчитися застосовувати теоретичні знання на практиці, виконувати окремі теоретико-прикладні завдання, аргументовано і переконливо презентувати результати своєї праці.

Набутий досвід забезпечує перетворення об'єктивної наукової інформації на особистісні сенси, власні знання, засвоєні морально-етичні норми як особистісні надбання майбутнього фахівця.

Висновки. Отже, професійна етика, як прикладний напрям етики, що характеризує специфічну характеристику професійної поведінки та діяльності фахівців однієї професійної групи, встановлює морально-етичні пріоритети конкретної професійної групи. Професійна етика майбутнього фахівця як інтегративна особистісна характеристика, система професійно-моральних цінностей, які стали внутрішніми переконаннями особистості, відображає ступінь володіння фахівцем спеціальними знаннями, вміннями, компетенціями у сфері етики професії, демонструє готовність та здатність до здійснення професійної діяльності на основі гуманного, професійно-толерантного ставлення до учасників виробничого процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М. Професійна етика працівників органів внутрішніх справ. Харків: Вид-во НУВС, 2001. 219 с.

2. Васильєва Л.М. Формування професійної етики фахівців економічного профілю в умовах закладу вищої освіти. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук “Modern Economics”*. 2021. № 26. С. 25–29.

3. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч. посіб. Львів: Сполом, 2010. 420 с.

4. Зимианський А.Р. Генезис форм прояву моральної самосвідомості підлітка. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2009. № 12 (5). С. 129–135.

5. Зозуляк-Случик Р.В. Специфічні принципи формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць молод. вчен. Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка*. Дрогобич: Посвіт. 2018. Вип. 18. С. 71–77.

6. Лапузіна О.М. Формування професійної етики у майбутніх інженерів на основі ситуаційного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця. 2006. 24с.

7. Москаленко А.М. Теоретичні основи професійної етики управлінців навчальних закладів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2014. Вип. 199 (1). С. 235–243.

8. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн та ін.; за ред. І.А. Зязюна. Вид. 3-тє, допов. і перероб. Київ: СПФ Богданова А.М., 2008. 376 с.

9. Професійна етика вищої освіти: навчальний посібник / А.П. Алексеєнко, К.І. Карпенко, Л.О. Гончаренко, В.В. Дейнека. Харків: ХНМУ, 2015. 77 с.

10. Тирон В. Особливості та потенційні можливості формування професійно-етичної культури майбутніх юристів на основі контекстного навчання. *Логос. Мистецтво наукової думки*. 2019. № 5. С. 85–87.

11. Шипко М.В. Психологічні чинники розвитку етичної свідомості студентської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Харків, 2020. 24 с.

REFERENCES

1. Bandurka, O.M. (2001). Profesiina etyka pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav [Professional ethics of employees of internal affairs bodies]. Khariv, 219 p. [in Ukrainian].

2. Vasilieva, L.M. (2021). Formuvannia profesiinoi etyky fakhivtsiv ekonomichnoho profilu v umovakh zakladu vyshchoi osvity [Formation of professional ethics of specialists in the economic profile in the conditions of a higher education institution]. *Electronic Scientific Edition on Economics “Modern Economics”*. No. 26. pp. 25–29. [in Ukrainian].

3. Vasianovych, H.P. (2010). Pedahohichna etyka [Pedagogical ethics]. *Tutorial*. Lviv, 420 p. [in Ukrainian].

4. Zymianskyi, A. R. (2009). Henezys form proiavu moralnoi samosvidomosti pidlitka [The genesis of forms of manifestation of moral self-awareness of a teenager]. *Problems of general and pedagogical psychology*. No. 12 (5). pp. 129–135. [in Ukrainian].

5. Zozuliak-Sluchyk, R.V. (2018). Spetsyficzni pryntsyipy formuvannia profesiinoi etyky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v universytetakh [Specific principles of formation of professional ethics of future social workers in

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ У ВИКЛАДАННІ ІНФОРМАТИКИ

universities]. *Scientific Collection "Current Issues of the Humanities"*. Drohobych, Vol. 18. pp. 71–77. [in Ukrainian].

6. Lapuzina, O.M. (2006). Formuvannya profesiinoi etyky u maibutnikh inzheneriv na osnovi sytuatsiinoho navchannia [Formation of professional ethics in future engineers based on situational learning]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia, 24 p. [in Ukrainian].

7. Moskalenko, A.M. (2014). Teoretychni osnovy profesiinoi etyky upravlintsiv navchalnykh zakladiv [Theoretical foundations of professional ethics of managers of educational institutions]. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Pedagogy, psychology, philosophy*. Vol. 199 (1). pp. 235–243. [in Ukrainian].

8. Pedagogichna maisternist [Pedagogical skill]. (Ed.). I.A. Ziaziun. Vyd. 3-tie, dopov. i pererob. Kyiv, 2008. 376 p. [in Ukrainian].

9. Profesiina etyka vyshchoi osvity [Professional ethics of higher education]. *Tutorial*. A.P. Alekseienco, K.I. Karpenko, L.O. Honcharenko, V.V. Deineka. Kharkiv, 2015. 77 p. [in Ukrainian].

10. Tyron, V. (2019). Osoblyvosti ta potentsiini mozhlyvosti formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnikh yurystiv na osnovi kontekstnoho navchannia [Peculiarities and potential possibilities of forming the professional and ethical culture of future lawyers based on contextual learning]. *Logos. The art of scientific thought*. No. 5. pp. 85–87. [in Ukrainian].

11. Shypko, M.V. (2020). Psykholohichni chynnyky rozvytku etychnoi svidomosti studentskoi molodi [Psychological factors of development of ethical consciousness of student youth]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 24 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.06.2024

УДК 371.3:004.738:004.7:373.3

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.305814>

Ольга Гарбич-Мошора, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Андрій Ольшанецький, магістр
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Владислав Мошора, студент
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ: ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ У ВИКЛАДАННІ ІНФОРМАТИКИ

Стаття висвітлює різноманітні аспекти дистанційного навчання, зокрема використання інтерактивних платформ Google Classroom, Moodle, а також вебсервісів, програм для запису відеороликів, такі як ScreenRecorder, FlashBack, Bandicam, Debut, віртуальних дощок Linoit, Miro, Jamboard, Padlet. Через допомогу конкретних прикладів із завданнями з інформатики, детально розглянуто можливості цих технологій для забезпечення ефективного навчання. Стаття аналізує переваги та недоліки, що виникають при впровадженні дистанційного навчання в умовах Нової української школи.

Ключові слова: дистанційне навчання; віртуальні навчальні середовища; платформи для навчання; віртуальні дошки; створення відеороликів; освітні технології.

Лім. 10.

Olha Garbych-Moshora, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Andriy Olshanetskyi, Master,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Vladyslav Moshora, Student,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

DISTANCE LEARNING IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL: INNOVATIONS AND CHALLENGES IN TEACHING COMPUTER SCIENCE

This article explores contemporary trends in distance learning of computer science within the context of implementing the New Ukrainian School. It covers various aspects of distance education, including the use of interactive platforms such as Google Classroom, Moodle, as well as web services and video recording programs like ScreenRecorder, FlashBack, Bandicam, Debut, virtual boards like Linoit, Miro, Jamboard, Padlet, and other tools. Through specific examples of computer science tasks, the authors thoroughly examine the potential of these technologies for effective teaching. The importance of collaboration between teachers and students in the distance learning process is discussed, along with

recommendations for its effective implementation. The article analyzes the advantages and challenges of implementing distance learning in the conditions of the New Ukrainian School and provides practical advice for overcoming them. The authors also discuss tools that can be useful for creating engaging and innovative computer science lessons that meet modern educational requirements.

The article concludes that distance learning of computer science in the New Ukrainian School is a promising tool for improving the quality of education. The adoption of innovative technologies and platforms allows for the creation of engaging and interactive lessons, fostering active student participation in the learning process. However, challenges such as unstable internet access and the need to adapt to new technologies are also noted. Nevertheless, despite these difficulties, distance learning proves to be an effective tool for providing access to quality education even in unpredictable conditions such as war or quarantine. The article is valuable for anyone interested in the development of effective distance learning in computer science and the implementation of innovative approaches in the educational process.

Keywords: distance learning; virtual learning environments; learning platforms; virtual boards; video creation; educational technologies.

Постановка проблеми. У березні 2020 р. внаслідок пандемії українські освітні заклади перейшли на дистанційну форму навчання. Зараз, з огляду на запровадження в Україні воєнного стану, ситуація щодо навчання вимагає термінових заходів. Міністерство освіти і науки надає закладам освіти автономію для організації дистанційного навчання, а також можливість самостійного вибору цифрових інструментів та технологій, щоб забезпечити безпеку і продовження освітнього процесу в умовах війни.

Нові реалії відображають суттєві зміни в навчальному процесі, що викликали стрес як у педагогів, так і в учнів та їхніх батьків. Дистанційний формат навчання на тривалий час замінив традиційні офлайн-заняття, і тепер стало звичкою залишатися вдома і виконувати навчальні завдання за комп'ютером або ноутбуком [5]. Змішана форма, що поєднує заняття в школі та дистанційне навчання з дому, стала невід'ємною частиною освітнього процесу [10].

Проте варто врахувати, що дистанційне навчання несе за собою ризики щодо погіршення якості освіти та успішності учнів, а також може поглибити вже наявні освітні нерівності [8]. Крім того, ця форма навчання може призвести до збільшення навантаження на учнів та вчителів і погіршення психоемоційного стану всіх учасників освітнього процесу. Адже під час викладання природничих дисциплін, інформатики та математики виникають проблеми, пов'язані з проведенням лабораторних робіт, використанням ліцензійного програмного забезпечення та швидким обміном інформацією, такою як формули, графіки, моделі.

На сьогоднішній час більша відповідальність за успішне навчання лежить на плечах батьків. Вони змушені контролювати присутність своєї дитини на онлайн-заняттях, організувати робоче місце для навчання, забезпечувати умови для дистанційного навчання, включаючи наявність доступу до Інтернету та необхідних технологічних засобів. У дистанційному навчанні ключовим фактором для учнів стає доступність гаджетів, адже для багатьох дітей основним засобом навчання залишається телефон,

що може негативно впливати на якість освіти. Крім того, серед дітей з обмеженими можливостями, ВПО та дітей з родин з низьким рівнем добробуту частка володіння гаджетами є значно нижчою.

У зв'язку із сучасною війною в Україні освітяни стикаються з низкою стратегічних та тактичних питань [6]. Вони шукають відповіді на те, як персоналізувати навчання для кожного учня, як ефективніше використовувати цифрові інструменти, як забезпечити фізичне та психологічне здоров'я учнів. На жаль, на сьогоднішній день багато з цих питань залишаються без належних відповідей, що ставить перед освітянами складні завдання в організації навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість наукових праць та публікацій провідних науковців і вчителів-практиків, таких як Ю. Богачков, В. Биков, Л. Гаврілова, С. Гарна, Т. Дерба, І. Іванюк, В. Кухаренко, О. Майборода, Н. Морзе, П. Ухань, Е. Fagbamiye, В. Kahn, F. King, G. Kiryakova, R. Richmond, M. Young та інших, розглядають різноманітні аспекти організації дистанційного навчання в закладах освіти.

Зважаючи на інтерес до дослідження дистанційної освіти серед українських науковців, можна виділити кілька напрямів студій та її роль у сучасному освітньому процесі [1], [2], [7]: О. Заблоцький – обсервує методи та засоби дистанційної освіти в Україні; О. Лугова – спеціалістка з педагогіки та використання технологій у навчанні, авторка публікацій про роль дистанційної освіти у сучасному освітньому процесі; С. Калініна, експерт із впровадження інноваційних методик у навчанні, зокрема у сфері дистанційної освіти, активно вивчає ефективність використання онлайн-платформ та інших засобів дистанційного навчання; О. Шталь зосереджує увагу на аспектах адаптації учнів до навчання в онлайн-середовищі; А. Малиновський аналізує можливості розвитку відкритої освіти в Україні через дистанційні технології; В. Кухаренко студіює технології дистанційного навчання та їх вплив на освітній процес; О. Майборода, наукова співробітниця, що спеціалізується на аналізі ефективності використання інформаційно-комунікацій-

них технологій у дистанційній освіті; Н. Морзе зосереджується на вивченні методів поліпшення якості дистанційного навчання та його впливу на розвиток учнів; І. Іванюк з'ясовує роль дистанційної освіти в контексті модернізації освітнього процесу в Україні. Ці вчені вносять важливий внесок у розвиток дистанційної освіти в Україні та вивчення її впливу на сучасний освітній процес.

Проте аналіз наукових публікацій свідчить, що більшість досліджень зосереджені на загальній організації дистанційного навчання в освітніх закладах або на підготовці майбутніх фахівців у сфері дистанційних технологій [10]. Однак є важлива потреба у проведенні огляду особливостей дистанційного викладання конкретних шкільних предметів.

Нова українська школа відкриває широкі можливості для розвитку дистанційного навчання в Україні [10]. Одним з основних принципів є активна взаємодія учнів із сучасними технологіями. Дистанційне навчання стає важливим елементом реалізації цього принципу, забезпечуючи доступ до новітніх методик і засобів навчання [6].

Метою дослідження є вивчення і аналіз інноваційних підходів та викликів, пов'язаних із викладанням інформатики в умовах дистанційної освіти в Новій українській школі. Основне завдання – дослідити сучасні методики, програмні засоби та технології, використовувані для організації дистанційного навчання інформатики, а також ідентифікувати виклики, з якими стикаються вчителі та учні у процесі такого навчання.

Виклад основного матеріалу. Особливість дистанційного викладання шкільних предметів у Новій українській школі полягає у необхідності адаптації традиційних методів навчання до цифрового середовища та забезпеченні інтерактивного та інноваційного навчання з використанням сучасних технологій [9].

У Новій українській школі, яка прагне стати центром розвитку критичного мислення, творчості та інновацій, дистанційне викладання предметів відкриває безліч можливостей для учителів і учнів. Це вимагає від вчителів нових навичок у використанні цифрових платформ, інтерактивних інструментів та онлайн-ресурсів для забезпечення ефективного навчання. Також важливо налагодити ефективну комунікацію між учителем та учнями, що може включати використання онлайн-конференцій, чатів та форумів для обговорення матеріалу та вирішення питань [9].

Загалом, дистанційне викладання відкриває нові можливості для створення гнучкого й інноваційного навчального середовища, але вимагає від учителів та учнів адаптації до нових умов і активної співпраці для досягнення найкращих результатів. Враховуючи військовий стан в Україні дистанційне

навчання в умовах Нової української школи є критично важливим і необхідним. Конфліктні ситуації можуть значно ускладнити забезпечення якісної освіти, а дистанційне навчання стає ключовим інструментом для забезпечення безпеки та надання доступу до освіти учням у зоні конфлікту.

Виходячи з цього, школи в умовах війни повинні активно впроваджувати стратегії дистанційного навчання, забезпечуючи учням доступ до необхідних навчальних ресурсів та технологій. Організація дистанційного навчання вимагає від учителів й адміністрації шкіл великої відповідальності, координації та гнучкості. Важливо підтримувати зв'язок з учнями та їхніми сім'ями, надавати необхідну інформацію і допомогу, а також забезпечувати безпеку та конфіденційність під час проведення онлайн-уроків і взаємодії з дистанційними платформами [6].

Особливість дистанційного викладання предмету “Інформатика” полягає в необхідності використання специфічних цифрових інструментів та програмного забезпечення для практичних занять і лабораторних робіт [2], [3]. Дистанційне викладання цього предмету також вимагає розробки ефективних методик для навчання практичних навичок програмування, роботи з базами даних, веб-дизайну та інших аспектів інформатики через віддалену форму спілкування.

Огляд особливостей дистанційного викладання предмету “Інформатика” допоможе визначити найбільш ефективні підходи та інструменти для забезпечення якісного навчання учнів у цій області знань.

Подальший аналіз особливостей дистанційного викладання предмету “Інформатика” може включати низку ключових аспектів: *Методи навчання*: розробка ефективних методик для дистанційного викладання інформатики, які враховують специфіку предмету та потреби учнів. *Технічна інфраструктура*: забезпечення доступу до необхідних цифрових ресурсів та програмного забезпечення для викладання інформатики. Це включає в себе не лише комп'ютери та доступ до Інтернету, але й спеціалізовані програмні засоби для віддаленого програмування, моделювання, інших практичних завдань. *Оцінювання та зворотний зв'язок*: розробка системи оцінювання, яка враховує особливості дистанційного навчання. Важливо створити механізми для отримання зворотного зв'язку від учнів щодо якості й ефективності навчального процесу. *Підтримка вчителів*: забезпечення вчителів інформаційними ресурсами, навчальними матеріалами та методичною підтримкою для успішного проведення дистанційних занять з інформатики. *Розвиток навичок саморегуляції*: врахування особливостей самостійної роботи учнів у дистанційному режимі. Дослідження цих аспектів допоможе під-

вищити ефективність дистанційного викладання предмету інформатики в сучасній українській школі і забезпечити якісну та доступну освіту учням у будь-який час та в будь-якому місці.

У контексті воєнного стану та дистанційного навчання, онлайн-ресурси стають критично важливими для забезпечення неперервного освітнього процесу. Деякі з них, які можуть бути корисними для викладання інформатики в Новій українській школі під час війни, включають:

Освітні платформи. Використання платформ для онлайн-навчання інформатики у Новій українській школі, таких як **Moodle, Schoology, Google Workspace, Google Classroom, Microsoft Teams, Office 365**, віртуальні дошки **Linoit, Miro, Jamboard, Padlet** тощо, відкриває безліч можливостей для вчителів та учнів.

Відзначимо кілька переваг такого підходу. **Створення інтерактивних уроків:** вчителі можуть створювати цікаві та взаємопов'язані уроки, використовуючи різноманітні мультимедійні матеріали. **Інтеграція технологій:** зростання використання технологій в навчальному процесі, таких як онлайн-платформи, відеоконференції, цифрові інструменти та вебдодатки, для підтримки дистанційного викладання інформатики. **Надання завдань для самостійної роботи:** платформи дозволяють їм працювати у власному темпі та в умовах, зручних для них. **Оцінювання та зворотний зв'язок:** вчителі можуть налагоджувати конструктивний зворотний зв'язок учням щодо їхніх досягнень, оцінювати завдання та надавати рекомендації для подальшого вдосконалення. **Інтерактивність та індивідуалізація:** застосування інтерактивних методик навчання, ігрових технологій та персоналізованих підходів для створення цікавих та ефективних уроків інформатики. **Моніторинг успішності учнів:** платформи дозволяють вчителям відстежувати успішність учнів, переглядати їхні результати та вчасно реагувати на можливі проблеми чи труднощі. **Співпраця та обмін матеріалами:** учні можуть легко спілкуватися з вчителями та однокласниками, ділитися матеріалами, обговорювати питання. **Професійний розвиток вчителів:** підтримка вчителів у вивченні та впровадженні новітніх технологій та методик дистанційного викладання інформатики через навчальні курси, семінари та майстер-класи.

Moodle – це популярна відкрита система керування навчанням, яка призначена для створення та управління онлайн-курсами та навчальними матеріалами. Вчителі можуть легко створювати курси, додавати матеріали, завдання, тести та інші навчальні ресурси [1], [2]. Крім того, мають можливість відстежувати прогрес учнів, переглядати звіти про виконані завдання та тести, а також аналізувати результати. Також ця платформа має мобільні додатки для iOS та Android, що дозволяють учням та

вчителям долучатися до курсів і матеріалів зі смартфонів та планшетів.

Google Classroom – це платформа для навчання, розроблена **Google**, яка дозволяє вчителям створювати віртуальні класи, додавати учнів та надавати їм доступ до навчального матеріалу. За допомогою **Google Classroom** вчителі можуть розміщувати завдання, матеріали, тести, інші навчальні ресурси, а також створювати віртуальні обговорення і спільні проекти. Учні можуть здавати завдання та спілкуватися з вчителями й однокласникам безпосередньо в межах платформи. **Google Classroom** інтегрована з іншими сервісами **Google**, такими як **Google Drive, Google Docs, Google Sheets** тощо, що дозволяє легко організувати та зберігати навчальні матеріали. Ця платформа є зручною й ефективною для дистанційного навчання, сприяючи зручному спілкуванню та співпраці між вчителями і учнями.

Основні функції **Google Classroom** – **Створення віртуальних класів:** вчителі можуть легко створювати окремі класи для кожного предмету або групи учнів. **Розміщення матеріалів:** вчителі можуть додавати до класу різноманітні матеріали, такі як текстові документи, презентації, посилання на вебресурси, аудіо- та відеофайли. **Створення та оцінювання завдань:** вчителі можуть створювати завдання для учнів, додавати до них інструкції та встановлювати строки здачі. **Взаємодія та обговорення:** учні можуть спілкуватися між собою та з вчителями через вбудовані форуми для обговорення питань та проектів.

Доцільним є навести приклади завдань з інформатики, які можна створити за допомогою **Google Classroom**:

– **Створення проєкту в Google Docs:** завдання може полягати в тому, щоб учні створили спільний проєкт. Наприклад, вони можуть працювати над проєктом з історії комп'ютерів, програмування або створення вебсайту.

– **Виконання завдань з програмування:** вчителі можуть надіслати учням завдання на розв'язування задач з програмування в мовах, таких як **Python, JavaScript** або **Scratch**.

– **Створення презентацій в Google Slides:** учні можуть створити презентації на тему, пов'язану з інформатикою, і поділитися ними зі своїми однокласниками. Наприклад, вони можуть підготувати презентацію про важливість кібербезпеки або історію розвитку комп'ютерів.

– **Виконання вправ з обробки даних в Google Sheets:** вчителі можуть створити завдання, в яких учні повинні виконати аналіз даних за допомогою **Google Sheets**.

– **Взаємодія з віртуальними машинами:** вчителі можуть надати учням доступ до віртуальних машин через **Google Classroom** для виконання практичних

завдань із встановлення та налаштування операційних систем або роботи зі спеціалізованим програмним забезпеченням.

Ці приклади допоможуть створити різноманітні та захопливі завдання з інформатики, які стимулюють учнів до активної участі й розвитку навичок.

Віртуальні дошки – це онлайн-інструменти, які дають змогу користувачам спільно працювати над ідеями, візуалізувати концепції та спільно обговорювати матеріал, а також створювати цифрові “дошки”, на яких можна розміщувати тексти, зображення, відео, посилання тощо і взаємодіяти з цими елементами.

У викладанні інформатики в Новій українській школі під час дистанційного навчання віртуальні дошки можуть бути корисним інструментом для спільної роботи над проектами, колективної відповіді на завдання, обговорення питань та розв’язання проблем. Вони дозволяють учням спілкуватися та співпрацювати, незважаючи на відстань, а також візуалізувати складні концепції та взаємодіяти з ними. Віртуальні дошки також можуть бути використані для створення мозкових штурмів, колективної розробки проектів та спільного виконання завдань.

Існує кілька платформ для створення віртуальних дошок, які можна використовувати в навчальних цілях. Деякі з найпопулярніших – **Linoit**: це онлайн-інструмент для створення колективних дошок, на яких користувачі можуть розміщувати тексти, зображення, відео та інші медіафайли. Він дає змогу учням та вчителям обмінюватися ідеями, та співпрацювати над проектами; **Padlet**: ця платформа надає можливість створювати віртуальні дошки з різноманітними елементами, такими як текст, зображення, відео, веб-посилання тощо. Вона дозволяє створювати спільні дошки для спільної роботи над проектами або обміну ідеями; **Miro**: ця платформа спрямована на спільну роботу та візуалізацію ідей. Вона надає широкий спектр інструментів для створення віртуальних дошок, на яких можна малювати, розміщувати тексти, зображення, діаграми та інші об’єкти; **Jamboard**: це інструмент від Google, призначений для спільної роботи над віртуальними дошками. Він має простий інтерфейс і дає змогу користувачам створювати дошки, розміщувати на них різні об’єкти, спільно редагувати їх.

Ці платформи надають можливість вчителям та учням спільно працювати над завданнями, ділитися ідеями та взаємодіяти в онлайн-середовищі, що робить їх корисними інструментами для дистанційного навчання в інформатиці

Відеоуроки та онлайн-курси: онлайн відеоуроки та курси з інформатики, розміщені на платформах **YouTube, Coursera, Khan Academy** та інших, можуть слугувати додатковим джерелом

знань для учнів і вчителів. Виділимо кілька переваг такого підходу:

– *Гнучкість і доступність*: відеоуроки можна переглядати у зручний для учня час і темп. Це особливо корисно для самостійного навчання поза класом або для поглиблення знань з конкретних тем.

– *Різнноманітність матеріалів*: на платформах, таких як **YouTube, Coursera, Khan Academy**, існує велика кількість відеоуроків на різні теми з інформатики, починаючи від базових концепцій до складніших тем.

– *Якість викладання*: багато відеоуроків створені відомими викладачами та експертами у галузі інформатики, що забезпечує високу якість матеріалу і доступне викладання.

– *Можливості повторення і перегляду*: учні можуть переглядати відеоуроки кілька разів, якщо потрібно, щоб краще зрозуміти матеріал або повторити важливі концепції.

– *Спільнота та підтримка*: на платформах зазвичай існують можливості для обговорень, коментування та питань, що дає змогу учням обмінюватися думками, досвідом та підтримувати один одного.

Отже, використання онлайн-відеоуроків та курсів з інформатики може значно розширити навчальні можливості учнів та доповнити навчальний процес в школі.

Електронні підручники та навчальні матеріали: розроблення і використання електронних підручників, навчальних матеріалів та інтерактивних вправ дозволяє учителям створювати цікаві й змістовні уроки, доступні для використання учням у будь-який час. Використання електронних підручників, навчальних матеріалів та інтерактивних вправ в інформатиці має безліч переваг:

– *Доступність та зручність*: можна легко зберігати на комп’ютері або іншому пристрої, що робить їх доступними для використання у будь-який зручний час та місці.

– *Інтерактивність*: можуть містити інтерактивні вправи, відео, анімації та інші мультимедійні елементи, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу.

– *Адаптованість*: вчителі можуть адаптувати електронні матеріали до потреб конкретного класу чи учня, додавати або вилучати розділи, виконувати зміни залежно від педагогічних завдань та потреб учнів.

– *Можливості оцінювання*: електронні підручники можуть містити інтерактивні тести та завдання для перевірки знань учнів, а також забезпечувати миттєвий зворотний зв’язок щодо правильності виконання завдань.

– *Ефективне використання технологій*: використання електронних підручників та навчальних

матеріалів сприяє розвитку комп'ютерної грамотності учнів та їхньому вмінню працювати із сучасними технологіями.

Отже, електронні підручники та навчальні матеріали створюють унікальні можливості для удосконалення процесу вивчення інформатики та забезпечують більш ефективну й цікаву освіту для учнів.

Вебінари та відкриті уроки: організація вебінарів та відкритих уроків з інформатики, відомих фахівців та педагогів можуть значно збагатити навчальний процес. Виділимо кілька переваг такого підходу:

– *Підвищення кваліфікації вчителів:* вебінари надають учителям можливість отримати доступ до оновлених методик викладання, новітніх технологій та кращих практик. Це допомагає їм підвищити свою кваліфікацію та ефективність у роботі.

– *Розширення знань учнів:* відкриті уроки та вебінари можуть бути корисними для учнів як додаткове джерело інформації. Вони мають можливість дізнатися про нові методики, ідеї та професійний досвід від визначних фахівців у галузі інформатики.

– *Створення спільноти:* вебінари та відкриті уроки можуть об'єднати вчителів та учнів з різних регіонів чи навіть країн. Це створює можливість обміну досвідом, співпраці та взаємного навчання.

– *Доступність:* онлайн-формат таких заходів робить їх дуже доступними, оскільки вони можуть бути переглянуті або відвідані з будь-якого місця, де є доступ до Інтернету.

– *Актуальність інформації:* фахівці та педагоги, які проводять вебінари та відкриті уроки, часто працюють у сфері інформатики і завжди діляться актуальною й перевіреною інформацією.

Отже, вебінари та відкриті уроки є важливими інструментами для професійного розвитку вчителів та розширення знань учнів в галузі інформатики.

Доцільно навести приклади завдань з інформатики, які можуть бути використані під час вебінарів або відкритих уроків. *Веброзробка:* під час вебінару вчитель може показати учням, як створити просту вебсторінку за допомогою HTML та CSS. Завдання може полягати в тому, щоб учні створили власну вебсторінку з деякими базовими елементами. *Програмування на Python:* вчителі можуть організувати вебінар зі вступним уроком з програмування на Python. Учням може бути запропоновано розв'язати певні завдання, такі як написання програми для визначення простих чисел у заданому діапазоні. *Комп'ютерна безпека:* під час вебінару з комп'ютерної безпеки вчителі можуть розповісти учням про основні загрози в Інтернеті та способи їх уникнення. Завдання може включати аналіз сценаріїв та визначення найбільш безпечного варіанту дій. *Обробка даних в Excel:* учні можуть взяти

участь у відкритому уроці з обробки даних в Excel. Завдання може полягати в аналізі набору даних, створенні діаграми або таблиці звітності на основі наданих даних. *Створення презентації за допомогою PowerPoint або Google Slides:* вчителі можуть підготувати відкритий урок з розробки презентацій. Завдання може включати створення презентації на певну тему та її презентацію перед іншими учасниками вебінару.

Проблеми та перспективи дистанційного навчання інформатики в сучасній українській школі відображають суперечності і виклики, з якими стикаються учні, вчителі та система освіти загалом.

Проблеми. Технічні обмеження: не всі учні та вчителі мають доступ до необхідних технічних засобів й Інтернету для успішного дистанційного навчання. *Недостатня підготовка вчителів:* багато вчителів не мають достатньої підготовки для проведення ефективного дистанційного навчання, це обмежує якість освіти. *Відсутність мотивації:* дистанційне навчання може зменшити мотивацію учнів через відсутність прямого контакту з вчителем та однокласниками. *Недостатня інтерактивність:* деякі платформи дистанційного навчання можуть бути менш інтерактивними порівняно з традиційними уроками в класі, що може призвести до меншого залучення учнів та зменшення їхнього інтересу до навчання.

Перспективи. Розвиток технологій: з розвитком технологій дистанційне навчання стає більш доступним й ефективним. *Широкі можливості:* дистанційне навчання відкриває широкі можливості для доступу до освіти для учнів, навіть тих, які живуть у віддалених регіонах або мають обмеження у фізичній мобільності. *Гнучкість індивідуалізації:* дистанційне навчання дозволяє учням навчатися у власному темпі та обирати предмети або курси за індивідуальними потребами та інтересами. *Міжнародний обмін досвідом:* Інтернет забезпечує можливість спілкування та співпраці між учнями і вчителями з різних країн, що може збагатити навчальний процес, а також розширити культурний досвід.

Аналізуючи ресурси, які можуть бути корисними для викладання, можна зробити висновок, що у Новій українській школі вчителі мають значні можливості для створення онлайн-курсів з інформатики для будь-якого класу.

Для запису відеороликів з поясненням матеріалу корисно використовувати програми захоплення екрану, такі як: **ScreenRecorder** – ця програма дозволяє записувати відео з вашого екрана комп'ютера разом зі звуком. Вона має простий та зрозумілий інтерфейс, що уможливило швидко налаштувати параметри запису і почати зйомку. **FlashBack** – цей інструмент також пропонує широкий спектр можливостей для запису відео з екрана комп'ютера. Він

має зручний інтерфейс та низку додаткових функцій, таких як редагування відео після запису. **Bandicam** є добре відомим інструментом для захоплення відео з екрана комп'ютера та ігрових процесів. Він має високу якість запису та дозволяє налаштувати різні параметри, щоб отримати оптимальний результат. **Debut** – дозволяє легко захоплювати відео з екрана комп'ютера та додавати звуковий коментар під час запису. Вона має інтуїтивний інтерфейс і підтримує різні формати відео для зручності подальшої обробки.

Ці програми зазвичай мають різні функції, такі як можливість запису відео високої якості, захоплення звуку з мікрофону або системи, додавання коментарів у реальному часі, редагування відео та інше. Вони дають змогу створювати професійні відеоматеріали без значних зусиль. Використання будь-якої з цих програм допоможе створити відеоролики з поясненням матеріалу з інформатики, які будуть якісним та професійним додатком до вашого навчального процесу.

Дозволивши учням записувати відео, вчителі, згідно з концепцією Нової української школи, стимулюють їхню активну участь у навчальному процесі та розвивають їхні творчі навички. Наприклад: учні можуть створювати відеоінструкції для однокласників; демонструвати свої проекти та роботи; ділитися своїм досвідом і знаннями; створювати відеопроєкти для конкурсів або заходів; створювати відеоурок з програмування; відеоінструкцію з програмного забезпечення; презентувати проєкт або демонструвати програму.

Щодо запису аудіоінструкцій [8], то можна скористатися простими інтернет-ресурсами. **Sodaphonic** – інтернет-сервіс дозволяє швидко та легко записувати аудіофайли без необхідності встановлення будь-якого програмного забезпечення. **Vocaroo** – безкоштовний інтернет-сервіс також надає можливість записувати аудіофайли без реєстрації або встановлення програм. Обидва ці інтернет-ресурси є зручними й ефективними інструментами для запису аудіо-інструкцій, не вимагають встановлення додаткового програмного забезпечення.

Крім того, інтерактивні навчальні платформи, такі як **Kahoot!** та **LearningApps**, дозволяють створювати цікаві та змістовні завдання для перевірки знань учнів. Платформа **Kahoot!** може бути особливо корисною в контексті Нової української школи, оскільки дає змогу адаптувати завдання до специфіки цього навчального середовища. Користуючись **Kahoot!** [7], вчителі можуть створювати інтерактивні тести, групові завдання та ігрові вікторини, які зацікавлять учнів і сприятимуть їхньому активному залученню до навчального процесу.

LearningApps – це відмінний ресурс, який допомагає створювати інтерактивні вправи та завдання для навчання на різних предметах і рівнях

освіти. Завдяки **LearningApps**, ви можете створювати різноманітні типи завдань, такі як вікторини, пазли, сполучення, кросворди та багато інших. Це допомагає персоналізувати навчання, враховуючи потреби й індивідуальні особливості кожного учня. Крім того, **LearningApps** надає можливість ділитися створеними матеріалами з колегами та використовувати вже наявні завдання, що сприяє обміну досвідом та налагодженню співпраці в навчальному середовищі.

Використання таких сервісів, як **Mentimeter**, **Flipgrid** та **Tricider**, може значно полегшити миттєвий збір думок і ідей в аудиторії або в онлайн-середовищі. **Mentimeter**: інтерактивний інструмент для створення презентацій та збору відгуків в реальному часі. Вчителі можуть створювати опитування, графіки, діаграми та інші інтерактивні елементи, які учні можуть заповнювати за допомогою смартфонів або комп'ютерів. Результати відображаються миттєво на екрані, що дозволяє вчителю швидко аналізувати відповіді та взаємодіяти з класом. **Flipgrid**: платформа для створення коротких відео-відгуків та обміну відеовідповідями. Вчителі можуть створювати завдання, на які учні відповідають у відеоформаті, дозволяючи кожному учаснику виразити свою думку у відповідальному форматі. Це допомагає створити стимулююче та візуально захопливе навчальне середовище. **Tricider**: інструмент для колективного створення списків ідей та голосування за найкращі з них. Вчителі можуть створювати дискусійні теми, до яких учні можуть додавати свої пропозиції. Потім учасники голосують за ті ідеї, які вважають найбільш корисними або цікавими. Це сприяє спільній роботі та обміну ідеями в класі.

Використання інтерактивних навчальних платформ на уроках інформатики в Новій українській школі може бути дуже корисним і продуктивним, допомагаючи зробити навчання більш цікавим, ефективним та доступним для учнів.

Доцільно навести приклади завдань з інформатики, які можна створити за допомогою інтерактивних навчальних платформ. *Вікторина "Основи програмування"*: учні відповідають на питання щодо основних понять програмування, таких як змінні, умовні оператори, цикли. *Інтерактивна вправа Вибір правильного виразу*: учні вибирають правильний вираз або операцію для розв'язання математичної, логічної задачі. *Тест "Мультимедійні технології"*: учні визначають характеристики різних мультимедійних форматів, таких як зображення, відео та аудіо. *Ігрове завдання або пазли з теми "Створення презентацій"*: учні розв'язують завдання, пов'язані з використанням програм для створення презентацій, включаючи додавання тексту, зображень та анімації. *Тест "Кібербезпека"*: учні перевіряють свої знання щодо основних

принципів кібербезпеки та правил безпечної поведінки в Інтернеті. *Групова дискусія “Етика в Інтернеті”*: учні обговорюють різні ситуації, пов’язані з етичними аспектами використання Інтернету, такі як онлайн-булінг, захист приватності. *Тест “Основи веб-дизайну”*: учні визначають різні елементи веб-сторінки та їх функції, такі як заголовок, текстові блоки, зображення, посилання тощо.

Ці завдання можуть бути створені з урахуванням вікових особливостей та рівня підготовки учнів, а також вимог програми до засвоєння навчального матеріалу.

Висновки. У новій українській школі, де дистанційне навчання стає все більш розповсюдженим, велике значення надається вдосконаленню предмету інформатики, який є більш цікавим та захопливим для учнів. Це досягається завдяки використанню різноманітних інтерактивних методів навчання, таких як ігри, відеоуроки та вебсайти, а також завдань та проєктів, спрямованих на практичне використання матеріалу і спільну роботу. Індивідуалізація навчання, стимулюючі виклики та можливість вибору завдань допомагають кожному учневі знайти своє зацікавлення та розвинути свої навички. Використання онлайн-ресурсів, електронних підручників та відкритих уроків сприяє доступності та якості навчання, підвищуючи рівень мотивації і успішності учнів.

У ході наукового дослідження автори ретельно проаналізували сучасні тенденції в області дистанційної освіти та їх вплив на викладання інформатики в Новій українській школі. Їх дослідження розкриває широкий спектр можливостей, які пропонують сучасні платформи, такі як MOODLE, Google Classroom, віртуальні дошки Linoit, Miro, Jamboard, Padlet, для підвищення якості освіти та забезпечення ефективного навчання.

Висновки авторів підкреслюють значення інноваційних технологій у сучасній освіті та їх потенціал у розв’язанні проблем, пов’язаних з дистанційним навчанням. Особлива увага приділяється питанню співпраці між вчителями та учнями, використанню інтерактивних методів навчання і забезпеченню доступу до якісної освіти навіть у непередбачуваних умовах, таких як війна чи карантин.

Загалом, дистанційне навчання інформатики в Новій українській школі може стати ефективним і цікавим інструментом для підвищення якості освіти, розвитку ключових навичок учнів у сучасному світі.

Наукова новизна висновків полягає у їхній здатності ідентифікувати ключові проблеми та пропонувати конкретні рішення на основі сучасних технологій і методів. Ці висновки можуть послужити основою для подальших досліджень у сфері дис-

танційної освіти та вдосконалення методів викладання інформатики.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні області вивчення дистанційного навчання з інформатики в Новій українській школі. Деякі напрями для подальших досліджень можуть включати: *Оцінка ефективності різних методик навчання*: порівняльний аналіз різних підходів до дистанційного викладання інформатики може виявити, які методи є найбільш ефективними для стимулювання навчання та розвитку навичок учнів. *Вивчення впливу дистанційного навчання на успішність учнів*: дослідження можуть спрямовуватися на те, як дистанційне навчання впливає на академічну успішність учнів порівняно з традиційним. *Розвиток нових технологій для дистанційного навчання*: наукові студії можуть фокусуватися на розробці та впровадженні нових інструментів та платформ для поліпшення дистанційного навчання з інформатики. *Аналіз впливу соціально-економічних факторів*: важливо вивчити, як соціально-економічні чинники, такі як доступ до технологій та соціальні умови, впливають на ефективність дистанційного навчання. *Дослідження впливу війни та карантину*: у зв’язку із сучасними подіями, важливо вивчити, як війна та карантин впливають на організацію та результативність дистанційного навчання з інформатики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Paleczek L., Pözl-Stefanec E. & Otrek-Cass K. Special Issue: Rethinking educational practices and responsibilities in the light of digitalisation, *International Journal of Educational Research*. 2023. Vol. 119. p. 102075. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102075>
2. Барна О.В. Технологія змішаного навчання в курсі методики навчання інформатики. Збірник наукових праць у рамках міжнародного проєкту IRNet. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2016. № 2. С. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2016.2.8492>
3. Биков В.Ю., Овчарук О.В., Іванюк І.В., Пінчук О.П., Гальперіна В.О. Сучасний стан використання цифрових засобів для організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти: результати опитування 2022, *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Вип. 90, № 4. С. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.5036>
4. Васильченко Л.В., Шацьк Н.В. Досвід реалізації дистанційного навчання в умовах пандемії. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2021. № 10. С. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.105>
5. Кремень В.Г. та ін. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. *Педагогічна думка*, 2016. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
6. Мельник А.І. Проблеми використання елементів дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Вісник КНУВ. Серія Педагогіка та психологія*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.37.2022.272900>

7. Посібник для шкіл про організацію дистанційного навчання отримав схвалення МОН для використання в школах. URL: <https://nus.org.ua/news/posibnyk-dlya-shkil-pro-organizatsiyu-dystantsijnogo-navchannya-otrymav-gryf-mon/> (дата звернення: 15.05.2024)

8. Сокол І.М., Стадніченко К.В. Дистанційне викладання інформатики: особливості, проблеми, цифрові інструменти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2021. № 10. С. 191–202. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1016>

9. Чубінська Н., Стечків О., Пастернак В. Готовність учителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах сучасної школи. *Молодь і ринок*. 2023. № 10 (218). С. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287682>

10. Тютюнник О., Крупський Я. Дистанційне навчання математики в сучасних умовах пандемії із використанням навчального середовища JETIQ. *Молодь і ринок*. 2021. № 5 (191). С. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.239317>

REFERENCES

1. Paleczek, L., Pözl-Stefanec, E. & Otrek-Cass, K. (2023). Special Issue: Rethinking educational practices and responsibilities in the light of digitalisation, *International Journal of Educational Research*, Vol. 119, p. 102075. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2022.102075> [in English].

2. Barna, O.V. (2016). Tekhnolohiia zmishanoho navchannia v kursy metodyky navchannia informatyky [Blended learning technology in the course of teaching methods of informatics]. Collection of Scientific Papers within the Framework of the International IRNet Project. *Open Educational E-Environment of a Modern University*. No. 2, pp. 84–90. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2016.2.8492> [in Ukrainian].

3. Bykov, V.Yu., Ovcharuk, O.V., Ivanyuk, I.V. Pinchuk, O.P. & Galperina, V.O. (2022). Suchasnyi stan vykorystannia tsyfrovyykh zasobiv dlia orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v zakladakh zahalnoi serednoi osvity: rezultaty opytuvannia 2022 [Current state of using digital tools for organizing distance learning in general secondary education institutions: survey results 2022]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 90, No. 4, pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.33407/itl.v90i4.5036>. [in Ukrainian].

4. Vasilychenko, L.V. & Shatska, N.V. (2021). Dosvid realizatsii dystantsiinoho navchannia v umovakh pandemii.

Vidkryte osvittne e-seredovyshe suchasnoho universytetu [Experience of Implementing Distance Learning During the Pandemic]. *Open Educational E-Environment of a Modern University*. Issue 10, pp. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.105> [in Ukrainian].

5. Kremen, V.H. et al. (2016). Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National Report on the State and Prospects of Education in Ukraine]. Kyiv, DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> [in Ukrainian].

6. Melnyk, A.I. (2022). Problemy vykorystannia elementiv dystantsiinoho navchannia v umovakh voiennoho stanu [Problems of using elements of distance learning in the conditions of martial law]. *Bulletin of KNLU. Series Pedagogy and Psychology*. No. 37. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.37.2022.272900> [in Ukrainian].

7. Posibnyk dlia shkil pro orhanizatsiiu dystantsiinoho navchannia otrymav skhvalennia MON dlia vykorystannia v shkolakh [The manual for schools on the organization of distance learning has been approved by the Ministry of Education and Culture for use in schools]. Available: <https://nus.org.ua/news/posibnyk-dlya-shkil-pro-organizatsiyu-dystantsijnogo-navchannya-otrymav-gryf-mon> (Accessed 15 March 2024) [in Ukrainian].

8. Sokol, I.M. & Stadnichenko, K.V. (2021). Dystantsiine vykladannia informatyky: osoblyvosti, problemy, tsyfrovi instrumenty [Distance Teaching of Informatics: Features, Problems, Digital Tools]. *Open Educational E-Environment of a Modern University*. Issue No. 10, pp. 191–202. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1016> [in Ukrainian].

9. Chubinska, N., Stechkevych, O. & Pasternak, V. (2023). Hotovnist uchytelia do vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v umovakh suchasnoi shkoly [Teacher readiness to use information and communication technologies in the conditions of modern school]. *Youth & market*. No. 10 (218), pp. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287682> [in Ukrainian].

10. Tyutyunnyk, O. & Krupskiy, Ya. (2021). Dystantsiine navchannia matematyky v suchasnykh umovakh pandemii iz vykorystanniam navchalnoho seredovyscha JETIQ [Distance learning for teaching mathematics in modern conditions of a pandemic with the use of the jetiq learning environment]. *Youth & market*. No. 5 (191), pp. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.239317> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.06.2024

“Досліджуй все, нехай для тебе на першому місці буде розум, дозволь йому керувати собою”.

Підзагор
давньогрецький філософ

“Допомагайте тим, хто хоче працювати, але поці не може вибрати собі заняття по душі”.

Марія Монтессорі
італійський педагог, лікар, філософ

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
АГРАРНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

УДК 81'373-047.22:378-057.875

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308747>

Олена Юмачікова, кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
АГРАРНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті здійснено спробу з'ясування і дослідження ефективних інноваційних методів навчання для формування та розвитку лексичної компетенції здобувачів аграрної вищої освіти під час вивчення курсу "Українська мова та етнокультурологія". Проаналізовано основні визначення поняття "лексична компетенція", а також описано головні інноваційні методи для розвитку лексичної компетенції, що базуються на застосуванні нових інформаційних технологій, оволодіння якими є важливим складником аграрної вищої освіти.

Ключові слова: вебінар; вебквест; вища аграрна освіта; інноваційний метод; інтерактивна вправа; комунікативна компетентність; лексична компетенція; лексичний запас; українська мова.

Рис. 2. Літ.15.

Olena Yumachikova, Ph.D.(Philology), Senior Lecturer of the
Ukrainian and Foreign Languages Department,
Vinnytsya National Agrarian University

**THE INNOVATIVE METHODS OF DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE
AS ONE OF THE FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL SPEAKING CULTURE OF
STUDENTS OF THE AGRICULTURAL HIGHER EDUCATION**

In the article, an attempt was made to find out and research effective innovative teaching methods for the formation and development of lexical competence of students of agrarian higher education during the study of the course "Ukrainian language and ethnocultural studies". The main definitions of the concept of "lexical competence", its main signs and characteristics were analyzed, as well as innovative methods for the development of lexical competence were described (web quest, webinar, interactive exercises, work with dictionaries), based on the application of new information technologies, the mastery of which is important a component of agricultural higher education. It was emphasized that one of the tasks facing students of agrarian higher education in the process of learning their native language is mastering lexical competence – a necessary means of effective socialization and realization of not only the culture of speech but also the general level of education and culture of the individual, his desire to learning, development and self-improvement. It has been proven that professional lexical competence is one of the integrating qualities of a student of higher agricultural education, which helps him to consciously develop his own individuality, to achieve success in his professional activities. It was emphasized that the formation and development of lexical competence of students of higher agrarian education is carried out during the study of the course "Ukrainian language and ethnocultural studies" under the condition of active application of innovative methods that modernize classes, help to expand knowledge of basic professional, as well as general language concepts; to develop the ability to perceive, understand and analyze verbal information, to distinguish primary and secondary material from it; improve the ability to plan future speech; to realize the idea in the process of professional speech activity, as well as to work on perfection and the culture of speech.

Keywords: communicative competence; higher agricultural education; innovative method; interactive exercise; lexical competence; Ukrainian language; vocabulary; webinar; webquest.

Постановка проблеми. Нині перед закладами вищої освіти постає завдання формування особистості, яка орієнтується у сучасних реаліях мовленнєвої та соціокультурної динаміки, професіонала своєї справи, здатного гідно представити й повноцінно реалізувати себе й свою країну в європейському просторі [2, 41]. Досконале ж володіння рідною мовою є показником професійної мовно-комунікативної компетенції молодого фахівця.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Лексична компетенція, як складова комунікативної компетентності, зокрема її формування та розвиток,

активно досліджується науковцями. Спроби аналізу досліджуваного питання серед нефілологічних закладів вищої освіти було здійснено в працях вітчизняних учених: Г. Ватаманюк [1], В. Вітюк [2], О. Волошиної [3], О. Горошкіної [4], Є. Гороть [6], В. Кисель [2], К. Ковальової [8], Р. Кравця [8], Л. Малімон [6], В. Новосолової [10], С. Смоліної [13], С. Харицької [14], І. Хомяк [15] та інших. Проте питання формування і розвитку лексичної компетенції здобувачів вищої освіти, зокрема й аграрної, не втрачає актуальності й сьогодні, адже потребує більш ґрунтовного аналізу, який базуватиметься на сучасних досягненнях теорії та практики мовної

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ЯК ОДНІСІ З ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
АГРАРНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

освіти, а саме: на з'ясуванні ефективних інноваційних методів для розвитку лексичної компетенції.

Формування мети статті. Взявши до уваги актуальність досліджуваного питання, а також недостатнє його опрацювання у філологічних, педагогічних наукових і методичних джерелах, маємо на меті з'ясувати ефективні інноваційні принципи, методи і прийоми розвитку лексичної компетенції здобувачів вищої аграрної освіти, що використовуються під час вивчення курсу “Українська мова та етнологія”, завдання яких полягає у розширенні знань базових фахових і загальних мовних понять, розвитку вміння сприймати, розуміти й аналізувати вербальну інформацію, а також у вдосконаленні культури мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нинішньому етапі розвитку лінгвометодики завдяки загальним і предметним компетентностям відбувається ґрунтовне переосмислення і зміна цілей, змісту, технологій, а також результатів українськомовної освіти. Для активного й ефективного функціонування мовної особистості, її лексичного потенціалу, особливого значення набуває лексична компетенція, адже володіння нормативним професійним лексичним складом мови – це необхідний засіб ефективної соціалізації та реалізації здобувача вищої освіти, зокрема аграрної, що є першочерговим показником не лише культури мовлення, а й загального рівня освіченості і культури особистості, її прагнення до навчання, розвитку, самовдосконалення. Тому одним із завдань, що стоїть перед здобувачами аграрної вищої освіти у процесі вивчення рідної мови є оволодіння лексичною компетенцією, яка поряд з іншими компетенціями формує комунікативну компетентність.

У науковій літературі знаходимо низку визначень поняття “лексична компетенція”, які, взаємодоповнюючись, підкреслюють певні її ознаки. Наприклад, Н. Горбунова називає лексичною компетенцією здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання та додавати це слово в мовленнєвий ланцюг [5].

О. Кучерук наголошує, що лексична компетенція є інтегративним особистісним утворенням (синтез релевантних знань, умінь, ставлень, досвіду й ін.), що дає змогу застосовувати лексичні знання у навчально-мовній практиці, різних видах мовленнєвої діяльності, а також ситуативно виправдано користуватися лексичними засобами під час спілкування в умовах соціальної комунікації [9]. Науковці Л. Рускуліс і В. Механцева наголошують, що лексична компетенція є високим рівнем засвоєння лексики української мови, вміння володіти лексичними засобами відповідно до ситуації мовлення, беззаперечне дотримання лексичних норм, оволо-

діння словниковим запасом української мови, повага до українського слова, використання власне української лексики [11].

Зі свого боку С. Смоліна визначає лексичну компетенцію як здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості, а також містить в собі лексичні навички, знання і загальну мовну усвідомленість або здатність їх використовувати в усіх видах мовленнєвої діяльності [13, 16]. В. Новосолова зазначає, що лексична компетентність полягає в усвідомленому й умотивованому оволодінні лексичними засобами мови й умінні користуватися ними, а також акцентує увагу на тому, що це не лише наявність багатого словникового запасу, а й уміння використовувати наявні в активі лексичні елементи в процесі мовлення для вираження своєї позиції й ставлення до сказаного, здатність варіювати лексичними засобами залежно від сфери й ситуації, у яких відбувається комунікативний процес [10, 19].

Як наявність певного запасу лексичних одиниць, здатність адекватно їх використовувати: коректно вимовляти й писати, граматично правильно їх організувати, розуміти на слух і в процесі читання, оперувати ними в актах комунікації у потрібному темпі й у різноманітних значеннях, доречно вживати образні паремійні вирази для досягнення відповідного комунікативно-функціонального результату тлумачить лексичну компетенцію Г. Ватаманюк [1, 184].

Науковець Н. Сіранчук пояснює лексичну компетенцію як здатність особистості швидко і якісно, на рівні програми оперувати не словами, а семантичними полями, зі складу яких людина обирає потрібне слово, словосполучення, щоб із можливою точністю висловити свою думку в мовленні, спілкуванні, з опорою на граматичну структуру мови (макроструктуру) [12, 40]. Водночас науковець наголошує на різниці між термінами “лексична компетенція” і “знання, уміння та навички”, вказуючи на те, що поняття “лексична компетентність” значно ширше за поняття “знання, уміння та навички з лексики” оскільки зосереджує в собі спрямованість особистості (мотивацію, ціннісні орієнтири й ін.), її здатність долати стереотипи, передбачати мовленнєві ситуації, гнучкість мислення [12, 45]. Визначення Н. Сіранчук уважаємо найбільш вдалим, адже професійна лексична компетентність здобувача вищої аграрної освіти є однією з інтегративних якостей особистості, яка допомагає їй свідомо розвивати власну індивідуальність, досягати успіху в професійній діяльності.

Формування та розвиток лексичної компетенції здобувачів вищої аграрної освіти здійснюється насамперед під час вивчення курсу “Українська

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
АГРАРНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

мова та етнокультурологія”, де здійснюється активна лексична взаємодія (інтерактивність) усіх суб’єктів навчального процесу, в основі якої лежить принцип навчання в колективі і через колектив. На нашу думку, для розвитку лексичної ком-

петенції на практичних заняттях з української мови потрібно активно застосовувати інноваційні методи, адже вони базуються на застосуванні нових інформаційних технологій, оволодіння якими є важливим складником освіти здобувачів (рис. 1).

Рис. 1. Ефективна формула розвитку лексичної компетенції (ЛК) під час вивчення курсу “Українська мова та етнокультурологія” здобувачами аграрної вищої освіти

Джерело: сформовано на основі власних досліджень

Уважаємо, що використання інноваційних засобів у навчальному процесі підвищить якість навчання, зацікавленість здобувачів, розвиток компе-

тенцій, а в контексті глобалізації стане важливою фазою розвитку процесу реформування традиційної системи освіти (рис. 2).

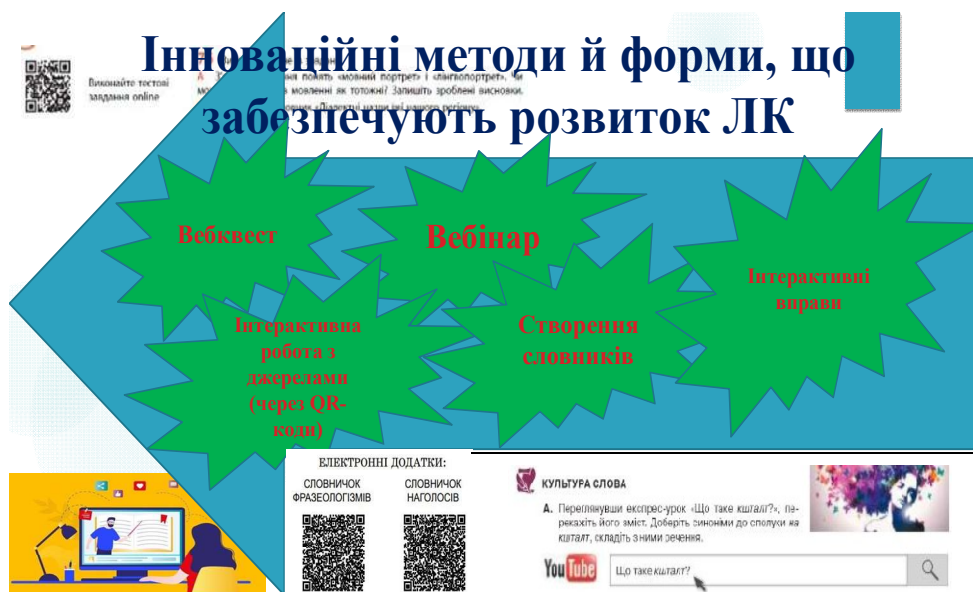

Рис. 2. Інноваційні методи, їхні форми, що забезпечують розвиток лексичної компетенції у здобувачів аграрної вищої освіти

Джерело: сформовано на основі власних досліджень

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
АГРАРНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Наприклад, за допомогою однієї з таких інноваційних методик, а саме методики вебквестів, можливо знаходити необхідну інформацію, аналізувати й систематизувати її, а також виконувати відповідні завдання [6]. Використання вебквестів спрямоване на максимальну інтеграцію Інтернету в навчальний предмет на різних етапах освітнього процесу. Вони охоплюють певне питання, проблему, тему; можуть бути міжпредметними. Тематика вебквестів – дуже різноманітна, а проблемні завдання за необхідності відрізняються складністю. В основі вебквесту лежить індивідуальна чи групова робота здобувачів із розподілом ролей для розв'язання поставленої проблеми з використанням інтернет-ресурсів, підготовлених викладачем. Результати виконання вебквесту на заняттях з української мови можуть бути презентовані, наприклад, як: усний виступ, комп'ютерна презентація, буклет, наукова публікація, вебсторінка, вебсайт (локально або в Інтернеті) й інші [7]. Важливою ознакою такого способу пізнання інформації є те, що саме здобувач співтворить навчальний процес, адже має можливість взяти участь у колективній, груповій діяльності. Водночас викладач і здобувач стають рівноправними й рівнозначними суб'єктами навчально-наукового процесу [6].

Також із появою дистанційної форми навчання почала активно використовуватися технологія “вебінару”. Саме завдяки інтернет-технологіям він зберіг основну характеристику заняття – інноваційність, яка забезпечує моделювання функцій доповідача й слухача, що інтерактивно працюватимуть, комунікуючи за планом проведення такого заняття. У ході вебінару доречно використовувати прийоми ілюстрації та демонстрації за допомогою інтерактивних порівняльних таблиць, алгоритмів, презентацій, відеороликів тощо.

Розвиваючи лексичну компетенцію у здобувачів вищої аграрної освіти, потрібно звернути увагу на такий інноваційний спосіб реалізації процесу навчання, як метод інтерактивних вправ. Це метод варіативних вправ, які за завданням схожі до традиційних, проте виконуються по-різному. Наприклад, умова традиційної варіативної вправи: *“Запишіть фахові прикметники у дві колонки відповідно до способу їхнього написання: окремо чи з дефісом”*, умова ж інтерактивної варіативної вправи буде: *“Перетягніть мишкою фахові прикметники в колонку з правильним написанням”*.

Ефективність методу інтерактивних вправ відзначила І. Хом'як, вказавши на доцільність висвітлення й засвоєння за допомогою нього матеріалів алгоритмічного характеру. Дослідниця аргументувала це одним із психологічних принципів розвального навчання, яким є формування узагальнених прийомів розумової діяльності (алгоритмічного типу й евристичні). Оскільки вправи алгоритміч-

ного типу орієнтують на дії за готовим зразком, сковуючи пошуковий процес мислення, необхідно поєднувати їх із прийомами евристичного типу, а саме: конкретизації, абстрагування, варіювання, аналогії, постановки аналітичних питань [15, 136].

Також, застосовуючи традиційний метод самостійної роботи з посібником, можна запропонувати варіанти інтерактивних вправ чи інших сучасних джерел з вивчення лексикології, які мають інтернет-підтримку, і з яких здобувачі зможуть більше дізнатися про матеріал через QR-коди.

Потрібно відзначити, що використання чи створення інтерактивних вправ можливе за допомогою різноманітних інтернет-сайтів, наприклад, таких як: LearningApps, Kahoot, Wordwall й інших.

Важливу роль на заняттях з української мови відіграє також робота зі словниками. Зазвичай вони розміщені у додатках фахових посібників і підручників, або ж у методичних рекомендаціях для самостійної роботи здобувачів. На нашу думку, у вищеподаних працях доцільно подавати лише перелік термінів тієї чи тієї галузі для їхнього якісного засвоєння, адже це мотивує здобувачів до самостійного пошуку тлумачень понять, що зумовлює ефективність словникової роботи. Також вважаємо, що високих результатів буде досягнуто за умови створення здобувачами власних словників, зокрема й електронних, у яких будуть зафіксовані професійні терміни й поняття та їхні тлумачення, а також приклади використання у фахових текстах.

Отже, застосування інноваційних методів під час вивчення курсу “Українська мова та етнокulturологія” здобувачами аграрної вищої освіти має на меті не лише роботу з професійною лексикою, адже найперше здійснюється робота зі спеціальними термінами, а й також відбувається розширення світогляду, що впливає на ерудованість і освіченість здобувачів.

Висновки. Використання інноваційних методів навчання під час вивчення курсу “Українська мова та етнокulturологія” осучаснює заняття, адже сприяє розвитку в кожного здобувача аграрної вищої освіти різноманітних актуальних життєвих компетентностей: комунікативних, інформаційних, соціальних, самореалізації та саморозвитку, зокрема й лексичної компетенції, що є однією з основ культури професійного мовлення.

Упровадження інноваційних методів допоможе розширити знання базових фахових, а також загальних мовних понять; розвивати вміння сприймати, розуміти й аналізувати вербальну інформацію, виділяти в ній первинний і вторинний матеріал; вдосконалювати здатність планувати майбутнє висловлювання; реалізовувати задум у процесі професійної мовленнєвої діяльності, а також працювати над досконалістю і культурою свого мовлення.

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ
АГРАРНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Перспективним напрямом подальшого опрацювання досліджуваного питання вважаємо пошук ефективних інноваційних методів і прийомів, зокрема дослідження особливостей застосування комп'ютерних технологій під час вивчення лексикології на заняттях з “Української мови та етнокультурології”, а також аналіз впливу досліджуваних методів на традиційні методи навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ватаманюк Г.П. Теоретичні основи формування лексичної компетенції старших дошкільників у процесі сприйняття художніх картин. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський, 2017. Вип. 22 (1). Ч. 2. С. 183–187.

2. Вітюк В.В., Кисель В.Г. Формування мовленнєвої та соціокультурної компетентностей у майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки*. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. № 4 (51). С. 41–45.

3. Волошина О.В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови в аграрному закладі вищої освіти. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2023. № 6–7. С. 138–151.

4. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Метод вправ у процесі вивчення лексикології української мови. *Освітній журнал фонду Провіта*. Валч, 2023. Т. 4. С. 59–80.

5. Горбунова Н.В. Лексична компетенція дітей дошкільного віку в сучасних дослідженнях. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і зазально-освітній школі*. Запоріжжя, 2010. Вип. 8. С. 85–91.

6. Гороть Є.І., Малімон Л.К. Лінгводидактична сутність і структура поняття “лексикографічна компетенція”. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2017. № 3. С. 89–94.

7. Коростіль Л.А. Покоління Z: пошук способів педагогічної взаємодії. *Народна освіта*. Біла Церква, 2018. Вип. 1. С. 82–88.

8. Кравець Р.А., Дзеджула О.М., Ковальова К.В., Юмачікова О.М. Теоретичні і методичні основи формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі в контексті інтернаціоналізації ЗВО : колективна монографія. Вінниця : Вінницький національний аграрний університет, 2021. 320 с.

9. Кучерук О.А. Формування лексичної компетентності учнів у процесі навчання української мови з використанням методу проєктів. *Українська мова і література в школах України*. Луцьк, 2018. С. 26–31.

10. Новосолова В.І. Методи, прийоми й засоби навчання в процесі формування лексичної компетентності учнів 5–7 класів. *Українська мова і література в школі*. Київ, 2014. № 3 (113). С. 19–23.

11. Рускуліс Л.В., Механцева В.М. Формування лексичної компетентності учнів 10–11 класів (профільний рівень). *Педагогічний альманах*. Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2021. Вип. 49. С. 35–41.

12. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : монографія. Київ : “Центр учбової літератури”, 2017. 288 с.

13. Смоліна С.В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції : навч.-метод. посіб. Київ : Ленвіт, 2011. 344 с.

14. Харицька С.В. Відображення національної ідентичності у словниках. Варіативність концепту національної ідентичності у сучасному мультикультурному середовищі : колективна монографія. Київ : Талком, 2020. С. 64–81.

15. Хом’як І.М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2002. 412 с.

REFERENCES

1. Vatamaniuk, H.P. (2017). Teoretychni osnovy formuvannia leksychnoi kompetentsii starshykh doshkilnykiv u protsesi spryiniattia khudozhnykh kartyn [Theoretical foundations of the formation of lexical competence of older preschoolers in the process of perceiving artistic pictures]. *Pedagogical education: theory and practice. Scientific-pedagogical journal*. Vol. 10 (165), Part 2. Kamianets-Podilskyi, pp. 183–187. [in Ukrainian].

2. Vitiuk, V.V. & Kysel, V.H. (2015). Formuvannia movlennievoi ta sotsiokulturnoi kompetentnosti u maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Formation of speech and sociocultural competences in the future primary school teachers]. *Pedagogical sciences. Scientific-pedagogical journal*. No. 4 (51), Mykolaiv, pp. 41–45. [in Ukrainian].

3. Voloshyna, O.V. (2023). Formuvannia informatsiino-komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy v ahrarnomu zakladi vyshchoї osvity [Formation of informational and communicative competence of students in the process of learning a foreign language in an agricultural institution of higher education]. *Youth & market*. Monthly scientific-pedagogical journal. Drogobych, Vol. 6–7, pp. 138–151. [in Ukrainian].

4. Holub, N.B. & Horoshkina, O.M. (2023). Metod vprav u protsesi vyvchennia leksykologii ukrainskoi movy [The method of exercises in the process of studying the lexicology of the Ukrainian language]. *Educational magazine of the Prosvita Foundation*. Valch, Vol. 4, pp. 59–80. [in Ukrainian].

5. Horbunova, N.V. (2010). Leksychna kompetentsiia ditei doshkilnoho viku v suchasnykh doslidzhenniakh [The lexical competence of preschool children in modern research]. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and secondary schools. Scientific-pedagogical journal*. Vol. 8. Zaporizhzhia, pp. 85–91. [in Ukrainian].

6. Horot, Ye.I. & Malimon, L.K. (2017). Lihvodydaktychna sutnist i struktura poniattia “leksykohrafichna kompetentsiia” [The linguistic didactic essence and structure of the concept of “lexicographic competence”]. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*. No. 3. Lutsk, pp. 89–94. [in Ukrainian].

7. Korostil, L.A. (2018). Pokolinnia Z: poshuk sposobiv pedahohichnoi vzaïemodii [Generation Z: searching for ways of pedagogical interaction]. *Public education. Scientific journal*. Vol. 1. Bila Tserkva, pp. 82–88. [in Ukrainian].

8. Kravets, R.A., Dzhedzhula, O.M., Kovalova, K.V. & Yumachikova, O.M. (2021). Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia lihvosotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi v konteksti internatsionalizatsii ZVO [Theoretical and methodological

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

foundations of the formation of linguistic and sociocultural competence of future specialists in the agricultural sector in the context of the internationalization of higher education]. Vinnytsia, Publ. Vinnytsia National Agrarian University, 320 p. [in Ukrainian].

9. Kucheruk, O.A. (2018). Formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv u protsesi navchannia ukrainskoi movy z vykorystanniam metodu proektiv [Formation of students' lexical competence in the process of learning the Ukrainian language using the project method]. *Ukrainian language and literature in schools of Ukraine. Scientific journal*. Lutsk, pp. 26–31. [in Ukrainian].

10. Novosolova, V.I. (2014). Metody, pryomy y zasoby navchannia v protsesi formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv 5–7 klasiv [Methods and means of learning in the process of forming the lexical competence of students of grades 5–7]. *Ukrainian language and literature at school. Scientific journal*. No. 3 (113). Kyiv, pp. 19–23. [in Ukrainian].

11. Ruskulis, L.V. & Mekhantseva, V.M. (2021). Formuvannia leksychnoi kompetentnosti uchniv 10–11 klasiv (profilnyi riven) [Formation of lexical competence of students of grades 10–11 (professional level)]. *Pedagogical almanac*. Vol. 49. Kherson, pp. 35–41. [in Ukrainian].

12. Siranchuk, N.M. (2017). Formuvannia leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainskoi movy [Formation of lexical competence in primary school students in Ukrainian language lessons]. Kyiv, 288 p. [in Ukrainian].

13. Smolina, S.V. (2011). Metodyka formuvannia inshomovnoi leksychnoi kompetentsii [Methodology of formation of foreign language lexical competence]. Kyiv, 344 p. [in Ukrainian].

14. Kharytska, S.V. (2020). Vidobrazhennia natsionalnoi identychnosti u slovnykakh. Variatyvnist kontseptu natsionalnoi identychnosti u suchasnomu multykulturnomu seredovyschchi [Reflection of national identity in dictionaries. Variability of the concept of national identity in the modern multicultural environment]. Kyiv, pp. 64–81. [in Ukrainian].

15. Khomiak, I.M. (2002). Lihvo-metodychni zasady navchannia orfohrafii ukrainskoi movy v osnovnii shkoli [Linguistic and methodological principles of teaching the spelling of the Ukrainian language in primary school]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 412 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.06.2024

УДК 373.5:004.92:316.647.5

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.307024>

Тарас Луцюк, вчитель інформатики комунального закладу загальної середньої освіти “Луцький ліцей №23 Луцької міської ради”, аспірант I курсу

Бердянського державного педагогічного університету

Ганна Алексєєва, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій в управлінні та навчанні й інформатики Бердянського державного педагогічного університету

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

Стаття присвячена аналізу формування STEM-компетентностей та патріотичної свідомості через інтеграцію 3D-моделювання в освітній процес закладу загальної середньої освіти за допомогою програми Blender. Авторами розглядаються методи впровадження 3D-моделювання для розвитку технічних і креативних навичок учнів, а також підвищення їхньої мотивації та громадянської відповідальності. Висвітлюється роль сучасних освітніх технологій у формуванні критичного мислення, науково-дослідницьких здібностей та ефективної комунікації, що сприяє комплексному розвитку особистості. Аналізується вплив практичних завдань і проєктів на активну участь учнів у відновленні та розвитку країни, підкреслюючи значення патріотичного виховання в сучасній освіті.

Ключові слова: середня освіта; STEM-освіта; 3D-моделювання; патріотичне виховання; Blender.

Рис. 3. Літ. 24.

Taras Lutsiuk, Teacher of Informatics at the Communal Institution of General Secondary Education “Lutsk Lyceum No.23 of the Lutsk City Council”, First-Year Postgraduate Student, Berdyansk State Pedagogical University

Hanna Aliksieieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Informatics and Computer Technologies in Management and Learning Department, Berdyansk State Pedagogical University

FORMING STEM COMPETENCIES AND PATRIOTIC CONSCIOUSNESS THROUGH 3D MODELING IN EDUCATION

The article is dedicated to analyzing the development of STEM competencies and patriotic consciousness through the integration of 3D modelling into the educational process of general secondary education institutions using Blender software.

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

The authors explore methods of implementing 3D modelling to develop the students' technical and creative skills, as well as enhance their motivation and civic responsibility. The role of modern educational technologies in fostering critical thinking, research skills, and effective communication, contributing to the comprehensive development of personality, is highlighted. It analyzes the impact of practical tasks and projects on students' active participation in the country's restoration and development, emphasizing the importance of patriotic education in contemporary education. Based on a lesson on the topic "Creating 3D Objects", it demonstrates how students can use Blender software to develop a mini-project "Street of Peace and Freedom", such as creating 3D models of buildings. Students participated enthusiastically in the project, acquiring new skills and recognizing their contribution to the future of the country. The article reveals the crucial role of educators in selecting educational programs and textbooks, particularly in the context of including the program for creating three-dimensional computer graphics, Blender, in the informatics course for ninth-grade students. The experience of the author, Taras Liutsiuk, regarding the integration of textbooks and the effective use of the program's functional capabilities, underscores the importance of a qualified pedagogical approach. Special attention is given to the importance of this methodology for ninth-grade students, as this period is critical for the intensive development of their academic and social competencies. Separate attention is paid to the prospects for the development of STEM education in Ukraine, including equal access to education for all students, improvement of teaching methods, and the introduction of the latest technologies into the educational process.

Keywords: secondary education; STEM education; 3D modeling; patriotic education; Blender.

Постановка проблеми. З огляду на прийняття у 2017 р. Закону України "Про освіту" особлива увага приділяється інтеграції STEM-освіти, зокрема через включення 3D-моделювання в навчальні плани [10; 16]. Це прагнення не лише сприяє зростанню технічної грамотності студентів, але й розвиває комплексний підхід до розв'язання проблем і інноваційного мислення в контексті реальних викликів сучасного світу [4; 7; 13; 19; 1]. Оновлені навчальні програми, що фокусуються на STEM, включають компоненти, які стимулюють студентів до глибшого розуміння наукових і технічних принципів, одночасно підкріплюючи їхні знання практичними вміннями у сфері 3D-технологій.

На додачу до оновлення навчальних програм, значний акцент робиться на підготовку вчителів для ефективного впровадження STEM-освіти через використання сучасних технологій, включаючи 3D-моделювання в Blender. Програми навчання та розвитку навичок вчителів забезпечують їх здатністю інтегрувати новітні технологічні рішення у навчальний процес, тим самим підвищуючи якість STEM-освіти [6]. Це забезпечує не тільки краще засвоєння матеріалу студентами, але й сприяє їх зацікавленості та мотивації, роблячи навчання більш актуальним і захопливим.

Однак незважаючи на значний потенціал, існують численні виклики, які потребують ретельного аналізу та розв'язання.

Однією з головних проблем є недостатність кваліфікованих кадрів, які можуть ефективно інтегрувати 3D-технології в освітній процес [1; 2; 12]. Це ставить під загрозу якість навчання та можливість реалізації потенціалу таких технологій у повному обсязі [5; 8]. Також актуальною залишається проблема обладнання шкіл необхідними технічними ресурсами, що може суттєво обмежувати доступ до 3D-моделювання у менш забезпечених регіонах.

Крім технічних і кадрових аспектів, є питання залучення учнів та їх мотивації [20]. Незважаючи

на зростаючу популярність 3D-моделювання як хобі чи професійного напрямку серед молоді, шкільна програма часто не враховує потреби й інтереси студентів, що може призвести до формального, а не зацікавленого засвоєння матеріалу.

Патріотична складова, важлива для формування національної свідомості, також вимагає особливої уваги у контексті використання 3D-моделювання. В умовах сучасних викликів, що стоять перед країною, підготовка учнів до вміння використовувати сучасні технології для відновлення і розвитку держави, стає ключовим аспектом освітньої програми.

У контексті воєнного стану в Україні особливого значення набуває залучення молоді до відновлювальних процесів через освоєння сучасних технологій, зокрема 3D-моделювання. Війна призвела до значних руйнувань інфраструктури, залишивши після себе великі виклики для відновлення міст та сіл. Навчання учнів створювати тривимірні моделі може бути прямо застосоване для дизайну нових будівель та відновлення постраждалих районів, що не тільки сприяє практичному освоєнню цінних навичок, але й підтримує розвиток патріотизму і громадянської відповідальності. Залучення учнів до таких проектів може відіграти ключову роль у формуванні їхнього розуміння важливості особистого вкладу в майбутнє своєї країни.

Таким чином, інтеграція 3D-моделювання в освіту вимагає комплексного підходу, який би враховував технічні можливості, кадрове забезпечення, інтереси та мотивацію учнів, а також національні освітні пріоритети. Розв'язання цих питань стане важливим кроком до створення ефективної та сучасної освітньої системи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Різні аспекти застосування та розвитку STEM-освіти у закладах освіти були детально висвітлені в роботах українських дослідників. Серед них Л. Гриневич, Н. Морзе, Н. Валько, В. Камишина, О. Лісовий, В. Осадчий, С. Семеріков, О. Стрижак, О. Струтинська та інші, що збагатили дослідження своїми

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

данями в сфері освітніх та педагогічних практик. Вони займалися розробкою інноваційних методів викладання STEM-дисциплін, розвитком креативності серед учнів, а також інтеграцією інформаційних технологій у навчальний процес та працювали над питаннями інтеграції STEM-освіти в освітні програми як на рівні шкіл, так і університетів, готуючи педагогічні кадри до впровадження цих новацій.

Сучасне освітнє середовище повинно зосереджуватись на розвитку ключових компетенцій XXI ст., таких як критичне мислення, креативність, комунікаційні навички та співпраця, щоб забезпечити студентам необхідні умови для успішної адаптації до сучасного ринку праці та соціального життя [3; 12; 15].

На міжнародному рівні науковці А. Норріс [18], М. Резнік [24], Д. Хатчінсон [19], і Л. Дарлінг-Гемблерт [8], Е. Зейнеп, Т. Барнабі, С. Баумер, Б.Н. Су, А. Карневал, Т. Корбет, С. Думареск, Х. Фірман, Х. Джанг, І. Каніаваті, К. Сеїт, П. Корбел, М. Мелтон, Б. Седжати, Г. Сікман, С. Сейлан, Н. Сміт, М. Сонг також активно розширюють границі STEM-освіти, досліджуючи нові педагогічні підходи, оцінюючи ефективність чинних освітніх програм і розробляючи інноваційні стратегії для навчання у цій галузі. Їхні роботи включають розробку технологій, що сприяють креативності і глибшому засвоєнню наукових дисциплін.

Метою статті є опис практичного досвіду з інтеграції 3D-моделювання у навчальні програми середньої школи, з акцентом на розвиток STEM-компетентностей та підтримку патріотичної свідомості.

Виклад основного матеріалу. У процесі фахової підготовки майбутніх учителів інформатики, освітні цілі мають бути спрямовані на розвиток комплексу компетентностей, необхідних для інноваційної професійної діяльності [11]. Це включає вдосконалення здатності до креативного та критичного мислення, формування умінь для творчого й інноваційного рішення завдань, розвиток особистісного та творчого потенціалу дослідника, а також навичок організації та керування проектами. Також важливим є виховання здібностей до наукового аналізу, виконання комплексних науково-дослідницьких завдань, прийняття обґрунтованих рішень та оцінювання результатів діяльності. Не менш важливим є розвиток компетенцій для гнучкої та ефективної взаємодії, які сприяють підвищенню професійної майстерності [10].

На наш погляд, інтеграція STEM-освіти, особливо через застосування технологій 3D-моделювання з використанням програми Blender, відкриває нові можливості для майбутніх учителів інформатики [9]. Ця підготовка допомагає їм стати інноваційними, цілеспрямованими, креативними та на-

дійними членами освітньої спільноти і суспільства загалом. Впровадження STEM у навчальний процес забезпечує низку важливих переваг для учнів, що впливають як на індивідуальний, так і колективний рівні. Учні отримують можливість не тільки ефективно засвоювати навчальний матеріал через практичний досвід, але й глибше розуміти наукові процеси, моделюючи їх самостійно. Це сприяє розвитку комплексних фахових компетенцій у сфері цифрових технологій, критичного мислення та здібностей до науково-дослідницької роботи. Також значно підвищуються навички ефективної комунікації та командної взаємодії, що є критично важливими для сучасного освітнього і професійного середовища [12].

Перспективи розвитку STEM-освіти в Україні обіцяють значні можливості для забезпечення рівного доступу до освіти для всіх здобувачів, включаючи тих, що мають особливі потреби [11]. Це також сприяє удосконаленню педагогічних методів та форм діяльності, що ведуть до інновацій у навчанні. Публічне представлення досягнень у галузі науково-дослідницької та проєктної діяльності допомагає визнавати та поширювати інноваційні підходи, що впроваджуються учнями і вчителями. Крім того, втілення сучасних технологій і методологій в усі аспекти освітнього процесу підвищує загальну якість освіти та готує учнів до активної участі в економічному і соціальному житті країни [3].

Таким чином, STEM-освіта не тільки сприяє розвитку основних академічних навичок, але й готує учнів до активної участі в соціальному та економічному розвитку країни, відіграючи ключову роль у відновленні та розвитку України.

Переходячи від теоретичних аспектів до практичного застосування набутих знань, ми тепер зосередимо нашу увагу на реалізації конкретного проєкту, який дозволить учням застосувати та розвинути свої компетентності у сфері 3D-моделювання. Наше завдання на сьогодні – створення 3D-моделі “Будинку мрії”, що не тільки допоможе учням краще зрозуміти технічні аспекти роботи з програмою Blender, але й дасть можливість проявити креативність і технічну винахідливість [14]. Цей процес включатиме кілька етапів: від первісного проєктування до візуалізації готової моделі, що стане чудовою можливістю для студентів розвинути свої навички у розв’язанні комплексних завдань та прийнятті критичних рішень у контексті реальних проєктних викликів.

Зазначимо, що не в усіх авторів підручників вивчається професійне середовище для створення тривимірної комп’ютерної графіки “Blender”. Таким практичним досвідом поділився вчитель Тарас Луцок, який розробив практичну роботу з теми “Створення 3D об’єктів” з використанням інтегра-

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

ції навчальних підручників “Інформатика. Підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти” авторів Н. Морзе, О. Барни та “Інформатика. Підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти” Й. Ривкінд, Т. Лисенко, Л. Чернікова, В. Шакоцько. Цей вид роботи продемонстрував

високі результати роботи під час відкритого заняття. 07.02.2024 р. захід було проведено в 9-В класі комунального закладу загальної середньої освіти Луцький ліцей № 23 Луцької міської ради (<http://surl.li/urohg>). В процесі роботи було залучено 13 учнів (рис. 1).

Рис. 1. Фрагмент новин на сайті Луцького ліцею № 23 заходу відкритого заняття Т. Луцюка

Під час уроку інформатики в 9 класі, вчитель використовує практичний план-конспект, який зосереджений на створенні 3D-об'єктів за допомогою програмного забезпечення Blender. Цей урок спрямований на формування предметних компетентностей учнів, таких як вміння створювати тривимірні об'єкти, дотримуючись необхідних етапів, і розвивати креативний підхід до моделювання. Окрім технічних навичок, урок також включає розвиток ключових компетентностей, як-от спілкування рідною мовою, патріотична свідомість, інформаційно-цифрова грамотність та уміння вчитися. Обладнання класу складається з комп'ютерів, проектора для презентацій, дошки, зошитів та підручників, що допомагає створити ефективне навчальне середовище. Завдяки такому комплексному підходу урок не тільки підвищує технічні уміння учнів, але й сприяє розвитку їхньої креативності та критичного мислення.

На початку уроку інформатики, вчитель вітає учнів із заохоченням до продуктивної роботи, проводячи перевірку готовності класу до нового заняття. Щоб актуалізувати вже набуті знання, вчитель пропонує учням взяти участь у невеличкій грі з кубиком, де кожен учень має надати відповідь та

пояснити її, що дає можливість зрозуміти рівень їхньої підготовки до нового матеріалу та зняти емоційне напруження.

Далі, вчитель мотивує учнів, розповідаючи про поточні випробування, з якими стикається Україна, включно з війною та її наслідками для країни і її громадян [17; 22; 23]. Він підкреслює, як важливо кожному додати свій вклад у відновлення країни, використовуючи навички, які вони розвивають, зокрема у сфері 3D-моделювання, для допомоги у відбудові та розвитку міст і громад. Учитель оголошує тему заняття “Створення 3D-об'єктів”, вказуючи на зв'язок між освітніми цілями та потребами країни і детально розглядає, які навички й інструменти знадобляться для роботи в Blender – програмі для 3D-моделювання, яку вони використовуватимуть для створення тривимірних моделей.

Учнів заохочують до розробки спільного міні-проєкту “Вулиця Миру та Свободи”, де вони проєктують та створюють моделі будинків для мирного майбутнього України (рис. 2). Мета цього проєкту – не тільки вдосконалити технічні уміння учнів, але й розвинути їх креативне мислення та відчуття громадянської відповідальності.

ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ

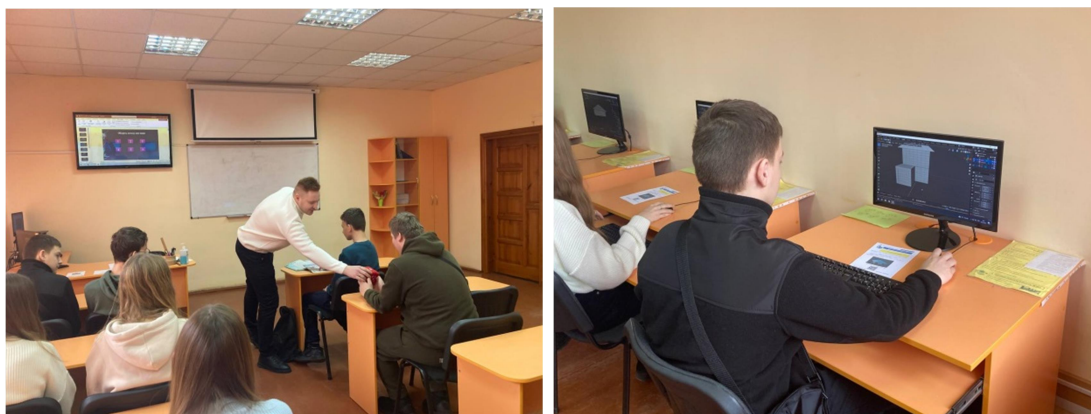

Рис. 2. Відкритий урок. Мотивація учнів під час відкритого заняття

Такий підхід не тільки сприяє технічному розвитку учнів, але й залучає їх до активної участі у про-

цесах соціального відновлення, демонструючи важливість кожного внеску у майбутнє країни (рис. 3).

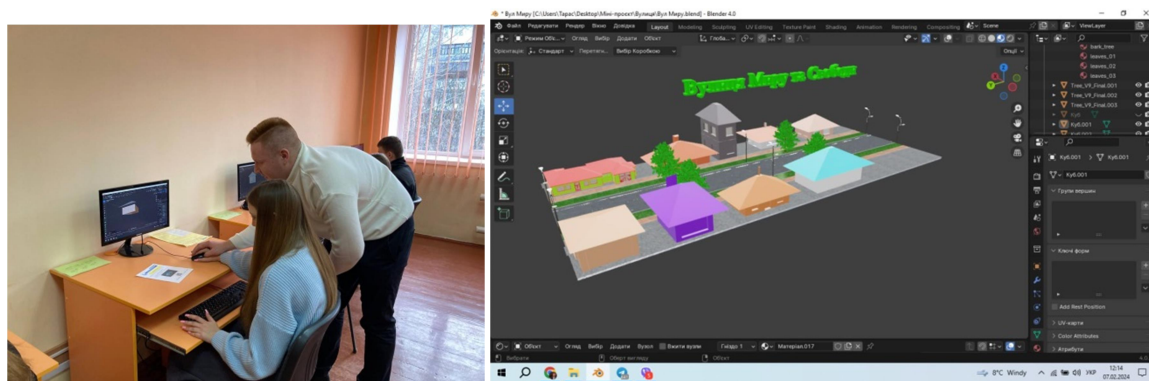

Рис. 3. Результат комплексного мініпроєкту

Учні були в захопленні від результатів мініпроєкту, відзначаючи, що створення 3D-моделей не лише значно розширило їхні технічні навички, але й надихнуло на подальші творчі проєкти та зміцнило почуття гордості і патріотизму.

Висновки. Отже, ми розкрили важливість процесу інтеграції 3D-моделювання у навчальні програми середньої школи як ефективного інструмента для формування компетентностей, які необхідні сучасним учням. Впровадження STEM-освіти через практичні завдання та проєкти на уроках дозволяє не лише надавати учням сучасні навички та знання, але й активно залучати їх до процесів відновлення і розвитку країни. Ця ініціатива сприяє підготовці майбутніх фахівців, які можуть інноваційно мислити та ефективно вносити вклад у створення новітніх технологічних рішень.

Перспективи подальших наукових розвідок включають дослідження ефективності інтеграції 3D-моделювання у навчальний процес та його впливу на розвиток STEM-компетентностей і патріотичної свідомості учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних вузів. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. Суми : ВВП "Мрія", 2014. С. 184–191.
2. Алексеева Г.М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності: монографія. Бердянськ : БДПУ. 2014. 260 с.
3. Алексеева Г.М., Бабич П.М. Використання платформи Arduino для професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. *Фізико-математична освіта*. 2018. № 4 (18). С. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-018-4-002>.
4. Гавриленко Н.В. Роль цифровізації у правовому регулюванні окремих функцій органів державної влади і управління. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 5. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.5/01>
5. Гавриленко Н.В. Правові засади цифрової ідентифікації і репрезентації особистості. *Актуальні проблеми політики*. 2024. № 73. С. 162–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.23>.

**ФОРМУВАННЯ STEM-КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ
ЧЕРЕЗ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ В ОСВІТІ**

6. Гриневич Л., Морзе Н., Вембер В., Бойко М. Роль цифрових технологій у розвитку освітньої екосистеми STEM. *Журнал "Інформаційні технології та засоби навчання"*. 2021. Вип. 83 (3). DOI: <https://doi.org/10.33407/itlv.v83i3.4461>.

7. Гура В., Несторенко Т., Макаренко Т. Дослідження категорії "освітня послуга": міждисциплінарний підхід. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, № 2. 2022. С. 91–104. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-2-91-104>

8. Іглєсіас-Прадас С., Ернандес-Гарсія А., Чапарро-Пелас Х., Прісто Дж. Л. Надзвичайне дистанційне навчання та академічна успішність студентів у вищій освіті під час пандемії COVID-19: практичне дослідження. *Комп'ютери в людській поведінці*. 2021. Вип. 119. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106713>.

9. Карабін О.Й. Інформаційно-цифрові технології як засоби для проведення досліджень в STEM-проектах. "Topical issues of the development of modern science": *Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference. Sofia, Bulgaria*. 11.12.2019–13.12.2019. pp. 698–702.

10. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 н. р. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKekwtZFdhWXJuODg/view> (дата звернення: 26.06.2024).

11. Морзе Н.В., Гладун М.А., Дзюба С.М. Формування ключових і предметних компетентностей учнів робототехнічними засобами STEM-освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 65. № 3. С. 37–52. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2041/1348> (дата звернення: 26.06.2024).

12. Овсянніков О., Алексєєва Г. Комп'ютерне середовище науково-дослідної роботи студентів інженерно-педагогічних спеціальностей комп'ютерного профілю як об'єкт проектування. *Молодь і ринок*. 2019. № 9 (176). DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-39>.

13. Остополець І., Варіна Г. Особливості застосування "LEARNINGAPPS" в роботі зі студентами педагогічного університету. Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти. *Збірник наукових праць "Методичні матеріали до проекту "Цифровий освітній простір: українсько-польський досвід"*. 2021. № 15. С. 141–149. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.15.2021.242970>

14. Остополець І., Пачаджи Д., Коновалова В. Вплив послідовності народження дитини в сім'ї на формування її способу життя. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. Том 8. Вип. 1. 2022. С. 141–153. DOI: <https://doi.org/10.32755/sjeduca.tion.2022.01.141>

15. Павленко Л.В. Інноваційні аспекти в організації самостійної роботи студентів в контексті болонського процесу. *Наукові праці Вищого навчального закладу Донецький національний технічний університет. Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія*. 2014. № 1 (2). С. 174–178.

16. Проект концепції STEM-освіти в Україні. URL: http://mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf (дата звернення: 26.06.2024).

17. Хоменко В.Г., Павленко Л.В. Проблеми підготовки майбутніх інженерів-педагогів до використання комп'ютерних технологій статистичного опрацювання експериментальних даних. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2010. № 26–27. С. 149–155.

18. Anderson N. Rethinking STEM Education: Pathways to an Inclusive and Equitable System. 2020.

19. EU4Digital Initiative. URL: <https://eufordigital.eu/disco-ver-eu/the-eu4digital-initiative> (дата звернення: 26.06.2024).

20. Kravchenko N.V., Alyeksyeyeva H.M., Gorbatyuk L.V. Curriculum Optimization by the Criteria of Maximizing Professional Value and the Connection Coefficient of Educational Elements, Using Software Tools: (ICTERI 2018: 14th International conference on ict in education, research, and industrial applications). Kyiv, Ukraine, May 14–17, 2018. *CEUR Workshop Proceedings*, Vol. 1. pp. 365–378.

21. Martynovych N. Distribution of regions by their functional type, as a stage for assessing the socio-economic efficiency of the country's post-war development. *Економічний вісник Державного вищого навчального закладу "Український державний хіміко-технологічний університет"*. 2023. № 1. С. 70–78. DOI: [10.32434/2415-3974-2022-17-1-70-78](https://doi.org/10.32434/2415-3974-2022-17-1-70-78)

22. Martynovych N., Boichenko E., Dielini M. Renovation of Ukraine After War: Special Restoration Regimes and Stimulation of Sustainable Development of Territories. *International review for spatial planning and sustainable development*. 2023. 11 (4). pp. 54–70.

23. Nestorenko T., Nestorenko O., Peliova J. Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. *Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2017*. 9–10. júna 2017, Virt, Volume of Scientific Papers. *Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov*, 2017. pp. 265–271. URL: <https://11l.ink/MP0jV>

24. Resnick, Mitchel. *Lifelong Kindergarten: Cultivating Creativity through Projects, Passions, Peers, and Play*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2017.

REFERENCES

1. Aliksieieva, H.M. (2014). Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v protsesi profesiinoi pidhotovky studentiv pedahohichnykh vuziv [Victorious information-communal technologies in the process of professional training of students of pedagogical universities]. *Topical issues of natural science and mathematics education*. Sumy, pp. 184–191. [in Ukrainian].

2. Aliksieieva, H.M. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnykh sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [Formation of readiness of future social educators to use computer technologies in professional activity]. *Monograph*. Berdyansk, 260 p. [in Ukrainian].

3. Aliksieieva, H.M. & Babich, P.M. (2018). Vykorystannia platformy Arduino dlia profesiinoi pidhotovky maibutnykh inzheneriv-pedahohiv [Using the Arduino platform for professional training of future engineer-pedagogues]. *Physical and Mathematical Education*. No. 4 (18). pp. 12–17. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-018-4-002>. [in Ukrainian].

4. Havrylenko, N.V. (2023). Rol tsyfrovizatsii u pravovomu rehuliuванні okremykh funktsii orhaniv derzhavnoi vlady i upravlinnia [The role of digitalization in the legal regulation of certain functions of state authorities and management]. *Academic notes of Volodymyr Vernadskiy Tauriya National University. Series: Legal Sciences*. Vol. 34 (73). No. 5, pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.5/01> [in Ukrainian].

5. Havrylenko, N.V. (2024). Pravovi zasady tsyfrovoyi identyfikatsii i reprezentatsii osobystosti [Legal principles of digital identification and representation of personality].

- Actual Problems of Politics*. No. 73. pp. 162–167. DOI: <https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.23> [in Ukrainian].
6. Hrynevych, L., Morze, N., Vember, V. & Boiko, M. (2021). Rol tsyfrovyykh tekhnolohii u rozvytku osvითnoi ekosystemy STEM [The role of digital technologies in the development of the STEM educational ecosystem]. *Journal of Information Technologies and Learning Tools*, Issue 83 (3). DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v83i3.4461> [in Ukrainian].
7. Gura, V., Nestorenko, T. & Makarenko, T. (2022). Doslidzhennia katehorii “osvitnia posluha”: mizhdystsyplinarny pidkhid [The “Educational Service” Category Study: Interdisciplinary Approach]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 2022. No. 2, pp. 91–104. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-2-91-104> [in Ukrainian].
8. Ihlesias-Pradas, S., Ermandes-Harsia, A., Chaparro-Pelaes, Kh. & Prieto, Dzh. L. (2021). Nadzvychaine dystantsiine navchannia ta akademichna uspihnist studentiv u vyshchii osvითi pid chas pandemii COVID-19: praktychne doslidzhennia [Emergency remote learning and academic success of students in higher education during the COVID-19 pandemic: a practical study]. *Kompiutery v liudskii Computers in Human Behavior*, No. 119, 106713. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106713> [in Ukrainian].
9. Karabin, O.I. (2019). Informatsiino-tsyfrovi tekhnolohii yak zasoby dlia provedennia doslidzen v STEM-proiektakh [Information and digital technologies as tools for conducting research in STEM projects]. *Topical issues of the development of modern science: Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference*. Sofia, Bulgaria, pp. 698–702. [in English].
10. Metodychni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia STEM-osvითy u zahalnoosvitnikh ta pozashkilnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy na 2017/2018 n. r. [Methodological recommendations on the implementation of STEM education in general and extracurricular educational institutions of Ukraine for 2017/2018]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKekwtZFdhWXJuODg/view> (Accessed 26 June 2024) [in Ukrainian].
11. Morze, N.V., Hladun, M.A. & Dziuba, S.M. (2018). Formuvannia kluchovykh i predmetnykh kompetentnosti uchniv robototekhnichnymy zasobamy STEM-osvითy [Formation of key and subject competencies of students by robotic means of STEM education]. *Information Technologies and Learning Tools*, No. 65(3), pp. 37–52. Available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2041/1348> (Accessed 26 June 2024) [in Ukrainian].
12. Ovsiannikov, O. & Aliexsieieva, H. (2019). Kompiuterne seredovyshche naukovo-doslidnoi roboty studentiv inzhenero-pedahohichnykh spetsialnosti kompiuternoho profilu yak obiekt proektuvannia [The computer environment of scientific research work of students of engineering and pedagogical specialties of the computer profile as a design object]. *Youth & market*, No. 9 (176). DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-39> [in Ukrainian].
13. Ostapolets, I. & Varina, H. (2021). Osoblyvosti zastosuvannia “LEARNINGAPPS” v roboti zi studentamy pedahohichnogo universytetu [Features of using “LEARNINGAPPS” in working with students of a pedagogical university]. Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects. *Collection of scientific works “Methodical materials for the project “Digital educational space: Ukrainian-Polish experience”*. No. 15, pp. 141–149. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.15.2021.242970> [in Ukrainian].
14. Ostapolets, I., Pachadzhy, D. & Konovalova, V. (2022). Vplyv poslidoynosti narodzhennia dytyny v simi na formuvannia y ii sposobu zhyttia [The impact of birth order in the family on the formation of her lifestyle]. *Scientific journal “Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioural Sciences”*. Vol. 8. Issue 1, pp. 141–153. DOI: <https://doi.org/10.32755/sjeducation.2022.01.141> [in Ukrainian].
15. Pavlenko, L.V. (2014). Innovatsiini aspekty v orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv v konteksti bolonskoho protsesu [Innovative aspects of organizing students’ independent work in the context of the Bologna process]. *Scientific works of Higher Educational Institution Donetsk National Technical University. Ser.: Pedagogy, psychology and sociology*. No. 1 (2), pp. 174–178. [in Ukrainian].
16. Proiekt kontseptsii STEM-osvითy v Ukraini [Project concept of STEM education in Ukraine]. Available at: http://mk-kor.at.ua/STEM/STEM_2017.pdf (Accessed 26 June 2024) [in Ukrainian].
17. Khomenko, V.H. & Pavlenko, L.V. (2010). Problemy pidhotovky maibutnikh inzheneriv-pedahohiv do vykorystannia kompiuternykh tekhnolohii statystychnoho opratsiuvannia eksperymentalnykh danikh [Problems of preparing future engineer-educators for using computer technologies of statistical processing of experimental data]. *Problems of engineering and pedagogical education*. No. 26–27, pp. 149–155. [in Ukrainian].
18. Anderson, N. (2020). Rethinking STEM Education: Pathways to an Inclusive and Equitable System. [in English].
19. EU4Digital Initiative. Available: <https://eufordigital.eu/discover-eu/the-eu4digital-initiative> (Accessed 26 June 2024). [in English].
20. Kravchenko, N.V., Alyeksyeieva, H.M. & Gorbatiuk, L.V. (2018). Curriculum Optimization by the Criteria of Maximizing Professional Value and the Connection Coefficient of Educational Elements, Using Software Tools: (ICTERI 2018: 14th International conference on ict in education, research, and industrial applications). (Kyiv, Ukraine, May 14–17, 2018). CEUR Workshop Proceedings, Vol. 1, pp. 365–378. [in English].
21. Martynovych, N., Boichenko, E. & Dielini, M. (2023). Renovation of Ukraine After War: Special Restoration Regimes and Stimulation of Sustainable Development of Territories. *International review for spatial planning and sustainable development*. No. 11 (4), pp. 54–70 [in English].
22. Martynovych, N., Boichenko, E. & Dielini, M. (2023). Renovation of Ukraine After War: Special Restoration Regimes and Stimulation of Sustainable Development of Territories. *International review for spatial planning and sustainable development*. No. 11 (4). pp. 54–70. [in English].
23. Nestorenko, T., Nestorenko, O. & Peliava, J. (2017). Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2017. 9–10. júna 2017, Virt, Volume of Scientific Papers. *Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov*, pp. 265–271. Available at: <https://iil.ink/MP0jV> [in English].
24. Resnick, Mitchel. (2017). Lifelong Kindergarten: Cultivating Creativity through Projects, Passions, Peers, and Play. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. [in English].

Стаття надійшла до редакції 26.06.2024

Юрій Юрчак, викладач кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Андрій Білорус, доцент кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Роман Мішенюк, доцент кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ ТА ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ЧАСУ

Досліджено, як проводилась інформаційно-психологічна протидія серед військ та населення противника від стародавнього світу до початку нового часу. Проаналізовано пропагандистські стратегії і методи, що використовувалися державами під час конфліктів. Дослідження охоплює роль засобів масової інформації, їх вплив на мораль військових і цивільного населення, а також ефективність цих заходів. Фактично, інформаційний вплив на широку аудиторію спостерігався протягом всієї історії суспільства, з різними періодами інтенсивності й організаційним рівнем застосування. У цей період відбулися значні зміни в організації інформаційної війни та пропаганди, розвитку їхніх методів і форм, а також зростання їхньої важливості, що стали очевидними. Стаття вносить унікальний вклад у розуміння застосування інформаційної війни у військовій стратегії підкреслює важливість зміцнення національної безпеки України, особливо враховуючи унікальні потреби Державної прикордонної служби. У статті представлено різноманітні погляди на поняття гібридної війни, висвітлено її ключові особливості та розглянуто питання захисту національних інтересів на державному кордоні. Автори наголошують, що інформаційно-психологічна пропаганда була важливою складовою військових стратегій з давніх часів до середньовіччя, впливаючи на моральний стан та поведінку як військових, так і цивільного населення. Згідно з дослідженням, ефективність такої пропаганди полягає у її здатності пристосовуватися до змінних обставин та потреб аудиторії, а також у використанні новітніх методів і засобів масової інформації. Автори статті закликають до подальшого вивчення пропаганди як інструмента війни та її впливу на сучасні конфлікти.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України; збройна агресія; інформаційна складова війни; гібридна війна; безпека державного кордону; національна безпека; інформаційно-психологічна пропаганда.

Лит. 17.

Yuriy Yurchak, Lecturer of the Combined Military Disciplines Department,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine

Andriy Bilorus, Associate Professor of the Combined Military Disciplines Department,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine

Roman Misheniuk, Associate Professor of the Combined Military Disciplines Department,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the
State Border Guard Service of Ukraine

SPECIFICITY OF INFORMATIONAL AND PSYCHOLOGICAL COUNTERACTION IN THE ANCIENT WORLD AND BEFORE THE BEGINNING OF THE NEW TIME

It has been studied how informational and psychological countermeasures were carried out among the enemy's troops and population from the ancient world to the beginning of the new era. Propaganda strategies and methods used by states during conflicts are analyzed. The study covers the role of the mass media, their impact on military and civilian morale, and the effectiveness of these interventions. In fact, informational influence on a wide audience has been observed throughout the history of society, with different periods of intensity and organizational levels of application. During this period, there were significant changes in the organization of information warfare and propaganda, the development of their methods and forms, as well as the growth of their importance, which became obvious. The article makes a unique contribution to the understanding of the use of information warfare in military strategy and emphasizes the importance of strengthening the national security of Ukraine, especially considering the unique needs of the State Border Service. The article presents various views on the concept of hybrid warfare, highlights its key features, and considers the issue of protecting national interests at the state border. The authors emphasize that information and psychological propaganda were an important component of military strategies from ancient times to the Middle Ages, influencing the morale and behavior of both the military and the civilian population. According to the study, the effectiveness of such propaganda lies in its ability to adapt

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ ТА ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ЧАСУ

to changing circumstances and audience needs, as well as in the use of the latest methods and media. The authors of the article call for further study of propaganda as a tool of war and its impact on modern conflicts.

Keywords: *State Border Service of Ukraine; armed aggression; informational component of war; hybrid warfare; security of the state border; National security; information and psychological propaganda.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах роль та значення інформаційного фактору у житті країни різко зростає. Інформаційне середовище може прискорювати або сповільнювати розвиток усіх сфер суспільного життя, зокрема процесів, що пов'язані з безпекою державного кордону.

Від початку російської агресії загрози національній безпеці України, особливо інформаційного характеру, вийшли на передній план, що стає особливо небезпечним у період бойових дій. З 2014 р., коли Росія почала агресію проти України, відбулися суттєві зміни в цьому аспекті. Починаючи з 24 лютого 2022 р., значення цих питань для безпеки державного кордону та забезпечення обороноздатності країни ще більше зросло.

Державна прикордонна служба України відповідає за охорону державного кордону та захист інтересів України в прилеглих морських територіях, включаючи виключну економічну зону [12]. Збройне вторгнення країни-агресора змусило Україну захищати свій державний кордон в умовах війни, яка почалася з гібридних дій на сході та півдні країни. Агресія загрожує національній безпеці, суверенітету та територіальній цілісності України. Під час бойових дій було знищено або захоплено значну частину прикордонної інфраструктури. У цій боротьбі Державна прикордонна служба України відіграє ключову роль у відновленні суверенітету та територіальної цілісності країни.

З огляду на це пріоритетним завданням є визначення методів, які дозволять Державній прикордонній службі України ефективно виконувати свої функції, виявлення та подолання проблем у сфері захисту національних інтересів на державному кордоні, а також впровадження сучасних наукових підходів у цій галузі. Сьогодні ці завдання видаються необхідними, оскільки ефективна і добре забезпечена робота Державної прикордонної служби України є надзвичайно важливою для захисту національних інтересів країни.

Питання гібридної війни набуло особливої гостроти після початку російської агресії проти України у 2014 р. Гібридна війна – це новітня стратегія ведення бойових дій, що поєднує військові, політичні, економічні, соціальні, інформаційні та інші методи для досягнення військово-політичних цілей. Це інноваційна військова стратегія, що виходить за рамки звичайного збройного конфлікту та передбачає використання не лише військових ресурсів.

Проте гібридні війни, що поєднують різні методи впливу, включаючи кібератаки, стають все

більш поширеними та несуть загрозу глобальній безпеці. На відміну від традиційних збройних конфліктів, гібридні війни розгортаються на різних фронтах, включаючи цифровий простір, що вимагає розробки нових оборонних стратегій та інструментів. Незважаючи на свою актуальність, гібридна війна залишається однією з найменш досліджених форм ведення бойових дій.

Специфіка проведення інформаційно-психологічної протидії серед військ та населення противника у період стародавнього світу в епоху середньовіччя полягають у вивченні стратегій та методів пропаганди, які використовувалися воюючими сторонами. Основна увага зосереджена на вивченні тактик розповсюдження інформації, психологічного впливу на війська та цивільне населення ворога, а також ефективності цих зусиль у контексті військових і політичних цілей. Стаття висвітлює використання різних засобів масової інформації, включаючи пресу, листівки, а також аналізує вплив пропаганди на моральний дух військовослужбовців і населення, на перебіг війни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження та публікації аналізують вплив гібридної війни на різні аспекти військової діяльності, зокрема на планування та виконання операцій, трансформацію політичних, стратегічних та тактичних підходів, а також на принципи і практику застосування військової сили. Сучасна гібридна війна трансформує військову стратегію та тактику, привертаючи увагу науковців, політиків і світової спільноти, стурбованої збереженням територіальної цілісності України.

Ведення війни Росією суттєво відрізняється від методів, характерних для збройних конфліктів ХХІ ст. Ця особливість привертає значну увагу дослідників та викликає жвавий інтерес у наукових колах.

Проблему гібридної війни досліджували Д. Купрієнко, А. Братко, В. Торічний, Т. Білецька, Ю. Івашков та інші вчені [17; 3].

Питання протидії ворожому інформаційно-психологічному впливу на прикордонників під час інформаційної війни було предметом дослідження В. Демського, О. Пархомова. Вони вивчали негативний інформаційно-психологічний вплив, враховували вплив соціуму на особистість [4; 16].

Методи педагогічної роботи для протидії інформаційним атакам на прикордонників під час війни досліджували В. Журавель, С. Бурбела [6].

Наша розвідка розкриває історичний екскурс, який проводиться у часи стародавнього світу в

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ ТА ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ЧАСУ

епoxy середньовіччя, особливості ведення інформаційно-психологічної пропаганди серед збройних формувань та цивільного населення противника розкриває аналіз пропагандистських стратегій і методів, застосованих воюючими сторонами проти один одного під час конфлікту.

Метою статті є розкриття специфіки ведення інформаційно-психологічної протидії у часи стародавнього світу та до початку нового часу серед військ та цивільного населення, детальний аналіз і порівняння пропагандистських кампаній, що були проведені, з метою виявлення їхніх особливостей, тактик і ефективності. Основна увага приділяється дослідженню методів психологічного впливу на військовослужбовців і цивільне населення противника, а також оцінці впливу цих зусиль на хід війни та моральний дух залучених сторін.

Виклад основного матеріалу. Люди від давніх часів зрозуміли важливість впливу на психіку солдатів під час військових конфліктів. Найдавнішим методом впливу на ворога було не застосування бойових засобів, а залякування, демонструючи (іноді показну) бойову міць, з метою послаблення його психологічного стану. Біблійна історія про Гедеона оповідає, як він використовував різноманітні хитрощі, щоб здобути перемогу над чисельнішим ворожим військом. Одного разу він разом з трьомастами воїнами наблизився до табору противника і, застосовуючи труби, глечики, світильники та крики, настільки налякав вороже військо, що воно розгубилося, піддалося паніці, і солдати почали нападати один на одного.

Китайський воєначальник Сунь-Цзи, що жив наприкінці VI – на початку V ст. до нашої ери, вважав, що найвища форма перемоги – це здобути її без битви. У стародавній китайській військовій історії найбільшу повагу викликали саме ті полководці, які досягали успіху у такий спосіб [15].

Протягом історії китайського військового мистецтва подібні тактики використовувалися як у внутрішніх конфліктах, так і під час повстань. Наприклад, наприкінці Суйської династії під час правління імператора Ян-Ді (605–616) одне з повстань набуло загрозливих масштабів. Проти повстанців був посланий полководець, який спробував придушити їх жорстокими методами, що лише призвело до ще більшого спалаху протесту. Згодом Ян-Ді передав це завдання іншому своєму полководцю, Лі Юаню, який з плином часу став засновником династії Тан.

Лі Юань усвідомлював, що повстання було спричинене жорстокістю Ян-Ді та його деспотичним правлінням. Замість ведення боїв, він вжив усіх необхідних заходів, щоб за допомогою певних благ переконати повстанців припинити заколот, що йому й вдалося, і, отже, повстання було припинене без війни. Також Лі Юань, прагнучи повалити

династію Суй і захопити владу, здобув підтримку серед населення, оскільки жорстоке придушення повстання викликало б ненависть не до Ян-Ді, а до того, хто здійснив придушення.

Стародавні володарі та воєначальники прагнули підкорити ворога, уникаючи бою, за допомогою трьох методів. Передусім, мудрого управління, поліпшення добробуту країни та мирних досягнень свого народу. По-друге, розумний підхід до супротивника полягає у прояві уваги та поваги до його прагнень і потреб, а також у врахуванні його інтересів. Третє, завдяки військово-стратегічним діям у поєднанні з поширенням інформації, противник усвідомлював безглуздість подальшого опору. Стародавні правителі та воєначальники намагалися впливати на свідомість супротивника, щоб здобути перемогу без кровопролиття. Важливу роль у цьому відігравав інформаційний аспект. Повідомлення про культурний і політичний престиж країни, мудру та доброзичливу політику стосовно супротивника, а також про стратегічне ослаблення ворога поширювалися всіма можливими способами.

У давнину китайці розробили цілу систему прийомів, які успішно застосовували у військовій та політичній діяльності. Ці прийоми, відомі сьогодні як “стратегеми”, становлять витончені схеми прихованого впливу та маніпулювання поведінкою опонентів. Кожна стратегема, виражена влучним афоризмом (наприклад, “На сході шуміти, на заході наступати” або “Прикрасити сухі дерева штучними квітами”), дозволяла ввести ворога в оману, замаскувати свої справжні наміри та дії, і так здобути перемогу з мінімальними втратами.

Історичні хроніки рясніють свідченнями спроб впливу на бойовий дух супротивника. Ще Сунь-Цзи у своєму “Трактаті про військово мистецтво” узагальнив багатовіковий досвід послаблення моралі ворога для досягнення перемоги. Він навчав:

Знищуйте все позитивне в країні вашого ворога.
Залучайте впливових осіб супротивника до злочинної діяльності.

Підривайте їхню репутацію та викривайте в потрібний момент.

Використовуйте найпідліших і найогидніших людей.

Провокуйте конфлікти та розбрат серед громадян ворожої країни.

Налаштовуйте молодь проти старших.
Перешкоджайте роботі уряду всіма можливими способами.

Заважайте забезпеченню та організації армії.
Відволікайте воїнів ворога безглуздими піснями та музикою.

Знецінюйте волю, традиції та віру їхніх богів.
Відправляйте жінок легкої поведінки для сприяння моральному розкладанню.

Будьте щедрими в пропозиціях і подарунках для

отримання інформації та залучення спільників.

Не економте ні грошей, ні обіцянок, оскільки вони приносять великі вигоди.

На думку Сунь-Цзи, одним із найефективніших способів психологічного впливу є дезінформація. Він зазначав: “Війна – це мистецтво обману. Тому, якщо ти здатен на щось, показуй супротивнику, що ти цього не можеш; якщо користуєшся певними ресурсами, демонструй, що не користуєшся ними; якщо ти знаходишся поруч, роби вигляд, що ти далеко; якщо ти далеко, показуй, що ти близько...” [15].

У книзі китайського історика і письменника Ло Гуаньчжуна “Троєцарство” наведено текст документа, створеного близько 200 року, відомого в історіографії як “Прокламація 200 року н. е.”. У ньому говориться: “Цао Цао та його однодумці, керуючись почуттям великого обов’язку, звертаються до всього Піднебесного. Лиходій Дун Чжо вчиняє злочини проти Неба і руйнує землю. Він убив імператора, знищує державу, ганьбить палац і мучить народ. Жорстокий і нелюдяний, він винний у багатьох підлих діях. Ми отримали секретний наказ від нинішнього імператора зібрати військо. Присягаємося очистити імперію від розбійників. Сподіваємося, що ви також зберете свої сили, щоб разом з нами висловити справедливий гнів, підтримати імператора і врятувати народ. Виступайте негайно після отримання цього заклик”.

Оглядаючи цей документ через призму сучасної методології психологічної боротьби, можна виділити такі ключові моменти:

- наведено характеристику ворога;
- звернення до звичайних людей як до найкращих представників нації;
- висловлено явну симпатію до простих людей;
- підкреслено підтримку правителя;
- позитивно оцінено силу та моральний дух власного війська;
- заклик до народу діяти єдино та попередження про відповідальність за незаконні вчинки;
- практичні поради та заклики пов’язані з релігійними переконаннями населення.

Під час проведення інформаційних акцій було використано метод дезінформації. Події 1312 р. до н. е. демонструють, як хети, застосувавши дезінформацію, успішно провели несподівану атаку на єгипетське військо під командуванням фараона Рамзеса II біля фортеці Кадеш. У результаті цього єгиптяни були змушені відмовитися від штурму Кадеша і повернутися до Єгипту [5].

Зразковим майстром дезінформації у Стародавній Греції можна назвати спартанського царя та стратега Лісандра. Він збільшив платню веслярам на своїх кораблях удвічі та поширив серед афінян чутку, що вони отримають таку ж винагороду, якщо перейдуть до нього на службу. Це призвело

до масового переходу афінських моряків-найманців на бік Лісандра. Врешті-решт, афіняни втратили більшість своїх веслярів, що дало змогу спартанцям отримати контроль над морем без жодного бою. Лісандр, відомий своїм висловом: “Де не вистачає лівової шкури, там треба пришити лисячу”, підкреслював важливість використання хитрощів, коли сила не приносить результатів.

Перський полководець Ксеркс, готуючись до вторгнення в Грецію, свідомо використав дезінформацію як стратегічний інструмент. Він поширив легенду про неймовірну кількість своїх воїнів, стверджуючи, що їхні стріли, випущені одночасно, затьмарять сонце. Ця художня гіпербола була розрахована на створення максимального психологічного ефекту на супротивника.

Цей історичний період відзначається також найдавнішими свідченнями застосування писемності для інформаційно-психологічних спеціальних операцій (ІПО), спрямованих на провокування конфліктів у ворожому таборі. Грецький історик Геродот датує один з таких випадків 480 р. до н. е. і описує, як Фемістокл залишив напис на камені біля джерела питної води, який потім прочитали іонійці. У написі містився заклик до іонійців зрадити Ксеркса та перейти на бік греків, або ж, принаймні, ухилитися від активної участі у бойових діях. Геродот зазначає, що цей пропагандистський хід міг мати подвійний ефект: або іонійці перейдуть на бік еллінів, або Ксеркс, дізнавшись про такі заклики, засумнівається у їхній лояльності та не буде покладатися на них у вирішальних битвах, що значно послабить його військо.

Під час греко-перських воєн театр став ареною політичної боротьби, де вистави використовувалися для пропаганди, а опоненти активно протидіяли таким спробам. Мистецтво, зокрема художня література й ораторське мистецтво, активно використовувалося для просування інтересів різних політичних груп. Драматургія Софокла та Фемістокла (якому приписують авторство вищезгаданого напису) сприяла консолідації грецьких полісів перед загрозою перського завоювання. Тема “східного питання” також знайшла відображення в ораторському мистецтві. Так, промови Демосфена (“філіппіки”) викривали загрозу тиранії з боку Македонії, тоді як Сократ, навпаки, агітував за Філіппа. Ці дві постаті стали символами розвитку риторики в Греції, що мало значний вплив на формування теорії пропаганди [2].

Історичні записи Плутарха містять ще один приклад ІПО того часу. Під час походу на Індію у 326 р. до н. е. Олександр Македонський, зіткнувшись із виснаженням своїх військ, вдався до хитрощів, щоб уникнути переслідування під час відступу. Він наказав залишити на місці табору зразки зброї та амуніції гігантських розмірів, створюючи

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ ТА ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ЧАСУ

ілюзію, що його воїни – велетні. Цей психологічний трюк досяг мети: цар індусів Таксил, отримавши від розвідників знайдені зразки, відмовився від переслідування [9].

Ще з античних часів інформаційно-психологічні операції (ІПО) стали невід'ємною частиною воєнної стратегії. Вони використовувалися для деморалізації ворога, підняття бойового духу власних військ та формування позитивної громадської думки як на своїй території, так і на ворожій. Серед поширених методів ІПО були залякування ворога демонстрацією сили, використання письмових джерел для поширення пропаганди та розпалювання конфліктів між союзниками ворога. У цей період війни почали розглядатися як поєднання бойових дій і психологічної боротьби. Цілеспрямоване використання слова для послаблення бойового потенціалу противника стало важливим елементом військового мистецтва вже на його ранніх етапах.

Отже, вже в давнину зароджувалися ключові елементи та напрями інформаційно-психологічного впливу, спрямованого на послаблення морального духу ворога, натхнення власних військ та формування сприятливої громадської думки як на своїй, так і на ворожій території. Поширеними методами ІПВ того часу були: демонстрація власної могутності, використання письмових джерел, експлуатація розбіжностей у таборі супротивника та розкол його союзів. Війни почали поділятися на бойові та не бойові. Свідоме використання слова для зниження бойового потенціалу ворога через ІПВ стало одним з перших етапів розвитку військового мистецтва.

З давніх-давен військова хитрість була невід'ємною частиною військової справи, поступово розвиваючись від простих прийомів до складних стратегій, що знайшли відображення у військовій теорії та практиці видатних полководців.

У Середньовіччі інформаційно-психологічна боротьба набула нових форм, спираючись на досвід античних, китайських та індійських мислителів. Арабські халіфи та татаро-монгольські завойовники зробили значний внесок у розвиток методів впливу на моральний дух противника.

Монгольські завоювання, що охопили майже всі значущі регіони світу, окрім Західної Європи, яскраво демонструють ефективність інформаційної війни (ІВ). Монголи майстерно використовували різноманітні прийоми ІВ, зокрема акції інформаційно-психологічного впливу (АІВ), спрямовані на деморалізацію супротивника ще до початку бойових дій. Поширення чуток про жорстокість та кровожерливість монгольських воїнів, про неминучу розправу над тими, хто чинитиме опір, про продажність чиновників та зраду полководців, про неспроможність правителів протистояти монголь-

ській армії – все це підривало волю до опору та сприяло успіху монгольських завоювань.

З одного боку, ці чутки мали під собою певні підстави, проте з іншого, якщо супротивник виявляв бажання співпрацювати та мав необхідні технічні або управлінські здібності, до нього ставилися досить прихильно [5].

Поширена думка, що успіхи Чингізхана базувалися на чисельній перевазі його кінноти. Проте аналіз тогочасної демографічної ситуації вказує, що монгольське військо не мало значної чисельної переваги над супротивниками, які населяли густозаселені регіони навколо Монголії. Секрет перемог Чингізхана полягав у високій мобільності його військ, ефективній розвідці та широкому використанні передових для того часу військових технологій.

У 1245 р. чернець Платон Карпіні, посланець папи Інокентія IV, здійснив подорож до Монголії. У своєму звіті він детально описав військові звичаї монголів, підкреслюючи їхню хитрість та стратегічний підхід до бою. Платон Карпіні зазначає, що монгольські воєначальники не брали безпосередньої участі в сутичках, а керували військом здалеку, оточені отроками та жінками, які, ймовірно, виконували роль радників і спостерігачів. Іноді татари та монголи вдаються до хитрощів, щоб обдурити ворога: вони роблять опудала вершників та виставляють їх напоказ. Попереду себе женуть загін полонених та представників інших народів, серед яких можуть бути і свої. Одночасно інші загопи татаро-монголів непомітно для ворога обходять його з флангів, оточуючи та замикаючи у кільце. Потім вони одночасно атакують з усіх боків. Навіть якщо їх чисельно менше, оточеному противнику здається, що їх дуже багато. Зокрема, коли вони бачать оточення воєначальника: юнаків, жінок, коней та муляжі, які видаються за воїнів, – супротивника охоплює жах і паніка.

Монгольська пропаганда, що досягла вершин майстерності, успішно використовувалася для підриву морального духу ворога. Наприклад, протягом тривалого завоювання Південного Китаю (1234–1271), монголи зуміли деморалізувати величезну армію держави Сун, поширюючи чутки про зраду уряду. Щоб надати цим чуткам правдоподібності, монгольські агенти підкупили високопоставленого чиновника, а потім самі ж викрили його зраду.

Негативний вплив татаро-монгольських військ на моральний стан ворога та населення досягався застосуванням прийомів пропаганди, які сьогодні називають маскувальними пропагандистськими матеріалами. Цей прийом у психологічній війні, коли джерело інформації приховане або фальсифіковане, відомий як чорна пропаганда.

Після рішучої перемоги над угорцями та їхніми союзниками у битві на річці Шайо в березні 1241 р., монгольські завойовники захопили серед іншого і королівську печатку. Skorиставшись цим, Батий наказав полоненим, які вмiли писати, скласти від імені короля Бели указ угорською мовою. Його копії, скріплені захопленою печаткою, були розіслані по всій країні, яку монголи ще не повністю підкорили.

Тридцятирічна війна (1618–1648), перша загальноєвропейська війна, стала каталізатором еволюції пропаганди. Католицький габсбурзький блок та антигабсбурзька протестантська коаліція активно застосовували різноманітні методи воєнного та психологічного впливу на ворожі війська та цивільне населення для досягнення своїх політичних цілей. Розвиток гравюри сприяв масовому поширенню ілюстрованих листівок, які використовувалися, зокрема, для інформування про актуальні події. Феодальна епоха, що завершилася антифеодальними селянськими війнами, також внесла свій вклад у розвиток інформаційно-психологічного впливу, збагативши його новими формами та методами. З часом пропаганда стала більш цілеспрямованою, використовуючи ідеологічні теми для розпалювання суперечностей серед населення ворожої країни. Це призводило до деморалізації військ супротивника та залучення прихильників серед місцевих жителів.

До кінця феодальної епохи пропагандисти усвідомили важливість поширення матеріалів, орієнтованих на конкретну аудиторію, з метою досягнення максимального інформаційно-психологічного впливу. Для цього почали активно використовувати графічне оформлення, яке робило тексти зрозумілішими та легко запам'ятовуваними.

У Середньовіччі релігійні ідеї відігравали значну роль в інформаційно-психологічному забезпеченні війн, особливо хрестових походів. Офіційно ці походи, підтримані європейськими феодалами та освячені Папою Римським, мали на меті звільнення Єрусалиму. Однак ця версія приховувала справжні мотиви – прагнення до багатств Сходу і загарбницькі цілі світської та церковної влади.

Під час хрестових походів, паралельно з релігійною пропагандою, що зображала війни як священні, активно застосовувалися методи, які згодом стали класичними інструментами психологічної війни. Серед них можна виділити: поширення чуток про жорстокість ворога з метою його дискредитації, провокування конфліктів між східними державами, відлучення від церкви та прокляття, заборону на поховання на загальних цвинтарях та інші.

У XIV–XVII ст. єзуїти, орден з майже 300 тисячами активних членів (порівняно з 25 мільйонами населення Європи), контролювали політику більшості європейських урядів. Вони досягли значних успіхів у боротьбі з опонентами, використовуючи не лише систематичний моральний тиск, а й інно-

ваційні методи пропаганди, такі як листівки та лозунги. Крім того, орден ретельно готував своїх членів для дискредитації супротивників як у воєнний, так і у мирний час. Ця діяльність здійснювалася через спеціальні структури, відомі як “ради за чистоту релігії та боротьбу з еретизмом”.

Мусульманські завойовники активно використовували релігійні канони, тримаючи своїх підданих у постійному стані “священної війни” (джихад, газават). У цьому протистоянні з іновірцями застосовувалися як непримиренні догми, так і тактичні хитрощі. Тим, кого хотіли повернути в іслам, пропонувалися різноманітні привілеї, включаючи звільнення від податків або рабства.

Отже, інформаційно-психологічні протиборства мають глибоке історичне коріння, що сягає витоків людства. Вони активно застосовувалися у військовій сфері протягом століть. З часом арсенал ІПСП значно розширився та урізноманітнівся, включивши такі методи, як дезінформація, поширення чуток, друкована пропаганда та інші.

Використання пропаганди для послаблення військової потужності супротивника є давньою тактикою, що сягає корінням ще рабовласницьких часів, коли військові завдання вперше були розділені на бойові та небойові (пропагандистські та психологічні) методи.

У стародавні часи технічні засоби для ведення пропаганди були обмежені. Люди використовували написи на каменях, деревах, будівлях і поширювали чулки. Пізніше з'явилися “підкидні листи”. З розвитком друкарства для пропаганди почали використовувати друковані матеріали.

У середині XV ст. Йоганн Гутенберг здійснив революцію в інформаційному світі, винайшовши книгодрукування. Це відкриття мало величезне значення, яке першим усвідомило духовенство, використовуючи друкарський верстат для поширення релігійної літератури. Проте, лише через півстоліття винахід Гутенберга став незамінним інструментом інформаційної революції. До 1500 р. у понад 200 містах діяло понад 1100 друкарень, які випустили 36 тисяч різних книг загальним накладом 12 мільйонів примірників [14].

У протистоянні католицизму та протестантизму література відігравала важливу роль. Епоха Реформації породила хвилю сатиричної антикатолицької пропаганди. Видатні гуманісти, такі як Еразм Роттердамський та Ульріх фон Гуттен, разом зі своїми послідовниками, гостро критикували старий порядок у своїх творах. У XVI ст. двоє авторів значно перевершували своїх сучасників за кількістю видань та впливом – світський письменник і гуманіст Еразм Роттердамський та реформатор церкви Мартін Лютер. Спеціалізовані друкарні були зайняті переважно друком їхніх праць.

Зважаючи на важливість друкованих видань у формуванні суспільної думки, німецький релігійний діяч Канізіус у XVI ст. зазначав, що успіх про-

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ ТА ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ЧАСУ

тостояння між католицизмом та протестантизмом значною мірою залежить від контролю над друкарнями та розповсюдження пропагандистської літератури. Він підкреслював, що в Німеччині один письменник має більшу цінність, ніж десять професорів. Щоб протидіяти цьому, Канізіус запропонував заснувати спеціальний заклад освіти для підготовки католицьких публіцистів. Він також розробив детальні пропагандистські катехізиси, які мали вивчатися щороку в усіх школах та університетах.

Однак церква чудово розуміла не тільки важливість пропаганди у книгодрукуванні, але й небезпеку, яку вона несла для домінуючої ідеології.

У 1518 р., після публікації Мартіном Лютером своїх 95 тез, релігійні конфлікти в Європі загострилися. Це призвело до посилення цензури в більшості європейських країн, а покарання за публікацію заборонених книг стали надзвичайно суворими. Наприклад, у 1527 р. в Лейпцигу книговидавця Ганца Гергота стратили за подібний злочин. Внаслідок запровадження цензури з'явилися офіційні переліки заборонених книг, перший з яких, що згодом регулярно доповнювався, був опублікований за наказом німецького імператора Карла V у 1524 р.

Тридентський собор 1559 р. ухвалив “Індекс заборонених книг”, який став потужним інструментом протидії протестантизму. Список забороненої літератури постійно розширювався, включаючи навіть твори, які раніше отримали схвалення від католицької церкви. Примітно, що Папа Павло IV наказав додати до індексу власну книгу, написану до його обрання на папський престол.

У 1529 р. нідерландський уряд запровадив сувору цензуру друкованої продукції. Відтепер кожна книга мала отримати офіційний дозвіл перед публікацією. Видавець, які наважувалися обійти цю вимогу, ризикували зіткнутися з жакливими карами – від фізичного каліцтва до тортур. У 1538 р. в Нідерландах було заборонено ввозити книги без спеціального дозволу, а через шість років, у 1544 р., було видано едикт, який забороняв друкувати книги іноземними мовами, зокрема, іспанською, англійською, італійською та іншими, незрозумілими місцевому населенню. Імперські обмеження щодо релігійної свободи досягли піку у 1550 р. з виданням “Вічного едикту”, також відомого як “Кривавий плакат”. Цей едикт, продовжуючи тенденцію посилення репресій, розпочату едиктом 1546 р., під страхом смертної кари забороняв будь-яку діяльність, пов'язану з еретичними книгами, включаючи їх виробництво, продаж, читання та тлумачення Біблії.

У XVII ст. Англія переживала справжній бум політичної літератури. Із загальної кількості 50 тисяч друкованих видань, значну частину становили книги, брошури та листівки суспільно-полі-

тичного спрямування. Це свідчить про зростання інтересу до політичних питань серед населення, що, у свою чергу, спонукало уряд до посилення контролю над друкарським словом. У 1637 р. сумнозвісний “Закон про цензуру”, ухвалений “Зірковою палатою”, занурив англійську друковану книгу у найтемніші часи своєї історії. Однак проти цього акта свавілля та цензури загалом рішуче виступив видатний поет, революціонер і громадський діяч Джон Мільтон, чий голос став символом боротьби за свободу слова у середині XVII ст. У 1644 р. Джон Мільтон виголосив у парламенті знамениту промову “Ареопагітика”, яка стала поворотним моментом у боротьбі за свободу слова. Він рішуче виступив проти державної цензури, вимагаючи скасування попереднього обмеження публікацій. Ця промова мала величезний вплив не лише на Англію, а й на всю Європу, і її принципи згодом лягли в основу конституційного права на свободу друку у багатьох демократичних країнах світу.

Починаючи з XVII ст., періодичні видання стали потужним інструментом формування громадської думки. До цього, в середньовіччі, інформація поширювалася переважно через усні розповіді та листи, які передавалися солдатами, купцями, ченцями, проповідниками та іншими мандрівниками. У XVI ст. у Венеції публікували важливі новини, вивішуючи їх на площах. Ці рукописні повідомлення мали велику цінність для людей того часу. Венеціанський уряд, з метою інформування своїх послів про світові події, збирав та поширював серед них різноманітні новини. Ці урядові зведення копіювалися для приватних осіб за невелику плату – “газету” (звідси й походить термін “газета”). Під час війни між Венецією та Туреччиною наприкінці XV – початку XVI ст., за наказом влади, у Венеції почала виходити щомісячна рукописна газета, яку публічно зачитували на площах.

У XV ст. в Німеччині зародилися перші прообрази сучасних газет у вигляді рукописних періодичних видань. До середини XVI ст. вже сформувалася професія газетяра, який збирав інформацію з листів та інших джерел, створював рукописні газети та продавав їх. Із розвитком поштового зв'язку поштмейстери почали обмінюватися цими рукописними газетами, розширюючи у такий спосіб їхню аудиторію та географію поширення.

У XVI ст. новини розліталися Європою з таких міст, як Венеція, Аугсбург, Віттенберг, Франкфурт-на-Майні, Кельн, Антверпен та Гаага. Роль перших газет виконували так звані “Летючі листки” – провісники сучасних друкованих медіа.

Незважаючи на те, що перші друковані газети почали регулярно з'являтися в Німеччині, Європа не може претендувати на винахід цього формату. Відомо, що ще в XIV ст. в Китаї випускалася газета “Столичний кур'єр”, надрукована на дерев'яних

таблицях. Епоха Реформації породила величезний потік короткотривалих друкованих видань – від листків до актуальних публіцистичних трактатів, авторами яких були, зокрема, М. Лютер і Т. Мюнцер. З 1609 р. почала регулярно виходити газета “Авізо”. У Франції періодичні видання розпочалися з “Газети” у 1631 р. В Англії перші друковані газети “Інформатор” і “Новини” з’явилися у другій половині XVII ст. У 1665 р. було засновано видання, яке спочатку мало назву “Оксфордська газета”, а пізніше було перейменовано на “Лондонську газету”.

Важливим поворотним моментом у розвитку масової пропаганди як серед прихильників, так і опонентів, стала французька революція кінця XVIII ст. Саме з цього часу пропаганда, спрямована на війська та населення противника, почала набувати сучасних рис, а її форми та методи зазнали стрімкого розвитку.

Успіх військових операцій завжди залежав не лише від сили зброї, а й від майстерності володіння інформацією. Видатні полководці минулого, як і наші предки, розуміли важливість пропаганди та вміли ефективно протидіяти ворожим інформаційним атакам, нейтралізуючи їх або завдаючи контрударів [13].

У 1708 р., під час Північної війни, російський друкар, який працював в амстердамській друкарні Яна Тіссена, вирушив до Росії з усім обладнанням. Однак у Гданську його захопили шведи, які використали друкарське обладнання для друкування звернень до росіян кириличним шрифтом. Того ж року Петро I видає указ, спрямований на протидію поширенню чуток та дезінформації. Він наказує не вірити подібним листам і повідомленням, а тих, у кого вони виявляться, затримувати та допитувати про джерело їх отримання. Російський цар наголошує на важливості виявлення та затримання всіх осіб, причетних до поширення подібних матеріалів, та їх доставки до Росії.

У першій половині XIX ст. виникає новий тип документа – листівка-перепустка, яка поєднувала в собі пропагандистське звернення та юридичні гарантії для тих, хто вирішує здатися у полон. Одночасно з цим починає практикуватися зворотний відпуск військовополонених.

Українське козацтво зробило вагомий внесок у розвиток інформаційно-психологічної боротьби, майстерно використовуючи “військові хитрощі” як невід’ємну складову своєї військової майстерності.

З військової спадщини українського козацтва, інформаційно-психологічні операції (ІПО) збагачуються унікальними тактичними прийомами. Ці прийоми, що мають виразний національний характер, використовуються як складова військово-психологічного супроводу бойових дій та належать до категорії “військових хитрощів”, які застосовуються

як на полі бою, так і в районах ведення воєнних дій [7].

Запорозькі козаки надавали великого значення громадській думці про справедливість своїх лідерів та дисципліну війська. Будь-який злочин проти місцевого населення суворо карався перед потерпілими. Під час військових дій категорично заборонялися алкоголь, контакти з жінками, зловживання податками та, особливо, грабунок населення. Щодо ворожих сил, здійснювалася інформаційна кампанія, спрямована на гуманне ставлення до полонених та роз’яснення умов переходу на бік запорізького війська, як окремих вояків, так і цілих підрозділів. Кобзарі відігравали ключову роль у просуванні інтересів запоріжців, використовуючи емоційно доступну форму, яку можна назвати “заходами консолідуючої пропаганди” сучасною мовою.

Запорозькі козаки активно використовували психологічну війну, зокрема листи з образами та звинуваченнями на адресу керівництва ворожих держав. Така практика була спрямована не лише проти турецького султана, а й проти польського короля, російського царя та навіть римського Папи. Немає підтверджень про доставку листів та отримання відповідей на них, проте такі дії суттєво підірвали довіру до командування серед солдатів противника. Водночас, подібні заходи позитивно впливали на морально-психологічний стан власних військ та населення.

У 1533 р. Остафій Дашкович, який обіймав посади старости Черкас і Канева, розробив новаторський військовий трактат, адресований польському королю Сигізмунду I. Цей документ, відомий як “Проект оборони України та створення регулярної прикордонної служби”, можна вважати першим українським військовим трактатом. Крім інших своїх талантів, Дашкович володів татарською мовою, що дозволяло йому, під час частих розвідувальних вилазок, залишатися непоміченим у ворожому таборі. Татари вважали його за свого, а він, використовуючи отриману інформацію, завдавав їм нищівних поразок.

Князь Дмитро Вишневецький, відомий також як Байда, уславився не тільки військовими перемогами. Яскравим прикладом його дипломатичного хисту став похід 1553 р. Очолити невеликий козацький загін, він вирушив до самого Константинополя, прагнучи домовитися з турецьким султаном про припинення набігів на українські землі. Хоча результат переговорів залишився таємницею, відомо, що Вишневецький повернувся з щедрими дарами та почестями від султана, що свідчить про його значний вплив та авторитет. У другій половині XVI ст. народна дума, зафіксована у рукописі професора Краківської академії Матвія Пійонтка, вже містить свідчення про застосування психологічних тактик у міжнародних відносинах:

“В Царгороді на риночку
Ой п’є Байда мед-горілочку;
Ой п’є Байда – та не день не два,
Не одну нічку та годиничку,
Цар турецький до нього присилає,
Байдю до себе підмовляє:
Ой ти, Байдо, ти славесенький!
Візьми в мене ти царівноньку,
Будеш паном на всю Україноньку!”

Ще тоді Вишневецький надавав великого значення моральному стану військ противника. Це підтверджують його слова про те, як він успішно відбив 24-денну облогу свого міста на Хортиці кримським ханом Девлет-Гіреєм, завдавши значних втрат ворогу та змусивши його відступити з ганьбою [1].

Северин Наливайко, ще за життя овіяний легендами, був видатною постаттю козацької доби. Народжений у першій половині XVI ст., майбутній гетьман здобув освіту в престижній Острозькій академії. Про молоді роки Наливайко згадував так: “З юних літ служив під орудою багатьох козацьких гетьманів, на багатьох землях ворожих зазнав козацького хліба”. У вересні 1594 р. козаки під його керівництвом оволоділи могутньою фортецею Тячин на Придністров’ї. Під час цього походу було знищено місто Яси, де захоплено значну кількість зброї та провіанту. Цей успіх призвів до зміщення протурецького лідера Молдови, що стало потужним стратегічним ударом по політичних колах Туреччини. У спогадах могильовського старости М. Халецького про осінній штурм міста 1595 р. козаками Наливайка описано майстерне використання психологічних тактик. Спочатку козаки застосували артилерійський обстріл, а потім, підвізши під одну з веж два вози з порохом і продовжуючи обстріл, створили ілюзію неминучого вибуху. Цей маневр викликав паніку серед захисників міста, більшість з яких покинули свої позиції. У результаті козаки легко захопили Могильов, одне з найбільших міст тогочасної Литви і України [10].

Через деякий час литовські війська спробували відвоювати місто, але козаки, створивши мобільний табір, відступили. Наливайко відходив організовано, прикриваючись щільним вогнем, не вступаючи у відкритий бій, завдаючи значної шкоди литовцям, які не могли йому нічого протиставити. Ефективні операції козаків проти чисельно переважного ворога були можливі завдяки продуманій розвідці та контррозвідці, майстерному збору й аналізу даних, а також поширенню дезінформації. Сучасники відзначали, що Наливайко нікому не довіряв свої плани, навіть найближчим соратникам. Він сам говорив, що давно б перестав мандрувати світом, якби хтось знав його справжні наміри.

Під час визвольної війни Богдана Хмельницького, окрім звичайних військових тактик, козаки

вдавалися до психологічного впливу на противника. Наприклад, Гнат Хоткевич згадує випадок, коли Хмельницький навмисно затягував переговори на два тижні, чекаючи на основні татарські сили, хоча прибув лише невеликий їх загін. Богдан Хмельницький, вдаючись до військової хитрості, підіслав до поляків козака, перевдягненого священником. Той під тортурами “зівнявся”, що Хмельницький зобов’язався платити ханові щорічну данину, за що отримав 40-тисячне татарське військо. Наступного ранку частина козаків, замотавши голови чалмами та змішавшись із татарами Карабіш-мурзи, з криками “Алла-алла!” атакували ворожий табір. Цей маневр був розрахований на те, щоб створити враження наступу величезної татарської армії чисельністю 40 тисяч. Хитрощі виявилися успішними. Поляки на власні очі переконалися в правдивості слів попа, що призвело до паніки в польському війську. Однак, можливо, не стільки паніка, скільки дезорганізація стали вирішальним фактором [11].

Безумовно, поняття “психологічна боротьба” у ті часи ще не існувало, а використовували термін “військові хитрощі”. Однак для козаків психологічний вплив на супротивника завжди був невід’ємною складовою військового мистецтва.

Висновки. У статті стверджується, що інформаційно-психологічні операції були ключовим елементом військової тактики від античності до початку нового часу, формуючи настрій і дії як солдатів, так і цивільних. Стаття підкреслює великий внесок українського козацтва у загальносвітовий досвід інформаційно-психологічних операцій. Дослідження показало, що успіх таких операцій залежав від їх здатності пристосовуватися до мінливих обставин і потреб аудиторії, а також від використання новітніх методів і засобів комунікації. Автори закликають до подальшого вивчення пропаганди як зброї та її впливу на сучасні конфлікти.

Перспективи подальших досліджень в означеному напрямі вбачаємо у педагогічних умовах підготовки офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бунеев Т.В., Блощинський І.Г., Сінкевич С.В. Історія війн та збройних конфліктів : підручник. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2016. 340 с.

2. Ганьба С.О. Філософія за професійним спрямуванням : навчальний посібник. Хмельницький : Видавництво НА ДПСУ, 2022. 344 с.

3. Демський В.В., Юрчак Ю.М. Проблема захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу на персонал відділу охорони державного кордону в контексті інформаційної війни. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби*

СПЕЦИФІКА ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОТИДІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ ТА ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ЧАСУ

України. Серія: психологічні науки. Хмельницький : Видавництво НА ДПСУ, 2019. Вип. 1 (12). С. 83–94.

4. Демський В., Кабачинський М., Юрчак Ю. Програма протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад органу охорони Державного кордону. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки.* / гол. ред. О.Ф. Волобуєва. Хмельницький : Видавництво НА ДПСУ, 2019. № 4 (15). 357 с.

5. Жарков Я.М., Компанцева Л.Ф., Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжню М.М., Скулиш Є.Д. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / за заг. ред. д. ю. н., проф., засл. юриста України Є.Д. Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.

6. Журавель В., Бурбела С., Юрчак Ю. Деякі педагогічні питання протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад органу охорони державного кордону в умовах війни. *Молодь і ринок.* 2024. № 1 (221). С. 73–77. DOI: 10.24919/2308-4634/2024.298619.

7. Жданович О. Зі Скандинавії у Причорномор'я. Військове мистецтво готів на теренах України: науково-популярне видання. Київ : Темпора, 2017. 96 с.: іл.

8. Купрієнко В.Д. Рекомендації суб'єктам забезпечення прикордонної безпеки щодо стратегічного управління організаційним потенціалом прикордоння : збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. *Військові та технічні науки.* Хмельницький : Видавництво НА ДПСУ, 2019. Вип. 1 (67). С. 142.

9. Кун М.А. Легенди і міфи Стародавньої Греції. 4-е видання / худож. оформл. В.І. Баріби. Тернопіль : АТ "Тарнекс", за участю МП "Мальви", 1993. 416 с.: іл.

10. Кривоніс Максим [Текст] : іст. роман / В.М. Кулаковський. Київ : Укр. Центр духовної культури, 1998. 560 с. (Український історичний роман). ISBN 966-7276-09-0

11. Меріме П. Богдан Хмельницький : роман, іст. напис, новели / пер. з фр., передмова й примітки Н.М. Горячої ; худож. ілюстратор Є.В. Вдовиченко ; худож.-оформлювач Б.П. Бублик. Харків : Фолио, 2004. 511 с. (Б-ка світ. літ.).

12. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.

13. Руденко І. Війна цивілізацій: анатомія російсько-українського конфлікту. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2020. 436 с.

14. Сокирко О. Конотопська битва 1659 р. : Триумф в час Руїни. Київ : Темпора, 2008. 72 с.: іл.

15. Сунь-цзи, У-цзи. Мистецтво війни / переклад з англ. Григорія Латника ; Трактат про воєнне мистецтво ; переклад з англ. Ігоря Андрущенка. Київ : Арії, 2023. 144 с.

16. Юрчак Ю.М., Пархомов О.М. Інтелектуальний аналіз інформаційної складової гібридної війни російської федерації проти України в медіапросторі. *Наука про цивільний захист як шлях становлення молодих вчених* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, ад'юнктів (аспірантів). Черкаси : Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2023. (Черкаси, 12 травня 2023 року). Черкаси : Вид-во 2023. С. 354–355.

17. Torichnyi V., Biletska T., Rybshchun O., Kupriyenko D., Ivashkov Y. & Bratko A. Information and propaganda component of the Russian Federation hybrid aggression: Conclusions for developed democratic countries on the experience of Ukraine. *TRAMES.* 2023. No. 25 (75/70). pp. 355–368. DOI: 10.3176/tr.2021.75.02.

REFERENCES

1. Bunicev, T.V., Bloschynskiy, I.H. & Sinkevych, S.V. (2016). *Istoriia viin ta zbroinykh konfliktiv: pidruchnyk* [History of wars and armed conflicts: textbook]. Khmelnytskyi, 340 p. [in Ukrainian].

2. Hanba, S.O. (2022). *Filosofia za profesiynym spriamuvanniam : navchalnyi posibnyk* [Philosophy by professional direction: a study guide]. Khmelnytskyi, 344 p. [in Ukrainian].

3. Demskyi, V.V. & Yurchak, Yu.M. (2019). Problema zakhystu vid nehatyvnoho informatsiino-psykholohichnoho vplyvu na personal viddilu okhorony derzhavnoho kordonu v konteksti informatsiinoi viiny [The problem of protection against negative information and psychological influence on the personnel of the state border protection department in the context of information warfare]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences.* Khmelnytskyi, Vol. 1 (12). pp. 83–94. [in Ukrainian].

4. Demskyi, V., Kabachynskiy, M. & Yurchak, Yu. (2019). Prohrama protydii nehatyvnomu informatsiino-psykholohichnomu vplyvu na osobovyi sklad orhanu okhorony Derzhavnoho kordonu [The program for countering the negative informational and psychological influence on the staff of the State Border Guard]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences.* (Ed.). O.F. Volobuev. Khmelnytskyi, No. 4 (15). 357 p. [in Ukrainian].

5. Zharkov, Ya.M., Kompantseva, L.F., Ostroukhov, V.V., Petryk, V.M., Prysiazhniy, M.M. & Skulysh, Ye.D. (2012). *Istoriia informatsiino-psykholohichnoho protyborstva : pidruch.* [The history of informational and psychological struggle: textbook]. (Ed.). Ye.D. Skulysh. Kyiv, 212 p. [in Ukrainian].

6. Zhuravel, V., Burbela, S. & Yurchak, Yu. (2024). Deiakі pedahohichni pytannia protydii nehatyvnomu informatsiinomu vplyvu na osobovyi sklad orhanu okhorony derzhavnoho kordonu v umovakh viiny [Some pedagogical issues of countering the negative information influence on the personnel of security authority of state border in conditions of war]. *Youth & market.* No. 1 (221). pp. 73–77. DOI: 10.24919/2308-4634/2024.298619. [in Ukrainian].

7. Zhdanovych, O. (2017). Zi Skandinavii u Prychornomoria [From Scandinavia to the Black Sea]. *The military art of the Goths on the territory of Ukraine: a popular scientific publication.* Kyiv, 96 p. [in Ukrainian].

8. Kupriyenko, V.D. (2019). Rekomendatsii subiektam zabezpechennia prykordonnoi bezpeky shchodo stratehichnoho upravlinnia orhanizatsiynym potentsialom prykordonnia [Recommendations to subjects of border security on strategic management of the organizational potential of the border]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Military and technical sciences.* Khmelnytskyi, Vol. 1 (67). p. 142. [in Ukrainian].

9. Kun, M.A. (1993). *Lehendi i mify Starodavnoi Hretsii* [Legends and myths of ancient Greece. 4th edition / Artist. form V.I. Bubyk. Ternopil, 416 p. [in Ukrainian].

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

10. Kryvonis Maksym [Tekst] ; Severyn Nalyvaiko : Ist. roman / V.M. Kulakovskiy ; Kyiv, 1998. 560 p. (Ukrainskyi istorychnyi roman) [(Ukrainian historical novel)]. ISBN 966-7276-09-0 [in Ukrainian].
11. Merime, P. (2004). Bohdan Khmelnytskyi: Roman, ist. napys, novely [Bohdan Khmelnytskyi: Novel, history, inscription, short stories]. Trans. from Fr. / Foreword and notes by N.M. Hot; Artist illustrator E.V. Vdovychenko; Artist designer B.P. Bagel. Kharkiv, 511 p. [in Ukrainian].
12. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 03.04.2003 r. № 661-IV [On the State Border Service of Ukraine: Law of Ukraine dated 04/03/2003 No. 661-IV]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. No. 27. Art. 208. [in Ukrainian].
13. Rudenko Ihor Viina tsyvilizatsii: anatomii rosiisko-ukrainskoho konfliktu [War of Civilizations: Anatomy of the Russian-Ukrainian Conflict]. Kyiv, 2020. 436 p. [in Ukrainian].
14. Sokyрко, O. (2008). Konotopska bytva 1659 r. : Triumf v chas Ruiny [The Battle of Konotop in 1659: Triumph in the Time of Ruin]. Kyiv, 72 p. [in Ukrainian].
15. Sun-tszy, U-tszy (2023). Mystetstvo viiny [The Art of War]. translation from English Hrihoriy Latnyk; A treatise on the art of war; translation from English Igor Andruschenko. Kyiv, 144 p. [in Ukrainian].
16. Yurchak, Yu.M. & Parkhomov, O.M. (2023). Intelktualnyi analiz informatsiinoi skladovoi hibrydnoi viiny rosiiskoi federatsii proty Ukrainy v mediaprostori [Intellectual analysis of the information component of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine in the media space]. *Nauka pro tsyvilnyi zakhyst yak shliakh stanovlennia molodykh vchenykh / materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii kursantiv, studentiv, adiunktiv (aspirantiv)* – The science of civil defense as a way of developing young scientists / Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference of cadets, students, adjuncts (graduate students). Cherkasy: Cherkasy Institute of Fire Safety named after the Heroes of Chernobyl National Center of Ukraine, 2023. (Cherkasy, May 12, 2023). Cherkasy, pp. 354–355. [in Ukrainian].
17. Torichniy, V., Biletska, T., Rybshchun, O., Kupriyenko, D., Ivashkov, Y. & Bratko, A. (2023). Information and propaganda component of the Russian Federation hybrid aggression: Conclusions for developed democratic countries – the experience of Ukraine. TRAMES. No. 25 (75/70). pp. 355–368. DOI:10.3176/tr.2021.75.02. [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.07.2024

УДК 37.018.2/025.8:398.8:78:908(477)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308807>

Олена Ткаченко, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри музичного мистецтва і методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Алла Захарченко, старший викладач кафедри
музичного мистецтва і методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

У статті розглядається проблема створення можливостей формування естетичного смаку у школярів на матеріалах української класичної та народної музики. Охарактеризовано загально-теоретичні підходи до проблеми формування естетичного смаку, які забезпечують ефективність формування важливих якостей учнів на уроках музичного мистецтва, інтегрованого курсу “Мистецтво” та в позаурочний час, вплив на внутрішній світ дитини, формування її смаків і уподобань, що створює позитивне ставлення до навколишнього світу, розвивають творчу уяву та образне мислення.

Ключові слова: естетичний смак; учні основної школи; формування; розвиток загальної мистецької освіти; українська музика; виконавська діяльність; музичне мистецтво; інтегрований курс “Мистецтво”.

Літ. 9.

Olena Tkachenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
Musical Art and Teaching Methods Department,
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav
Alla Zakharchenko, Senior Lecturer of the Musical Art and
Teaching Methods Department,
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

FORMATION OF AESTHETIC TASTE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH UKRAINIAN MUSIC

The article deals with the problem of creating opportunities for the formation of aesthetic taste in schoolchildren on the basis of Ukrainian classical and folk music. The general theoretical approaches to the problem of forming aesthetic taste are characterized, which ensure the effectiveness of the formation of important qualities of students in music lessons, the

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

integrated course “Art” and in extracurricular time, the impact on the inner world of the child, the formation of his tastes and preferences, which creates a positive attitude to the world around him, develops creative imagination and imaginative thinking.

The components of aesthetic taste are clarified. The age peculiarities of primary school pupils in terms of forming their aesthetic taste are revealed. It is emphasized that in the formation of aesthetic taste, spiritual needs are of great importance, which enrich and enhance the culture of primary school students.

The status of Ukrainian music is determined. The understanding of the activity perspective of the influence of Ukrainian music on the formation of aesthetic taste of primary school students is highlighted. It is proved that the formation of the aesthetic taste in primary school students should be carried out by means of Ukrainian music as a single organic process of creative development of the student's personality, education of aesthetic culture in the process of listening to Ukrainian classical and folk music, performing vocal and instrumental works of Ukrainian composers on folk songs, as well as mastering musical knowledge and skills. The article also identifies forms of work with Ukrainian music that are interesting for students. It is clarified that Ukrainian music is invaluable in modern pedagogical practice and is a multifaceted material for use in working with students of general secondary education institutions as a means of forming their aesthetic taste, culture, musical and creative abilities and general development.

Keywords: *aesthetic taste; primary school students; formation; development of general art education; Ukrainian music; performance activity; musical art; integrated course “Art”.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, що переживає перетворення в політичній, економічній, соціалній, освітній та культурній сферах, істотного оновлення зазнає система середньої освіти. Процес реформування освіти, який зараз відбувається, передовсім пов'язаний з гуманізацією і демократизацією освіти. В урядових документах “Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті”, “Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” (2013), законі “Про середню освіту” (2019) перед закладами освіти всіх рівнів постають завдання, спрямовані на піднесення естетичної складової у навчанні та вихованні, формуванні у підростаючого покоління естетичної культури, естетичної свідомості, естетичного смаку тощо. Зміст зазначених документів та загальний стан соціально-культурної сфери сьогодні актуалізує проблему духовного збагачення і переосмислення естетичного виховання особистості. Публікації та відгуки вчителів-практиків свідчать, що у багатьох школярів бракує естетичного смаку, який є найважливішим проявом освіти й естетичної культури особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що проблемою формування естетичного смаку в учнів займаються науковці у сферах філософії, культурології, соціології, психології і педагогіки. Проблеми естетичного смаку у структурі особистості, її ставлення до довкілля присвятили свої дослідження Л. Левчук, В. Стрілько. Питання естетичного виховання та культури школярів засобами музичного мистецтва розглядали О. Маленицька, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова та інші. У сучасній філософсько-естетичній, психолого-педагогічній науковій літературі, зокрема, у працях О. Бурова, В. Бутенка, І. Зязюна, М. Кагана, Л. Калініної, Л. Когана, А. Молчанової, М. Овсянникова, О. Рудницької та інших, естетичний смак розглядається як універсальна, інтегральна й водночас індивідуальна

властивість людини. Наукові дослідження В. Кременя, Л. Овчаренко, М. Ярмаченка доводять залежність розвитку та функціонування естетичного смаку від зовнішніх чинників – соціального середовища, цінностей художньої культури, практики освоєння навколишньої дійсності за законами краси. Незважаючи на теоретичну і практичну значимість названих робіт, проблему формування естетичного смаку учнів засобами української музики в педагогіці вивчено недостатньо.

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти сутності естетичного смаку, які забезпечують ефективне формування цих важливих якостей в учнів основної школи на уроках музичного мистецтва, інтегрованого курсу “Мистецтво” та у позаурочний час.

Виклад основного матеріалу. Естетичний смак належить до складних за своєю структурою явищ і тому вимагає системного підходу до осмислення його сутності та особливостей формування і розвитку. Естетичний смак формується у процесі соціокультурного розвитку особистості і у ньому відображається загальний рівень духовного світу індивіда. Естетичний смак є специфічною сферою пізнання, де своєрідний інтелектуальний процес базується на розвиненій людській чуттєвості та системі оцінок. Багато науковців мають своє бачення і дають своє визначення поняття “естетичний смак”. Дослідниця В. Стрілько виокремила сутнісні ознаки естетичного смаку: естетичні потреби, естетичний інтерес, естетична культура, емоційне ставлення до прекрасного, естетична творчість, естетичні почуття, естетичний ідеал, естетичне сприйняття, естетичні знання [9, 69–70]. О. Маленицька тлумачить поняття “естетичний смак” як естетичну норму, що проявляється в справжній діяльності й особистій естетичній оцінці [7]. А Л. Левчук трактує “естетичний смак” як “своєрідну норму естетичної досконалості, що визначає вибірковість особистості щодо явищ дійсності і мистецтва та здатність відчувати прекрасне, переживати хвилювання при зустрічі з ним” [6].

Сучасна науковеця Л. Калініна стверджує, що естетичний смак є синтезом складових, які утворюють систему, здатну до самореалізації, вияву адекватної реакції на зовнішні та внутрішні чинники впливу [3, 23–25]. Естетичний смак інтегрує в собі найважливіші вияви ціннісного ставлення і тому розглядається на рівні емоційної, інтелектуальної та практичної активності особистості. Це дало підставу Л. Калініній виділити три складові естетичного смаку особистості учня: *емоційну, інтелектуальну та діяльну*. Зокрема, вона доводить, що “емоційна” складова естетичного смаку учнів – це здатність реагувати на предмети та явища навколишньої дійсності, встановлювати з ними активний емоційно-чуттєвий зв’язок. Оцінка музичного твору передбачає безпосередній емоційний відгук – глибоку емоційну реакцію. Емоційно-естетична оцінка є складною діалектичною єдністю об’єктивного й суб’єктивного. Об’єктивне знаходить відображення у принципах та нормах, які вироблені в музично-історичній практиці і засвоєні учнями. Суб’єктивне як результат активності суб’єкта, що оцінює, відображає індивідуальне ставлення дитини до музики [8, 23–43].

Друга “інтелектуальна” складова пов’язана з народженими музикою образним мисленням, асоціативним уявленням учнів та їх знаннями про закономірності музики як виду мистецтва і передбачає широке оперування конкретно-наочними образами в процесі розв’язання завдань пізнавального, орієнтаційного, творчого й оцінного змісту.

Третя “діяльнисна” складова естетичного смаку школяра пов’язана з тим, що своє ставлення до прекрасного учні виявляють у конкретних формах і видах діяльності [3, 23–25].

Водночас на розвиток і формування естетичних смаків впливають внутрішні процеси, пов’язані з такими психологічними виявами, як почуття, відчуття, мислення та діяльність учнів. Заслужують на увагу результати дослідження естетичного смаку Л. Калініної, яка доводить, що є відчуття: прекрасного (в літературі та мистецтві, в природі та суспільстві); піднесеного (в мистецтві); трагічного (в життєдіяльності людей); комічного (почуття гумору, дотепність, сатира, іронія, гротеск, гіперболізація) [3, 23–25]. Це означає, що естетичний смак значною мірою залежить від накопиченого особистістю естетичного досвіду духовного багатства людини.

Отже, можемо резюмувати, що естетичний смак особистості – це здатність індивіда відображати естетичні переваги різних предметів діяльності; втілювати через емоційний відгук естетичне ставлення до цих предметів у формі міркувань “подобається – не подобається”; висловлювати судження про них, тобто оцінювати “красиве чи некрасиве, досконале чи недосконале” тощо.

Ефективність формування естетичного смаку залежить від врахування психолого-педагогічних особливостей певного віку. Учні основної школи – це підлітковий вік, який характеризується виявом досить розвинутих потреб у різних сферах духовного життя, критичного ставлення до людей, які оточують школяра, прагнення до самостійності в оцінках явищ дійсності.

Провідну роль в учнів основної школи відіграє усвідомлення серйозних, важливих для них проблем людського життя, власної системи цінностей, у них відбувається формування смаків. У школярів у цей період виникає коло переживань, пов’язаних зі ставленням до дорослих, спілкуванням з однолітками з яскраво вираженою емоційністю, формується інтерес до молодіжної субкультури, тобто загалом уже в учнів основної школи створюються сприятливі умови для розвитку естетичного мислення.

Підлітковий вік особливо сприятливий до сприйняття творів мистецтва. З цим пов’язані їхні естетичні інтереси і потреби. Саме в цьому віці з’являється здатність тривалий час зосереджувати увагу на слуханні музики. А що більше учні спілкуються з творами музичного мистецтва, то більше у них виникає потреба в спілкуванні з ними та виробляється конкретизований, пов’язаний з діяльністю і вподобаннями своєрідний естетичний ідеал. Знайомство із засобами музичної виразності, жанрами та стилями музичних творів, умовністю поетичного слова допомагає учням в художньо-естетичному розумінні творів музичного мистецтва.

Багато вчених доводять, що естетичний смак як філософська категорія, найбільше проявляється у художньому смаку, пов’язаному зі сприйняттям і переживанням прекрасного. Але такі вчені як Ж. Карташова, Л. Левчук, О. Онищенко наголошують на тому, що художній смак потребує спеціальної підготовки в будь-якій художній діяльності [4, 69–75]. Спеціальна музична освіченість у загальній мистецькій освіті включає знання змісту та форми музичних творів, історії розвитку мистецтва, особливостей засобів виразності тощо [1]. Саме музичне мистецтво має унікальну здатність активізувати емоційну сприйнятливність в учнів ЗЗСО, через переживання збагачувати досвід їх почувань і цим самим розвивати у них ціннісні установки, естетичний смак та загальну культуру. Шкільна програма з музичного мистецтва й інтегрованого курсу “Мистецтво” в закладах загальної середньої освіти надає широкі можливості у формуванні та розвитку естетичного смаку в учнів основної школи через всебічне знайомство з українською музикою, її засобами впливу на слухачів, розкриття її місця та ролі у системі світової культурно-історичної спадщини.

Українська музика – досягнення музичної культури українського народу, результат багатовікового

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

історичного процесу формування і розвитку українських традицій. Це поняття об'єднує український музичний фольклор і класичну музику. Вони є високохудожніми за змістом, глибокоемоційними і різнобічними за засобами виразності, здатні викликати співпереживання, радість, смуток, гнів і непримиренність. Висока художність і доступність надають українській музиці великого педагогічного значення. Найкращі зразки української музики допомагають виховувати в учнів високі моральні, художньо-естетичні, світоглядні якості, розвивають музичну освіту, інтерес до музичного фольклору, естетичний смак, фантазію, природні музично-творчі обдарування.

Яскравими представниками української художньої культури другої половини XVIII ст. є українські композитори М. Березовський, А. Ведель та Д. Бортнянський, які поєднали у своїй творчості тогочасний досвід західноєвропейської музичної культури з національною мелодикою.

Максим Березовський (1745–1777) – український композитор, диригент, співак. Він відомий своїми духовними концертами (найвідоміший “Не отвержи мене во время старости”), інструментальними творами (Соната для скрипки 2 ч. Grave f moll, Sinfonia in C (Presto) – Pratum Integrum Orchestra), Соната для скрипки і чембало у трьох частинах), хоровими творами (“Слава Отцу и Сыну”, четверта частина з літургії “Вірую”).

Артемій Ведель (1767–1810) – композитор сакральної хорової музики, хоровий диригент, співак (тенор), скрипаль, педагог. Найбільш відомими у нього є близько 30 хорових концертів, серед яких: “Доколе, Господи...”, частини з “Літургії”, “Всеношна”, “Покаянне тріо”. Музика А. Веделя дуже лірична і душевна.

Дмитро Бортнянський (1751–1825) – український композитор, співак та диригент. Він створив понад 100 хорових творів (святково-урочистих, ліричних, скорботно-елегічних тощо). Серед них – дві літургії, хорові концерти для одного та двох хорів (чотириголосні та восьмиголосні). Творам Д. Бортнянського притаманні інтонаційне багатство, оригінальність прийомів поліфонічного письма.

Одне з провідних місць в українській музиці належить Григорію Сковороді (1722–1794) – видатному українському філософу-просвітителю, поетові, митцеві, педагогові, обдарованому музиканту, який грав на багатьох інструментах. З музичної спадщини Г. Сковороди збереглися канти “Пастирі милі” та “Ангели, знизжайтеся”, збірка “Сад божественних пісень”. Його мелодії дійшли до нашого часу в різноманітних усних версіях бандуристів і лірників як “сковородинські пісні”.

Творчість українських композиторів II половини XIX – початку XX ст. представлені М. Лисенком, С. Гулаком-Артемівським, М. Леонтовичем,

К. Стеценком, Я. Степовим. Основоположником української національної класичної музики, творчість якого входить до програми музичного мистецтва та інтегрованого курсу “Мистецтво” 5–7 класів, є Микола Лисенко (1842–1912) [5]. Саме М. Лисенко став першим в Україні професіоналом-музикантом. Він писав інструментальну та вокально-хорову музику у таких жанрах, як лірико-побутова опера, комічна опера, історико-героїчна народна драма, дитяча казкова опера, сатирична опера, симфонії, струнні квартет і тріо, а також низка п'єс для фортепіано та інших інструментів. Його дитячі опери “Коза-дереза”, “Пан Коцький”, “Зима і весна” на сюжети народних казок мають форму музичної комедії з розмовними діалогами, складовим компонентом якої є пісня і співігри, які вводять учнів у світ музично-театрального мистецтва. У творчій спадщині М. Лисенка є твори, які спеціально написані для дітей: перший дитячий збірник “Молодощі” (1875), другий – “Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних”, до яких увійшли пісні й танці, призначені для дитячого виконання, хорові обробки українських пісень за різним жанровим тематизмом (історичні, побутові: жартівливі, ліричні, танцювальні й т. п.). Різноманітність вокальної спадщини М. Лисенка формує в учнів почуття прекрасного, почуття любові до рідної Батьківщини, до ближнього, розкривають перед ними кохання як світле і щире почуття та передають душевні переживання, жалю тощо.

Різноманітною та національно колоритною є музика С. Гулака-Артемівського (1813–1873). Через більшість його музичних творів проходить тема народного фольклору, яка проявляється в емоційно насиченій та наспівній мелодії, наближенні її інтонацій та розвитку, ритмічних малюнків до української народної пісні. Навіть таких складний жанр, як опера, він зробив доступним, цікавим і досі найулюбленішим через написану ним оперу лірико-комічного характеру “Запорожець за Дунаєм”. Це народний, реалістичний твір про український побут, історію та культуру. Зокрема, “Пісня Карася” є зразком, де літературний текст має велике смислове значення, а музичний супровід допомагає розкрити та зрозуміти його. Корисними та цікавими для учнів старшого шкільного віку є його пісні “Спать мені не хочеться” та “Стоїть явір над водою”, у яких приваблюють мелодійність, задушевність, теплота, серйозна та яскрава передача образів, інтонаційна спорідненість супроводу з українським народним мелосом, глибина, правдивість передачі художньо-образного змісту.

Музична спадщина таких видатних українських композиторів, як М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, також потребує великої уваги на

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

заняттях музичного мистецтва, інтегрованого курсу “Мистецтво” та в позаурочний час з учнями основної школи. Зокрема, особливістю музичної творчості Миколи Леонтовича (1877–1921) було аранжуванням власних обробок народних пісень. У його творчому доробку є велика кількість ліричних, історичних (козацьких), обрядових пісень, а також інструментальна музика, в основі якої проходять теми народних пісень.

Кирило Стеценко (1882–1922) – видатний композитор, педагог, хоровий диригент, музичний критик та музично-громадський діяч. Найбільш відомими його піснями є “Ой чого ти, дубе”, “Вечірня пісня”. Його твори передають драматичні сторони людського життя, відчуття кохання або кривди, отримання насолоди від передачі музично-пейзажних замальовок.

Яків Степовий (1883–1921) – композитор (автор музичних збірок для дітей, до яких увійшли цикли “Барвінки” (на слова українських поетів) та “Пісні настрою” (на слова О. Олесья)), майстер солоспівів, засновник Державного вокального квартету. Я. Степовий писав музику на ліричні вірші М. Рильського. Найвідомішими є його романси “Три шляхи”, “Утоптала стежечку” на слова Т. Шевченка, “Степ” на текст М. Чернявського, “Розвійтеся з вітром” на слова І. Франка, “Досить невільня думка мовчала” на сл. Лесі Українки та інші. Деякі романси передають національно-демократичні настрої композитора, висловлюють протест проти поневолення, гноблення та розкривають тяжке життя народу.

Український музичний фольклор є джерелом знань про навколишній світ і стає необхідною умовою національно-патріотичного виховання дитини, орієнтує на успішне навчання та здоровий спосіб життя [2, 87–88]. За підбір якісного музичного матеріалу для слухання та виконання велика відповідальність покладається на вчителів музичного мистецтва, інтегрованого курсу “Мистецтво”. Формування естетичного смаку в учнів основної школи відбувається у самому процесі слухання та виконання музичних творів, що є результатом їхніх потреб у вираженні свого внутрішнього світу. Згідно з програмою “Мистецтво” (авт. Л. Масол та інші), цікавою формою роботи для учнів в урочний та позаурочний час є аранжування зазначеної вище народної та академічної української музики з відображенням етнічних мотивів у класичній і сучасній музиці (підручник для 5–7 класів – Тема “Музичне мистецтво у нашому житті”).

Естетичний смак в учнів основної школи проявляється у тому, що вони отримують задоволення та духовну насолоду від зустрічі зі справжньою красою в мистецтві, житті чи побуті. При сприйманні того чи того музичного твору в учнів активізуються асоціації – зорові, слухові, змістові, дотикові, створюючи неповторну картину індивідуального

сприймання. Тому асоціації, які виникають під час прослуховування музичних творів, можуть бути надзвичайно широкими. Всі вони відіграють значну роль в образно-художньому усвідомленні твору та ставленні до нього.

Для ефективного формування та розвитку естетичного смаку, зовнішнього ознайомлення з творами мистецтва недостатньо. Дуже важливим є практичні, наочні приклади, аналіз спільних та відмінних рис, культурно-історичної та соціальної цінності з урахуванням виняткових особливостей кожного музичного твору. Виконуючи безпосередньо українські народні пісні, учні стають споживачами та співавторами мистецького процесу, набувають необхідного художньо-творчого досвіду. Атмосфера творчості в урочний та позаурочний час посилює доброзичливе ставлення та стимулює мотивацію до слухання і продукування творів української музики. Впливаючи на почуття та викидаючи їх, прекрасне народжує думки, формує інтереси не тільки до української музики, а і до національного мистецтва загалом.

Висновки. Отже, загальнотеоретичний аналіз проблеми дослідження уможливив визначити зміст естетичного смаку, його структуру, особливості його становлення в підлітковому віці. Естетичний смак особистості – це невід’ємна складова структури естетичної свідомості, яка становить здатність індивіда відображати естетичні переваги різних предметів дійсності, втілювати в емоційній формі естетичне ставлення до них; висловлювати судження про них, тобто оцінювати; реально відображати її в естетичній діяльності. Підлітковий вік особливо сенситивний до сприйняття творів мистецтва. Результати наукових досліджень та педагогічний досвід вчителів засвідчують, що лише через систематичне спілкування з музичним мистецтвом можна навчити школярів відчувати красу і гармонію музичного твору, розвинути оцінне ставлення до творів мистецтва і навколишнього середовища, що є основою формування естетичного смаку. Українська музика композиторів XVIII–XX ст. М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського, Г. Сквороди, М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, К. Стеценка, Я. Степового та інших, яка поєднує у собі традиційну духовну музику з українським музичним фольклором і несе глибокі філософські ідеї, має невичерпні можливості впливу на духовний світ учнів основної школи та є ефективним засобом формування їх естетичного смаку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гукова В.В. Світова музична література. Перший рік навчання : навчальний посібник для спеціалізованих навчальних закладів. Київ : Мелосвіт, 2006. 172 с.
2. Іваницький А.І. Історичний синтаксис фольклору. Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. Вінниця : Нова книга, 2009. 403 с.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ

3. Калініна Л.А. Проблема формування естетичних смаків особистості у сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа*. 2008. № 5. С. 23–25.

4. Карташова Ж.Ю. Формування музичного смаку майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі інструментально-виконавської підготовки. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 24 (1-2018). Ч. 2. С. 69–75.

5. Корнілова О.В. Уроки музичного мистецтва у 7 і 8 класах загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Київ: Літерал ЛТД, 2008. 176 с.

6. Левчук Л.Т. Західноєвропейська естетика ХХ століття: навч. посібник. Київ: Либідь, 1997. 224 с.

7. Маленицька О.А. Формування естетичного смаку старшокласників засобами народних звичаїв та обрядів: дис. ... канд. пед. Наук: 13.00.01. Київ, 1995. 180 с.

8. Миропольська Н.Є. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 240 с.

9. Стрілько В.В. Формування естетичних смаків старшокласників у роботі загальноосвітньої школи. Харків: Колегіум, 2011. С. 69–70.

REFERENCES

1. Hukova, V.V. (2006). *Svitova muzychna literatura. Pershyi rik navchannia: navchalnyi posibnyk dlia spetsializovanykh navchalnykh zakladiv* [World music literature. The first year of study: a study guide for specialized educational institutions]. Kyiv, 172 p. [in Ukrainian].

2. Ivanytskiy, A.I. (2009). *Istorychnyi syntaksys folkloru. Problemy pokhodzhennia, khronolohizatsii ta dekoduvannia narodnoi muzyky* [Historical syntax of folklore. Problems of origin, chronology and decoding of folk music]. Vinnytsia, 403 p. [in Ukrainian].

3. Kalinina, L.A. (2008). *Problema formuvannia estetychnykh smakiv osobystosti u suchasnykh pedahohichnykh doslidzhenniakh* [The problem of the formation of aesthetic tastes of the individual in modern pedagogical research]. *Native school*. No. 5, pp. 23–25. [in Ukrainian].

4. Kartashova, Zh.Yu. (2018). *Formuvannia muzychnoho smaku maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva u protsesi instrumentalno-vykonavskoi pidhotovky* [Formation of the musical taste of the future music teacher in the process of instrumental and performing training]. *Pedagogical education: theory and practice. Collection of scientific works*. Vol. 24 (1–2018). Part 2, Kamianets-Podilskiy. pp. 69–75. [in Ukrainian].

5. Kornilova, O.V. (2008). *Uroky muzychnoho mystetstva u 7 i 8 klasakh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Musical art lessons in 7th and 8th grades of general educational institutions: educational and methodological guide]. Kyiv, 176 p. [in Ukrainian].

6. Levchuk, L.T. (1997). *Zakhidnoevropeiska estetyka XX stolittia: navch. posibnyk* [Western European aesthetics of the 20th century: education. manual]. Kyiv, 224 p. [in Ukrainian].

7. Malenytska, O.A. (1995). *Formuvannia estetychnoho smaku starshoklasnykiv zasobamy narodnykh zvychaiv ta obriadiiv* [Forming the aesthetic taste of high school students by means of folk customs and rites]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 180 p. [in Ukrainian].

8. Myropolska, N.Ye. (2006). *Uroky khudozhno-estetychnoho tsyклу v shkoli: navch. Posibnyk* [Lessons of the artistic and aesthetic cycle at school: teaching. manual]. Ternopil, 240 p. [in Ukrainian].

9. Strilko, V.V. (2011). *Formuvannia estetychnykh smakiv starshoklasnykiv u roboti zahalnoosvitnoi shkoly* [Formation of aesthetic tastes of high school students in the work of a comprehensive school]. Kharkiv, pp. 69–70. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.06.2024

“Якщо я в будь-що і вірю, так тільки в культуру. Культура, якщо вдуматися, ґрунтується зовсім не на цікавості, а на любові до досконалості; культура – це пізнання досконалості. Люди культури – справжні апостоли рівності”.

*Метью Арнольд
англійський поет і культуролог*

“Нехай наші очі бачать в людях найкраще, серця вибачають найгірше, а душі не втрачають віри”.

*Ельчин Сафарлі
сучасний азейбаржанський письменник*

“Немає нічого вищого і прекраснішого, ніж давати щастя багатьом людям”.

*Людвіг ван Бетховен
німецький композитор і піаніст*

Наталія Цімох, кандидат мистецтвознавства,
заслужений працівник культури України,
доцент кафедри тележурналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
Віталій Захаров, кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри тележурналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
Ольга Терещенко, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри тележурналістики
Київського національного університету культури і мистецтв

ТЕЛЕВІЗІЙНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ГЛЯДАЧЕМ

У статті проаналізовано сучасні різножанрові телевізійні експерименти, розкрито особливості їх підготовки та роботу тележурналіста у кадрі. Досліджено організацію роботи, тайм-менеджменту кореспондента до випуску аудіовізуальних творів, та визначено і упорядковано види фідбеку на подібний медіапродукт. Відстежено трансформаційні процеси українського телебачення після початку повномасштабної війни, та їхніх впливів на стан медіаринку. Використано такі методи дослідження, а саме: теоретичний – вивчення досвіду підготовки і реалізації телевізійних експериментів; порівняльний – аналіз використання цього жанру серед різних телеканалів у вітчизняному телепросторі.

Ключові слова: телевізійний експеримент; креатив; рейтинг; слот; фідбек.

Лім. 15.

Natalia Tsimokh, Ph.D. (Art Studies), Honored Practitioner of Culture of Ukraine,
Associate Professor of the Television Journalism Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Vitaliy Zakharov, Ph.D. (Philosophy), Senior Lecturer
of the Television Journalism Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Olga Tereshchenko, Honored Art Worker of Ukraine,
Professor of the Television Journalism Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

TELEVISION EXPERIMENT AS FEEDBACK TO THE VIEWER

The article analyzes modern multi-gen television experiments, reveals the features of their preparation and the work of a TV journalist in the frame. The organization of work, time management of the correspondent before the release of audiovisual works are studied, and the types of feedback on such a media product are determined and ordered. We have tracked the transformation processes of Ukrainian television after the start of a full-scale war and their impact on the state of the media market the following research methods were used, namely: theoretical – analysis of scientific literature and publications in the field of media studies, the study of the experience of preparation and implementation of television experiments; comparative – analysis of the use of this genre among different TV channels in the domestic television space. The results of the study were analyzed in order to determine the impact of television experiments on the audience and directly on their perception.

In the course of the study, the transformations of the directions of modern journalism are traced and analyzed. The importance of the development of modern television media in the context of the presentation of information of a media product according to European standards is proved, namely: the work of a TV journalist in terms of direct impact on the viewer by its content and manner of presenting material according to non-standard features of the format is proved. It is revealed that the television experiment has certain unique advantages over the type of ordinary journalistic work. It is proved that the process of providing information media content is not only exclusive – the first, but also should create certain new media formats to expand the audience. The genres, features of preparation, filming process and broadcasting of television content are defined on the basis of creative approaches, which will serve as the discovery of new forms, themes and ideas that would be difficult to reveal during ordinary stories.

Keywords: television experiment; creative; rating; slot; feedback.

Постановка проблеми. Заявлена проблема полягає у тому, що тележурналістика має багатожанрову палітру подачі

інформації, якщо з 1940-х рр. основою сповіщення глядачів була суха, усталена манера, то після отримання Україною незалежності, такою радянською

формою реципієнтів не здивувати та більше не зацікавити. Тому світове телебачення у ХХІ ст. зазнало великої трансформації не тільки через уподобання глядача, а й внаслідок змін у політиці етеру.

Доцільно сказати, що від початку 20-х рр. ХХІ ст. респонденти надають перевагу публічним, інформаційним телеграм-каналам, адже саме у таких джерелах спостерігається відхід від базової манери подачі інформації. Зокрема, й наявність сарказму, іронії, передачу власних емоційних забарвлень автора у матеріалі, що повністю йде у розріз з фундаментальною тележурналістикою. Тому, аби прикути увагу до екранів – інформаційні медіа повинні подавати не лише ексклюзив першими, а й створювати певні нові формати.

Відтак, в аудіовізуальних творах набирає популярність телевізійний експеримент, що вже займає особливу нішу медійного простору – креативній метод збирання інформації. Сучасні глядачі можуть порівняти, як відрізняється вищезазначений жанр від базової подачі у новинах та в особливостях його підготовки.

Доцільно зауважити, що кожен медійний продукт проходить декілька етапів не тільки перед виходом у етер, а й після. Неупереджена думка автора належним чином створює суб'єктивний світогляд суспільства, який можна охарактеризувати як фідбек. Якщо матеріал виявиться цікавим він набуде розголосу і отримає декілька шляхів розвитку. Такі продукти, як серіали, глядачі будуть обговорювати тижнями, а політичні програми можуть спричинити як хвилю обурення, так і масове схвалення персон і їхніх дій, що згодом вплине на політичну ситуацію в країні. Телевізійний експеримент – неоднозначний метод збору інформації, який діє через “штучно створений імпульс” на об'єкт дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Трансформації напрямів сучасної журналістики описав О. Чекмишев [11]. Важливість поєднання та взаємодії соціології і журналістики охарактеризував І. Лубкович [9]. А. Досенко та І. Погребняк [6] проаналізували важливість застосування журналістики у різних інтернет-ресурсах. Зокрема, навели приклади та класифікували основні етапи функціонування дисципліни, у мережі, не тільки для новачків, у професії, а й для мастодонтів. Переосмислила специфіку жанрів новітньої журналістики, на основі фундаментальних праць профільних науковців С. Шийка [12]. В. Галудзіна-Горобець [3] дослідила, як соціальні мережі обігнали великі друковані та телевізійні медіа, у боротьбі за інформаційне споживання, завдяки оперативності, доступності і унікальності контенту. Основні науково-практичні принципи телевізійної журналістики запропонував А. Яковець [14]. Зокрема, її важливість у розвитку

сучасних медіа, та аналізу інформації у майбутніх профільних фахівців, які зможуть працювати за європейськими стандартами. І. Аньє [1] описав важливість кожного етапу виробництва журналістських матеріалів, на що і поклав майбутній успіх для роботи професіоналів цього фаху. Г. Шкляревський [13] охарактеризував важливість пізнання фундаментальної бази екранних мистецтв, при створенні аудіовізуальних творів, а також важливість розвитку творчого потенціалу митця стосовно теле-, і кіноіндустрії, у рамках актуальних часових проміжків.

Мета статті. Проаналізувати сучасні телевізійні експерименти різних жанрів та особливості їх підготовки, дослідити види фідбеку на медіапродукт і роботу журналіста у кадрі.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях телевізійного експерименту науковці визначають дві функції – пізнавальну та управлінську. Як уважає Т. Борисюк – “експеримент завжди пов'язаний із штучним імпульсом, покликаним “висвітлити” вагомі, в конкретному пізнавальному акті, параметри ситуації”. Тобто, саме цей вид роботи тележурналіста може безпосередньо впливати на глядача своїм наповненням та манерою подачі матеріалу, адже, окрім нестандартних особливостей формату і сповіщення респондентів, присутня також різнотипність.

Доцільно сказати, що експерименти поділяються на “відкриті” та “закриті”. Для першого виду характерне залучення знімальної команди та використання наявної техніки (камера та мікрофон, а за потреби світлове обладнання), базовим способом зйомок, як і у інших жанрах телевізійної журналістики. Але нерідко телевізійні репортери збирають матеріал на приховану камеру – задля ексклюзивної, нової, об'єктивної або й сенсаційної інформації, яка була б недоступна при прямому виробництві. Тому цей різновид журналістської діяльності має певні особливості, на різних етапах створення. Втім, це більше позитивний чинник, ніж негативний, бо не обов'язково шукати інформаційний привід, можна створити власний, у якому тележурналіст буде не тільки у ролі спостерігача, а й матиме вплив на предмет дослідження, аби повернути більше уваги аудиторії до різних цікавих тем. Таким чином, автор стає унікальним, самостійним творцем без зовнішнього впливу редакцій на майбутній медіаконтент та особистий розвиток у професії.

З цього приводу доцільно зауважити, що підготовка такого матеріалу займає більше часу, ніж звичайний сюжет, бо експериментові притаманна творчість, яка може бути яскраво виражена через позицію автора, а також саме через подібний талант та мистецький пошук – твір можна обрамити свого роду різними “гачками” чи власною стилістикою,

що допоможе споглядачеві запам'ятати не тільки проєкт, а й самого кореспондента. Дуже влучно подачу важливості і оригінальності матеріалів охарактеризував В. Здоровега: “Вчені, дослідники та й самі практики поділяють творчий процес на різну кількість стадій (від трьох до семи) залежно від позиції самих авторів і видів творчої діяльності” [7, 220]. Згідно з цим, кожен автор для неординарності матеріалів, повинен пройти мистецькі, своєрідні стадії, а саме: підготовку, мозковий штурм, критичне мислення, інкубаційний період, інсайт (осяяння), перевірку. Ці кроки допоможуть йому зробити інший, від усталеної новинної форми, твір, адже контент може бути різним, і на фінальній стадії він повинен отримати зворотний зв'язок від реципієнта, а надзавданням є створення актуальності експериментів – аналіз різної інформації та зіставлення думок, які можуть різнитися.

Як стверджує З. Дмитровський, одним з важливих елементів, на початковому рівні виробництва є підготувати сценарій, і лише тоді реалізовувати важелі впливу на тему та її наслідки, а саме: “У тих випадках, коли подію можна відобразити на екрані, телевізійному журналісту треба вміти передбачити її розвиток і написати сценарій. Чим складнішою, вважають дослідники, є телевізійна інформація (у широкому розумінні цього слова), чим важливішу роль відіграє в ній зображальна знакова система, тим більшого значення набуває сценарна майстерність журналіста” [5, 44]. Варто погодитись з думкою автора, оскільки стрижневим аспектом є вивчення та уявлення можливих шляхів сюжетної лінії, що зробить журналіста невразливим та підготовленим до роботи. Відповідно, якщо в роботі журналіста є певні сумніви, він повинен звернутися до першоджерел, або вирушити на самостійне дослідження до початку знімального процесу. Отже, після оптимального вивчення теми телевізійної інформації йде підготовка до етапу виробництва.

Важливо також зазначити, що не менш важливим є елемент підготовки технічної бази за для створення телевізійного експерименту. Так, залежно від типу зйомок, обирається оснащення, а також додаткові ресурси на випадок форс-мажорів при своренні репортажу. Крім того, важлива підтримка режисера, який має продумати та запропонувати детальний динамічний і цікавий відеоряд. Фінальна стадія телевізійного експерименту залежить від плідної співпраці журналіста, оператора, режисера, звукорежисера. Також на фінальному етапі приєднується режисер монтажу, який має зробити обрамлення сюжету та графічний дизайнер, що, за потреби, наповнить матеріал інфографікою і візуальними акцентами. Відповідно, якщо формат та виконання аудіовізуального твору виявиться цікавим глядачеві, то він повернеться і подивиться наступний матеріал – це буде перемогою для усієї знімальної команди.

З цього приводу, Е. Бурдіна зазначає: “Якщо раніше глядач був готовий дивитися годинну програму, щоб зрозуміти, подобається вона йому чи ні, то сьогодні все більше актуалізується необхідність швидкого впливу на реципієнта. У таких умовах інструментами утримання уваги стають малі архітектонічні форми телевізійної передачі – анонс і назви сюжетів” [2, 61]. Саме у такий спосіб може спрацювати ефект “гачка” для вибагливих телевізійних спостерігачей.

Утім, не лише у такий спосіб можна “прикути” людей до екрана, адже сучасним телевізійним дослідженням притаманна різножанровість, ба більше, іноді самі автори створюють унікальні формати самостійно, що у перспективі позитивно впливає на подальшу долю експериментів та рейтинги. Скажімо, В. Лазебний, В. Бакіко та О. Омелянець так охарактеризували процес різножанровості: “Зміст поняття жанру змінюється і ускладнюється через “дифузії” жанрів, коли риси одного з них переходять в інший, наприклад, документальні жанри використовують для реставрації фактів і подій акторські сцени, фрагменти художніх кіно- і телефільмів. В ході такого інтенсивного процесу народжуються нові жанри, які накопичують свої особливості, які отримують в результаті модифікації нову якість” [8, 162].

Отже, сучасна телевізійна журналістика розвивається, як і її споживач, на зміну звичайним газетам прийшли спеціальні спільноти, канали у соціальних мережах. А звичайні, сухі сюжети доповнюються телевізійними експериментами, які у рамках певного проєкту можуть мати хронометраж від трьох хвилин до шести, і від 4 до 20 хвилин, якщо це самостійний аудіовізуальний твір.

У ході нашого дослідження, доцільно зауважити, що різні українські телеканали впроваджують такого роду журналістські дослідження, а саме: телеканал “1+1” застосовує експеримент не тільки у “ТСН”, а й у програмі “Сніданок”. Відповідно до різних форматів та спрямувань проєктів можна проаналізувати, які теми пріоритетні для редакцій. Так, зокрема, “Сніданок” надає перевагу більш розважальним, легким експериментам, які вранці будуть створювати настрої глядача на день. Натомість “ТСН” порушує як соціальні, так і політичні теми, тим самим намагаючись впливати на об'єкт та спільноту через отриману інсайдерську інформацію. Однак незмінним фактором є динамічність, якої можна добитися завдяки багатокamerній зйомці, монтажу та завчасно продуманому наповненню.

Варто сказати, що телеканал “Україна” у 2021 р. також включив у портфель своїх проєктів експерименти. Так само, як і на “1+1”, у їхніх ключових програмах розглядаються важливі для суспільства теми, що відображаються у випусках новин. Наприклад, дослідження щодо зростання тарифів, яке

безумовно подає глядачеві негативний імпульс і, відповідно, такі контрапункти дії дадуть йому змогу всебічно відреагувати на різноманітні висвітлені теми.

Надзвичайно популярними на довоєнному екрані в Україні, були експерименти із випробуванням тележурналістами різних професій, які дають змогу зазирнути вглиб того чи того фаху. Також цікавим дослідженням для глядачів була реакція пересічних громадян, політиків на різні провокації, які штучно вводять в оманливу або стресову ситуацію. Вони теж мали право на існування, адже експеримент є не тільки методом добування інформації, а й збудником настроїв суспільства. Втім, такий вид аудіовізуального твору став надто складним елементом телевізійної творчості під час військових дій в Україні. Бо актуальність тем, які можна було б перевірити на собі, втрачається через основні новини, що транслюються цілодобово у форматі телемарафону “Єдині новини”. Також зйомку тележурналістського експерименту ускладнює низка обмежень, пов'язаних з інфраструктурою, що не дає авторові змоги потрапити на певні локації у потрібний дедлайн. Зокрема, відсутність спікерів або ж осіб, яких перевіряють для аналізу досліджуваної ситуації, є проблемою для кінцевих та прозорих висновків телевізійного матеріалу.

Однак повністю відмовлятися від журналістських експериментів під час бойових дій не варто. Такий формат може відволікати, а також емоційно позитивно впливати на глядачів, дасть їм час абстрагуватися та відпочити від потоку постійної напруженої інформації у сухій новинній манері, відповідно піднімаючи рейтинги подібних телевізійних програм. Це є одним з головних наслідків оцінки роботи тележурналіста, а будь-яка реакція телеглядача на журналістське дослідження дає чіткі сигнали автору про його матеріал. Як зауважує В. Гоян: “Телевізійний глядач реагує на журналістський матеріал, співставляючи його із власним практичним досвідом, що позначається кількома аспектами. Насамперед, урахується соціокультурний рівень особистості, по-друге, морально-етична, ідеологічна позиція глядача, по-третє, ментальна, історична традиція народу” [4, 36], саме ці основні фактори і створюють “фідбек реципієнта”.

Треба сказати, що “Фідбек (або зворотний зв'язок) – це відгук, реакція у відповідь на яку-небудь дію або подію (наприклад, на багатьох сайтах – зворотний зв'язок з відвідувачами, можливість останніх повідомити авторам ресурсу свою думку, прохання тощо)” [10]. Декілька видів відгуків дають змогу проаналізувати ринок та майбутні матеріали редакції. Перша реакція – мимовільне спілкування з екраном, що дає можливість людині висловити свої думки без негативних наслідків для

інших. Цей тип, розповсюджений у соціальних мережах, багато хто називає “диванним критиком”. Така реакція може викликати бурхливі суперечки на просторах Інтернету.

Наступний фідбек – обговорення з родичами чи іншими суб'єктами певної проблеми. Тим самим відбувається популяризація експерименту. Звернемо увагу, що ця реакція не є основним вираженням емоцій певного глядача, а лише незапланованим поривом. Однак він може працювати за принципом “сарафанного радіо”, що дає більший розголос. Внаслідок цього певна спільнота може вплинути на ситуацію, наприклад, створити петицію, організувати цілу групу прихильників ідеї, відтак привернути більшу увагу до проблеми. Що буде далі з петицією – вирішувати владі, але це наочний приклад того, як телевізійний експеримент може впливати на досить велику групу людей.

Фідбек для телевізійного експерименту є головним фактором професіональної діяльності автора, а також підбору правильної, актуальної проблеми до майбутнього матеріалу. Так, наприклад, К. Сиваш наголошувала, що “зворотний зв'язок залишається одним із визначальних компонентів парасоціальної взаємодії і може слугувати індикатором ефективності паракommунікації” [10]. Отже, зворотний зв'язок – це кінцевий пункт роботи автора над матеріалом, показником якого є фідбек – досягнення цілей для усієї команди, а також зацікавленості аудиторії на цьому етапі у темі та у подальшому її розвитку. На цей важливий компонент опираються аналітичні компанії, які досліджують ситуації на медіаринку. Дуже часто фідбек позитивно впливає на зростання рейтингів, отриманих за період трансляції телевізійного продукту. Це також позначається на фінансових здобутках компанії, або ж спеціально створеної креативної групи, чи самого автора загалом. І якщо телевізійний експеримент зміг викликати реакцію споживача – всі основні завдання журналіста можна вважати виконаними.

Висновки. Телевізійний експеримент має певні унікальні переваги перед видом звичайних журналістських робіт – це формат, виробництво, а також зворотний зв'язок, який дає великий потік людей. Ці взаємопов'язані компоненти є важливим наслідком для такого жанру і саме кожен фактор може бути вирішальним для створення наступного епізоду.

На цей момент, кожен реципієнт має право вирішувати, що саме йому дивитися завтра, але без такого основного, креативного підходу він зможе втратити для себе інформацію, у зовсім новій формі викладу матеріалу, яка змогла б вплинути на його життєві орієнтири. Не варто забувати, що все нове, або що не підходить під базові критерії подачі інформації, вже піддаються неспроявленій критиці, адже основна цільова аудиторія телебачення – це

глядачі 50+. Але саме такі експерименти зможуть змінити прояви, настрої, вподобання та форматність наступних аудіовізуальних творів у їхньому майбутньому сприйнятті. Насамперед було визначено жанри, особливості підготовки, знімального процесу та подачі в етері телевізійного дослідження. Це може слугувати відкриттям нових форм, тем та ідей, що важко було б розкрити, під час звичайних сюжетів.

Тому телевізійний експеримент у XXI ст. є популярним видом журналістики, який використовується кореспондентами не тільки на телебаченні, у друкованих ЗМІ, а й у соціальних мережах. Але медійник повинен чітко розуміти, для чого він це робить, аби не випустити матеріал зі спотвореними фактами, та недійсними результатами дослідження. Під час військових дій такий вид журналістських матеріалів може стати у нагоді не тільки як спосіб інформування суспільства, а й для створення стресових, медійних ситуацій у полі зору окупанта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аньє І. Підручник із журналістики. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". 2013. 544 с.
2. Бурдіна Е.О. Інфотейнмент, як соціокомунікативне явище в сучасних українських інформаційно-публіцистичних телепроєктах: дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2017. 257 с.
3. Галудзіна-Горобець В. Феномен соціальних мереж у контексті сучасного інформаційного простору. *Український інформаційний простір*. 2021. № 1 (7). С. 198–205.
4. Гоян В. Інформаційна телевізійна програма: типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08 / Київський університет ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. 1999. 210 с.
5. Дмитровський З.С. Організація роботи на телебаченні. Львів: Малий видавничий центр факультету журналістики ЛНУ ім. І. Франка. 2020. 98 с.
6. Досенко А.К., Погребняк І.В. Інтернет-журналістика: комунікативні маркери. Київ: Центр учбової літератури. 2020. 184 с.
7. Здоровега В.Й. Теорія і методика журналістської творчості. Львів: ПАІС. 2004. 220 с.
8. Лазебний В.С., Бакіко В.М., Омелянець О.О. Організація телевізійного виробництва. Київ, 2018. 162 с.
9. Лубкович І.М. Соціологія і журналістика. Львів: ПАІС. 2009. 232 с.
10. Сиваш К. Глядацький фідбек як елемент парасоціальної комунікації з екранними медіа-персонами, 2021. URL: <<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/download/11062/11328>> (дата звернення 04.06.2024).
11. Чекмишев О.В. Основи журналістики. Київ: Академія. 2021. 168 с.
12. Шийка С. Жанрові особливості інформаційної журналістики. *Український інформаційний простір*. 2022. № 1 (9). С. 147–160.

13. Шкляревський Г. Вікно у реальність. Режисура аудіовізуальних мистецтв. Київ: Видавець Карпенко В.М. 2014. 455 с.

14. Яковець А.В. Телевізійна журналістика. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". 2009. 262 с.

REFERENCES

1. Anie, I. (2013). *Pidruchnyk iz zhurnalistyky* [Journalism textbook]. Kyiv, 544 p. [in Ukrainian].
2. Burdina, E.O. (2017). Infoteinment, yak sotsiokomunikatyvne yavyshe v suchasnykh ukrainskykh informatsiino-publitsystychnykh teleproektakh [Infotainment as a socio-communicative phenomenon in modern Ukrainian information and journalistic TV projects]. *Candidate's thesis*. V.N. Karazin Kharkiv National University. 257 p. [in Ukrainian].
3. Haludzina-Horobets, V. (2021). Fenomen sotsialnykh mrezh u konteksti suchasnoho informatsiinoho prostoru [The phenomenon of social networks in the context of the modern information space]. *Ukrainian Information Space*, No. 1 (7), pp. 198–205. [in Ukrainian].
4. Goyan, V. (1999). Informatsiina televiziina prohrama: typolohichna kharakterystyka, parametry diialnosti zhurnalista [Information television program: typological characteristics, parameters of the journalist]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv Taras Shevchenko University. Institute of Journalism. 210 p. [in Ukrainian].
5. Dmytrovskiy, Z.E. (2020). Orhanizatsiia roboty na telebachenni [Organization of work on television]. Lviv, 98 p. [in Ukrainian].
6. Dosenko, A.K. & Pohrebniak, I.V. (2020). Internet-zhurnalistyka: komunikatyvni markery [Internet journalism: communicative markers]. Kyiv, 184 p. [in Ukrainian].
7. Zdorovega, V.Y. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistyky tvorchosti [Theory and methods of journalistic creativity]. Lviv, 220 p. [in Ukrainian].
8. Lazebny, V.S., Bakiko, V.M. & Omelyanets, O.O. (2018). Orhanizatsiia televiziinoho vyrobnytstva [Organization of television production]. Kyiv, 162 p. [in Ukrainian].
9. Lubkovych, I.M. (2009). Sotsiologia i zhurnalistyka [Sociology and journalism]. Lviv, 232 p. [in Ukrainian].
10. Sivash, K. (2021). Hliadatskyi fidbek yak element parasotsialnoi komunikatsii z ekranymy media-personamy [Audience feedback as an element of parasocial communication with on-screen media personalities]. Available at : <<http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/download/11062/11328>> (Accessed 04 June 2024). [in Ukrainian].
11. Chekmyshev, O.V. (2021). *Osnovy zhurnalistyky* [Basics of journalism]. Kyiv, 168 p. [in Ukrainian].
12. Shyika, S. (2022). Zhanrovi osoblyvosti informatsiinoi zhurnalistyky [Genre features of information journalism]. *Ukrainian Information Space*, No. 1 (9), pp. 147–160. [in Ukrainian].
13. Shkliarevskiy, H. (2014). Vikno u realnist. Rezhysura audiovizualnykh mystetstv [A window into reality]. *Directing audiovisual arts*. Kyiv, 455 p. [in Ukrainian].
14. Yakovets, A. (2009). *Televiziina zhurnalistyka* [Television journalism]. Kyiv, 262 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2024

Ігор Негрескул, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри кіно-, телемистецтва
Київського університету культури

Катерина Степаненко, кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри тележурналістики

Київського національного університету культури і мистецтв

Катерина Король, викладач кафедри режисури кіно і телебачення
Київського національного університету культури і мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ПРОГРАМИ: АНАЛІЗ МЕДІЙНОГО КОНТЕНТУ

У статті проаналізовано роль та значення авторських телевізійних програм у сучасному медійному контенті. Досліджено їхню функцію у забезпеченні передачі актуальних тем і проблем сучасності. Розглянуто особливості трендів у використанні інтерв'ю як засобу для створення інформаційного вмісту і формування громадської думки.

Застосовано такі методи дослідження, а саме: теоретичний – аналіз наукової літератури та публікацій, які вже існують у сфері медійних досліджень, що дозволило систематизувати концепції, які визначають сутність та функціональність програм; емпіричний – практичні дослідження та збір даних і проведено інтерв'ю з експертами. Отримані результати були проаналізовані з метою вивчення впливу авторських програм на аудиторію та їхнє сприйняття; системно-аналітичний метод уможливив аналізувати взаємозв'язки між елементами авторських телевізійних програм та їхнім впливом на глядачів, а також виявив ключові фактори, що впливають на ефективність таких програм у формуванні громадської думки і споживчих смаків.

Ключові слова: авторська програма; медійний контент; громадська думка; інтерв'ю, аналіз; дослідження.

Лім. 13.

Ihor Nehreskul, Honored Art Worker of Ukraine, Professor of the
Film and Television Art Department,
Kyiv University of Culture

Kateryna Stepanenko, Ph.D. (Art Studies), Senior Lecturer of the
TV Journalism Department,

Kyiv National University of Culture and Arts

Kateryna Korol, Lecturer of the Film and Television Directing Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

FEATURES OF CREATING THE AUTHOR'S PROGRAM: ANALYSIS OF MEDIA CONTENT

The article examines the role and significance of the author's television programs in modern media content, their function in providing a program on topical topics and problems of our time. Emphasis is placed on the use of interviews to study the motivations and needs of people and environmental problems. The features of trends in the use of interviews as a means for creating information content and forming public opinion are considered. The functionality of programs is analyzed, as well as the analysis of popular trends in the use of interviews as a key tool for creating information content is carried out.

The article applies the following research methods, namely: theoretical method – analysis of scientific literature and publications that already exist in the field of media studies, which allowed to systematize the concepts that determine the essence and functionality of programs; The empirical method is practical research and data collection and interviews with experts were conducted.

It has been proven that the use of television to disseminate information has the potential to significantly increase the impact on the audience by conveying facts through experts and specialized television programs. Taking into account these factors, it is possible to stimulate the active participation of viewers in the public dialogue. In particular, environmental programs integrated into such programs are aimed at raising environmental awareness and mobilizing citizenship.

The obtained results were analyzed in order to study the impact of the author's programs on the audience and their perception; The system-analytical method made it possible to analyze the relationships between the elements of the author's television programs and their impact on viewers and also identified the key factors influencing the effectiveness of such programs in the formation of public opinion and consumer tastes.

Keywords: author's program; media content; public opinion; interviews; analysis; research.

Постановка проблеми. Заявлена проблема полягає у тому, що у сучасному медійному просторі існує актуальність визначення ролі та важливості авторських телевізійних програм. Телевізійні формати зазнали значних змін і розвитку, однак їх вплив на сприйняття аудиторією і формування громадської думки залишається малодослідженим. Крім того, недостатня увага приділяється візуальному змісту і способам подолання соціальних проблем у програмах, що може впливати на їхній інформаційний та культурний внесок, а також питанням взаємодії між інтерв'юером і героєм інтерв'ю. Однією з інших проблем є розумінням глядачами висвітлюваний проблем, а також їхнє ставлення до цих питань, що в свою чергу, впливає на публічну думку та активність у суспільному діалозі через телебачення.

Отже, вагомою актуальності дослідження набуває ретельний аналіз ролі авторських телевізійних програм, інтерв'ю, взаємодії між ведучою і героєм у медійному просторі, їхнього візуального й інформаційного змісту, а також визначення важливості та впливу на сучасну медію індустрію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З публікацій останніх років варто виокремити дослідження І. Венгер, яка аналізує особливості та ознаки авторської програми в контексті комерційного телебачення [1]. Авторську програму в контексті вітчизняного телебачення дослідили С. Котляр та В. Федоренко [5]. Проблематикою комунікації займалися такі вчені: І. Ковалінська [4], Е. Берне [11], І. Чудовська [10] та інші. Науковці В. Гоян [2], Г. Мисько, В. Меллимука, О. Михайловська [7], акцентували увагу на використанні інтерв'ю для дослідження мотивацій та потреб людей та проблем екології. Проблематику екології розглядали А. Казміренко [3], Н. Садретдінова [8], Т. Устенко [9].

Мета статті. Провести аналіз авторських телевізійних програм у сучасному медійному контенті. Дослідити формат, структуру та тематику цих проєктів з метою розкриття їхнього впливу на аудиторію. Проаналізувати функціональність передач, а також провести розбір популярних трендів у використанні інтерв'ю як ключового інструмента для створення інформаційного контенту.

Виклад основного матеріалу. Авторські програми на телебаченні становлять значущий спектр сучасного медіа сфери, їх важливість обумовлюється не лише розважальною складовою, але й впливом на суспільну свідомість і культурний контекст. Такі проєкти, найчастіше є результатом творчого підходу та професійної майстерності. Вони можуть бути присвячені різним темам і включати у себе різноманітні жанри, що робить їх відмінними від стандартних телевізійних форматів.

Оскільки телебачення є засобом масової інформації, права на випуски, які транслюються, є особ-

ливо важливими для забезпечення творців адекватної компенсації за їхню творчу працю та забезпечення прав споживачів на доступ до якісної телевізійної продукції. З публікацій останніх років варто виокремити дослідження І. Венгер, яка аналізує особливості й ознаки авторської програми в контексті комерційного телебачення [1, 169–175].

У ХХ ст. було зроблено багато досліджень з питань комунікації, серед яких виділяють американського психіатра та психоаналітика Еріка Берна, який розробив концепцію “транзакційного аналізу”, що належить до галузі психотерапії та використовується для аналізу міжособистісних взаємодій. Психолог Е. Берне у роботі “Що ти кажеш після привітання?” досліджує, як психологічні структури, зокрема, сценарії життя впливають на міжособистісні взаємодії та поведінку людини [11]. Доцільно сказати, що незалежно від типу програм, спілкування на телебаченні має великий вплив на глядачів. Воно може позначитися на їхні переконаннях, стереотипах та поведінці.

Термін “спілкування” вивчали та досліджували багато вчених і психологів протягом всієї історії людства. Один з перших теоретиків був американський соціолог та філософ ХІХ ст. Дж. Мід. Він уважав, що комунікація є процесом обміну думками, почуттями та інформацією між людьми. А також він акцентував на поясненні дій через символи, значення і жести, які надають самі індивіди. І. Чудовська у роботі “Соціологія масових комунікацій” цитує Дж. Міда: “Жест служить початковою фазою індивідуальної дії, на нього у ході взаємодії реагують інші учасники. Жест є символ, що припускає наявність деякого референта, співвіднесеність змісту з елементами досвіду індивіда. Реакція на нього опосередковується значенням, що втілюється соціальним досвідом індивідів, які взаємодіють” [10, 29].

У більш пізній період (1970-х та 1980-х рр.) дослідження аудіовізуально мистецтва зосереджувалися на таких аспектах, як ефекти реклами, використання телевізора як джерела інформації та розваг, а також вплив телебачення на культурні стереотипи. Сьогодні аналіз в області взаємодії людини і телебачення продовжуються і включають в себе такі питання, як вплив інтернету та соціальних медіа на масову культуру і споживання інформації, а також цифрової грамотності та медіаосвіти. Відсоток сприйняття глядачем телевізійної інформації може варіюватись залежно від багатьох факторів, зокрема вік, стать, рівень освіти та інтереси глядача. Згідно з новинним матеріалом інтернет-видання “Українформ”, “Загальнонаціональні українські телеканали є одним із головних джерел інформації для 67 % українців. Соціальні мережі називають найважливішим для себе джерелом інформації 44 % опитаних, онлайн-видання – 29 %,

месенджери – 16 %, а на українські газети та радіо припадає відповідно 6 % і 7 %” [6].

Невербальне спілкування на телебаченні є важливою складовою успішної комунікації, воно має такі характеристики: голосова інтонація, рухи тіла, вигляд, контакт з аудиторією, розташування на сцені, поведінка. Телевізійна програма відіграє важливу роль у розкритті актуальних проблем, приверненні уваги до них та спонуканні до дискусії. Екранні мистецтва можуть розкрити і висвітлити різноманітні теми, наприклад, тему екології можна показати через партнерство з екологічними організаціями, які пропагують відновлювальну енергетику, захист лісів, чистоту води та повітря. Також рекламні кампанії: канали можуть використовувати свої рекламні блоки для того, щоб привернути увагу до проблем екології. Це можуть бути документальні фільми, інтерв'ю з екологами й ученими, новини про кліматичні зміни та інші програми, що пов'язані з охороною довкілля. Як влучно підкреслюють С. Котляр та В. Федоренко у статті “Авторська програма – обличчя вітчизняного телебачення”, “...пізнавально-просвітницьке телебачення стимулює створення та підтримку позитивної мотивації людини до отримання знань, забезпечує дію системи стимулів в навчанні, основною робочою одиницею якої є теле-ситуація” [5].

Так, набув популярності телевізійний проєкт – авторська програма про екопереробку одягу, присвячена збору та переробці старого одягу з метою зменшення його впливу на навколишнє середовище. У статті “Основні тенденції екодизайну в індустрії моди” О. Мисько, В. Мелимука, О. Михайловська пишуть: “Екодизайн – вибір свідомих людей, які розуміють свою відповідальність за стан планети. Це не просто данина моди, а необхідність, що гостро стоїть перед усім людством вже сьогодні” [7,99]. Ця інформація може надихати глядачів на перегляд і у результаті змінювати своє ставлення до моди та сприйняття проблем екології і сталого розвитку. У статті “Вплив екологічних трендів сталого розвитку на індустрію моди в Україні” А. Казміренко наголошує: “Оскільки мода стала однією з найбільш забруднених галузей у світі, навряд чи можна залишити поза увагою проблеми екології...” [3, 26].

Звичайно, багато дизайнерів працюють над створенням продуктів та проєктів, які сприяють захисту природи та збереженню навколишнього середовища. З цього приводу Т. Устенко зазначає: “Переробка текстильних відходів – важливий напрям для поліпшення стану екології України... За статистикою, переробкою текстильних відходів або старих речей і одягу в Україні займаються лише 30 дрібних компаній, і для цього використовується близько 3 % текстильних відходів (у ЄС такий відсоток – понад 70)” [9, 650].

Окрім того, у багатьох країнах працюють організації та асоціації, які займаються екодизайном та сприяють його розвитку. Так, Н. Садретдінова зауважує: “Наприклад, “Nike”, “Gap” закупають еко-тканини для цілих колекцій одягу. Компанія “Marks and Spencer”, сприяє розвитку екомоди мільйонними вливаннями, а “Levi’s” запускають лінії екологічно безпечних джинсів. У виготовленні фурнітури, наприклад, гудзиків, використовується шкаралупа кокосового горіха, лейбл робиться з картону тощо” [8, 59].

Доцільно зауважити, що екодизайн є важливою темою авторських програм, яка відіграє особливу роль у сталому розвитку й охороні навколишнього середовища. Як доводить Н. Садретдінова “З точки зору споживача, екологічний одяг – це продукт, який сприймається як безпечний для здоров'я, позитивно впливає на людський організм, не чинить негативного впливу на навколишнє середовище і не містить небезпечних інгредієнтів” [8, 57]. Це також є одним із головних напрямів розвитку сучасного дизайну та виробництва, який дозволяє створювати продукти та послуги, що забезпечують високу якість життя та добробут для людей і природи. Отже, у світі існує кілька авторських програм про екопереробку одягу, які мають за мету підвищити увагу до проблеми екологічної відповідальності в галузі моди та допомогти зменшити відходи текстильного виробництва.

Також одним з прикладів є авторська програма “Подіум”, що була запущена в США у 2005 р. Кожен її епізод має свою тему, і учасники повинні створити одяг, який їй відповідає. Окрім звичайних сюжетів, шоу також має спеціальні фрагменти, в яких гравці отримують завдання створити одяг зі спеціальних матеріалів і за обмежений час. Ці задачі дають можливість показати, що екологічно стійка мода може бути не тільки стильною, але й дієвою у розв'язанні проблеми відходів та негативного впливу на довкілля. “Подіум” має досить характерну драматургію та відеоряд, які вказують на те, що учасники стикаються з різноманітними викликами і завданнями, які вимагають від них творчості, енергії та зосередженості.

Один з основних елементів драматургії – це напружена атмосфера під час презентації моделей перед суддями. Кожен етап – це окрема стадія напруження та підготовки, але найбільше емоцій виникає, коли учасники вперше показують свої моделі перед суддями. Відеоряд теж відіграє важливу роль у телевізійному проєкті. Він часто акцентує увагу на деталях творення одягу, показує процеси роботи учасників, від надання візуалізації їхніх ідей до пошиття та прикрас.

Ще одним прикладом є програма “Ремонтна майстерня” (2017–2023) студія виробництва Ricochet, в якій експерти з різних галузей ремонту та

відновлюють старі речі. У програмі також демонструється, як можна переробити старі речі на нові, а також створити з них корисні вироби. Кожен епізод програми складається з кількох історій, у кожній з яких глядачам показують різні предмети, що потребують відновлення. Відеоряд шоу складається з кадрів майстерні, де проходять ремонтні роботи, а також зі зйомок учасників, які розповідають історію своїх речей та виражають своє бажання щодо їх відновлення. Програма також включає додаткові матеріали, де експерти дають поради щодо догляду за старими речами та відновлення їх вдома.

Доцільно також зауважити, що в контексті сучасного програмного проведення авторських програм важливим є не тільки сам процес, але й взаємодія між ведучим та гостем програми. Інтерв'ю в сучасному програмному дискурсі є важливою складовою медійного етеру. Це зручний і ефективний спосіб отримати відповіді на запитання та дізнатися більше про конкретну тему, а також показати глядачам нові точки зору й інформацію. Ця взаємодія має велике значення для створення ефективного телевізійного проекту, який привертає увагу глядачів і спонукає їх до свідомих виборів. Як влучно підкреслили О. Бутко та К. Семенов, ведучий повинен зберігати свої судження невисловлені в будь-якій ситуації, кожне запитання має бути відокремленим одне від одного, він не може ставити риторичних питань (на які співрозмовник не може відповісти) [12, 190–196]. Інтерв'ю допомагає зануритися в контекст проблеми, розкрити її різні аспекти та вислухати думки експерта, що забезпечує більш повне розуміння і осмислення теми.

Інтерв'ю може мати різні формати та варіації взаємодії між інтерв'юером і героєм, тому важливо дотримуватись основних принципів взаємодії для забезпечення якісного і цікавого контенту. Образ, типаж і сприйняття телевізійного повідомлення повинні бути відповідні до контексту і теми. Основні складові, які можуть впливати на ці аспекти, включають формат, тему, аудиторію та жанр програми. На думку А. Медведєвої та С. Черненко, «Інтерв'юер повинен вміти швидко адаптуватися до роботи з гостем і нормально реагувати на все, що відбувається в ефірі. Інтерв'юер працює і як актор, і як режисер, і кожне його інтерв'ю – це маленька театральна вистава, діалог» [13, 11–17].

Взаємодія між інтерв'юером та героєм є дуже важливим аспектом успішного інтерв'ю. Для цього потрібно створити сприятливе середовище, встановити довіру та правильно формулювати запитання, важливо слухати героя інтерв'ю, не переривати його під час відповіді на запитання. Усі ці фактори повинні бути враховані, щоб забезпечити успішний вихід на екран та отримання довіри й поваги від

глядачів та самого героя інтерв'ю. Так, В. Гоян у своїй статті «Журналістська творчість у процесі аудіовізуальної комунікації» зазначає: «Якщо глядач не довіряти ведучому, він не довірятиме й програмі, тому імідж телепрограми прямо залежить від іміджу тележурналіста. А це означає, що тип особистості ведучого завжди має гармоніювати з типом телевізійного мовлення» [2, 26].

Висновки. Практика показала, що роль та значення авторських телевізійних програм є дуже важливими у медійному контенті. Оригінальна форма подання матеріалу, використання складної драматургії, насиченого відеоряду та нестандартних журналістських знахідок сприяють формуванню громадської думки, різноманітної поведінки і споживчих смаків. Взаємодія між ведучим та героєм інтерв'ю є ключовим елементом процесу передачі важливої інформації.

Ці програми розкривають складність екологічних питань та пропонують інноваційні рішення. Вони надають можливість глибше розуміти проблеми, пов'язані з текстильною промисловістю та їх вплив на навколишнє середовище. Важливо відзначити, що такі передачі надихають на зміни у споживчому стилі, спонукають до відповідальної поведінки і можуть мати позитивний вплив на природні ресурси.

Водночас проєкти допомагають активізувати громадянську позицію. Вони впливають на глядачів, підбадьорюючи їх брати активну участь у заходах із охорони довкілля. Отже, екопередачі в рамках авторських телевізійних програм відіграють важливу роль у створенні більш збалансованого та свідомого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венгер І. Авторські програми в контексті комерційного телебачення. *Теле- та радіожурналістика*. 2014. № 13. С. 169–175.
2. Гоян В.В. Журналістська творчість у процесі аудіовізуальної комунікації: досвід українського ефіру. *Актуальні питання масової комунікації*. 2007. С. 23–30.
3. Казміренко А.В. Вплив екологічних трендів сталого розвитку на індустрію моди в Україні. В: *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу*: тези доповіді II Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир. Україна, 4–5 листопада. 2021 р. Житомир. 2021. С. 26–27.
4. Ковалинська І.В. Невербальна комунікація. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2014. 289 с.
5. Котляр С., Федоренко В. Авторська програма – обличчя вітчизняного телебачення. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, [e-journal]. 2018. № (1). 2018. С. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.1.2018.140831>
6. Медіаспоживання в Україні: зміна медіапотреб та програв російської пропаганди, 2024. *Українформ*. [online]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/>

3400544-mediaspozivanna-v-ukraini-zmina-mediapotreb-ta-progras-rosijskoi-propagandi-prezentacia-doslidzenna.html> (дата звернення 07.04.2024).

7. Мисько О.С., Мелимука В.І., Михайловська О.А. Основні тенденції екодизайну в індустрії моди. *Ресурсо-зберігаючі технології легкої, текстильної і харчової промисловості*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених та студентів. Хмельницький. Україна, 18–19 листопада. 2018 р. Хмельницький, С. 98–99.

8. Садретдінова Н.В., Гуменюк Ю.О. Науково-теоретичний аналіз аспектів споживання екологічного одягу. *Індустрія моди. Fashion Industry*, [e-journal]. 2019. № 1. С. 55–62. DOI: <http://dx.doi.org/10.30857/2706-5898.2019.1.4>

9. Устенко Т.А. Екологічний дизайн та виробництво одягу з використанням вторинної сировини. *Наукові розробки молоді на сучасному етапі*: тези доповіді XVIII Всеукраїнської наукової конференції. Київ. Україна, 18–19 квітня 2019. Київ. 2019. С. 649–650.

10. Чудовська І. Соціологія масових комунікацій. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2021. 235 с.

11. Berne E. What Do You Say After You Say Hello? London, 2018. 512 p.

12. Butko O. Semenova K. Video interview in contemporary media space. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, [e-journal]. 2020. № 3(2). pp. 190–196. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.3.2.2020.217640>

13. Medvedieva, A., Chernenko, S. Issue of the interview genre in contemporary media space. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, [e-journal]. 2021. № 4(1). 2021. pp. 11–17. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.4.1.2021.235059>

REFERENCES

1. Venher, I. (2014). Avtorski prohramy v konteksti komertsiynoho telebachennya [Author's programs in the context of commercial television]. *Television and radio journalism*. No. 13. Lviv, pp. 169–175. [in Ukrainian].

2. Hoyan, V.V. (2007). Zhurnalistska tvorchist u protsesi audiovizualnoyi komunikatsiyi: dosvid ukrayinskoho efiru [Journalistic creativity in the process of audiovisual communication: the experience of Ukrainian broadcasting]. *Actual issues of mass communication*. No. 8. Kyiv, pp. 23–30. [in Ukrainian].

3. Kazmirenko, A.V. (2021). Vplyv ekolohichnykh trendiv staloho rozvytku na industriyu mody v Ukrayini [The impact of environmental sustainability trends on the fashion industry in Ukraine]. *Modern challenges of sustainable business development*. Abstracts of Papers of the 2nd International Scientific and Practical Conference. Zhytomyr. Ukraine, 4–5 November, 2021. Zhytomyr, pp. 26–27. [in Ukrainian].

4. Kovalynska, I.V. (2014). Neverbalna komunikatsiya [Nonverbal communication]. Kyiv, 289 p. [in Ukrainian].

5. Kotliar, S. & Fedorenko, V. (2018). Avtorska prohrama – oblychchya vitchyznyanoho telebachennya [Author's Program as a Face of Domestic Television]. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Audiovisual art and production* [e-journal]. No. 1, pp. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.1.2018.140831> [in Ukrainian].

6. Mediaspozhyvannia v Ukraini: zmina mediapotreb ta prohrash rosijskoi propahandy, 2024. [Media consumption in Ukraine: changing media needs and the loss of Russian propaganda, 2024]. *Ukrinform* [online]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/3400544-mediaspozivanna-v-ukraini-zmina-mediapotreb-ta-progras-rosijskoi-propagandi-prezentacia-doslidzenna.html> (Accessed 07 Apr. 2024). [in Ukrainian].

7. Mysko, O.S., Melymuka, V.I. & Mykhaylovska, O.A. (2018). Osnovni tendentsiyi ekodyzaynu v industriyi mody [The main trends in eco-design in the fashion industry]. *Resource-saving technologies for the light, textile and food industries*. Abstracts of Papers of International Scientific and Practical Internet Conference. Kremenchuk. Ukraine, 18–19 November. 2018. pp. 98–99. [in Ukrainian].

8. Sadretdinova, N.V. & Humenyuk, Yu.O. (2019). Naukovo-teoretychnyy analiz aspektiv spozhyvannya ekolohichnoho odyahu [A scientific and theoretical analysis of the aspects of ecological clothing consumption]. *Fashion Industry*, [e-journal] No. 1. pp. 55–62. DOI: <http://doi.org/10.30857/2706-5898.2019.1.4> [in Ukrainian].

9. Ustenko, T.A. (2019). Ekolohichnyy dizayn ta vyrobnytstvo odyahu z vykorystanniam vtorynnoyi syrovyny [Eco-friendly design and production of clothing using recycled materials]. *Scientific developments of young people at the present stage*. Abstracts of Papers of the 18th All-Ukrainian Scientific Conference. Kyiv, 18–19 April 2019. pp. 649–650. [in Ukrainian].

10. Chudovska, I. (2021). Sotsiologiya masovykh komunikatsiy [Sociology of mass communication]. Kyiv, 235 p. [in Ukrainian].

11. Berne, E. (2018). What Do You Say After You Say Hello? London, 512 p. [in English].

12. Butko, O. & Semenova, K. (2020). Video interview in contemporary media space. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, [e-journal] No. 3 (2), pp. 190–196. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.3.2.2020.217640> [in English].

13. Medvedieva, A. & Chernenko, S. (2021). Issue of the interview genre in contemporary media space. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, [e-journal] No. 4 (1), pp. 11–17. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.4.1.2021.235059> [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2024

“Хто хоче зрушити світ, нехай зрушить себе!”

Сократ
давньогрецький філософ

ВІДОБРАЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ ПРОМИНУЛОЇ ДІЙНОСТІ: ФОТОМИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ

УДК [72.03:77.036]:7.02

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308814>

Володимир Кукоренчук, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри операторського мистецтва
та фотомистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв
Олександр Лінкевич, викладач кафедри
операторського мистецтва та фотомистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв
Валерія Бондарь, асистент кафедри
операторського мистецтва та фотомистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв

ВІДОБРАЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ ФОРМ ПРОМИНУЛОЇ ДІЙНОСТІ: ФОТОМИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ

У статті проаналізовано та вивчено архітектурні пам'ятки минулих століть зображених у кінофільмах минулого через об'єктив сучасної камери і показано, як вони структуруються у сучасному фотомистецтві через специфіку архітектурних стилів та технік минулих епох.

Дослідження базується на проведенні докладного дослідження статей, книг та наукових публікацій з архітектури і фотомистецтва, щоб отримати глибше розуміння історії та еволюції обох областей з науки й мистецтва. У дослідженні розкрито й проаналізовано технічні, культурні та естетичні аспекти, які впливають на створення художніх образів у фотографії, розширюючи розуміння ролі архітектурних форм у аудіовізуальному мистецтві, а також сприяють виявленню їхнього впливу на сприйняття глядачів. Досліджено, як ця тема може сприяти підвищенню свідомості читачів про архітектурну спадщину та важливість її збереження, а також розкрито унікальні аспекти різних архітектурних стилів і пам'яток, які можуть бути невідомі для багатьох людей.

Ключові слова: архітектура; фотомистецтво; взаємодія; культура; естетика; концепція; візуальна інтерпретація; виразність.

Лім. 10.

Volodymyr Kukorenchuk, Honored Art Worker of Ukraine,
Professor of the Cinematography and Photography Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Oleksandr Linkevych, Lecturer of the
Cinematography and Photography Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Valeriia Bondar, Assistant of the
Cinematography and Photography Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

REFLECTION OF ARCHITECTURAL FORMS OF PAST REALITY: PHOTO-ARTISTIC CONTEX

The article analyzes and studies the architectural monuments of past centuries, depicted in films of the past through the lens of a modern camera, and shows how they are structured in modern photography through the specifics of architectural styles and techniques of past eras.

The research is based on conducting a detailed theoretical basis of research, namely, articles, books and scientific publications on architecture and photography to obtain a deeper understanding of the history and evolution of both fields in science and art. The role of color in the dramaturgy of screen paintings is proved, the role of color in cinema and other audiovisual works is analyzed. The importance of the formation and structure of the composition in relation to the perception of reflection, as well as the emphasis on lighting and composition of the frame in the context of photographic art, is emphasized.

The study reveals and analyzes the technical, cultural and aesthetic aspects that affect the quality of creating artistic images in photography, expanding the understanding of the role of architectural forms in audiovisual art, as well as contributing to the identification of their impact on the perception of viewers. Problems aimed at reflecting the forms of past reality in audiovisual art, which is increasingly becoming a particularly relevant aspect in the context of preserving historical heritage and cultural memory.

It is proved how this topic can contribute to raising readers' consciousness about architectural heritage and the importance of its preservation, as well as revealing unique aspects of different architectural styles and monuments that may be unknown to many people. Thus, addressing these questions about the art of photography paves the way for new technical and creative

possibilities, contributing to the reflection of the architectural beauty of the past in contemporary images and expanding the depth of perception of heritage.

Keywords: *architecture; photographic art; interaction; culture; aesthetics; concept; visual interpretation; expressiveness.*

Формулювання проблеми. Проблема фотомистецтва як відображення архітектурних форм проминулої дійсності виникає у контексті втрати історичних та культурних цінностей через час і технологічний прогрес. З появою новобудов зникають унікальні мистецькі рішення, які можуть бути відновлені або збережені завдяки фотознімкам. Проте фотографії можуть бути неповним відображенням реальності та не передати атмосферу й важливість архітектурних споруд. Крім того, зі зростанням використання цифрової техніки та обробки фотографій виникають питання щодо автентичності і достовірності зображень. Якщо фотографії використовуються для відтворення будівельних деталей чи об'єктів, це може викликати спростування їхньої історичної вірності, що впливає на сприйняття історичної спадщини та її збереження для майбутніх поколінь.

З одного боку, зображення має потенціал зберегти деталі та структуру архітектурних творів минулих епох для майбутніх поколінь, а з іншого, виникає поклик у передачі автентичності та духу тих часів через обмеженості об'єктивності фотокамери. Як відтворити не лише зовнішню форму, але й атмосферу та історію, яка переплетена з кожним камінцем і деталлю архітектурної споруди. Це вимагає розвитку технічних навичок та художньої естетики у митців, а також розробки нових методів, які дозволяють зробити фотографії не просто зображенням будівель, але й своєрідним мистецьким твором, що передає емоції та дух минулого.

Аналіз досліджень. Ю. Гармаш та О. Прядко у статті "Особлива роль кольору в драматургії творів екранного живопису" [3], проаналізували роль кольору в кіно та інших аудіовізуальних творах. Ю. Коваленко у розвідці "Основи фотомистецтва" [5], вивчала основи зображення, фотомистецтва та інші різні аспекти, такі як вибір теми для фотографії, основи композиції, використання світла і тіні, роботу з кольором, технічні аспекти зйомки, обробки та ретуші, а також вивчення історії мистецтва і видатних майстрів фотографії. О. Храмова-Баранова, В. Зайцева у книзі "Історичні аспекти розвитку фотомистецтва: особливості і перспективи" [7], досліджували історію розвитку мистецтва, зокрема вивчаючи особливості його етапів розвитку, важливі події, впливових фотографів та їхні твори, а також ключові технічні та художні інновації в історії зображень. Вони також аналізували вплив фотомистецтва на сучасні тенденції та його роль у сучасному суспільстві, розглядали перспективи його розвитку в контексті нових технологій в мистецьких течіях. О. Грицишин у студії "Як точка зйомки здатна повністю змінити архітектурну фо-

тографію" [4], вивчив різні аспекти впливу точки зйомки на фотографії архітектурних об'єктів. Проаналізував, як вибір різних точок зйомки може змінити сприйняття будівельних об'єктів: наприклад, знизу догори, відповідно до горизонталі чи діагоналі. Робота може також вивчати, як змінюється атмосфера та виразність фотографій залежно від точки зйомки. Блейн Браун у своїй книзі "Кінематографія: теорія і практика" [9] підкреслив важливість гарної композиції для сприйняття глядачів та контролю уваги, а також зацентрував увагу на освітленні й композиції кадру.

Мета статті. Вивчити архітектурні пам'ятки минулих століть зображених у кінофільмах минулого через об'єкти сучасної камери та показати, як вони структуруються у сучасному мистецтві. Проаналізувати, як фотографія стала доступнішою і простішою завдяки технічному прогресу, що дозволяє більш детально зафіксувати архітектурні деталі, розкрити унікальні аспекти різних архітектурних стилів та пам'яток.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ ст. відкривається дуже багато можливостей перед людиною з фотокамерою в руках, так, у багатьох фотографія асоціюється саме з портретною зйомкою, адже зазвичай всі звикли бачити саме людину на фотокартці. Проте існує ще багато різних напрямів: документальна та travel фотографії, макрозйомка, пейзажі, архітектура, інтер'єри та багато інших.

У сучасному світі зображення займає значне місце, так, у книзі Л. Уельс "Фотографія: критичний вступ" згадується думка англійського професора історії та теорії фотографії С. Едвардса: "Він пропонує нам уявити світ без світлин. Звісно, його точка зору, що наразі це зробити майже неможливо; зображення пронизує всі аспекти нашого життя, діючи, як основне джерело та сховище інформації про світ нашого досвіду" [10, 11].

Доцільно сказати, що архітектурна фотографія є однією з важливих галузей фотомистецтва, що надихає митців у всьому світі. У сучасному світі зображення продовжують розвиватися, адаптуватися до сучасних технологій та мистецьких тенденцій. Фотомистецтво як засіб відображення архітектурних форм проминулої дійсності є захопливим та значущим процесом сучасної фотографії, адже воно дозволяє зберегти історичну спадщину й архітектурні шедеври минулих століть через об'єкти фотокамери. Митці шукають найкращі ракурси, світлові та кольорові умови для передачі деталей і структури стародавніх будинків.

Засновники сучасної кінематографічності вважають, що кольору можуть нести глибокий сенс і справжню силу в фільмах та інших творах екран-

ного мистецтва. Ю. Гармаш та О. Прядко у статті “Особлива роль кольору в драматургії творів екранного живопису” звертають увагу на важливу роль кольорів у драматургії фільмів та інших творах екранного живопису. Дослідники аналізують як використання певних кольорів може впливати на наші емоції, сприйняття сюжету та характери персонажів. Вони досліджують спеціальні прийоми та техніки використання кольорів у кіно, наприклад, як вони можуть бути використані для створення контрастів або підсилення важливих деталей на екрані [3, 61]. Також вони зазначають, що “практично кожен оператор як творча особистість у більшій чи меншій мірі, свідомо чи підсвідомо, самостійно або під впливом режисера або художника закладає в створюване зображення певну драматургію кольору, певну колірну символіку” [3, 61].

У сучасному світі архітектурна фотографія відіграє ключову роль у візуалізації фільмів, створюючи вражаючі візуальні образи й атмосферу. Митці вміло використовують свої навички для того, щоб зафіксувати не лише структуру будівель, а й їхню душу та настрій. Їхні знімки додають глибини і реалізму сценам з фільмів, надаючи глядачам можливість поглибитися у віртуальний світ кожного кадру. Дослідники розглядають можливі зміни у технологіях, методах та стилях, що відбулися протягом років у кінематографії і на телебаченні [6].

Доцільно зазначити, що фотопроєкт Ю. Гармаша, А. Пасинока та О. Кушнарьової “Візуалізація” відкриває двері в захопливий світ візуального мистецтва, досліджує різноманітні аспекти від традиційних форм живопису до новітніх технологій віртуальної реальності. Зазначене дослідження вивчає значення та вплив візуального мистецтва на сучасне суспільство, включаючи його роль у вираженні ідей, культурної спадщини і комунікації, а також розглядає, як воно впливає на сприйняття глядачів і споживачів у масовій культурі [2].

З іншого боку, фотографи також створюють власну інтерпретацію архітектурних форм, додаючи до них елементи творчості й емоційну виразність. Митці можуть грати зі світлом та тінями, використовувати різні кольорові фільтри, оброблювати зображення, аби створити атмосферні та художні фотографії. Так, Ю. Коваленко у роботі “Основи фотомистецтва” зазначає, що “основне завдання фотографа в архітектурній фотографії полягає в тому, щоб передати задум архітектора та показати повсякденні будівлі у незвичному світлі. Цього можна досягти шляхом використання різних технічних прийомів” [5, 58].

У контексті сказаного вище важливо підкреслити, що головними факторами архітектурної зйомки є загальна композиція, місце зйомки, ракурс, освітлення, враховуючи які фотограф зможе

зробити відмінні світлини. Творець може вільно маніпулювати цими елементами з метою досягнення певного візуального ефекту або передачі певної емоції. Наприклад, використання симетрії може створювати враження гармонії або рівноваги, тоді як асиметрична композиція – підкреслити напруження чи динаміку. Блейн Браун у роботі “Кінематографія: теорія і практика: створення зображень для кінематографістів та режисерів” зазначає: “Гарна композиція підсилює спосіб, яким розум організовує інформацію. У деяких випадках вона може свідомо протистояти тому, як працює комбінація ока і мозку” [9, 106]. Правильне її визначення допомагає підкреслити красу, структуру та деталі архітектурних об’єктів. Композиція є основною складовою зображення і визначається вибором та розташуванням об’єктів у кадрі з метою чітко передати задуману ідею, повідомлення митця, забезпечуючи зрозумілість для глядача. Так, О. Храмова-Баранова, В. Зайцева у студії “Історичні аспекти розвитку фотомистецтва: особливості і перспективи” зазначають, що “композицією у фотографії називають розташування об’єктів зйомки відносно один одного та меж кадру і вона є основним виразним засобом фотографії. Зображення на фотографії легко сприймається людським оком та виглядає натуральним завдяки правилу “золотого перетину”, яке також називають “ідеальною пропорцією” [7, 112].

З цього приводу О. Грицишин у розвідці “Як точка зйомки здатна повністю змінити архітектурну фотографію” зазначає таке: “Якщо в композиції кадру архітектурна споруда відіграє другорядну роль, а основне завдання лягає на художній задум митця, тоді можна проекспериментувати з освітленням і, використовуючи не бічне, а вертикальне сонячне світло, отримати в кадрі падаючу тінь від споруди, яка своїми властивостями визначить просторові координати об’єкта і його зв’язок з навколишніми предметами” [4, 391].

Звернемо увагу, що фотографія є процесом фіксування стійкого зображення, сформованого світлом, на світлочутливій поверхні. Р. Барт пише, що сутністю фотографії є те, що вона представляє сам акт певної часової присутності. Таким чином, світлина стає свідком: вона зафіксувала не тільки об’єкт, але й час. Тому Р. Барт твердить, що з феноменологічного погляду автентичність у світлинах переважає над репрезентацією. Побачити щось через зображення означає зустрітися з потенційно привабливим об’єктом з минулого. Кожне фотографічне зображення має історичний характер і нерозривно пов’язане зі значеннями минулого та контекстом його створення, оскільки зображення є результатом людської праці та належить до сфери культури, а не природи [1, 18].

До справжніх легенд цього жанру належить відомий архітектурний фотограф Д. Шульман. Найвідомішою його роботою вважається світлина “Case Study House No. 22”. У статті В. Бердіні “Архітектура та її фотографія” описані роботи Р. Собескі, який є куратором секції фотографії “Музею мистецтв округу Лос-Анджелеса”, і зазначено що, “Джуліус створює стильне уявлення про природу архітектури, котру він любить фотографувати” [8]. І як акцентує увагу сам Шульман, “мені не потрібно працювати, щоб отримати гарні зображення, вони просто виникають самі по собі” [8].

Проаналізувавши вищесказане, можна зауважити, що архітектурні світлини – це не просто наука та розрахунки, це відчуття, враження і невід’ємна частина душі фотографа, яка вкладається в кожне зображення. Тим не менше, митцю треба опанувати базову теорію, розуміти правила зйомки та знати, як їх використовувати на практиці, творчо переосмислюючи матеріал. Саме тандем наукового й теоретичного підручання із відчуттям навколишнього світу робить твори фотомитця по справжньому неповторними.

Висновки. Фотомистецтво, спрямоване на відображення архітектурних форм проминулої дійсності, відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини та надає можливість подорожувати у часі через об’єктив фотокамери. Ця форма мистецтва дає змогу не лише зафіксувати архітектурні споруди минулих століть, але й відтворити їхню атмосферу, естетику й історію. Зображення архітектурних об’єктів, створені з використанням різних технік та творчих підходів, є не лише зображенням структур і деталей будівель, але й відображенням духу минулого, яке може викликати ностальгію, захоплення, відчуття величі. Ці світлини дозволяють глядачеві поглибитися у історію та культуру різних часів, розглядати архітектурні шедеври як віддзеркалення витонченості та таланту митців попередніх поколінь. Фотомистецтво відкриває нам вікно у минуле, допомагаючи зберегти й передати майстерність архітекторів минулих століть, а також надає можливість побачити красу та витонченість архітектурних форм, які можуть загубитись у вигляді старих будівель, але зберігають свою незгасаючу велич через об’єктив камери. Фотомистецтво надає можливість відчутти зв’язок із минулим, відкриваючи для нас віртуальні двері до історії та культурної спадщини, які продовжують жити у кадрах з фотокамери.

Отже, ця тема може сприяти підвищенню свідомості читачів про архітектурну спадщину та важливість її збереження, адже може має потенціал для розкриття унікальних аспектів різних архітектурних стилів та пам’яток, які можуть бути невідомі для багатьох людей. Фотомистецтво відображає конфлікт між збереженням культурної спад-

щини та втратою її автентичності через час і технологічний прогрес. Питання реалізації точного відтворення архітектурних деталей та контексту, зі збереженням при цьому власної художньої інтерпретації, висуває вимоги до майстерності фотографа. Крім того, врахування естетичних та емоційних аспектів є невід’ємною частиною цієї проблеми, адже архітектурна фотографія має здатність викликати відчуття захоплення, та навіть ностальгії у глядачів, переносячи їх у минулі епохи через образи архітектурних пам’яток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Камера люциду. *Нотування фотографії*. Харків: Видавництво Музею Харківської школи фотографії. 2022. 176 с.
2. Гармаш Ю., Пасинок А., Кушнарьова О. Бакалаврський фотопроєкт “Візуалізація”. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, [e-journal]*. 2020. № 3 (2), С. 245–256. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.3.2.2020.217656>
3. Гармаш Ю., Прядко О. Особлива роль кольору в драматургії творів екранного живопису. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, [e-journal]*. 2018. № 1. С. 57–67. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.1.2018.140835>
4. Грицишин О. Як точка зйомки здатна повністю змінити архітектурну фотографію. *Сучасні матеріали і технології виробництва виробів широкого вжитку та спеціального призначення*. Вип. 1. Київ, 2018. С. 390–391.
5. Коваленко Ю. Основи фотомистецтва. Умань: ВПЦ “Візаві”. 2017. 105 с.
6. Котляр С., Михальов В., Переяславець Д. Кінотелеоператорство та сучасні медіа. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво, [e-journal]*. 2022. № 5 (1). С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.5.1.2022.257181>
7. Храмова-Баранова О., Зайцева В. Історичні аспекти розвитку фотомистецтва: особливості і перспективи. Т. 2. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*. Черкаси, 2021. С. 108–114.
8. Berdini V. Julius Shulman. Architecture and its photography. *Nadir Magazine 2000*. Available at: <https://www.nadir.it/libri/shulman.htm>
9. Brown, B. *Cinematography: Theory and Practice Image Making for Cinematographers and Directors*. New York: Routledge. 2016. 682 p.
10. Wales L. *Photography: A Critical Introduction*. London: Routledge. 2015. 442 p.

REFERENCES

1. Bart, R. (2022). Kamera lyutsidu. Notuvannya fotografii [Camera lucida. Notation of the photo]. Harkiv, 176 p. [in Ukrainian].
2. Garmash, Yu., Pasinok, A. & Kushnarova, O. (2020). Bakalavrskiy fotoproekt “Vizualizatsiya” [Bachelor photo project “Visualization”]. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Audiovisual art and production*. [e-journal]. No. 3 (2), pp. 245–256. DOI:

<https://doi.org/10.31866/2617-2674.3.2.2020.217656> [in Ukrainian].

3. Garmash, Yu. & Pryadko, O. (2018). Osobлива rol koloru v dramaturgiyi tvoriv ekrannogo zhivopisu [The special role of color in the dramaturgy of works of screen painting]. *Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Audiovisual art and production* [e-journal]. No. 1, pp. 57–67. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.1.2018.140835> [in Ukrainian].

4. Gritsishin, O. (2018). Yak tochka ziomki zdatna povnistyu zminiti arhitekturnu fotografiyu [How a shooting point can completely change architectural photography]. *Suchasni materiali i tehnologiyi virobnistva virobiv shirokogo vzhitku ta spetsialnogo priznachennya*. Vol. 1. Kyiv, pp. 390–391. [in Ukrainian].

5. Kovalenko, Yu. (2017). Osnovi fotomistetstva [Basics of photo art]. Uman, 105 p. [in Ukrainian].

6. Kotlyar, S., Mihalov, V. & Pereyaslavets, D. (2022). Kinoteleoperatorstvo ta suchasni media [Cinematography and modern media]. *Bulletin of the Kyiv National University of*

Culture and Arts. Series: Audiovisual art and production [e-journal]. No. 5 (1), pp. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-2674.5.1.2022.257181> [in Ukrainian].

7. Hramova-Baranova, O. & Zaytseva, V. (2021). Istorichni aspekty rozvitku fotomistetstva: osoblivosti i perspektivi [Historical aspects of the development of photo art: features and perspectives]. *Research on the history and philosophy of science and technology*. Vol. 2. Cherkasy, pp. 108–114. [in Ukrainian].

8. Berdini, V. 2000. Julius Shulman. Architecture and its photography. *Nadir Magazine*. [online] Available at: <https://www.nadir.it/libri/shulman.htm> [in English].

9. Brown, B. (2016). Cinematography: Theory and Practice Image Making for Cinematographers and Directors. New York: Routledge, 682 p. [in English].

10. Wales, L. (2015). *Photography: A Critical Introduction*. London : Routledge, 442 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.06.2024

УДК 791.635-053.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308810>

Олена Левченко, доктор філософських наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри майстерності актора
Київського національного університету культури і мистецтв
Владислав Артемов, асистент кафедри майстерності актора
Київського національного університету культури і мистецтв
Яна Попова, асистент кафедри майстерності актора
Київського національного університету культури і мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДІТЬМИ-АКТОРАМИ В КАДРІ ТА ПО ЗА НИМ

У статті досліджено особливості роботи з дітьми на знімальному майданчику та поза ним; обґрунтовано систему організації роботи з виконавцями та кінематографістами; з'ясовано взаємозалежність таймінгу зйомок і продуктивності команди; зроблено розбір психологічного портрета акторів та творців екранного твору і визначено аспекти, які сприяють більш ефективному результату в процесі зйомок.

Дослідження базується на цілісній характеристиці та поведінки дітей-акторів під час виробництва фільмів і реклами, у ньому досліджено специфіку комунікації дорослих та дітей, вироблено рекомендації для роботи, які в майбутньому допоможуть впорядкувати й налагодити виробничий процес під час такого виду зйомок. Визначено правовий аспект, процесу зйомки дітей-акторів, з'ясовано важливість співпраці режисера і асистентів з батьками виконавців, досліджено як вони можуть бути корисними в комунікації. Також встановлено взаємозалежність планування та таймінгу, їх вплив на продуктивність команди.

Ключові слова: діти-актори; непрофесійні актори; режисер; знімальний процес; таймінг; продуктивність.

Літ. 15.

Olena Levchenko, Doctor of Sciences (Philosophy),
Professor of the Actor Skills Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Vladyslav Artemov, Assistant of the Actor Skills Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Yana Popova, Assistant of the Actor Skills Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

FEATURES OF WORKING WITH CHILD ACTORS IN THE FRAME AND BEHIND IT

The article examines the features of working with children on and off the set; the system of organization of work with performers and cinematographers is substantiated; the interdependence of the timing of filming and the productivity of the team was clarified; The psychological portrait of the actors and creators of the screen work is analyzed and the aspects that contribute to a more effective result in the filming process are identified.

The study is based on the holistic characteristics and behavior of child actors during the production of films and advertisements, the specifics of communication between adults and children are studied, recommendations for work are developed, which in the future will help to streamline and establish the production process during this type of filming. The study elaborates the theoretical basis on timing and provides recommendations for the correct construction of the process of filming child actors. Questions from different stages of the child's development, imagination and consciousness are discussed.

The legal aspect of the process of filming child actors is determined, the importance of cooperation between the director and assistants with the parents of performers is clarified, and how they can be useful in communication is investigated. Also, the interdependence of planning and timing, their impact on team productivity is determined. It is proved that a peculiar combination of creativity, technology, logistics, financing and organization of the filming process are topical issues when working with child actors in and out of the frame.

Keywords: child actors; non-professional actors; director; filming process; timing; performance.

Постановка проблеми. Заявлена проблема полягає у тому, що все більше контенту створюється для телебачення, відеохостингів та соціальних мереж, у яких знімаються актори різного віку. Варто зазначити, що ліву частку в цьому процесі займають діти. Вони у кіно чи у телевізійних шоу – це певний тренд ХХІ ст.

На просторах інтернету мільйони переглядів набирають відео, зняті батьками, де їхні чада розпаковують подарунки чи граються на камеру, без заплутаного сюжету чи складної драматургії. Певною мірою так складається, бо кількість саме професійного українського контенту для дітей невелика через складнощі виробництва та обмеження, яких в останні роки зазнає кінематограф. Випробувань стає більше, а потреба у споживанні нових фільмів чи відеороликів зростає.

Команди, які беруться за цей вид зйомок, мають бути винахідливими та стійкими до складнощів кіновиробництва, бо залучення неповнолітніх до зйомок – це стрес не тільки для режисера, а й для дітей та їхніх родин, адже матеріал, який вийде – спільна робота всіх сторін.

Отже, важливість аналізу роботи та рекомендації щодо поліпшення процесу роблять цю тему актуальною. Саме тому можна бути впевненими у доцільності проведення такого дослідження, результати якого можуть бути корисними як для студентів творчих ЗВО, так і різних представників та фахівців медіасфери.

Аналіз досліджень. Вдало проаналізувала взаємодію батьків, дітей та знімальної команди під час зйомок аудіовізуальних проєктів Н. Дорошенко [5]. Питання таймінгу та рекомендації щодо правильної побудови процесу дослідили В. Брич та М. Корман [2], О. Роднянський [14] описав створення проєктів для широкої аудиторії. Т. Дуткевич [7] описує різні етапи розвитку дитини, її уяви, свідомості.

Як організувати творчий процес, всі тонкощі професії режисера та як зняти власний екранний дослідив Г. Десятник [3], також актуальними є напрацювання в сфері сценарної побудови сюжету В. Індик [8].

Мета статті. Проаналізувати особливості взаємодії під час зйомок з дітьми-акторами при виробництві аудіовізуального твору; обґрунтувати систему організації роботи; порівняти і знайти взаємозалежність продуктивності команди від таймінгу; зробити розбір психологічного портрета виконавців та творців екранного твору для досягнення більш ефективного результату.

Виклад основного матеріалу. У ХХІ ст. аудіовізуальні твори є невід'ємною частиною життя будь-якого суспільства. Кордони екрана настільки розширилися, що нині можна обирати не тільки між кінотеатром та телевізором, а й з-поміж різних соціальних мереж. Автори креативлять та вигадують різні ідеї для глядачів, шукають теми, але ніщо не з'являється саме собою. Приміром, Остін Клеон у власній книзі зазначає, що "всю творчу роботу побудовано на тому, що було раніше, ніщо не є самотутнім" [9, 15]. Тобто постійно треба вивчати попередників і цікавитись мистецтвом та подіями, які відбуваються навколо, синтезувати їх та створювати власну творчість.

Кожен молодий кінематографіст сподівається, що зйомки будуть веселими і творчими, але насправді ситуація кардинально протилежна. Олександр Довженко у дискусії про власний фільм "Іван" (1932) та "Зустрічний" (1932) режисерів Фрідріха Ермлера та Сергія Юткевича у листопаді 1932 р. зазначав, що це відбувається "не тому, що у мене занепадницький погляд на недосконалість видимого твореного порядку речей в кінопромисловості, а тому, що перед нами стоїть колосальна кількість ще не розв'язаних завдань" [1, 66].

Фільм починається з ідеї, але для повної її реалізації необхідно пройти багато виробничих етапів, які тісно між собою опов'язані. Глядачі часто переконані в тому, що кіно відбувається на знімальному майданчику, але створення відеопродукту складається з трьох основних пластів: підготовки, знімання (продакшну) та постпродакшну. Це своєрідне поєднання творчості, технологій, матеріально-технічного забезпечення, фінансування та організації. У період зйомок створюється головна специфіка будь-якої екранної роботи – змістовне зобра-

ження, яке є основою для наступного виробничого етапу.

Документальне кіно є одним з чотирьох видів кінематографа, його межі складно окреслити чи визначити, воно цікавиться всім, що є у світі, а тему для фільму можна знайти під час прогулянки вулицею. Варто зазначити, що тематика розширюється з кожним новим досягненням людини у різних галузях життя або з проблемами, які виникають на шляху становлення людства.

У ХХІ ст. сучасна українська документалістика перебуває у процесі формування нової кіномови. Це зумовлено значною залежністю жанрової та тематичної різноманітності від соціально-політичного й культурологічного стану суспільства, яке перебуває в ситуаціях ідеологічної і громадської нестабільності. Засновник Docudays UA Геннадій Кофман в інтерв'ю для видання "The Ukrainians" сказав так: "ми маємо розуміти, що світ довкола змінився. Ми, документалісти, мусимо транслювати важливі повідомлення у західноєвропейський простір. Адже там досі не в'їжджають, що у нас насправді відбувається. Їм необхідно весь час пояснювати і нагадувати" [11].

Як зазначає Г. Десятник, "у сучасному документальному кіно процеси спростилися, адже тепер кінематографісти знімають на цифрову камеру, зазвичай задіяна невеличка творчо-виробнича група" [3, 90]. Варто погодитися з думкою, що в технічно-матеріальному плані спостерігається прогрес, але необхідно наголосити: на підготовчому етапі необхідно з великою увагою підійти до підбору техніки та команди. Адже знімальна група має працювати злагоджено, а її члени часто і без слів розуміти одне одного. Втім, це надзвичайно актуально не лише для документального, а й для ігрового кіно, де істотно більша творчо-виробнича команда плюс зазвичай досить великий колектив акторів – головних, другого плану, масовка, і серед них можуть бути і діти.

Під час знімального періоду головним організатором і творцем видовища є режисер. Треба сказати, що ця професія з'явилася лише у другій половині ХІХ ст. Г. Десятник стверджує, що "це повноправний керівник, а отже, і вихователь творчо-виробничого колективу. Він повинен чітко розподілити обов'язки різних членів команди на кожному з творчо-виробничих етапів роботи" [4, 18]. Варто зазначити, що саме ця людина корелює роботу дітей-акторів та проводить з ними значний період часу.

У період з 2017 до 2021 р. в Україні з'явилася низка художніх фільмів вітчизняного виробництва для дитячої глядацької аудиторії. Значний успіх в прокаті мали такі: "Сторожова застава" (2017) Юрія Ковальова, "11 дітей з Моршина" (2018) Аркадія Непиталюка, "Фокстер & Макс" (2019) Анатолія

Матешка, "Стоп-Земля" (2021) Катерини Горностаї. У цих стрічках знімалися діти-актори, а вони зазвичай не є професійними виконавцями. Під час кастингу шукають таких героїв, які підходять за типажем, а відкритістю та безпосередністю закохують у себе творчу команду.

Приміром, режисерка Катерина Горностаї під час підготовки до зйомок фільму "Стоп-Земля" провела більше двох місяців з акторами, які згодом стали 11-А класом, вони працювали у формі театральної групи, навчались драматургії та взаємодіяли разом. У інтерв'ю для "The Village Україна" вона сказала, що "уся лабораторія була якраз про те, що вчимося відчувати цілісність – цілісність етюду, цілісність тексту. Те, що можна прожити від початку до кінця" [6]. Заняття, які провела команда наприкінці 2019 р., поєднували курси з акторської майстерності та драматургії, а також творчі воркшопи.

У кожному з періодів розвитку дитини варто дослухатися до психологічних рекомендацій, досліджувати поведінку. При формуванні акторського завдання важливо враховувати вік. Юні актори в аудіовізуальному творі – це мило, виграшно і завжди крок до успіху. Наталія Дорошенко у книзі "Назва" описує важливий фактор успішності проєкту, коли знімальна команда співпрацює з батьками. Вона вважає: "Немає нічого дивного, коли замовник уявляє фінальну картинку на екрані й зовсім не знає особливостей взаємодії з дітьми" [5, 20]. Варто погодитися, що у багатьох критичних ситуаціях саме батьки можуть давати поради та налаштувати свою дитину на знімальний процес. Комусь із юних акторів треба ставити завдання так, щоб він відчув себе дорослим і з'явилося розуміння його власної важливості, а з кимось треба погратися та пояснити. Їхня мова – це, насамперед, гра. Важливо зайняти дітей у кадрі звичними для них справами, бо коли вони бігають, стрибають, б'ються, лазять парканами, то забувають, що перед ними камера і діють, як в реальності.

Коли сценарій затверджено, творча команда знає свої обов'язки, а актори готові до роботи, важливо правильно побудувати календарно-постановочний план, де вказані і прописані терміни виробництва, необхідні ресурси і матеріали. Зокрема, для кожного знімального дня розробляється таймінг, у якому зазначені всі процеси, точний час, коли і що має відбутися. Відповідно, що краще пропрацьований підготовчий етап, то легше буде працювати далі.

З цього приводу Я. Наумова наводить думку українського режисера Любомира Левицького, який розповідав, що "перетворити мрію на результат може лише таймінг, без нього не варто й починати" [12]. "Таймінг (з англійської – вибір часу) – це докладний розклад із зазначенням дат і часу, відведеного на справи" [13, 37]. Він схожий на

карту проєкту, яка допомагає орієнтуватися в основних напрямках та визначати зони відповідальності. Також по ній легко вибудовувати маршрут зйомки та визначати дедлайн кожного етапу.

Як наголошують автори В. Брич та М. Корман: “Керівник має слідкувати за соціально-психологічним кліматом професійної групи – це притаманний їй стійкий психічний настрій, який визначає взаємини людей у групі, їх ставлення до праці та оточуючого середовища. У ньому поєднуються всі емоційні стани людей в їх різноманітних проявах” [7, 42].

За допомогою логістики дня кожен департамент, який працює над створенням аудіовізуального твору, може чітко зрозуміти, скільки в нього є часу для виконання необхідного завдання, коли буде перерва чи перестановка декорацій, зміна схеми світла. Якщо аналізувати роботу виконавців, то актор попередньо має “увійти в образ”, зібратись і налаштуватись перед тим, як почне працювати перед камерою. Варто зазначити, що у випадку, коли другий режисер склав неточний план, в якому занадто багато чи навпаки мало часу від виклику актора до зйомки, це може спричинити ускладнення процесу. Навіть дорослі і досвідчені професіонали своєї справи зазнають незручностей, якщо ж розглядати інших учасників процесу, зокрема дітей-акторів, – вони втомлюються, або не встигають освоїтись у новому для них просторі кіновиробництва, відповідно, в обох випадках результат буде не таким, який очікувався.

Виходячи з досвіду колег, зазвичай герої аудіовізуальних проєктів розкриваються не одразу, як тільки спрацьовує затвор камери: люди нерідко спочатку завмирають і стають зовсім іншими, аніж були у простому спілкуванні. Найчастіше страх камери заважає людині відкритися і вільно себе почувати, вона на відео часто сприймає себе інакше. Незвичайний голос і неприродний вираз обличчя, який вона бачить з екрана – відштовхує.

Для втілення задуму кінематографістам необхідно вдатися до хитрощів, приміром, вмикати камеру без сигналу для героя, знімати прихованим методом, але головне – розуміти завдання, дотримуватися стилістики. Так, А. Клісакова звертається до думки режисерки-документалістки Лізи Сміт, яка зазначає, що команда має на сто відсотків віддаватись процесу, а також що “є зона відповідальності автора – ідея, образи, що він або вона хоче донести. А є колективна відповідальність, щоб кожен і кожна на своєму місці в команді підсилили задум режисера чи режисерки” [10].

Варто зазначити, що в українському законодавстві є низка нормативно-правових документів, з якими необхідно ознайомитись до зйомок, аби бодай випадково не порушити закон, і спростити подальшу комунікацію. Так, здійснення фото- або

відеозйомки особи має здійснюватися за її дозволу, а згоду за неповнолітню чи малолітню дитину дають батьки: Стаття 307 ЦКУ – “Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок” [15].

Основними рисами здорових відносин є стійка атмосфера взаємної уваги, шанобливе ставлення до людини, дух товаришкості, які поєднуються з внутрішньою дисципліною, принциповістю, відповідальністю, вимогливістю як до інших, так і до себе. Під час роботи необхідно створити комфортні умови для всіх учасників процесу, зокрема дитину-актора на знімальному майданчику має супроводжувати асистент, який відповідатиме за її безпеку, також може бути хтось із батьків, аби в перерві між дублями дитина відпочивала, їла та розважалась під наглядом дорослих.

Висновки. Підсумовуючи доцільно сказати, що в Україні ніша дитячого контенту ще незаповнена, для глядачів віком від 3 до 16 років не виробляється така велика кількість екранних творів, яка навчала б та заціпала важливі теми саме для цієї аудиторії. Команди зіштовхуються з труднощами виробництва, зокрема проблема впорядкування процесу за допомогою таймінгу є актуальною реальністю для сьогодення.

Варто зазначити, що рушієм прогресу може стати творчий запал та зацікавленість у роботі. Незважаючи на те, що кінознімальний процес виснажливий і має ненормовані графіки, українські команди готові до експериментів. Продакшні мають великий потенціал для роботи і саме сміливі-ці-режисери, що знайдуть спільну мову з юними непрофесійними акторами та зрозуміють їх, можуть зайняти цю досі ще вільну нішу “дитячого кіно” і створювати історію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабишкін О.К. Олександр Довженко. Бачити завжди зорі : статті, виступи, промови / О.П. Довженко ; упоряд. О. К. Бабишкін. Київ: Рад., 1979. 235 с.
2. Брич В.Я., Корман М.М. Креативний менеджмент: підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 220 с.
3. Десятник Г.О. Від задуму до екрана : тексти лекцій. [наук. ред. проф. Горевалов С.І.]. Київ: КНУ, 2015. 226 с.
4. Професія: режисер кіно і телебачення: тексти лекцій / Г.О. Десятник ; редактор С.І. Горевалов ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики. Електронні текстові дані. Київ : Інститут журналістики КНУ, 2018. 45 с.
5. Дорошенко Н. Як дитині потрапити в кіно : практичний посібник для батьків. “Наш формат” Київ, 2021. 232 с.
6. Друзюк Я. Як Катерина Горностай створила фільм “Стоп-Земля” у лабораторії і що вона зрозуміла про зумерів. 2022. *The Village Україна*. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/culture/culture-interview/321503-stop-zemlya-prem-era-kateryna-hornostay-interview-2022> (дата звернення: 04.04. 2024).

7. Дуткевич Т. Дитяча психологія. Київ, 2012. 424 с.
8. Індик І. Психологія для сценаристів. *Побудова конфлікту в сюжеті*. Київ, 2020. 430 с.
9. Клеон О. Кради як митець. *Креативні “фішки”, про які тобі ніхто не розповість*. Харків, 2016. 159 с.
10. Клисакова А. “Режисюра – це змістовне кадрування, а робота з акторами – це територія довіри”. Ліза Сміт про свій досвід режисерки та мисткині. 2021. *Your Art*. URL: <https://supportyourart.com/conversations/rezhysura-ra-cze-zmistovne-kadruvannya-a-robota-z-aktoramy-cze-terytoriya-doviry-liza-smit-pro-svij-dosvid-rezhysyerkya-ta-mystkyni/> (дата звернення 01.05.2024).
11. Ломакіна А., Ільченко А. Геннадій Кофман: “Документалістика – це кіно, яке не має меж”. 2018. *The Ukrainians*. URL: <https://theukrainians.org/gennadij-kofman/> (дата звернення: 30.04.2024).
12. Наумова Я. Любомир Левицький про порятунок Черчилля та секрети кінорежисури. 2020. *VGLcinema*. URL: <https://vglcinema.com/posts/kino/novini/liubomir-levitskii-pro-poriatunok-cherchillia-ta-s/> (дата звернення 17.04.2024).
13. Радіонова О. Словник термінів і визначень. Харків, 2017. 45 с.
14. Роднянський О. Виходить продюсер. Київ, 2016. 408 с.
15. Цивільний кодекс України. Стаття 307. “Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 18.04. 2024).
1. Babushkin, O. & Dovzhenko, O. (Ed.). (1979). *Bachyty zavzhdy zori* [About beauty]. Kyiv, 235 p. [in Ukrainian].
2. Brych, V. & Korman, M. (2018). *Kreatyvnyi menedzhment* [Creative management]. Ternopil, 220 p. [in Ukrainian].
3. Desiatnyk, H. (2015). *Vid zadumu do ekranu* [From concept to screen]. Kyiv, 227 p. [in Ukrainian].
4. Desiatnyk, H. (2018). *Rezhyser kino i telebachennia* [Director of cinema and television]. Kyiv, 45 p. [in Ukrainian].
5. Doroshenko, N. (2021). *Yak dytyni potrapyty v kino* [How a child to get in the cinema]. *Practical guide for parents*. Kyiv, 232 p. [in Ukrainian].
6. Druziuk, Ya. (2022). *Yak Kateryna Hornostai stvorila film “Stop-Zemlia” u laboratorii i shcho вона зрозуміла про зумерів* [How Kateryna Hornostay created the film “Stop-Earth” in the laboratory and what she understood about buzzers]. *The Village Ukraina*. Available at: <https://www.thevillage.com.ua/village/culture/culture-interview/321503-stop-zemlya-prem-era-kateryna-hornostay-interview-2022> (Accessed 04 April 2024). [in Ukrainian].
7. Dutkevych, T. (2012). *Dytiacha psykholohiia* [Child psychology]. Kyiv, 424 p. [in Ukrainian].
8. Indick, W. (2020). *Psykholohiia dlia stsenarystiv* [Psychology for screenwriters]. *Building Conflict in your script*. Kyiv, 430 p. [in Ukrainian].
9. Kleon, O. (2016). *Krady yak mytets. Kreatyvni “fishky”, pro yaki tobi nikhto ne rozpovist* [Steal Like an Artist 10th Anniversary Gift Edition with a New Afterword by the Author : 10 Things Nobody Told You About Being Creative]. Kharkiv, 159 p. [in Ukrainian].
10. Klyasakova, A. (2021). “Rezhysura – tse zmistovne kadruvannia, a robota z aktoramy – tse terytorii doviry”. Lisa Smit pro svii dosvid rezhysyerkya ta mystkyni [The director is a meaningful publication, and work with actors is a territory of trust]. Lisa Smith about his experience of director and artist]. *Your Art*. Available at: <https://supportyourart.com/conversations/rezhysura-cze-zmistovne-kadruvannya-a-robotaz-aktora-my-cze-terytoriya-doviry-liza-smit-pro-svij-dosvid-rezhysyerkya-ta-mystkyni/> (Accessed 01 May 2024). [in Ukrainian].
11. Lomakina, A. & Ilchenko, A. (2018). *Hennadii Kofman: “Dokumentalistyka – tse kino, yake ne maie mezh”* [Gennady Kofman: “Documentary is a film that has no limits”]. *The Ukrainians*. Available at: <https://theukrainians.org/gennadij-kofman/> (Accessed 30 April 2024). [in Ukrainian].
12. Naumova, Ya. (2020). *Liubomyr Levytskyi pro poriatunok “Cherchyllia ta sekrety kinovyrobnytstva”* [Lyubomyr Levytsky about the salvation of “Churchill and secrets of film production”]. *VGLcinema*. Available at: <https://vglcinema.com/posts/kino/novini/liubomir-levitskii-pro-poriatunok-cherchillia-ta-s/> (Accessed 17 April 2024). [in Ukrainian].
13. Radionova, O. (2017). *Slovyk terminiv i vyznachen* [Dictionary of terms and definitions]. Kharkiv, 45 p. [in Ukrainian].
14. Rodnyanskyi, A. (2016). *Vykhydyt produser* [Enters Producer]. Kyiv, 408 p. [in Ukrainian].
15. *Stattia 307 “Zakhyst interesiv fizychnoi osoby pry provedenni foto-, kino-, tele- ta videoziomok”* [Protection of the interests of an individual during photo, film, television and video filming]. *The Civil Code of Ukraine*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed 18 April 2024). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.06.2024

“Найтихіші слова – ті, що приносять бурю. Думки, які ступають голубиними кроками, керують світом”.

Фрідріх Ніцше
німецький філософ

“Чому?” – можна назвати матір’ю всіх наук,

Артур Шопенгауер
німецький філософ

УДК 791.622

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308815>

Сергій Борденюк, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри операторської
майстерності та фотомистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв
Микола Гончаренко, заслужений діяч мистецтв України, доцент,
професор кафедри операторської
майстерності та фотомистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв
Павло Небера, викладач кафедри операторської
майстерності та фотомистецтва
Київського національного університету культури і мистецтв

ОПЕРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ЯК ОБ'ЄКТИВОВАНА КУЛЬТУРНА РЕАЛЬНІСТЬ В ПРОСТОРОВИХ І ЧАСОВИХ СТРУКТУРАХ ВІДЕООПISУ

У статті проаналізовано парадигму операторської майстерності у частині візуальної розповіді в просторових і часових координатах. Простежено дисиміляцію та уподібнення між структурами відеоопису, окреслено основні структурні елементи в операторській майстерності та зазначено доцільність їх використання в сучасному аудіовізуальному виробництві.

Використано такі методи дослідження, а саме: теоретичний – аналіз кінематографічних творів у частині операторської майстерності, визначення структурних компонентів, які формують візуальну оповідь; порівняльний – проведення паралелей між структурами відеоопису; практичний – моделювання конкретних прикладів уречевлення культурної реальності у просторових і часових координатах засобами операторської майстерності.

Ключові слова: екранний живопис; кінематографія; операторська майстерність; відео опис; візуальна оповідь; специфікація кінематографії.

Лит. 9.

Sergiy Bordenyuk, Honored Art Worker of Ukraine,
Professor of the Cinematography and Photography Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Mykola Honcharenko, Honored Art Worker of Ukraine, Associate Professor,
Professor of the Cinematography and Photography Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Pavlo Nebera, Lecturer at the Cinematography and Photography Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

CINEMATOGRAPHY AS OBJECTIFIED CULTURAL REALITY IN SPACE AND TIME STRUCTURES OF VIDEO DESCRIPTION

The article analyzes the art of cinematography in the context of cultural realities in spatial and temporal structures, namely, the paradigm of cinematography in terms of visual narration in temporal coordinates. The dissimilation and similarity between the structures of the video description are traced, the main structural elements in the cinematography are outlined, and the expediency of their use in modern audiovisual production is indicated. The importance of cinematography in the process of visual storytelling and visual interest of the audience in the context of objectified cultural reality in the spatial and temporal processes of audiovisual consumption is proved.

The following research methods were used, namely: theoretical – analysis of cinematographic works in terms of cinematography, identification of structural components that form a visual narrative; comparative – drawing parallels between the structures of the video description; practical – modeling of specific examples of reification of cultural reality in spatial and temporal coordinates by means of cinematography.

In the course of the study, the substantiation and theoretical-methodological understanding of the structural elements of the problem under study are carried out, which allows them to be more effectively and consciously applied in practice. With the help of the analysis of cinematographic works, the role of reification of cultural reality in space and time is established. The analysis of professional literature and means of cinematography of audiovisual works contributes not only to the fulfillment of these tasks, but also to further develop visual thinking in the context of objectified reality in spatial and temporal structures. The facts of significant interest of both domestic and foreign researchers in the peculiarities of cinematography in modern audiovisual production have been established.

Keywords: screen painting; cinematography; cinematography arts; video description; visual narrative; cinematography specification.

Постановка проблеми. Заявлена проблема полягає у тому, що сьогодні глядач надзвичайно добре володіє мовою аудіовізуальної розповіді, щоденно збільшується кількість інформації, зокрема і аудіовізуального контенту. З розвитком та популяризацією візуальних соціальних мереж авторам аудіовізуального контенту все важче втримати увагу глядача. Одним із найдієвіших способів візуально зацікавити аудиторію та розповісти історію є операторська майстерність як об'єктивована культурна реальність.

Звідси виникає потреба у дослідженні парадигми операторської майстерності у частині візуальної розповіді в просторових і часових координатах та необхідність довести важливість операторської майстерності у процесі візуальної розповіді історії та візуальному зацікавленні аудиторії у сучасному процесі аудіовізуального споживання.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень та публікацій доводить факти значного інтересу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників до особливостей операторської майстерності в сучасному аудіовізуальному виробництві. Так, мистецтво, як засіб комунікації розглядалося С. Безклубенко [1]. Стаття присвячена аналізу можливостей мистецтва як засобу спілкування людей. Генезис та становлення технологій екранного живопису з позицій мистецтвознавства та культурології досліджував О. Прядко [7]. У статті розглянуто визначення феномену технології екранного живопису, становлення технології живопису та її трансформація в сучасні екранні реалізації у форматі фототехнологій і кінетехнологій. Особливості операторської майстерності розглянуті в рамках міждисциплінарного (синергетичного) підходу на основі положень семіотики – Умберто Еко [9], операторського мистецтва – С. Борденюка [2]. Філософсько-естетичні аспекти операторської майстерності досліджувалися Н. Корабльовою та Г. Чміль [3]. Кінотелеоператорство у контексті сучасних медіа описували С. Котляр, В. Михальов та Д. Переяславець [4]. Е. Тімлін, М. Діденко та В. Савчин розглядали роль оператора у зйомці рекламних роликів [8]. Досліджували структурні елементи в операторській майстерності, зокрема, акцентоване світлотіньове освітлення – О. Прядко, Ю. Гармаш [6]. У праці проаналізовано витoki і формування базових положень творчих і технологічних засад створення акцентованого світлотіньового освітлення у творах екранного живопису. А. Медведєва та О. Рослякова [5] розглядали особливості використання освітлення у процесі зйомки кінофільму.

Мета статті. Проаналізувати структурні елементи в операторській майстерності. Визначити взаємозалежність структурних компонентів екранного живопису, простежити дисиміляцію та уподібнення між структурами відеоопису. Встановити

роль уречевлення культурної реальності у просторі й часі. Довести важливість операторської майстерності у процесі візуальної розповіді історії та візуальному зацікавленні аудиторії у сучасному процесі аудіовізуального споживання.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво операторської справи – одна зі сфер художньої творчості, без якої не може існувати відеоопис. Рухомі зображення – видовишна пластика, а візуальні образи – одна з головних складових мистецького завдання відображення ідеї. Специфіка операторського мистецтва обґрунтовує особливу важливість професії оператора-постановника, роль якого у медіавиробництві неможливо переоцінити. Технічний розвиток значно збагатив виразність операторської майстерності. Кінематографія стала не лише більш виразною, а й широкоекранною, кольоровою та широкоформатною. Найголовніше, що кінематографія вже давно перестала бути просто видовищем. Кінематографія – це спосіб розповіді історію, висловити ставлення до життя та проаналізувати життєвий процес. Через образотворчу пластику – рух, ракурс, світло, колір, композицію – оператор-постановник створює на екрані пластичний образ, що акумулює у собі емоційно-філософські ряди, цілісний, самотутній світ зі своїми персонажами, своїм оточенням, своєю неповторною атмосферою, своїм настроєм, собою, що робить твір витвором мистецтва. І все-таки саме ця сфера художньої творчості залишається найменш вивченою у сучасних медіадослідженнях. Системний аналіз творчості кінематографіста не часто трапляється серед публікацій навіть фахових видань.

Оператор-постановник – це професія кінематографіста, який відповідає за візуальні рішення фільму. Оператор – це фахівець із зорових можливостей світлотехніки, кіно- та відеоапаратури, оптики тощо. Оператори працюють із режисерами та художниками зі створення візуальних рішень. Оператор є однією з ключових фігур у створенні всіх видів кіно та телебачення – документальних, науково-популярних, ігрових (художніх), телевізійних фільмів, відеореклами, відеокліпів тощо. Оператор уособлює на екрані все, що називається зображенням. Створення атмосфери, передача акторської майстерності глядачеві, реалізація стильової та жанрової складових – це кінематографія. Глядач бачить кінематографічне зображення очима оператора. Багато в чому його успіх ґрунтується на володінні фахівцем образотворчими засобами та вмінні відчувати і передати атмосферу аудіовізуального твору.

Доцільно сказати, що “Операторська майстерність – основоположна складова кінематографа – активно слугувала у перетворенні його на Мистецтво”, зазначає С. Борденюк [2, 41]. Мистецтво кінематографії, тобто операторська майстерність –

специфічна галузь художньої творчості у кінематографі, завданням якої є використання кінематографічних методів для створення кінематографічних образів найбільш повним і виразним чином, що розкриває зміст та ідеї кінематографу. Виникнення та розвиток операторської майстерності тісно пов'язане з розвитком живопису, фотографії, кінематографа та інших здобутків мистецтва, а також розумінням і розвитком відповідних способів його вираження. Маючи можливості кінематографічної виразності образу – ракурсу, композиції, світлового тону, колірних рішень, планів та рухів, операторської роботи та наявності сучасних кінематографічних технічних засобів, – оператор-постановник позиціонується як режисер зображення, художник сценарію та творчого задуму фільму. Кінематографісти, створюючи аудіовізуальні твори, відповідальні за подання зображень, візуальне оформлення епізодів, світло, колір, методи запису і якість зображення. У художньому фільмі оператор-постановник творчо взаємодіє із режисером та художниками на зніманнях, бере участь у розробці сценарію та оформленні декорацій фільму, керує роботою знімальної групи. У документальних фільмах робота оператора-постановника – творча кінематографічна журналістика, у якій камера зображує події та явища насправді. Оператор відповідає за справжність та значущість документальної відеороботи.

Особливість професійної діяльності оператора-постановника полягає, перш за все, у тому, що її основу традиційно формують технологічні методи та способи створення кінематографічного кадру і необхідність його поєднання із мізансценою та драматургією аудіовізуального твору. Аудіовізуальне виробництво й операторська майстерність завжди були орієнтовані на найпереводіші технології та техніку, що вже привело до суттєвого збільшення обсягів комп'ютеризації, автоматизації цифровізації та роботизації у діяльності оператора-постановника. Це суттєво вплинуло на збільшення обсягу техніко-технологічних знань та умінь у професійній діяльності оператора-постановника. Обмежені можливості режисера-постановника аудіовізуального твору в освоєнні технологічних аспектів, які необхідні для постановки кадру, створили умови для глибшого освоєння ним естетичних та філософських аспектів аудіовізуального виробництва. Це, природно, привело до участі оператора-постановника у постановці аудіовізуального твору та відбилося на динаміці назви професії: від оператора до оператора-постановника. Збільшена в рази динаміка аудіовізуального виробництва та збереження вимог високого ступеня оригінальності кадру підвищили роль естетично-філософських знань у професійній діяльності оператора-постановника. Проблема встановлення зв'язків між тех-

нонологічно-технічними та естетично-філософськими аспектами у професійній діяльності оператора-постановника, у більшості випадків, вирішується на інституційному рівні із суб'єктивних позицій автора.

Безпосереднім практичним результатом діяльності оператора-постановника є кадр, який створюється у співстворстві з іншими учасниками аудіовізуального виробництва, якість якого як базового елемента твору кінематографічного мистецтва оцінюється насамперед в естетично-філософських категоріях: трагічне – комічне, прекрасне – потворне, піднесене – низинне, а також критеріях: гармонічності, балансування, цілісності, точності, акцентованості, лаконічності, ідейної новизни, стильової новизни, катарсису, симпатії, емпатії, антипатії, експресії, імпресії тощо. Операторська майстерність як мистецтво має справу не стільки із реальними об'єктами та явищами, як з їхніми образами: знаками, символами, метафорами тощо, завдяки яким можлива передача смислів у соціумі – від суб'єкта до суб'єкта. Ці інформаційні еквіваленти становлять необхідну умову взаємодії, заснованої на комунікації (інформаційному обміні), що є системою обміну повідомленнями згідно з умовними правилами – кодом, поза яким комунікація стає безглуздою. “Нема комунікації без соціуму. Але й соціуму нема без комунікації: бо саме “комунікація” є тим своєрідним (що з'єднує, скріплює, зцементовує) матеріалом, при допомозі якого будується соціум”, зазначає С. Безклубенко [1, 12]. Код має бути у будь-якому комунікативному акті у соціумі, незалежно від усвідомлення його наявності. На думку італійського семіотика У. Еко, “Естетичне повідомлення” є прикладом багатозначного повідомлення, яке ставить під сумнів наявність самого коду. Завдяки своєму контексту таке повідомлення створює настільки незвичайне співвідношення між знаками, що нам щоразу доводиться змінювати спосіб відшукування коду [9, 75]. Особливу значущість цей постулат набуває у розгляді творчої діяльності, у тих оцінок результатів якої У. Еко вказує: “...поки встановлена програма кодів, у яких ґрунтується повідомлення, ми можемо пропусуватися шляхом розпізнання моментів справжньої творчості. Якщо коди невідомі, неможливо навіть встановити, чи була творчість” [9, 78]. Таким чином, ув'язування технонологічно-технічних інструментів операторської діяльності з пізнавальними естетично-філософськими орієнтирами потребує спеціальних вказівників (кодів або правил), що дозволяють здійснювати справді творчу художню операторську діяльність.

Вивчення чинних теоретичних засад операторської діяльності, викладених у фаховій літературі, демонструє, що поки що нема загальноприйнятих простих і високоефективних правил-кодів, які ви-

ступають як основні орієнтири творчості оператора-постановника. На думку Н. Корабльової та Г. Чміль [3, 32] “Магічна функція екранного образу у тому, що він має множинні віддзеркалення, тому нарратив набуття ідентичності переводиться в зовнішню площину, по той бік екрана, коли образ створений оператором”. Водночас теоретико-практична проблема виявлення кодів операторської творчості має високу актуальність, обумовлену необхідністю забезпечення справді художнього операторського продукту в умовах різкого скорочення бюджету часу в сучасному аудіовізуальному виробництві. Візуальна розповідь як предмет та результат діяльності оператора-постановника є засобом вираження змісту кінематографічного художнього образу, що має цілісну природу. Проте через особливості аудіовізуального виробництва, спостерігається явна диверсифікація єдиного візуального образу, та його екранної образотворчої форми вираження, заснованої на економічно-соціальному та технологічно-технічному відокремленні кінематографічної праці автора, сценариста, режисера, акторів, художника, оператора-постановника тощо. Такий поділ має власну природу, яка визначається сучасними соціокультурними умовами тотальної індустріалізації (автоматизації, стандартизації, механізації, цифровізації, роботизації тощо) кожної сфери життя, включаючи операторську майстерність та кінематографічне мистецтво загалом. Такий вимушений індустріальний поділ виявився у творчо-пізнавальній та масово-елітарній дихотоміях сучасного аудіовізуального виробництва, які стали його знаковими атрибутами. Прямим наслідком цієї кінематографічної двоєдності є поєднаність технологічно-технічних та естетично-філософських аспектів у професійній діяльності оператора-постановника. При цьому більшість теоретиків і практиків кінематографа вказують на необхідність органічної консолідації художньо-образних та технологічних (зображувальних) засобів організації кінематографічного знаку і зменшення негативного прояву зазначених вище дихотомій, насамперед в операторській творчості. Художнє наповнення кадру, окрім відображення авторського бачення оператора-постановника, пов'язане також з манерою його візуальної репрезентації, що виражається в особливому феномені аудіовізуальної комунікації. Усе, що ми називаємо елементами аудіовізуальної комунікації, зводиться до того, щоб дати в руки операторові-постановнику аудіовізуального твору виразні засоби, які насичують твір змістом і сприяють злиттю його інтенції, його творчої уяви з переживаннями глядача.

Доцільно розглянути, проаналізувати та порівняти образність аудіовізуального твору та наповнення його кадрів оператором-постановником художньою образністю творів майстрів живопису.

О. Прядко [7, 177] стверджує: “Живопис і плівковий кінематограф, починаючи з перших кроків після виникнення останнього, демонстрували найбільш тісний синтез, основу якого становило відтворення часо-простору”. Живопис дав кінематографу композиційну побудову кадру та організацію колірних рішень. Композиційне ціле у картині замкнуте у форматі полотна, а у кінематографі – у кадрі. Побудова художнього полотна – одне з основних завдань у створенні твору. У змісті мальовничих образів автор досягає багато в чому неможливого завдяки знаходженню потрібного композиційного рішення. Важливу роль у системі художніх засобів композиції відіграє колір. Виділення центру картини певною кольоровою плямою – популярний засіб у творчості художників, і він, як правило, несе в собі особливе смислове навантаження. Колір впливає на психологічний стан людини, допомагає сформувати для сприйняття певний образ, викликати конкретні емоції та асоціації. Зокрема, у фільмі “Дурна кров” оператор-постановник Жан-Ів Ескоф’є використовує колір як операторський прийом – колірні плями акцентують увагу глядача на сюжетно-важливих елементах. Подібний підхід до кольорового рішення кадру використовується і художниками-постановниками. Таким чином, емоційна дієвість кольору формує образ, сприяє його становленню та визначенню у композиційному просторі. У фільмі “Астероїд-сіті” в частині операторської роботи Роберта Йомана колірні теми викликають певні психофізіологічні реакції глядача. Варіювання на екрані кольорових та чорно-білих кадрів спрямоване на диференціацію розрізнених подій фільму: минулого та сьогодення, сьогодення та майбутнього, мрій та яви, думок та реальності. Кольорові кадри перебиваються монохромними, відокремлюючи вигадку від реальності, повсякденність життя від версифікації спогадів.

Аналізуючи структурні елементи операторської майстерності, доцільно розглянути й ракурс, і рух камери. Точки погляду на природу, і навіть розташування природи у просторі називаються ракурсами. Вибір ракурсу проводиться з метою ефектної передачі образу, залежить від оцінки предмета та його емоційного забарвлення. Ще один художній засіб, що посилює промовистість образів, – це перспектива. Рух камери та необхідна зміна кадрів сьогодні використовується оператором-постановником для надання необхідної виразності у тій чи тій сцені. Так створюється емоція, яка зрозуміла глядачеві. Психологічний чинник має ключову роль цьому процесі. Адже раніше, на початку ХХ ст., фільми знімали лише з використанням загальних планів, щоб помістити у кадр усю мізансцену. Це було виправдано, адже глядачеві було незвично побачити життя очима іншої людини, та й технічно виконати динамічне знімання було дуже складно через великі

габарити та вагу кінознімального обладнання. Сьогодні ж глядач дуже вибірковий і прискіпливий до всіх аспектів аудіовізуального виробництва, і тому не можна знімати картину чи відеоролик, не використовуючи хоча б базові елементи та техніки операторської майстерності. Психологія в операторському мистецтві займає дійсно велике місце, попри неочевидний, з першого погляду, зв'язок.

Отже, окреслимо та обґрунтуємо основні структурні елементи в операторській майстерності. Ракурс – основний, ефективний та потужний засіб в арсеналі оператора-постановника. Незвичайна для пересічної людини точка погляду на світ – посилює виразність кадру, але легко може спотворити об'єкт знімання (архітектурну споруду, фігуру людини, обличчя). Знімання персонажу з нижнього ракурсу зображує його величнішим, сильнішим, впевненішим. Е. Тімлін, М. Діденко та В. Савчин [8, 220] слушно зауважили: “Кадр із низьким кутом додає сюжету трохи суб'єктивності. Замість того, щоб дивитися прямо перед собою, камера фокусується на об'єкті під низьким кутом”. Та навпаки, знімання людини з верхнього ракурсу викликає відчуття “приниження” персонажа, демонструє його слабкості, страх, невпевненість тощо. Величина планів – екстремально широкий, широкий план, повний план, група середніх та великих планів, – здатні створити сильні акценти.

Композиційна побудова кадру є абеткою операторської майстерності: вдало побудований кадр здатний візуально розповідати історію та проявити внутрішній стан персонажів. Наприклад, у серіалі “Пан Робот” оператори-постановники обмежують кадр так, щоб створити ілюзію замкнутості, викликати у глядача дискомфорт, який демонстрував би стан героя.

Світлове рішення. Драматургія у кадрі та акцентування найчастіше створюється саме світлом. Для отримання акцентованого світлотіньового кіноосвітлення необхідно враховувати значну кількість творчих, технологічних і технічних аспектів, які залежать від цілого комплексу складових процесу освітлення, характеристик освітлювальних приладів і знімальної техніки [6, 47]. Тож незважаючи на те, що кінематографічне світло потребує наявності технічних навичок роботи із освітлювальним обладнанням, світловий малюнок є одним із структурних елементів операторської майстерності. А. Медведева та О. Рослякова [5], аналізуючи операторську роботу у фільмі “Вбити Білла”, зазначають: “Згадаймо сцену, де головна героїня стоїть в оточенні двох десятків людей, з якими їй належить битися. Оператор вирішує чітко окреслити діодною стрічкою місце, де вона стоїть. Промені потрапляють і на тіла вбитих нею людей. Все це – створення акцентів, які оператор підбирає, щоб звернути увагу на аудиторію” [5, 259]. Також, до прик-

ладу, у фільмі “Тромадянин Кейн” оператор-постановник Грегг Толанд використовує великий контраст, жорсткі тіні та розмаїття контрового світла у низькому ключі, щоб занурити глядача у досить похмуру атмосферу. А у фільмі “Ла-Ла Ленд” оператор-постановник Лінус Сандґрен під час постановки романтичних сцен створює світло-тональний малюнок із м'якими тінями та світлими, пастельними відтінками. Як зазначають С. Котляр, В. Михальов та Д. Переяславець [4], “Світло допомагає виконувати завдання, поставлені режисером оператору для створення потрібного художнього ефекту. Світло допомагає підкреслити об'ємну форму предмета, тон, колір і фактуру матеріалів” [4, 73].

Оптика – на психологію сприйняття впливають зазвичай такі фактори: фокусна відстань та ступінь відкриття діафрагми об'єктива. Вдале використання об'єктивів здатне змусити глядача відчувати картину інакше. Наприклад, у фільмі “Носферату. Симфонія жаху” оператори-постановники Фріц Арно Вагнер та Гюнтер Крамф засобами оптики імітують суб'єктивний план неіснуючої істоти.

При зніманні пейзажів використовується ширококутна оптика, а при фільмуванні великих планів – довгофокусні об'єктиви. Рух камери – надзвичайно сильний інструмент для створення необхідної атмосфери. Варіації плавних та різких рухів здатні кардинально змінити сприйняття і настрої картини. Від простої розповіді до нагнітання складного емоційного стану персонажа.

Висновки. У сучасних соціокультурних умовах тотальної індустріалізації пройшли суттєві зміни у професійній діяльності оператора-постановника: різко збільшився обсяг технологічно-технічних знань та умінь; відбулася механізація, роботизація, цифровізація та автоматизація технологічних процесів в операторській майстерності; зросла потреба в естетично-філософських знаннях та вміннях; позначилася динаміка зміни співвідношення технологічного й пізнавального у бік пізнавального.

Зроблено висновок про те, що відбулася зміна професійних орієнтирів оператора-постановника з виключно технологічно-технічних на технологічно-технічні з естетично-філософськими. Представлено й обґрунтовано одні із найважливіших структурних елементів в операторській майстерності – кодів кінематографічної комунікації – ракурс, композиція, світло, рух камери тощо. У результаті дослідження специфіковано своєрідність операторської майстерності та проаналізовано феномен відеоопису в просторових і часових координатах.

За допомогою аналізу кінематографічних творів у частині операторської майстерності встановлено роль уречевлення культурної реальності у просторі й часі. Проведено паралелі та простежено дисиміляцію між структурами відеоопису, детально опрацьовані структурні елементи операторської май-

стерності, узагальнено доцільність їх використання у сучасному аудіовізуальному виробництві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безклубенко С.Д. Мистецтво як засіб комунікації. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія "Мистецтвознавство"*, [e-journal]. 2015. № 32. С. 5–13. DOI: 10.31866/2410-1176.32.2015.158439.

2. Борденюк С. Новаторство візуального живопису та кіномислення у фільмі "Два дні". *Кіно-Театр*. 2020. № 3 (149). С. 38–41.

3. Корабльова Н.С., Чміль Г.П. Операторське мистецтво – дескриптивна філософія "на пливці" образів homo: від фіксації образів (homo photographicus) до віроломства образів (сучасний homo videns). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія "Теорія культури і філософія науки"*, [e-journal]. 2021. № 64. С. 32–43. DOI: 10.26565/2306-6687-2021-64-04.

4. Котляр С., Михальов В., Переяславець Д. Кінотелеоператорство та сучасні медіа. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, [e-journal]. 2022. № 5 (1). С. 70–76. DOI: 10.31866/2617-2674.5.1.2022.257181.

5. Медведєва А., Рослякова О. Особливості використання освітлення в процесі зйомки кінофільму. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*, [e-journal]. 2023. № 6 (2). С. 252–262. DOI: 10.31866/2617-2674.6.2.2023.289311.

6. Прядко О.М., Гармаш Ю.Т. Акцентоване світлотіньове освітлення в технології екранного живопису. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія "Мистецтвознавство"*, 2016. № 35. С. 40–49. DOI: 10.31866/2410-1176.35.2016.158243.

7. Прядко О.М. Генезис та становлення технології екранного живопису. *Культура і мистецтво у сучасному світі* 2016. № 17. С. 169–178.

8. Timlin E., Didenko M. and Savchin V. The Role of Cameraman in The Shooting of Commercials. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, [e-journal] No. 5(2), 2022. pp. 216–223. DOI: 10.31866/2617-2674.5.2.2022.269536.

9. Umberto E. A Theory of Semiotics. Bloomington: Indiana University Press. 1979. 354 p.

REFERENCES

1. Bezklubenko, S. (2015). Mystetstvo yak zasib komuniatsii [Art as a Communication Tool]. *The scientific journal*

Bulletin of KNUKiM. No. 32, pp. 5–13. DOI: 10.31866/2410-1176.32.2015.158439. [in Ukrainian].

2. Bordeniuk, S. (2020). Novatorstvo vizualnoho zhyvopysu ta kinomyslennia u filmi "Dva dni" [The Innovation of Visual Painting and Film Thinking in The Film "Two Days"]. *Cinema*, No. 3 (149), pp. 38–41. [in Ukrainian].

3. Korablova, N.S. & Chmil, H.P. (2021). Operatorske mystetstvo – deskryptyvna filosofiiia "na plivtsi" obraziv homo: vid fiksatsii obraziv (homo photographicus) do virolomstva obraziv (suchasnyi homo videns) [Cinematography is a Descriptive Philosophy of Homo Images "On Film": From The Fixation of Images (Homo Photographicus) to The Treachery of Images (Modern Homo Videns)]. *The scientific journal "Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Arts and Production"*, No. 64, pp. 32–43. DOI: 10.26565/2306-6687-2021-64-04. [in Ukrainian].

4. Kotliar, S., Mykhalov, V. & Pereiaslavets, D. (2022). Kinoteleoperatorstvo ta suchasni media [Cinematography and modern media]. *The scientific journal "Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Arts and Production"*, No. 5 (1), pp. 70–76. DOI: 10.31866/2617-2674.5.1.2022.257181. [in Ukrainian].

5. Medvedieva, A. & Rosliakova, O. (2023). Osoblyvosti vykorystannia osvittlennia v protsesi ziomky kinofilmu [Peculiarities of the Use of Lighting in the Process of Filming]. *The scientific journal "Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Arts and Production"*, No. 6 (2), pp. 252–262. DOI: 10.31866/2617-2674.6.2.2023.289311. [in Ukrainian].

6. Priadko, O.M. & Harmash, Yu.T. (2016). Aktsentovane svitlotinove osvittlennia v tekhnolohii ekrannoho zhyvopysu [Accented Chiaroscuro Lighting in Screen Painting Technology]. *The scientific journal Bulletin of KNUKiM*, No. 35, pp. 40–49. DOI: 10.31866/2410-1176.35.2016.158243. [in Ukrainian].

7. Priadko, O.M. (2016). Henezys ta stanovlennia tekhnolohii ekrannoho zhyvopysu [Genesis and Development of Screen Painting Technology]. *Culture and art in the modern world*, No. 17, pp. 169–178. [in Ukrainian].

8. Timlin, E., Didenko, M. & Savchin, V. (2022). The Role of Cameraman in The Shooting of Commercials. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, [e-journal] No. 5 (2), pp. 216–223. DOI: 10.31866/2617-2674.5.2.2022.269536. [in English].

9. Umberto, E. (1979). A Theory of Semiotics. Bloomington: Indiana University Press. 354 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.06.2024

"Я постійно тримаю в голові предмет свого дослідження і наполегливо чекаю того моменту, поки перший проблиск потроху повністю перетвориться в блискучий світ".

Ісаак Ньютон
англійський науковець

"Привчи свій розум до сумніву, а серце до терпимості!"

Георг Лихтенберг
німецький учений і публіцист

Валентина Малик, викладач іноземних мов
кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету

НІМЕЦЬКА МОВА ЯК ОДНА ІЗ ГЛОБАЛЬНИХ МОВ СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану іношомовної освіти та німецької мови зокрема. Доведено, що є багато причин вивчати німецьку мову: розуміння культури (вчити німецьку мову означає розуміти життя, бажання та мрії людей у німецькомовних країнах в умовах мультикультурного суспільства), подорожі (німецька мова є мовою спілкування в шести європейських країнах, що гарантує не тільки швидку орієнтацію у просторі, але й позитивне ставлення місцевого населення, оскільки завжди приємно говорити рідною мовою), насолода літературою, музикою, мистецтвом та філософією (німецька мова також є мовою Гете, Кафки, Моцарта, Баха та Бетховена), оскільки читати чи слухати твори мовою оригіналу ще приємніше, можливість здобути вищу освіту і працювати в Німеччині, займатися науковою роботою і дослідженнями, влаштуватися на роботу в міжнародну компанію.

Ключові слова: глобалізація; іноземні мови; міжкультурна комунікація; іношомовна комунікативна культура; модернізація освіти; німецька мова.

Лім. 42.

Valentyna Malyk, Lecturer of Foreign languages
of the Ukrainian and Foreign languages Department,
Vinnytsia National Agrarian University

GERMAN AS ONE OF THE GLOBAL LANGUAGES OF COMMUNICATION

The article is devoted to the study of the current state of foreign language education and the state of the German language in particular. It has been proven that there are many reasons to learn German: understanding the culture (learning German means understanding the life, desires and dreams of people in German-speaking countries in the conditions of a multicultural society), travel (German is the language of communication in six European countries, which guarantees not only faster orientation in space, but also the positive attitude of the local population, as it is always nice to speak the native language), enjoyment of literature, music, art and philosophy (German is also the language of Goethe, Kafka, Mozart, Bach and Beethoven), as reading or listening to works in the language the original is even more pleasant, the opportunity to get a higher education and work in Germany, engage in scientific work and research, get a job in an international company. However, whatever these reasons may be, we must not forget that learning foreign languages also trains our brain. Thus, research by psychologists at York University in Toronto (Canada) shows that students who know two foreign languages pass tests in mathematics, reading and grammar more successfully than their "monolingual" peers. In addition, learning foreign languages transforms the gray matter of the brain, which contributes to faster processing of information. In addition, the article shows that the modern German language is under the strong influence of the American variant of the English language, the result of which is not only the quantitative addition of the dictionary, but also changes in the field of orthography, morphology, grammar, idiomatics, etc. It is noted that in order to prevent changes in the deep code of the language under the influence of the English language, it is necessary to adapt borrowed words to the norms of the language being studied and assimilate them. The fact that English has acquired the status of the dominant language of communication in Europe and the world has been confirmed, which has led to a reduction in the spheres of use of national languages and raised questions about their development and chances in the future. The solution to this problem should be the preservation of multilingualism, the conscious attitude of native speakers to their language and culture.

Keywords: globalization; foreign languages; intercultural communication; foreign language communicative culture; modernization of education; the German language.

Постановка проблеми. Тотальна глобалізація сучасного суспільства приводить до інтенсифікації процесів контакту та взаємного впливу різних мов та культур. Крім активного запозичення іноземної лексики, переважно з американського варіанту англійської мови, становище сучасної мови у Європі характеризується поступовим витісненням національних мов із низки сфер людської діяльності та заміною їх англійською. Втрата національних мов може мати наслідки для людської спільноти, що виходять за межі суто лінгвістичної проблематики [11].

Аналіз останніх досліджень. Запозичення іношомовної лексики традиційно є проблемою, яка не тільки розглядається в роботах лінгвістів та представників інших наук, а й виступає предметом дискусії серед пересічних користувачів мови. Причини інтенсифікації запозичення іноземної лексики, її структурно-семантичні, функціональні та стилістичні особливості розглядаються в роботах С. Розен, Р. Хоберга, В. Шнайдера, І. Зьорензен, Б. Зіка, Д. Ціммера та ін., а також у друкованих ЗМІ, що висвітлюють проблеми мовної норми та культури мовлення ("Die Zeit", "Sprachnachrichten") [11].

Крім того, дослідженню мовної картини сучасного світу свої наукові праці присвятили такі дослідники: А. Капуш (вплив глобальної мови і культури на національні мови (на прикладі німецької мови)), А. Джурило (роль і тенденції розвитку німецької мови у сучасному світі), М. М'яковський (іноземні мови у ХХІ ст.: розвиток, тенденції і перспективи), С. Церна (процес засвоєння лексики німецької мови на основі інтенсивних методів навчання), Р. Мартинова (цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов) та ін., проте специфіка розвитку сучасної німецької мови розкрита не у повному обсязі, що і зумовило тему цієї статті.

Мета статті – проаналізувати особливості поширення сучасної німецької мови у глобалізованому світі та Україні безпосередньо.

Виклад основного матеріалу. Іноземні мови та їх вивчення є одним із головних напрямів розвитку суспільства початку ХХІ ст. У ХХ–ХХІ ст. мова через свій статус, як і раніше, реагує як на зміни в суспільстві, так і на перетворення навколишньої дійсності, пов'язані насамперед із науково-технічним прогресом, забезпечуючи всі види інформаційно-комунікативних контактів та відображаючи динаміку розвитку суспільства. Будучи одночасно динамічною і статичною за своєю природою, мова є концентрацією протилежних тенденцій, дія яких ускладнюється ще й тим, що у ній сильні імпульси внутрішніх законів часто не збігаються з тими впливами, яким вона піддається ззовні. Крім того, для будь-якої сучасної мови характерна й інша суперечність: з одного боку, оскільки суспільство, що говорить певною мовою, прагне зберегти свою етнічну самобутність, а з іншого, мова все більше стає частиною унікального комунікативного та культурного простору, всередині якого в умовах сучасності здійснюються взаємодія та взаємозв'язок у світі [9].

Як показало опитування, проведене Дослідницьким центром порталу Work.ua у 2015 р., 79 % наших співвітчизників вважають, що знання іноземних мов необхідне сучасній людині [41].

Якщо до 60-х рр. ХХ ст. іноземні мови були привілейованим статусом, то сьогодні вони входять у повсякденне життя все більшої кількості людей. Питання про роль та місце вивчення іноземних мов у сучасному світі багато досліджується у працях лінгвістів, освітян, соціологів, психологів, політологів. Учені відзначають роль мови у процесі формування особистості, інтелекту, моральних якостей та її духовності, де знання іноземних мов сприяє проникненню в минуле народів, пізнання їх сьогодення та передбачення майбутнього. Наявні наукові роботи відбивають пошук нових підходів до розв'язання проблеми розвитку процесів поширення та вивчення іноземних мов, але доцільно продовжу-

вати і поглиблювати досягнення вчених [6; 10]. Для підтримки контактів та спілкування за межами державних, мовних і культурних суб'єктів, роботи з партнерами, налагодження співпраці у багатомовних групах необхідний належний рівень взаєморозуміння, що сьогодні досягається за допомогою англійської мови. Однак Д. Греддол у своєму дослідженні про перспективи англійської визначає одну з 14 основних тенденцій, де домінування до 2050 р. в економічній сфері належатиме японській, іспанській, французькій та німецькій мовам [31, 31–40].

Знання іноземних мов є важливим інструментом у сучасному професійному житті, адже спілкування з “іноземцями” входить у повсякденне життя кожного європейця [15; 16; 18]. Це чудово демонструє зокрема, приклад німецького міста Штутгарт, де кожен п'ятий мешканець має іноземний паспорт; кожен третій народився не в Німеччині; майже кожна друга дитина дошкільного віку походить із сім'ї емігрантів; у кожній другій новоствореній родині хоча б один із партнерів є іноземцем. У цьому місті живуть люди з 120 різних країн, які говорять 170 різними мовами [32]. І Штутгарт не є єдиним винятком. Співіснування людей різного походження сьогодні є нормою у багатьох європейських країнах, і ця тенденція продовжуватиме зростати. Тому вивчення іноземних мов є важливим внеском у цей складний процес, який залучає дітей та молодь до контакту з іншими культурами і розвиває в них здатність розуміти іноземців із їхніми екстралінгвальними та інтралінгвальними особливостями [17].

Європейська комісія наголошує: “Вивчати лише одну французьку мову недостатньо. Кожен громадянин Євросоюзу має вміти добре спілкуватися крім рідної мови як мінімум двома іншими мовами” [28, 10].

Інститути ЄС поширюють велику кількість вагомих публікацій, що містять докладну статистичну інформацію про поточну мовну ситуацію в Європі. Згідно з цими даними, кількість людей, які говорять іноземними мовами, і тих, хто їх вивчає, збільшилася і ця тенденція поглиблюється. За даними звіту INRA [27] Eurobarometer 54: Europeans and Languages більшість європейців володіють однією або більше мовами: 45 % – однією, 20 % – двома і більше, 35 % не знають жодної.

Вивчення мови чітко співвідноситься із віком людей. Серед європейців 71 % молодих людей (віком 15–24 років) знають англійську як іноземну. У 55 років і серед людей похилого віку цей показник становить лише 23 %. Статистика показує, що наразі відбуваються зміни. З кожним наступним поколінням знання іноземних мов зростає [20].

Серед іноземних мов, які хотіли б опанувати українці, перше місце посідає мова міжнародного

спілкування – англійська (46 %); 10 % наших співгромадян мріють вивчити італійську, французьку та іспанську мови, оскільки, на їхню думку, вони неймовірно красиві та мелодійні; 8 % українців хочуть вивчити мову наших найближчих сусідів на заході – польську (вона їм потрібна передовсім для побудови ділових відносин); 3 % вказали турецьку, китайську, арабську, хінді, іврит, фінську та грецьку, а 18 % наших співгромадян воліли б вивчати німецьку мову [9].

До політичних та економічних організацій, що характеризують світ ХХІ ст., насамперед належать такі транснаціональні структури: Рада Європи, НАТО, внутрішні ринки різних континентів, а також глобальні структури – ООН, ЮНЕСКО тощо. Їхня привабливість полягає у тому, що вони сприяють колосальному зростанню ринків матеріальної та нематеріальної продукції і, як наслідок, зростанню можливостей споживання. Кожна форма організації встановлює свої вимоги до комунікацій.

Це контекст, у якому попит та пропозиція іноземних мов збалансовані. У зв'язку з тим, що світ змінюється глобально, не дивно, що вивчення іноземних мов вже неможливе за старими підходами. Отже, вивчення іноземних мов сьогодні – це зовсім інший процес, порівняно із серединою ХХ ст. Для ілюстрації цього спробуємо коротко проаналізувати історію концепції навчання іноземної мови, яка відображала власні культурні умови. Продемонструємо це на прикладі *граматико-перекладного, аудіо-лінгвального, комунікативного і міжкультурного методів* [37, 12–15].

Грамматико-перекладний метод – найдавніший із них. За його допомогою у 1950-х рр. вивчалися іноземні мови [33]. Метою вивчення мов була здатність швидко читати літературні тексти. Для її досягнення необхідно було досконало ознайомитись із граматичною системою мови та освоїти словниковий запас. Основним дидактичним матеріалом були тексти, перекладені рідною мовою, аналіз граматики і словникового запасу. Техніка методу полягала у перекладах окремих речень, фрагментів тексту, диктантах. Контроль результатів навчання у межах методики здійснювався з допомогою граматичних тестів або письмового перекладу тексту. Недоліком цього методу є недостатня увага до усного спілкування, яке домінує у повсякденному житті.

Аудіо-лінгвальний метод був розроблений у США під час Другої світової війни. Його суть полягала в активній взаємодії студентів з носіями мови та мовознавцями, під керівництвом яких вони проходили навчання. Застосовуючи цей метод, студенти слухали записи типових мовних моделей, ситуацій, виконували різні вправи, а викладачі наголошували на постійному використанні мови, що вивчається. Завдання полягало у тому, щоб спонукати студентів поводитися “належним чином” і

зробити таку поведінку звичкою. У зв'язку зі слабкістю результатів та найголовніше, через критику вчених, вивчення мови як сукупності аудіо-лінгвістичних навичок, цей метод сьогодні рідко використовується як основний. Однак усі його окремі елементи все ще можна знайти і у сучасних посібниках.

Комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, що відповідає реальному процесу спілкування завдяки моделюванню основних законів ведення комунікації. У процесі навчання за цим методом студенти набувають комунікативної компетентності – вміння використовувати мову відповідно до конкретної ситуації. Вони вивчають мову у процесі спілкування. Відповідно, всі вправи та завдання мають бути комунікативними. Найважливіша особливість комунікативного підходу – використання автентичних матеріалів, тобто тих, які застосовують носії мови. Мовленнєва взаємодія студентів іноді, хоч і далеко не завжди, проходить за участю педагога у різних формах: парах, триадах, малих групах, усією групою.

Із самого початку студенти освоюють усі чотири типи мовлення на понадфразовому і текстовому рівнях з обмеженим використанням рідної мови. Оцінкою засвоєння мови є як правильність, так і швидкість мовлення і усного читання [20].

У нових умовах усвідомлення міжкультурних проблем стає особливо важливим аспектом при комунікації та навчанні іноземних мов [1–4]. Раніше традиційне викладання іноземних мов зазвичай зводилось до роботи з текстами. Таким чином, реалізувалася чи не єдина функція мови – інформативна, крім того, у дуже звуженому вигляді, оскільки з чотирьох навичок володіння мовою (читання, письмо, говоріння, розуміння на слух) розвивалася тільки одна, пасивна – читання. Водночас існувало неправильне уявлення про комунікаційні можливості мов, що фактично зводилося до пасивної здатності розуміти текстовий матеріал у всій його повноті при відсутності навичок розмовної мови. Сучасні фахівці різних галузей знань потребують навичок функціонально використовувати іноземну мову в будь-якій сфері життя, враховуючи, що кінцевою метою спілкування є взаєморозуміння, яке з'являється між співрозмовниками. Однак складність цього завдання полягає у тому, що ефективність спілкування залежить не тільки від якості знання іноземної мови, а й від безліч інших факторів, а саме: умов та культури спілкування, правил етикету, правил володіння невербальними формами вираження думок, наявності глибоких фонових знань. Адже щоб успішно подолати мовний бар'єр, необхідно подолати культурний бар'єр, викликаний “неповним засвоєнням прийнятих культурних норм у конкретному національному лінгвокультурному співтоваристві” [5].

Однією з основних ланок навчання іншомовного спілкування загалом є знання та використання іншомовної лексики [25]. Зважаючи на це, ми спробуємо проаналізувати деякі сучасні методи навчання німецької лексики, а саме інтенсивні, та встановити їхню ефективність [13; 25].

До групи інтенсивних методів вивчення іноземної мови, за класифікацією А. Щукіна, входить сугестивний (Г. Лозанов, Г. Китайгородська) та його модифікація – релаксопедія (А. Востріков, Е. Шварц) [25].

Для порівняльного аналізу використання цих методів у навчанні німецької лексики ми виділили такі параметри: підбір обсягу і змістового наповнення лексики, що вивчається, на кожному з лексичних занять; уявлення, семантика та сприйняття досліджуваного лексичного матеріалу; розуміння і запам'ятовування введеної лексики; вміння трансформувати її, утворювати нові лексичні одиниці та використовувати все вивчене у фразах і реченнях; вміння використовувати його у підготовленому й непідготовленому навчальному дискурсі; можливість використовувати його в умовах реального мовного спілкування [25].

Сугестивні методи мають деякі модифікації [35]. Одна з них (Г. Китайгородська, Г. Лозанов, М. Майорова) базується на таких трьох узагальнених принципах: радість та розслаблення; єдність знання та несвідомого; сугестивного взаємозв'язку. Вони, як підкреслюють Г. Китайгородська та М. Майорова, перебувають у єдності та мають реалізовуватися одночасно у будь-який момент освітнього процесу [25].

Автори зазначають, що під принципом радості та розслаблення треба розуміти ступінь псевдопасивності поведінки студентів стосовно процесу навчання. Важливою є не зовнішня поведінка студента, а внутрішня адаптація до навчання. Радість і спокій – постійна суть навчання [25].

Принцип “єдності пізнання і неусвідомленості” вимагає, на думку авторів методу, цілісної й організованої участі особистості. Принцип “сугестивного зв'язку” спрямовує освітній процес на активацію резервів особистості студента. Цей принцип передбачає безперервність інформації для досягнення гарних результатів навчання [25].

На думку Г. Китайгородської, Г. Лозанова та інших, навчання стає змістовним, оскільки все, що проговорюється студентами, є зв'язною, аргументованою мовою. Проте в цьому також полягає і один із головних недоліків класичної сугестології: чужа мова в немовному середовищі ніколи не стає своєю [25].

На наш погляд, сугестивний компонент процесу навчання унеможливує значне засвоєння мовних явищ, суперечить одному з найважливіших положень дидактики про усвідомленість засвоєння

нового матеріалу. Крім того, це не відповідає результатам багатьох лінгводидактичних досліджень, які пропагують первинність мовних знань у змістовій структурі навчання іноземної мови [8; 19; 21].

Навчання письмової мови не розглядається в цьому методі як одна з цілей навчання, тому акцент не робиться на читанні та письмі, отже, не дотримується принцип взаємопов'язаного навчання всіх видів мовної діяльності.

На наш погляд, запам'ятовування мовного матеріалу, що вивчається, виправдане лише в тому випадку, якщо в пам'яті дійсно залишаються ті фрази, які найчастіше зустрічаються і повторюються студентами. Здатність трансформації лексики, що вивчається, для утворення нових лексичних одиниць в самостійній мовленнєвій творчості у зазначених методах не передбачається [25].

Тому важливо зазначити, що сугестивний метод забезпечує використання лексичного матеріалу за умов реального мовного спілкування. Це підтверджено численними експериментами авторів цього методу [8, 53]. Наші спостереження та дослідження якості мовної діяльності студентів на основі проаналізованих методів показують, що спілкування здійснюється переважно в рамках теми, яка вивчається, з використанням готових, завчених мовних структур [35, 203–205].

Однією з найбільш характерних рис сучасного етапу розвитку німецької мови є інтенсивне запозичення англіцизмів, як правило, з американського варіанту англійської мови. Наявність великої кількості англіцизмів у мові зокрема відображають відомі іронічні назви *Denglisch* та *Engleutsch* [11].

Німецька мова належить до германської групи індоєвропейських мов. У цій мовній галузі німецька мова близька до скандинавських – датської, норвезької та шведської, а також до нідерландської (голландської) і фламандської, певною мірою – до англійської. Німецька мова є однією зі світових та міжнародних мов як за кількістю мовців, так і за значенням: нею говорять як рідною мовою і часто використовують як другу мову понад 125 мільйонів осіб (як на роботі, так і вдома). Це мешканці Німеччини, Австрії та Ліхтенштейну (у цих трьох країнах це єдина державна мова); у Швейцарії німецькою спілкуються у 17 кантонах (з 26), тобто 63,7% швейцарців (чотири кантони послуговуються французькою (20,4%), по одному італійською (6,5%) та ретороманською (0,5%); у Люксембурзі та Бельгії німецька є однією з трьох офіційних мов; крім того, нею говорять у північному Шлезвігу (Данія), Ельзасі (Франція), Південному Тіролі (Італія), деяких районах Румунії, Польщі, Чехії та інших європейських країнах. Варто зазначити, що кількість представників німецької національності в Україні, які говорять рідною мовою, досить велика [30].

Запозичення лексики іноземних мов завжди супроводжувалося критикою з боку лінгвістів, журналістів та викладачів мови, які вбачають у цьому загрозу цілісності літературної мови та підриє її норм. Тому в різні епохи робилися спроби протидіяти проникненню запозичень у німецьку мову або замінювати їх на німецькі еквіваленти. Так, завдяки Ф. фон Цезену у XVII ст. З'явилися слова, які стали невід'ємною частиною словникового запасу та вживаються паралельно із запозиченими з грецької мови (*Bibliothek* → *Bücherei*, *Dialekt* → *Mundart*) та латинської (*Abstand*, *Zirkulation* → *Kreislauf*, *Projekt* → *Entwurf*, *Autor* → *Verfasser* тощо) мов [11].

Зазначимо, що до 1940 р. німці в Україні були четвертою за величиною національною меншиною. В УРСР німці мали шість національних округів і кілька десятків національних сільських рад, діяли німецькі школи, видавалася періодика, функціонували заклади культури. Німці пережили лихо під час колективізації, індустріалізації та голоду 1932–1933 рр., у роки репресій більшість німецької інтелігенції було знищено. Під час депортації народів СРСР у 1918–1948 рр. усі німці з територій Галичини, Волині, Буковини, Бессарабії, Криму та тих, хто залишив Україну, були вислані до Німеччини (за офіційними українськими даними, було депортовано 400 тисяч етнічних німців, а німецькі джерела наполягають на цифрі 560 тисяч осіб). За даними перепису населення 2001 р., в Україні проживають 33,3 тис. німців, проте лише 12 % з них назвали рідною мовою німецьку, 22 % – українську, 64 % – російську [7].

Діяльність щодо створення німецьких еквівалентів запозичень не припиняється і сьогодні, але тепер зусилля спрямовані переважно проти англіцизмів. Щоб протистояти їхньому домінуванню, Спілкою “Німецька мова” (*Verein Deutsche Sprache*) була ініційована акція “Жива німецька мова” (*Aktion lebendiges Deutsch*) зі створення німецьких відповідників, яка тривала з 2006 до 2010 р. [11].

Приклади запропонованих німецьких варіантів: *Airbag* → *Prallkissen*, *Fastfood* → *Schnellkost*, *Standby* → *Standstrom*, *Timing* → *Zeitwahl*, *Jackpot* → *Glückstopf*, *Display* → *Sichtfeld*, *No-go-Area* → *Meidezone*, *Laptop* → *Klapprechner* та ін. Оскільки такі заходи щодо заміни англіцизмів мають нормативний характер, нові імена можуть не відразу бути прийняті у суспільстві через їхнє незвичайне звучання і тільки згодом стане ясно, чи отримають вони поширення та стануть частиною узусу. Б. Зік зазначає, що це питання звички і свідомого вибору, і тільки мовець може вирішити, чи буде він продовжувати використовувати англіцизми або наважиться вживати нові німецькі еквіваленти [39, 135].

Послугування значною частиною англіцизмів – явище тимчасове, яке визначається контек-

том або індивідуальними мовними уподобаннями. Лише соціально-психологічні чинники (прагнення підвищення іміджу, міркування престижу) можуть пояснити використання англіцизмів і витіснення з вживання деяких німецьких імен, наприклад: *Weltkonzern* → *Global Player*, *Schlagzeile* → *Headline*, *Wettbewerb* → *Contest* та ін. [39, 135].

Варто зазначити, що сучасна Українська держава пропонує всім представникам німецької національності, репресованим та депортованим у післявоєнні роки, можливість компактного проживання на території України. Ця політика уряду відкриває нові можливості для забезпечення національних та культурних потреб німецького населення. Нині в Україні функціонують понад 30 асоціацій, більшість із них в Одеській, Запорізькій, Дніпропетровській та Чернівецькій областях. Від 1992 р. діють Всеукраїнське об'єднання німців України “Відергебурт” (*Wiedergeburt*) та Асоціація німецьких науковців України, у Києві діє центр німецької культури “Відерштраль” (*Widerstrahl*), видаються газети та журнали німецькою мовою [22; 24; 29].

Найбільшою німецькою громадською організацією, що має на меті популяризацію німецької мови та підтримку міжнародного культурного співробітництва різних країн із Німеччиною, є Гете-Інститут (*Goethe-Institut*). В Україні цей культурний центр було створено у липні 1993 р. і відтоді він виступає посередником та співучасником німецько-українського діалогу у культурно-освітній сфері; сприяє підтримці інтересу до ФРН та його підвищенню; надає інформацію про цю країну, сприяє вивченню німецької мови в Україні; підтримує діалог між Європою та східноєвропейськими культурами. Основними напрямками роботи у сфері культури є зустрічі українських та німецьких художників й інтелектуалів, презентація сучасної німецької культури та підтримка німецько-української співпраці у цій сфері [30].

У вересні 2016 р. міністрами закордонних справ України та Федеративної Республіки Німеччини було прийнято рішення організувати Рік українсько-німецької мови, щоб через 25 років з моменту початку дипломатичних відносин поглибити взаємну довіру та дружбу між двома країнами, а також для подальшого розвитку співробітництва у сфері освіти та культури [23].

Організаторами Року українсько-німецької мови 2017–2018 рр. виступило Міністерство закордонних справ України та Німеччини, Міністерство освіти і науки України, Посольство Німеччини в Україні та Гете-Інститут України, який виступає координатором цього проєкту. Заходи та урочистості планувалися у тісній співпраці з іншими німецькими культурними й лінгвістичними організаціями в Україні, а також з українськими партне-

рами, які входять до їхньої розгалуженої мережі [23; 30]. *Німецька мова відкриває перспективи для підростаючого покоління*: завдяки їй молодь України здобуває підтримку для свого професійного розвитку, завдяки чому перед нею відкриваються нові кар'єрні перспективи. Окрім того, мова є ключовим елементом культурної освіти.

Щодо вивчення німецької мови в Україні, то, за даними Гете-Інституту, мову Якоба і Вільгельма Грімма, Томаса Манна, Фрідріха Ніцше та Фрідріха Шиллера в нашій країні вивчають 750 тисяч людей, завдяки чому ми посідаємо п'яте місце у світовому рейтингу. Хоча останніми роками вітчизняні германісти б'ють на сполох щодо заміни німецької мови англійською у системі середньої та вищої освіти. За даними Асоціації германістів України, якщо 10 років тому німецьку як першу іноземну мову вивчали 17 % українських студентів, то у 2016 р. – лише 6,5 %, хоча щодо другої іноземної мови, то тут лідируюче місце посідає німецька мова – 52 % наших студентів обирають її для вивчення [26].

Якщо розглядати загальні тенденції вивчення німецької мови у світі, то незважаючи на те, що вона вважається особливо важкою, все більше і більше студентів вважають за краще вивчати саме її. Про це свідчать результати дослідження, оприлюдненого у 2015 р. спільно з Головним управлінням шкільної освіти за кордоном Міністерства закордонних справ у справах Німеччини, Німецької служби академічних обмінів та Гете-Інституту. Особливо примітним є зростання популярності німецької мови в Азії та Латинській Америці. Тут кількість людей, які вивчають німецьку мову, значно зросла (наприклад, в Індії зростання склало 400 %, у Китаї – понад 100 %, у Бразилії – 30 %), досягнувши 135 тис. [30; 36].

Така сама картина спостерігається в Африці та на Близькому Сході, де кількість охочих вивчити німецьку мову зараз перевищує показники п'ятирічної давності. Але якщо їх порівняти із загальною кількістю людей, які вивчають мову Гете та Шиллера, то виявиться, що частка обох згаданих регіонів становить лише 7,5 % світового показника. Як і раніше, найбільша кількість людей, які вивчають німецьку як іноземну, припадає на Європу. У цьому регіоні, якщо не зважати на СНД, її опановують 9,3 млн. осіб, що становить 6 % від світової чисельності (якщо брати лише студентів – 66 %). Далі йдуть країни СНД, де проживає 3,1 мільйона осіб – це 20 % світової кількості тих, хто вивчає німецьку мову. Варто зазначити, що більшість опитаних оволодівають німецькою мовою у школі – 87 %. На другому місці – вища освіта, тобто інститути та університети: на ці установи припадає 8,6 % усіх іноземців, які вивчають німецьку мову. Найменша частка належить студентам курсів Гете-інститутів по всьому світу, їхня кількість становить 230 тис.,

що дорівнює 1,4 % від усіх, хто володіє німецькою мовою. Також невеликий відсоток людей засвоюють німецьку мову в мовних школах за допомогою Інтернету, електронних підручників, репетиторів [26].

Значний інтерес становлять дослідження змін у складі словника, які відбуваються протягом незначного, з погляду історії мови, періоду. За допомогою методу “синхронного зрізу” можна наочно спостерігати динамічні процеси у словниковому запасі та їхню залежність від впливу екстралінгвістичних та внутрішньолінгвістичних факторів. Щоб проаналізувати, скільки і які англіцизми з'являються в німецькій мові і входять до активного словникового запасу більшості носіїв у певний хронологічний період, науковці дослідили корпус лексики, представлений у книзі “Rotbuch Deutsch. Die Liste der gefährdeten Wörter” за редакцією Й. Тіле. Як пише автор, у цьому корпусі присутні імена, які іноді використовуються і сьогодні, але активно замінюються новішими й актуальнішими, тому вони ризикують зникнути з активного словника. “Вони витісняються через втрату значення, витісняються англіцизмами та – що ще гірше – через Denglisch. Частота їх вживання зменшується, їх використання сприймається мовною спільнотою як старомодне” [38, 4]. Загалом у корпусі 1230 німецьких слів та виразів, що перебувають у процесі поступового зникнення. Серед вказаних нових відповідників 292 є англіцизмами, що складає майже 24 %. Розподіл за частинами мови виглядає так: іменники, звичайно, переважають кількісно; дієслова – 9; прикметники – 4; вигуки – 1. Нові варіанти включають гібридні утворення з німецьких і англійських елементів, скорочень (аббревіатур) та словосполучень.

Уплив англійської не обмежується наявністю словникових запозичень. Є ознаки того, що це може спровокувати незворотні зміни у глибинному коді німецької мови. Глибокий код належить до таких стабільних структур мови (на відміну від словника, що змінюється), як морфологія і синтаксис. Наприклад, у німецьких текстах вживання літери *S* на початку слів (*Club, Comfort*), написання апострофа в родовому відмінку не тільки за власних назв (*Norton's*), але і з іншими іменниками (*Manager's*), схильність до поділу частин складних слів (*Notizblock Anwendung, System Säuberung Eigenschaft*), вживання прийменника перед числом, що означає рік (*in 2016* замість 2016 або *im Jahre 2016*). Подібні зміни є результатом використання великої кількості неасимільованих англіцизмів та копіювання англійських структур без належних заходів протидії можуть з часом призвести до піджинізації німецької мови [42, 71].

Тому проблема полягає не в запозиченні як явищі, а у використанні неасимільованих англіциз-

мів та поширенні англійської мови у нових сферах вживання, що обмежує використання інших мов [34, 19]. Причини цього очевидні: міграція населення; пропагування американського способу життя, американських цінностей; тенденція використання англійської мови як робочої мови у діяльності міжнародних організацій; глобалізація економіки; статус англійської мови як мови інтернет-спільноти. Загалом кількість людей, які володіють англійською мовою як іноземною (на різних рівнях), у світі становить 2 мільярди осіб [11]. Отже, англійська сьогодні – це не лише світова мова *lingua franca*, але й мова, яка завдяки своїй постійній присутності в житті тих, хто нею користується, впливає на їх рідну мову, проникаючи у неї і поступово змінюючи її. Лінгвісти вбачають реальну загрозу німецькій та іншим мовам у мовній ситуації, що склалася сьогодні в Європі через домінування англійської [12, 44–49; 34, 21; 40, 173]. Аналогічна ситуація спостерігається в інших європейських країнах. Німецька та інші європейські національні мови опинилися в умовах жорсткого конкурентного середовища, що виникло з появою *Globisch* або *Globalesisch*, що являє новий тип англійської мови, свого роду “метамови”, який є спрощеним варіантом англійської мови і використовується в міжнародному спілкуванні.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що сьогодні німецька мова дедалі менше використовується як мова науки. Серед основних причин: 1) Болонський процес у сфері освіти, створення загальноєвропейського освітнього простору; збільшення кількості освітніх програм англійською мовою в європейських університетах; 2) понад 80 % інформації, що міститься в електронних базах даних світу, подано англійською мовою; 3) понад дві третини вчених світу пишуть англійською мовою, щоб мати можливість представити результати своїх досліджень якомога більшому колу вчених [11].

Однак існує низка моментів, пов’язаних із природою та взаємозалежністю мови та культури, які змушують поглянути на, здавалося б, очевидні переваги мовної глобалізації, особливо в галузі науки, під іншим кутом.

При спілкуванні іноземною мовою почасти йдеться про передачу інформації, тобто насамперед (або виключно) виконується основна, комунікативна, мовна функція. Однак кожна природна мова виконує цілу низку основних і другорядних функцій – пізнавальних (або гносеологічних, мислетворчих), кумулятивних (або історико-культурних), емоційних та ін., які не можуть бути реалізовані при спілкуванні чужою мовою так само, як і при спілкуванні рідною мовою. “Дійсна й об’єктивна картина світу відображена в мовах неоднаково, оскільки вони неоднаково членують реальний світ

(структура лексико-семантичних полів різних мов не збігається) з огляду на нетотожні умови матеріального й суспільного життя людей. Через те перехід з однієї мовної системи в іншу доречно порівняти з переходом від однієї системи мір до іншої” [14, 192]. Через рідну мову людина входить у цей світ, на основі якого відбувається процес створення концептуального образу навколишньої дійсності. Кожен народ має унікальні асоціації образного мислення, які закріплюються в мовній системі і становлять його національну специфіку [14, 319]. Мислення рідною більш об’ємне, багатопланове і диференційоване. Тому використання тільки або переважно англійської мови в науковому середовищі неминуче призводить до певних обмежень та спрощень у письмовій формі.

Мовна глобалізація в Європі також є реальною загрозою національним культурам, які можна охарактеризувати так:

– Мова містить значне культурне та ідеологічне навантаження, тому при домінуванні іншого відбувається проникнення чужої культури та ідеології. Глобальна культура формується разом із глобальною мовою.

– Існує загроза поглинання, нівелювання та знищення національної мови і традицій, національної ідентичності, культури й самобутності народів.

– Поширення глобальної мови завдає більшої шкоди місцевим національним культурам, ніж мовам. Фільми, книги і навіть пісні можна перекласти рідною мовою, але не можна “перекласти” на рідну культуру [11]. Більше того, за будь-якого перекладу, навіть якщо він надто суб’єктивний, неминуча втрата змісту. Нівелювання національних культур позбавляє людство національних особливостей світогляду.

– Вербальна мова – це засіб, що виражає соціокультурні регламенти людської діяльності, до яких поряд із загальнолюдськими нормами належать і ті, які притаманні лише певній культурі, суспільству [11].

Тому вчені, представники різних галузей науки, переконані, що *реальна багатомовність* може бути єдиною правильною перспективою розвитку сучасного глобалізованого європейського суспільства, коли англійська мова використовується у сфері науки, політики, освіти, культури не замість, а поряд з іншими національними мовами [11].

Висновки. Отже, дослідивши проблему становища сучасної німецької мови у глобалізованому світі, ми дійшли певних висновків. Передовсім варто наголосити на тому, що одним із пріоритетних напрямів модернізації освіти є вивчення іноземних мов. Адже сучасному європейському суспільству потрібні громадяни, які можуть існувати одночасно в мультикультурному і багатомовному контексті, а також розвивають важливі двосторонні

відносини; використовують інші мови, щоб мати ширший доступ до отримання інформації та знань; вивчають іноземні мови, щоб отримати нові знання, налагодити контакти та відкрити для себе нові ринки збуту; здатні успішно співіснувати з іншими людьми (завдяки мові та культурній спадщині).

Крім того, один із висновків у цій ситуації простежується у висловлюваннях європейців щодо методів навчання та викладання іноземних мов. Наукове дослідження “Europeans and Languages” стверджує, що 94 % європейців впевнені у тому, що “часте та тривале перебування у державі чия мова вивчається є найбільш ефективним”. До інших ефективних методів, на думку опитаних, належать такі: “неформальне спілкування з носіями мови” (92 %) та “спілкування з носіями мови загалом” (89 %). Значимість традиційних методів “індивідуального тренінгу” (89 %), “групового тренінгу” (78 %) та “самостійна робота на комп’ютері, з компакт-дискон” (69 %) явно знизилася.

Отже, статистика досліджень доводить, що свідомість європейців випереджає їхній досвід. Якщо враховувати, що громадянська свідомість проявляється у практичній політиці, то варто очікувати, що Європа і надалі розбудовуватиме свої програми з обміну з метою зростання охочих вивчати іноземні мови.

Проаналізувавши мовну ситуацію, окремі статистичні показники у Європі, неважко зробити висновок, що ХХІ ст. стане часом вивчення іноземних мов. Політична, економічна та культурна ситуація в Європі і у світі загалом потребує серйозних інвестицій в іноземні мови та міжкультурну компетентність.

Очевидно, що майбутнє у цьому сенсі належатиме не всім, а лише деяким іноземним мовам, можливо, на наш погляд, навіть двом – англійській та іспанській. Хоча, з іншого боку, глобалізація як процес не може проходити успішно на основі однієї чи, щонайбільше, двох *linguae francae*. У цьому випадку йдеться лише про іноземні мови міжнародного спілкування. Безперечним є той факт, що кількість мов у світі в ХХІ ст. буде драматично скорочуватися. Однозначно, тут не йдеться про такі мови, як німецька, французька та італійська. Ці мови виконуватимуть роль засобу розповсюдження інформації у світі.

Отже, в сучасному світі іноземна мова є механізмом міжкультурної комунікації; засобом взаєморозуміння і толерантності народів; засобом саморозвитку і збагачення внутрішнього світу; засобом безпосереднього знайомства з досягненнями зарубіжної літератури, культури і техніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акімова О.В. Емоції в структурі творчого мислення. *Наукові записки Вінницького державного педаго-*

гічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2007. Вип. 21. С. 342–347.

2. Акімова О.В. Історичний аспект проблеми розвитку творчого мислення студентів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2007. Вип. 14. С. 215–221.

3. Акімова О.В. Мотивація досягнення у структурі творчої діяльності студентів. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2001. № 8. С. 3–9.

4. Акімова О.В. Сучасні підходи до аналізу історико-педагогічного процесу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія.* 2004. Вип. 11. С. 15–19.

5. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.

6. Волошина О.В. Формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови в аграрному закладі вищої освіти. *Молодь і ринок.* 2023. № 6–7 (214–215). С. 138–151.

7. Всеукраїнський перепис населення. URL: www.ukr-census.gov.ua

8. Джалалов Д.Д. Проблеми змісту навчання іноземної мови. Ташкент : Фан, 1987. 107 с.

9. Джурило А.П. Роль і тенденції розвитку німецької мови у сучасному світі. *Український педагогічний журнал.* 2017. № 3. С. 54–61.

10. Дмитрук Л., Волошина О. Аспекти формування професійних компетенцій у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю. *Молодь і ринок.* 2023. № 1 (209). С. 98–103.

11. Капуш А.В. Вплив глобальної мови і культури на національні мови (на прикладі німецької мови). URL: <https://is.gd/FRISmY> (дата звернення: 12.06.2024).

12. Касен Б. Більше однієї мови. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 64 с.

13. Кондратюк А.Л., Малик В.М. Застосування інноваційних освітніх технологій при викладанні іноземної мови для здобувачів вищої освіти. *Молодь і ринок.* 2024. № 5 (225). С. 54–60.

14. Кочерган М. Загальне мовознавство : підручник, 3-тє видання. Київ : Академія, 2008. 464 с.

15. Кравець Р.А. Доцільність запровадження педагогічної технології формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: педагогіка і психологія.* 2014. № 43. Ч. 2. С. 144–150.

16. Кравець Р.А. Особливості традиційних та інноваційних педагогічних технологій полікультурної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі. *Молодь і ринок.* 2015. № 4 (123). С. 120–125.

17. Малик В.М. Іноземна мова як інструмент виховання іншомовної комунікативної культури. *Молодь і ринок.* 2023. № 11–12 (219–220). С. 115–120.

18. Малик В.М. Спілкування та комунікація: співставлення понять. *Інноваційна педагогіка.* 2023. Випуск 55, Т. 1. С. 179–187.

19. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : моногр. Київ : Вища школа, 2004. 454 с.

20. М’яковський М. Іноземні мови у ХХІ столітті: розвитки, тенденції і перспективи. *Наукові записки*

Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. 2018. № 1. С. 19–26.

21. Плахотник В.М. Зміст навчання та її компоненти. *Основи методики викладання іноземних мов* : підручник. Київ : Вища шк.; Leipzig : Enzyklopaedie, 1986. С. 138–143.

22. Посольство України у Федеративній Республіці Німеччина. URL: <http://germany.mfa.gov.ua>

23. Посольство Федеративної Республіки Німеччина Київ. URL: www.kiev.diplo.de (дата звернення 11.08.2017).

24. Центр німецької культури “Widerstrahl”. URL: <http://widerstrahl.org> (дата звернення 07.08.2017).

25. Церна С.В. Процес засвоєння лексики німецької мови на основі інтенсивних методів навчання. URL: <https://is.gd/uMn0Kp> (дата звернення: 12.06.2024).

26. Deutsche Welle. URL: www.dw.com

27. Eurobarometer 54 Special: Europeans and Languages. Report produced by International Research Associates (INRA) for The European Commission’s Education and Culture Directorate General. Brussels, February 2001. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049> (дата звернення: 12.06.2024).

28. Europäische Kommission. Förderung des Sprachenlernens und der Sprachenvielfalt. Aktionsplan 2004–2006. Luxemburg, 2004. S. 10.

29. Gesellschaft der Deutschen “Wiedergeburt”. URL: www.wiedergeburt.ua

30. Goethe-Institut. URL: www.goethe.de/

31. Graddol David. English Next. Ed: British Council, 2006. P. 31–40.

32. Hans-Dieter Dräxler. Nicht nur Fremdsprachenkenntnisse braucht die moderne Welt, sondern Mehrsprachigkeit! / Hans-Dieter Dräxler. URL: <http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/elande.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).

33. Hans Werner Huneke. Wolfgang Steinig : Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung. Berlin : Erich Schmidt, 1997. 238 s.

34. Hoberg R. Was wird aus Deutsch angesichts der Dominanz des Englischen? Der Sprachdienst. 2012. Jg. 56, Nr. 1/12. S. 19–25.

35. Lozanov G. Suggestology and Outlines of Suggestopedya. New York : An Interface book, 1978. 377 p.

36. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. URL: www.uni-halle.de

37. Neuner G. Germanisten oder Deutschlehrer? Zur curricularen Planung einer wissenschaftlichen Deutschlehrausbildung. In: Fremdsprache Deutsch. Sondernummer. 1994. S. 12–15.

38. Rotbuch Deutsch. Die Liste der gefährdeten Wörter / J. Thiele (Hrsg.). Wiesbaden : Marix, 2006. 158 s.

39. Sick B. Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod. Folge 5. Köln : Kiepenheuer&Witsch, 2013. 245 s.

40. Trabant J. Globalesisch oder was? Ein Plädoyer für Europas Sprachen. Orig.-Ausg. München : Beck, 2014. 235 s.

41. WORK.ua. URL: www.work.ua

42. Zimmer D.E. Deutsch und anders – die Sprache im Modernisierungsfieber. Reinbeck : Rowohlt, 1998. 383 s.

REFERENCES

1. Akimova, O.V. (2007). Emotsii v strukturі tvorchoho myslennia [Emotions in the structure of creative thinking].

Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskiy. Series: Pedagogy and psychology, No. 21, pp. 342–347. [in Ukrainian].

2. Akimova, O.V. (2007). Istorychnyi aspekt problemy rozvytku tvorchoho myslennia studentiv [Historical aspect of the problem of development of students’ creative thinking]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems*, No.14, pp. 215–221. [in Ukrainian].

3. Akimova, O.V. (2001). Motyvatsiia dosiahnennia u strukturі tvorchoi diialnosti studentiv [Achievement motivation in the structure of students’ creative activity]. *Scientific notes of Ternopil State Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: Pedagogy*, No. 8, pp. 3–9. [in Ukrainian].

4. Akimova, O.V. (2004). Suchasni pidkhody do analizu istoriko-pedahohichnoho protsesu [Modern approaches to the analysis of the historical-pedagogical process]. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University. Series: Pedagogy and psychology*, No. 11, pp. 15–19. [in Ukrainian].

5. Batsevych, F.S. (2007). Slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of terms of intercultural communication]. Kyiv, 205 p. [in Ukrainian].

6. Voloshyna, O.V. (2023). Formuvannia informatsiino-komunikatyvnoi kompetentnosti studentiv u protsesi vyvchenia inozemnoi movy v ahrarnomu zakladi vyshchoi osvity [Formation of informational and communicative competence of students in the process of learning a foreign language in an agricultural institution of higher education]. *Youth & market*, No. 6–7 (214–215), pp. 138–151. [in Ukrainian].

7. Vseukrainskyi perepys naseleння [All-Ukrainian population census]. Available at: www.ukrcensus.gov.ua [in Ukrainian].

8. Dzhahalov, D.D. (1987). Problemy zmistu navchannia inozemnoi movy [Problems of the content of foreign language learning]. Tashkent, 107 p. [in Ukrainian].

9. Dzhurylo, A.P. (2017). Rol i tendentsii rozvytku nimetskoi movy u suchasnomu sviti [The role and development trends of the German language in the modern world]. *Ukrainian Pedagogical Journal*, No. 3, pp. 54–61. [in Ukrainian].

10. Dmytruk, L. & Voloshyna, O. (2023). Aspekty formuvannia profesiinykh kompetentsii u studentiv zakladiv vyshchoi osvity nefilolohichnoho profilu [Aspects of the formation of professional competences among students of higher education institutions of a non-philological profile]. *Youth & market*, No. 1 (209), pp. 98–103. [in Ukrainian].

11. Kapush, A.V. Vplyv hlobalnoi movy i kultury na natsionalni movy (na prykladi nimetskoi movy). [The influence of global language and culture on national languages (on the example of the German language)]. Available at: <https://is.gd/FRISmY> [in Ukrainian].

12. Kasen, B. (2016). Bilshe odniiei movy [More than one language]. Kyiv, 64 p. [in Ukrainian].

13. Kondratiuk, A.L. & Malyk, V.M. (2024). Zastosuvannia innovatsiinykh osvitnikh tekhnolohii pry vykladanni inozemnoi movy dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity [Application of innovative educational technologies in teaching a foreign language for students of higher education]. *Youth & market*, No. 5 (225), pp. 54–60. [in Ukrainian].

14. Kocherhan, M. (2008). Zahalne movoznavstvo: pidruchnyk [General linguistics: a textbook]. 3rd edition. Kyiv, 464 p. [in Ukrainian].

15. Kravets, R.A. (2014). Dotsilnist zaprovadzhennia pedahohichnoi tekhnolohii formuvannia polikulturnoi kome-

tennosti maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi [The expediency of introducing pedagogical technology for the formation of multicultural competence of future specialists in the agricultural industry]. *Problems of modern pedagogical education. Series: pedagogy and psychology*, No. 43, pp. 144–150. [in Ukrainian].

16. Kravets, R.A. (2015). Osoblyvosti tradytsiinykh ta innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii polikulturnoi osvity maibutnikh fakhivtsiv ahrarnoi haluzi [Peculiarities of traditional and innovative pedagogical technologies of multicultural education of future specialists in the agricultural industry]. *Youth & market*, No. 4 (123), pp. 120–125. [in Ukrainian].

17. Malyk, V.M. (2023). Inozemna mova yak instrument vykhovannia inshomovnoi komunikatyvnoi kultury [A foreign language as a tool for education of foreign language communicative culture]. *Youth & market*, No. 11–12 (219–220), pp. 115–120. [in Ukrainian].

18. Malyk, V.M. (2023). [Communication and communication: comparison of concepts]. *Innovative pedagogy*, Issue 55 (Vol.1), pp. 179–187. [in Ukrainian].

19. Martynova, R.Iu. (2004). Tsilisna zahalnodydaktychna model zmistu navchannia inozemnykh mov : monohr. [A comprehensive didactic model of the content of foreign language learning: a monograph]. Kyiv, 454 p. [in Ukrainian].

20. Miaskovskiy, M. (2018). Inozemni movy u XXI stolitti: rozvytky, tendentsii i perspektyvy [Foreign languages in the 21st century: developments, trends and perspectives]. *Scientific notes of Ternopil State Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: pedagogy*, No. 1, pp. 19–26. [in Ukrainian].

21. Plakhotnyk, V.M. (1986). Zmist navchannia ta yii komponenty. Osnovy metodyky vykladannia inozemnykh mov : pidruchnyk [The content of training and its components]. *Basics of the methodology of teaching foreign languages: a textbook*. Kyiv, 138–143. [in Ukrainian].

22. Posolstvo Ukrainy u Federatyvniy Respublitsi Nimechchyna [Embassy of Ukraine in the Federal Republic of Germany]. Available at: <http://germany.mfa.gov.ua> [in Ukrainian].

23. Posolstvo Federatyvnoi Respubliki Nimechchyna [Embassy of the Federal Republic of Germany]. Kyiv. Available at: www.kiew.diplo.de [in Ukrainian].

24. Tsentr nimetskoï kultury “Widerstrahl” [Center of German culture “Widerstrahl”]. Available at: <http://widerstrahl.org> [in Ukrainian].

25. Tserna, S.V. Protse zasvoïennia leksyky nimetskoï movy na osnovi intensyvykh metodiv navchannia [The process of acquiring the vocabulary of the German language based on intensive teaching methods]. Available at: <https://is.gd/uMn0Kp> [in Ukrainian].

26. Deutsche Welle [German wave]. Available at: www.dw.com [in German].

27. Eurobarometer 54 Special: Europeans and Languages. Report produced by International Research Associates (INRA) for The European Commission’s Education and Cul-

ture Directorate General. Brussels, February 2001. Available at: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049> [in English].

28. Europäische Kommission [The European Commission] (2004). Förderung des Sprachenlernens und der Sprachenvielfalt. Aktionsplan 2004–2006. Luxemburg, p. 10. [in German].

29. Gesellschaft der Deutschen “Wiedergeburt” [Association of Germans “Renaissance”]. Available at: www.wiedergeburt.ua [in German].

30. Goethe-Institut [Goethe Institute]. Available at: www.goethe.de/ [in German].

31. Graddol, David (2006). English Next. Ed: British Council, pp. 31–40. [in English].

32. Hans-Dieter, Dräxler. Nicht nur Fremdsprachenkenntnisse braucht die moderne Welt, sondern Mehrsprachigkeit! [The modern world needs not only knowledge of foreign languages, but also multilingualism!]. Hans-Dieter Dräxler. Available at: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/elan_de.pdf [in German].

33. Hans, Werner Huneke (1997). Wolfgang Steinig: Deutsch als Fremdsprache [Wolfgang Steinig: German as a foreign language]. Eine Einführung. Berlin, 38 p. [in German].

34. Hoberg, R. (2012). Was wird aus Deutsch angesichts der Dominanz des Englischen? [What will happen to German in conditions of dominance of English?]. *Der Sprachdienst*. Jg. 56, No. 1/12, pp. 19–25. [in German].

35. Lozanov, G. (1978). Suggestology and Outlines of Suggestopediy. New York : An Interface book. 377 p. [in English].

36. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg [Martin Luther University Halle-Wittenberg]. Available at: www.uni-halle.de [in German].

37. Neuner, G. (1994). Germanisten oder Deutschlehrer? Zur curricularen Planung einer wissenschaftlichen Deutschlehrerausbildung [Germanists or German teachers? About the training plan for scientific German language teachers]. In: *Fremdsprache Deutsch. Sondernummer*, pp. 12–15. [in German].

38. Rotbuch Deutsch. (2006). Die Liste der gefährdeten Wörter [List of endangered words]. Thiele (Hrsg.). Wiesbaden: Marix. 158 p. [in German].

39. Sick, B. (2013). Der Dativ ist dem Genitiv sein Tod [The genitive case of his death is dative]. Folge 5. Köln: Kiepenheuer&Witsch. 245 p. [in German].

40. Trabandt, J. (2014). Globalesisch oder was? Ein Plädoyer für Europas Sprachen [Globalized or what? A call to the languages of Europe]. Orig.-Ausg. München: Beck. 235 p. [in German].

41. WORK.ua. Retrieved from: www.work.ua [in Ukrainian].

42. Zimmer, D.E. (1998). Deutsch und anders – die Sprache im Modernisierungsfieber [German and others – a language in the modernization fever]. Reinbeck: Rowohlt. 383 p. [in German].

Стаття надійшла до редакції 28.06.2024

“Чим би ви не займалися в житті, робіть це всім своїм серцем”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

Тетяна Мастеркова, викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін
КЗ “Житомирський ОШПО” ЖОР

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТОДИЧНИХ СТРУКТУР

У статті розкрито роль Центрів професійного розвитку педагогічних працівників у забезпеченні готовності вчителів до виконання сучасних освітніх завдань та сприянні їхньому постійному професійному розвитку. Проаналізовано особливості завдань Центрів розвитку професійної компетентності педагогів. Охарактеризовано професійні потреби сучасних педагогів у неперервності навчання та вдосконалення знань і навичок сучасним педагогом, оновлення методик навчання, технологій відповідно вимог до професійної компетентності. Визначено особливості діяльності Центрів професійного розвитку педагогічних працівників. Систематизовано напрацювання з досвіду роботи центру Комунальної установи “Коростенський центр професійного розвитку педагогічних працівників Коростенської міської ради”. Визначено напрями перспектив розвитку Центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

Ключові слова: професійна компетентність; професійні потреби; викладач; методичні структури; діяльність.

Лім. 13.

Tatyana Masterkova, Lecturer of the Social and Humanitarian
Branch of Science Department of Communal Educational Institution
“Zhytomyr Regional In-Service Teachers Training Institute”

ENSURING THE PROFESSIONAL NEEDS OF THE TEACHER THROUGH THE UPDATE OF METHODOLOGICAL STRUCTURES

The article reveals the role of the Centers for professional development of pedagogical workers in ensuring the readiness of teachers to perform modern educational tasks and promoting their continuous professional development. The urgency of meeting the professional needs of the teacher is an extremely important aspect of modern education. In the conditions of rapid changes, increasing requirements for the quality of education, technological progress, social challenges, and teachers must adapt and constantly develop. In general, the emergence of new tasks, behavioral paradigms and views implies professionalism, the flexibility of the teacher, accumulation of academic and practical experience throughout the entire teaching career.

The study of meeting the professional needs of educators is an important direction in pedagogical science. Scientific investigations in this direction contribute to the development of the theory and practice of the professional development of teachers; explore various aspects of ensuring their professional needs, influence the formation of modern pedagogical science.

The issue of creating conditions to ensure the professional needs of the teacher becomes extremely important, especially during the legal regime of martial law. Today, institutions of postgraduate pedagogical education and methodical structures, which from 2020 are the Centers for the Professional Development of Pedagogical Workers, are key in ensuring the professional needs of teachers, promoting their continuous development, improving their qualifications and adapting to modern challenges.

The analysis of the specific tasks in accordance with the “Regulations on the Center for the Professional Development of Pedagogical Workers” of centers for the development of professional competence of teachers allowed us to single out the following: generalization and dissemination of information on the professional development of pedagogical workers; coordinating the activities of professional communities; formation and publication on the website of a database of various programs for improving the qualifications of pedagogical workers; provision of psychological support; organizing and conducting counselling of teaching staff.

Work is organized in various forms: face-to-face, remote, mixed, etc. Meetings of teachers take place in the formats of seminars, trainings, “round tables”, business games, lectures, practical classes, webinars, and master classes.

Employees of the Center for Professional Development of Pedagogical Workers see their mission as creating an effective, motivating space for the professional development of pedagogical workers.

Keywords: professional competence; professional needs; teacher; methodical structures; activity.

Постановка проблеми. Актуальність забезпечення професійних потреб педагога є надзвичайно важливим аспектом сучасної освіти. В умовах швидкоплинних змін, зростання вимог до якості освіти, технологічного прогресу, соціальних викликів, педагоги мають адаптуватися та постійно розвиватися [1; 2; 3; 13]. Професійні потреби педагогів включають у себе не

тільки фахові знання, а й особистісний розвиток, готовність до інновацій та взаємодію зі здобувачами освіти та колегами.

Загалом, поява нових завдань, поведінкових парадигм та поглядів передбачає професійність, гнучкість педагога, накопичення академічного і практичного досвіду протягом усієї педагогічної кар’єри. Відтак необхідними стають неперервне

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТОДИЧНИХ СТРУКТУР

навчання та вдосконалення знань і навичок сучасним педагогом, оновлення методик навчання, технологій згідно з вимогами до професійної компетентності [4; 6; 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення різних аспектів розвитку професійної компетентності приділено значну увагу науковцями, а саме: структурних складових (Н. Бібік, С. Бондар, І. Єрмаков, О. Овчарук, В. Сиченко, С. Шишов, В. Кальней); властивостей особистості, що виявляються у здатності до педагогічної діяльності (О. Боднар, Г. Гавришак, Я. Кодлюк); єдності теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності (Г. Терещук, А. Степанюк, Н. Олексюк); спроможності діяти ефективно, врегульовувати різноманітні професійні ситуації (О. Писарчук, Н. Лупак, О. Янкович).

Мета статті – висвітлення значущості методичних структур Центрів професійного розвитку педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації педагогів.

Завдання:

1. Систематизувати завдання, які визначено для Центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

2. Охарактеризувати роль Центрів професійного розвитку педагогічних працівників у підвищенні їх кваліфікації.

3. Розкрити особливості методичної підтримки сучасних педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження забезпечення професійних потреб освітян є важливим напрямом у педагогічній науці. Серед науковців, які внесли значний вклад у вивчення цієї теми, можна назвати таких: С. Мірошник – досліджує проблеми професійного розвитку педагога, а також підходить до забезпечення професійних потреб педагога як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями [7];

Ю. Завалевський розглядає професійний розвиток педагогічних працівників у контексті освітніх реформ, аналізує особистісні характеристики та якості вчителів у сучасних умовах розвитку освіти [4];

Л. Сігаєва – вивчає професійний розвиток педагога як складову його творчої індивідуальності, розглядаючи документи, які фіксують професійний розвиток, наукові та творчі роботи [12].

Дослідження науковців сприяють розвитку теорії та практики професійного розвитку педагогів, окреслюють різні аспекти забезпечення їхніх професійних потреб, впливаючи на формування сучасної педагогічної науки [5; 9; 11; 12].

Особливістю сучасної діяльності педагога є високі рівні моральної відповідальності та стресостійкості. Це набуло ще більшої значущості після широкомасштабного вторгнення російських військ на територію України. Також актуалізовано вміння

швидко адаптуватися до зміни умов, що вимагає гнучкості у виборі методів навчання, готовності до впровадження нових ідей та освітніх підходів. Відтак надзвичайно важливим стає питання створення умов для забезпечення професійних потреб педагога, особливо під час дії правового режиму воєнного стану. Ключовими у забезпеченні професійних потреб педагогів, сприянні їх постійному розвитку, підвищенню кваліфікації та адаптації до сучасних викликів, на сьогодні, є заклади післядипломної педагогічної освіти та методичні структури (методкабінети) [10].

Загалом, методкабінети завжди були важливою ланкою у вертикальній системі підвищення кваліфікації педагогів. Їхня діяльність часто мала директивний характер. Тому деякі функції в умовах дистанційного формату спілкування, автономії закладів освіти та свободи педагогічної діяльності виявилися морально застарілими. Однак сучасні зміни в освіті зумовили створення методичних організацій, що мають горизонтальну структуру, працюють на засадах партнерства та синергії. Такими з 2020 р. є Центри професійного розвитку педагогічних працівників (ЦПРПП).

Переліком діяльності центрів професійного розвитку не передбачено проведення олімпіад і конкурсів для здобувачів освіти, організацію зовнішнього незалежного оцінювання, що становило основну частку роботи методкабінетів районних відділів освіти.

Особливості виборів до місцевих рад, які відбулися наприкінці жовтня 2020 року, призвели до призначення на посади в центри професійного розвитку багато нових осіб, які не завжди розуміють доцільності створення таких центрів у громаді. Тому важливою є організація просвітницької роботи науково-педагогічних та педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти у вигляді круглих столів з головами ТГ, начальниками управлінь (відділів освіти) для ознайомлення із завданнями центрів, формуванням їх основної місії, стратегічних цілей.

Також варто розвінчати стереотип, що створення Центрів є переформатуванням колишніх методичних кабінетів. Адже це не просто зміна назви установи, це зовсім інші функції та завдання [8].

Відповідно до “Положення про Центр професійного розвитку педагогічних працівників” його фахівці виконують такі завдання:

1) узагальнення та поширення інформації з питань професійного розвитку педагогічних працівників, що допомагає педагогам інтегрувати теоретичні знання з практичними навичками та є важливим для ефективного навчання і розвитку критичного мислення;

2) координування діяльності професійних спільнот педагогічних працівників, що забезпечує мож-

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТОДИЧНИХ СТРУКТУР

ливість гнучко реагувати на зміни в навчальних планах, освітніх реформах та нових вимогах, сприяє дотриманню педагогічних та етичних норм, що є основою професійної діяльності вчителя;

3) формування та оприлюднення на вебсайті бази різних програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, інших джерел інформації (вебресурси), які необхідні для професійного розвитку педагогічних працівників, забезпечення обміном досвідом та впровадження інновацій у навчальний процес;

4) надання психологічної підтримки педагогічним працівникам, формування свідомого ставлення до педагогічної діяльності та відповідальності перед здобувачами освіти і суспільством;

5) організація та проведення консультування педагогічних працівників, зокрема з питань планування і визначення траєкторії їх професійного розвитку, проведення супервізії, розроблення документів закладу освіти, особливостей організації освітнього процесу за різними формами здобуття освіти, у тому числі з використанням технологій дистанційного навчання, впровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходів до навчання здобувачів освіти і нових освітніх технологій. Тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації, забезпечують педагогів необхідними знаннями і навичками для ефективного виконання своїх обов'язків, допомагають педагогам залишатися обізнаними із новітніми педагогічними технологіями та методиками навчання [8].

Доволі часто у тих центрах, які укомплектовані працівниками районних (міських) методичних кабінетів (центрів) і розміщені в приміщенні відділів (управління) освіти, фахівці й надалі виконують функції методистів – відповідають за проведення олімпіад, конкурсів, займаються атестацією педпрацівників тощо. Проте все перераховане не повинно входити до функціональних обов'язків працівників ЦПРПП.

Якщо ж керівником центру є людина без досвіду роботи в районних (міських) кабінетах (центрах), то така установа починає працювати згідно з Положенням про ЦПРПП і виконувати лише ті функції, що покладаються на фахівців центру.

В освіті не передбачене здійснення децентралізації. Не можна змінити одну ланку в освітній системі, надавши їй автономії, практично не змінюючи саму систему. На нашу думку, процес змін, реформ має бути комплексним. Головний виклик – виконувати ті функції, які передбачені Положенням про Центри професійного розвитку педагогічних працівників. Основне завдання – бути корисними керівникам і педпрацівникам територіальної громади, яку обслуговує центр. Для цього необхідно передуд-

сім організувати глибоке вивчення запитів і потреб педпрацівників.

Одним із важливих викликів є також створення медіапростору й організація медіаактивності працівників центру. Адже велике значення має створення позитивного іміджу діяльності закладу, відображення її на сайті Центру. Також важливо на сайті відобразити різні пропозиції для педагогічних працівників, зокрема:

- бази актуальних програм підвищення кваліфікації різними суб'єктами;
- інформацію про можливість стажування (вітчизняного й зарубіжного);
- інформацію про супервізорів, консультантів, наставників;
- інформацію про тренінги, семінари, майстер-класи, нетворкінги;
- інформацію про проєктні та грантові пропозиції;
- анонси педагогічних конференцій та конкурсів;
- корисні матеріали з досвіду педпрацівників;
- інформацію про діяльність віртуальних професійних спільнот;
- бази електронних часописів, бібліотек;
- форуми, чати для організації зворотного зв'язку.

Положення про ЦПРПП [8] визначає завдання центрів, але не прописує моделей їх реалізації, тому вони сьогодні активно напрацьовують свій досвід. Прикладом такого є робота центру Комунальна установа “Коростенський центр професійного розвитку педагогічних працівників Коростенської міської ради”, який працює над реалізацією місії – створення дієвого, мотивуючого простору для професійного розвитку педагогічних працівників Коростенської міської територіальної громади. З цією метою працівниками здійснюється:

- консультування;
- координація діяльності професійних спільнот;
- психологічна підтримка педагогів.

Професійному розвитку педагогічних працівників закладів освіти сприяє методична робота, яка організовується в різних формах: очній, дистанційній, змішаній тощо. Зустрічі педагогів відбуваються у форматах семінарів, тренінгів, “круглих столів”, ділових ігор, лекцій, практичних занять, вебінарів, майстер-класів. Робота професійних спільнот координується на засадах співпраці, партнерства, взаємодії, взаємодопомоги.

З метою професійного розвитку педагогів здійснюється систематичне інформування закладів освіти щодо суб'єктів підвищення кваліфікації. (Комунальний заклад “Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Житомирської обласної ради, освітні платформи: “Всеосвіта”, “Освіторія”, “На урок”, PROMETHEUS, EdEra та ін.).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТОДИЧНИХ СТРУКТУР

Загалом працівниками КУ “Коростенський центр професійного розвитку педагогічних працівників Коростенської міської ради” ведеться робота з професійного розвитку педагогів закладів освіти. Вдосконаленню професійних компетентностей та майстерності педагогічних працівників сприяють такі заходи: конкурси професійної майстерності, методичні сесії для педагогів, що атестуються, тренінги для фахівців психологічної служби закладів освіти, семінари-практикуми для директорів закладів та установ освіти, професійні майстерки, консультації для педагогів закладів дошкільної освіти, закладів загальної середньої освіти тощо.

ЦПРПП співпрацюють із закладами вищої освіти, науково-дослідними установами, освітніми організаціями та міжнародними партнерами. Це дає змогу:

- обмінюватися досвідом та кращими практиками;
- розробляти спільні освітні програми та проекти;
- підвищувати якість освітнього процесу через інтеграцію міжнародного досвіду.

Колектив Центру професійного розвитку педагогічних працівників вбачає свою місію у створенні дієвого, мотивуючого простору для професійного розвитку педагогічних працівників Коростенської міської територіальної громади, прагнуть стати дружньою до педагога, відкритою, зорієнтованою на взаємодію і партнерство установою, що сприяє їхньому професійному розвитку, забезпечує консультативний супровід та психологічну підтримку.

Викликами сучасних Центрів професійного розвитку педагогічних працівників є:

- необхідність постійного оновлення навчальних програм і матеріалів відповідно до нових вимог та стандартів;
- забезпечення рівного доступу до освітніх ресурсів для педагогів з різних регіонів;
- підвищення рівня професійної та цифрової компетентності педагогів.

Одним з важливих напрямів діяльності ЦПРПП є підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, що передбачає: розробку спеціальних програм і методик для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; підвищення кваліфікації педагогів у питаннях психологічної підтримки й адаптації навчальних програм.

Перспективи розвитку ЦПРПП включають: розширення спектру освітніх послуг і програм, впровадження новітніх технологій та інноваційних методик у процес підвищення кваліфікації педагогів, посилення співпраці з міжнародними освітніми організаціями та партнерами.

Отже, Центри професійного розвитку педагогічних працівників є невід’ємною частиною системи підвищення кваліфікації педагогів, забезпе-

чуючи їхню готовність до виконання сучасних освітніх завдань та сприяючи постійному професійному розвитку фахівця.

Висновки. Сучасна система освіти потребує висококваліфікованих педагогів, здатних адаптуватися до швидкозмінного освітнього середовища, впроваджувати новітні методики та технології навчання. У цьому контексті методичні структури Центрів професійного розвитку педагогічних працівників відіграють ключову роль у забезпеченні безперервного професійного зростання педагогів. Вони є інноваційними установами, що відповідають на сучасні виклики в освіті, надаючи педагогам необхідні ресурси та підтримку для підвищення кваліфікації.

Роль Центрів професійного розвитку педагогічних працівників полягає у забезпеченні широкого спектру освітніх програм і курсів, що відповідають сучасним вимогам і потребам педагогів, які спрямовані на: ознайомлення педагогів з новими педагогічними технологіями та методиками, розвиток управлінських навичок і лідерських якостей, підвищення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності, формування навичок роботи в умовах інклюзивної освіти.

Загалом, методичні структури Центрів професійного розвитку педагогічних працівників забезпечують готовність до виконання сучасних освітніх завдань та сприяють постійному професійному розвитку фахівця, надають педагогам можливість розвиватися професійно, впроваджувати новітні методики й технології, що сприяє підвищенню якості освіти і формуванню конкурентоспроможних фахівців.

Отже, Центри професійного розвитку педагогічних працівників відіграють важливу роль у формуванні висококваліфікованих педагогів, здатних відповідати на виклики сучасної освіти та забезпечувати її високу якість.

Перспективи подальших розробок вбачаємо у розробці системи постійного моніторингу та оцінювання ефективності методичної роботи з метою її вдосконалення і підвищення якості освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева І. Європейські рамки кваліфікацій – опорна конструкція інтеграції національних систем освіти. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. 2017. Т. 10, № 2 (24). С. 201–206.
2. Верховна Рада України. 2014. Закон України “Про вищу освіту”. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print>
3. Верховна Рада України. 2017. Закон України “Про освіту”. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Завалевський Ю. Формування конкурентоспроможного фахівця – одне з головних завдань сучасного вищого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПОТРЕБ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЕТОДИЧНИХ СТРУКТУР

навчального закладу. *Вища школа*. 2015. № 11–12. С. 110–115.

5. Концептуальні засади психолого-педагогічної підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної педагогічної освіти: на вибірці науково-педагогічних працівників / Л.М. Сергєєва, О.І. Бондарчук, М.І. Скрипник, А.О. Молчанова, О.А. Філь ; наук. ред. Г.О. Козлакова. Київ : ДВНЗ “Ун-т менедж. освіти”, 2015. 40 с. URL: <http://surl.li/byvsm>.

6. Мастеркова Т.В. Розвиток професійної компетентності педагога в міжатастаційний період на засадах адаптивного управління. *Електронне наукове фахове видання “Адаптивне управління: теорія і практика”*. Серія “Педагогіка”. Вип. 5 (9). 2018. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/21/14>

7. Мірошник С.І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи. *Електронне наукове фахове видання “Народна освіта”*. 2020. № 1021. С. 1–9. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 672. *Положення про Центр професійного розвитку педагогічних працівників*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text>

9. Сергєєва Л.М., Стойчик Т.І. Конкурентоздатність як умова професійного становлення фахівців: монографія. Дніпро : Журфонд. 2020. 181 с. URL: <http://surl.li/byvsq>

10. Сергієнко Н.Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. Університет менеджменту освіти. 2024. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/24.pdf

11. Сидоренко В.В. Положення “Про педагогічний коучинг у системі післядипломної освіти”. Донецьк : Витоки. 2014. 63 с.

12. Сігаєва Л.С. Особистісний і професійний розвиток дорослих: теорія і практика : монографія / авт. кол.: Аніщенко О.В., Баніт О.В., Василенко О.В., Волярська О.С., Дорошенко Н.І., Зінченко С.В., Сігаєва Л.С.; за ред. Аніщенко О.В. Київ : ІПООД НАПН України. 2016. 354 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284027.pdf>

13. Cywińska M. Efektywność nauczyciela w dobie współczesnej. W: M. Cywińska (red.), *być nauczycielem. Kompetencje współczesnego nauczyciela*. Poznań : Wydaw. Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji im. Mieszkał. 2013. 95 s.

REFERENCES

1. Aliksieieva, I. (2017). Yevropeiski ramky kvalifikatsii – oporna konstruktsiia intehratsii natsionalnykh system osvity [The European framework of qualifications is the main structure of the integration of national education systems]. *Current issues of pharmaceutical and medical science and practice*. Vol. 10, No. 2 (24). pp. 201–206. [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada Ukrainy. 2014. Zakon Ukrainy “Pro vyshchu osvitu” [Law of Ukraine “On Higher Education”]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada Ukrainy. 2017. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [Verkhovna Rada of Ukraine. 2017. Law of Ukraine “On Education”]. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

4. Zavalevskiy, Yu. (2015). Formuvannya konkurentozdatnoho fakhivtsia – odne z holovnykh zavdan su-

chasnoho vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of a competitive specialist is one of the main tasks of a modern higher education institution]. *High school*. No. 11–12. pp. 110–115. [in Ukrainian].

5. Kontseptualni zasady psikhologo-pedahohichnoi pidhotovky konkurentozdatnoho fakhivtsia v umovakh pisljadiplomnoi pedahohichnoi osvity: na vybirtsi naukovopedahohichnykh pratsivnykiv [Conceptual principles of psychological and pedagogical training of a competitive specialist in the conditions of postgraduate pedagogical education: on a sample of scientific and pedagogical workers]. 2015. L.M. Serheieva, O.I. Bondarchuk, M.I. Skrypnyk, A.O. Molchanova, O.A. Fil; (Ed.). H.O. Kozlakova. Kyiv, 40 p. Available at: <http://surl.li/byvsm>. [in Ukrainian].

6. Masterkova, T.V. (2018). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahoha v mizhatestatsiyniy period na zasadakh adaptivnoho upravlinnia [Development of the teacher’s professional competence in the inter-attestation period on the basis of adaptive management]. *Adaptive Management: Theory And Practice. Pedagogy*. Vol. 5 (9). Available at: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/21/14> [in Ukrainian].

7. Miroshnyk, S.I. (2020). Profesiyniy rozvytok pedahoha: suchasni pidkhody [Professional development of a teacher: modern approaches]. *Electronic scientific publication “National Education”*. No. 1021. pp. 1–9. Available at: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133 [in Ukrainian].

8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 lypnia 2020 p. № 672 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 29, 2020 No. 672]. Regulations on the Center for Professional Development of Pedagogical Workers. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

9. Serheieva, L.M. & Stoichy, T.I. (2020). Konkurentozdatnist yak umova profesiinoho stanovlennia fakhivtsiv: monohrafiia [Competitiveness as a condition of professional formation of specialists: monograph]. Dnipro, 181 p. Available at: <http://surl.li/byvsq> [in Ukrainian].

10. Serhiienko, N.F. (2024). Profesiina kompetentnist suchasnoho vchytelia [Professional competence of a modern teacher]. University of Education Management. Available at: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_5/24.pdf [in Ukrainian].

11. Sydorenko, V.V. (2014). Polozhennia “Pro pedahohichniy kouchynh u systemi pisljadiplomnoi osvity” [Regulation “On pedagogical coaching in the system of postgraduate education”]. Donetsk, 63 p. [in Ukrainian].

12. Sihaieva, L.Ye. (2016). Osobystisnyi i profesiyniy rozvytok doroslykh: teoriia i praktyka: monohrafiia [Personal and professional development of adults: theory and practice: monograph]. Anishchenko O.V., Banit O.V., Vasilenko O.V., Voliarska O.S., Doroshenko N.I., Zinchenko S.V., Sihaieva L.Ye.; (Ed.). Anishchenko O.V. Kyiv, 354 p. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/154284027.pdf> [in Ukrainian].

13. Cywińska, M. (2013). Efektywność nauczyciela w dobie współczesnej [Effectiveness of the teacher in the modern era]. *Kompetencje współczesnego nauczyciela*. Poznań: Wydaw. Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiki i Administracji im. Mieszkał. 95 s. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2024

Sahila Guliyeva, Postgraduate Student,
Nakhichevan Teachers Institute

LITERARY TEXTS IN THE ACQUISITION OF ENGLISH LANGUAGE IN HIGHER SCHOOLS

Reading literary texts is very important in foreign language teaching. The units used here form a special specific layer of the lexicon, perform different functions in speech and have a different structure and a separate semantic integrity. The search for precise criteria for reading different types of literary texts has always been a complex problem, and as a result phraseological criteria such as repetition, stability, semantic uniqueness and others, known as fiction, have emerged. This article focuses on the application of English language learning opportunities for students studying in higher schools through literary texts. During the research, the conditions for students to read literary texts with methods that will serve the easy acquisition of a foreign language are explained. The presented article explains the rules followed in reading classes, shows ways to overcome difficulties in understanding the text through various artistic works, and highlights the importance of "home reading" classes in developing students' reading habits. Developing reading habits in English through literary works makes students interested in reading, improves their reading speed, and ultimately increases their enthusiasm for learning English.

The purpose of the research is that the main task of the higher school in teaching a foreign language is not only the theoretical study of the language but also its contribution to its practical mastery, as well as determining the role of literary texts in this direction.

The main **scientific novelty** of the research is that the analysis of the methods presented during the research shows that they differ in content, and it is possible to master speaking, listening, writing and reading skills as a result of properly organized practice through artistic texts in the process of speech activity.

Keywords: English language; literary text; high education; teaching; methods.

Ref. 5.

Сахіла Гулієва, аспірант
Нахічеванського педагогічного інституту

ХУДОЖНІ ТЕКСТИ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Читання художніх текстів є дуже важливим у навчанні іноземної мови. Використовувані тут одиниці утворюють особливий специфічний пласт лексики, виконують у мовленні різні функції та мають різну структуру й окрему семантичну цілісність. Пошук точних критеріїв прочитання різних типів художніх текстів завжди був складною проблемою, і в результаті виникли такі фразеологічні критерії, як повторюваність, стійкість, семантична унікальність та інші, відомі як художня література. Ця стаття присвячена застосуванню можливостей вивчення англійської мови студентами вищої школи через художні тексти. Під час дослідження пояснюються умови читання учнями художніх текстів методами, які слугуватимуть легкому засвоєнню іноземної мови. Представлена стаття пояснює правила, яких дотримуються на уроках читання, показує шляхи подолання труднощів розуміння тексту за допомогою різноманітних художніх творів, висвітлює значення уроків "домашнього читання" у формуванні читацьких звичок учнів. Розвиток навичок читання англійською мовою за допомогою літературних творів викликає інтерес учнів до читання, поліпшує їхню швидкість читання та, зрештою, підвищує їхній ентузіазм щодо вивчення англійської мови.

Мета дослідження полягає в тому, що основним завданням вищої школи у викладанні іноземної мови є не лише теоретичне вивчення мови, а й її внесок у практичне оволодіння нею, а також визначення ролі художніх текстів у цьому напрямі.

Основна **наукова новизна** дослідження полягає в тому, що аналіз представлених під час дослідження методів показує, що вони відрізняються за змістом, а оволодіти навичками усного мовлення, аудіювання, письма та читання можливо в результаті правильно організованої практики через художній текст. процес мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: англійська мова; художній текст; вища освіта; навчання; методи.

Introduction. The formation of skills and habits of reading literary texts in English is considered one of the important factors in all stages of the process of learning foreign languages. At the initial stage, the formation of students' reading technique in a foreign language is envisaged. In reading lessons, students' speech develops and their vocabulary is enriched.

Therefore, when the text is easy, exercises reflecting speaking skills and questions related to the text are given.

The purpose of the research is that the main task of the higher school in teaching a foreign language is not only the theoretical study of the language, but also its contribution to its practical mastery, as well as determining the role of literary texts in this direction.

Analysis of the latest relevant research and publications. This study is based on sources written by various authors. “Developing Reading Skills: A Practical Guide to Reading Comprehension Exercises Techniques and Resources in Teaching English”; “Reading Comprehension Skills: Making Predictions” by E. Bailey (2015); “Investigating Factors affecting Poor Reading Culture Among EFL University Students” by S. Mustafa, S. Osama, S. Mahammed & J. Rekar (2021); “Reading, Analysing and Teaching Literature” by M. Short (1989); “Teaching reading skills in foreign language” by Cristine Nutall, Macmillan Heinemann (1996) have been studied during research period.

Results of the research. If the text is difficult in terms of content, then the approach changes, and in this case, along with acquiring new information, it is necessary to improve foreign language skills. It is advisable to observe the following rules in reading lessons:

The artistic text should not be too large in volume;

In reading lessons, texts should be chosen in which the number of unknown words is small and the student understands the content of the text without a dictionary;

Literary texts should be chosen according to the specialty;

The fiction text should not be boring and uninteresting. The text should be taken from modern literature, it should cover topics related to youth, family, sports, friendship, etc., which arouse students' interest, artistic pieces should be selected that interest students; (S. Mustafa, 2021, 34)

New words in the literary text must be explained;

Students must understand the content of the material they read;

Work should be done on studies for the development of reading technique;

Technical means should be used for expressive reading (Teaching reading skills in foreign language, 1996, 54).

In reading lessons, vocabulary should be explained before moving on to the text, and students should pay attention to the correct pronunciation of words after they are introduced to new words. However, sometimes there are words whose meaning is clear from the content of the text or the sentence in which it is used. Such words are not explained in the reading process, and translating new words into English makes it possible to achieve a direct goal and takes less time. But I think that when the teacher teaches new words visually, either by showing the object itself or a picture, the words are better remembered. Visually taught new words should be explained before reading, because showing the object itself, a model or a picture during the reading process causes the students' attention to be completely distracted from the reading text.

Here, it is possible to overcome difficulties in

understanding the text with various tasks without resorting to translation.

1. Explaining new words to students before moving on to the text.

2. The teacher should use synonyms in explaining new words. As he writes the new words on the board, he can also write their synonyms in front of them.

Antonyms are also used to explain new words. The teacher writes its antonym in front of familiar words, and this, in turn, leads to the elimination of difficulties.

In the lesson, students can be divided into groups and new words can be taught effectively in the form of a competition. For example: to choose the verbs corresponding to the blank places in the text or to construct sentences from the given new words.

Word associations. For this purpose, the key words related to the topic are written on the board. The students are instructed to say or write in their notebooks the associations that word creates in them (other words that come to mind when they hear or see this word). The words that the students say or write down in their notebooks about the key word on the topic are written on the board in a few minutes. By connecting and summarizing these words, an idea is formed about the main goals of the new topic. Based on that idea, the study of new material is started. Word associations can be applied at the beginning, at the end of the lesson, orally and in writing. The application of word associations at the beginning of the study of the topic aims to determine the knowledge of students about this issue. At the end of the lesson, through word associations, students reveal the new knowledge they have already mastered.

In order for students to enrich their vocabulary and better master the words used in the content of the text, it may be suggested to add a prefix or suffix to the given words.

One of the main directions of work on the text is teaching its content. Working on content is an important tool to help students reinforce their newly acquired vocabulary. When working on the content of the text, first of all, it is necessary to recall the facts remembered by the students during reading and to work on the questions related to the text. Questions should cover the content of the text. At this time, students can read the text, ask each other questions, think, search and find answers to the given questions. This allows you to check the level of their skills and habits of making appropriate sentences. At the same time, students' speech habits and logical thinking are developed. During the question-and-answer process, the questions are gradually made more complex for the students to think more, so that the students can speak English better.

Many students find it difficult to narrate the text. In this case, they are instructed to divide the text into

several parts and give a title to each part. In this way, students understand the text to its smallest detail. In order to develop dialogue and monologue speaking skills, students are given the task of writing a short ending to the text using new vocabulary in pairs.

Preparation of a project related to the read text can be individual or group. Speaking with their own projects, students develop monologue speech habits, present the project for discussion and succeed in establishing a dialogue.

In reading lessons, the teacher should be able to reveal the creative abilities of the students. Homework, which is one of the important ways of creative application of knowledge and skills acquired in classes, requires a new approach. Unlike traditional lessons, in an active/interactive lesson it is not correct to make checking homework the goal. In order not to waste time, the teacher can find out the level of execution (acceptance) of the tasks in a selective way by organizing an interview, presentation, discussion, etc. in a short time. He can independently determine the content and form of homework based on the learning objectives (Developing Reading Skills, 1994, 19).

Work on deformed text. In this type of writing, the place of the sentences in the text is changed. Students create a text by reconstructing the sentences given in the order. In doing this type of writing, students acquire the habit of constructing sentences and the ability to express their ideas in a certain sequence.

Read with breaks. The text of the work is divided into parts in advance. After a part is read, there is a pause and the teacher asks questions about the content of the read part. Answers are heard and the next part is read. The third and fourth parts are also read in this way, and an interview on the content is conducted during breaks.

Predicted reading. In the lesson devoted to the study of the content of artistic works, a break is made after reading a part of the work. Students say their guesses about the further development of events and record them in the table. In the table, they also note what they based their probabilities on. After reading a new passage, they go back to their previous assumptions and clarify to what extent it resonates with the events that happened. This rule continues until the end (E. Bailey, 2015).

Each reader has certain expectations at the moment of first acquaintance with the material to be read, and in the process of reading, these expectations are either confirmed, denied, or similar. At the same time, the reader has to take a critical look at the writing, re-analyze the writer's thoughts and draw independent conclusions, which leads to the development of his reading habits.

In groups where a foreign language is taught, "home reading" lessons are held to develop students' reading habits. "Home reading" classes have an excep-

tional importance not only in developing reading habits, but also in language learning (Developing Reading Skills, 1994, 63).

If during reading, students have to find answers to the questions asked by the teacher about the material, in "home reading" lessons, the student who "assigns" the reading has to answer the questions asked by the audience. However, sometimes the teacher can change the form of the question-and-answer process in order to clarify how the students understood the material they listened to, that is, the student narrating the work asks questions about certain parts of the work and determines whether the students understand those parts. This also helps to form students to be more responsible during the lesson, and after all this, the teacher can fully discuss the read material. At this time, it becomes clear at what level the student who reads the work has understood the material.

As a result, it can be concluded that both "home reading" and "reading" classes have the same goal, that is, to develop reading habits that have a direct role in students' language acquisition. It is very important to use the above linguistic didactic tasks in reading lessons. In this process, the vocabulary of students increases, they not only learn the content of the text, but also remember the structure of word combinations and expressions, enrich their memory and develop the habit of making correct sentences. Students' reading speed increases, reading habits are developed and strengthened. Reading lessons arouse students' interest in reading and increase their desire to learn this language.

Every reader has certain expectations at the moment of the first acquaintance with the literary material to be read, and in the process of reading these expectations are either confirmed, denied, or similar. At the same time, the reader has to take a critical look at the writing, re-analyze the writer's thoughts and draw independent conclusions, which leads to the development of his reading habits. In groups where a foreign language is taught, "home reading" lessons are held to develop students' reading habits. "Home reading" classes have an exceptional importance not only in developing reading habits, but also in language learning (Developing Reading Skills, 1994, 63).

If during reading, students have to find answers to the questions asked by the teacher about the material, in "home reading" lessons, the student who "assigns" the reading has to answer the questions asked by the audience. However, sometimes the teacher can change the form of the question-and-answer process in order to clarify how the students understood the material they listened to, that is, the student narrating the work asks questions about certain parts of the work and determines whether the students understand those parts. This also helps to form students to be more responsible during the lesson, and after all this, the teacher can fully

**ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

discuss the read material. (M. Short, 1989, 33). At this time, it becomes clear at what level the student who reads the work has understood the material.

Conclusion. As a result, it can be concluded that the purpose of both “home reading” and “reading” lessons is the same, that is, to develop reading habits that have a direct role in students’ language acquisition. It is very important to use the above linguistic didactic tasks in reading lessons. In this process, the vocabulary of students’ increases, they not only learn the content of the text, but also remember the structure of word combinations and expressions, enrich their memory and develop the habit of making correct sentences. Students’ reading speed increases, reading habits are developed and strengthened. Reading lessons arouse students’ interest in reading and increase their desire to learn this language.

REFERENCES

1. Developing Reading Skills: A Practical Guide to Reading Comprehension Exercises Techniques and Resources in Teaching English. ELT Methodology. 1st edition. Oxford University Press, 1994. 125 p.
2. Bailey, E. (2015). Reading Comprehension Skills: Making Predictions. Available at: <http://specialized.about.com/od/readingliteracy/a/Reading-Comprehension-Skills-Making-Predictions.htm>
3. Mustafa, S.K., Osama, S.A., Mahammed, S.A. & Rekar, J.M. (2021). Investigating Factors affecting Poor Reading Culture Among EFL University Students. Education, Sustainability and Society (ESS), 4(1), pp. 33–38.
4. Short, M. (1989). Reading, Analysing and Teaching Literature. New York: Longman Inc.
5. Teaching reading skills in foreign language. Cristine Nutall. Macmillan Heinemann, 1996. 289 p.

Стаття надійшла до редакції 01.07.2024

УДК 005.32:331.101.3:17.022.1-043.83-027.561
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.309076>

Андрея Йокоб, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 015 “Професійна освіта (за спеціалізаціями)” Мукачівського державного університету

**ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

У статті акцентовано увагу на вагомості формування професійного іміджу майбутніх вихователів, що є складним і багатоглядним процесом, який найефективніше здійснювати засобами театральної педагогіки. На основі аналізу наукових джерел представлено власне розуміння мотивації (вершини професіоналізму, що характеризується основними чинниками досягнення: саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіта та самоконтроль) і мотиваційного компонента формування професійного іміджу майбутніх вихователів ЗДО засобами театральної педагогіки.

Ключові слова: майбутній вихователю закладу дошкільної освіти; мотиви; мотивація; мотиваційний компонент; професійний імідж; формування професійного іміджу; театральна педагогіка.

Літ. 13.

Andreia Yokob, Applicant of the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education Specialty 015 “Vocational Education (by specialization)”, Mukachevo State University

**CHARACTERISTICS OF THE MOTIVATIONAL COMPONENT OF THE FORMATION OF
THE PROFESSIONAL IMAGE OF THE FUTURE EDUCATOR OF PRESCHOOL
EDUCATIONAL INSTITUTION BY MEANS OF THEATRICAL PEDAGOGY**

Nowadays, the skills of professional flexibility, ability to adapt to social changes, readiness to successfully solve professional problems in preschool educational institutions, etc. have become especially important for a specialist in preschool educational institutions. The complication of the requirements for the education and upbringing of the youngest citizens by the modernized preschool education adds importance to the study of the potential of the image – one of the professionally important qualities of a modern educator. The article has been focused on the importance of forming the professional image of future educators, which is a complex and multifaceted process that is most effectively carried out by means of theatrical pedagogy. On the basis of the analysis of scientific sources, the author has presented his own understanding of motivation as the pinnacle of professionalism, characterized by the main factors of achievement: self-development, self-improvement, self-education and self-control; a special human condition characterized by maximum mobilization, realization of all professional abilities, capabilities and reserves in personal manifestations. The motivational component of forming the professional image of a future educator of a preschool educational institution based on the usage of theatrical pedagogy is understood by the author as a set of personal (intentions, inclinations, style, manners of behavior, desire for self-development, self-presentation, self-education), cognitive (discovering new things, mastering new ways of

ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

activity, interest in knowledge, creativity) and professional (professional interest, attitude to the chosen specialty) motives that regulate and give purposeful character to the activity. This component is characterized by: interest in professional activities that increase the effectiveness of the educational process in preschool educational institutions; artistry, creativity and creativity in professional activities aimed at innovation; constant striving for self-improvement, self-development, self-presentation; constant necessity to achieve high results in pedagogical activity.

Keywords: *future educator of the preschool educational institution; motives; motivation; motivational component; professional image; formation of professional image; theatrical pedagogy.*

Постановка проблеми. В умовах гострих викликів сьогодення особливого значення для фахівця дошкільної освіти набувають навички професійної гнучкості, здатність адаптуватися до соціальних змін, готовність до успішного розв'язання професійних завдань у закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) тощо. Ускладнення модернізованою дошкільною освітою вимог до освіти і виховання наймолодших громадян надає вагомості вивченню потенціалу іміджу – однієї з професійно важливих якостей сучасного вихователя. Формування професійного іміджу майбутніх вихователів ЗДО – складний і багатоаспектний процес, що потребує використання найефективніших засобів, серед яких виокремлюємо театральну педагогіку. Відповідно, особливий інтерес становить мотиваційний компонент формування професійного іміджу майбутніх вихователів ЗДО засобами театральної педагогіки, оскільки тільки умотивований фахівець здатний вирішити непрості завдання, поставлені перед вітчизняним дошкільням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в основі структури будь якого педагогічного феномену (готовність, компетентність та ін.) одним із основних компонентів науковці виокремлюють мотиваційний (мотиваційно-ціннісний, мотиваційно-аксіологічний тощо). Про це свідчать проаналізовані дисертації О. Бобиревої, Д. Коврей, Т. Теличко, Н. Трофаїли та інших вітчизняних науковців, що стосуються професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Проблема формування іміджу майбутніх педагогів, який є вагомим для тих, хто працює у сфері “людина – людина”, розкрита у роботах В. Андрущенко, О. Апостол, С. Байди, Н. Гузій, В. Ісаченко, О. Ковальової, О. Козлової, М. Кордубан, Т. Марєєвої, М. Навроцької, Г. Сагач, Н. Трофаїли та ін. Дослідники акцентують увагу на необхідності формування професійного іміджу як цілісного, динамічного феномену, зумовленого поєднанням професійних якостей та особистісних (внутрішніх і зовнішніх) рис, що визначають якість професійної діяльності вихователя в умовах ЗДО.

Мета статті – схарактеризувати мотиваційний компонент формування професійного іміджу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти засобами театральної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Специфіка професійної діяльності в умовах ЗДО вимагає від май-

бутніх вихователів високого рівня професійної майстерності, особливого типу характеру, комунікабельності, професійних і особистісних якостей, однією з яких, на наш погляд, є імідж – емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вихователя у свідомості вихованців, їхніх батьків, колег, соціального оточення. Складовими іміджу майбутніх вихователів виступають зовнішня привабливість, культура спілкування, високоморальна поведінка, манери, етикет та ін. Уважаємо, що професійний імідж майбутніх вихователів ЗДО – це цілісний, динамічний феномен, зумовлений поєднанням професійних якостей та особистісних (внутрішніх і зовнішніх) рис, що визначають якість його професійної діяльності в умовах ЗДО; виступає потужним засобом комунікації, має великий вплив на усіх учасників освітнього процесу ЗДО, а також відображає внутрішній світ фахівця, характеризує його світогляд, спосіб мислення, менталітет тощо. Професійний імідж майбутніх вихователів ЗДО, на наш погляд, залежить від: рівня професійної компетентності, наявності відповідних особистісно-професійних, ділових якостей та володіння технологією самопрезентації [5, 162].

Ураховуючи наукові напрацювання вітчизняних дослідників та власний професійний досвід, ефективним засобом формування професійного іміджу майбутнього вихователя ЗДО визначаємо сучасну театральну педагогіку – галузь наукового знання, спрямовану на сприяння соціальної адаптації людини, організацію системного впливу на процес становлення та подальшого розвитку особистості, розробку суто театральних педагогічних форм і методів впливу на особистість, розвиток емпатії та рефлексії [7]. Доцільно зазначити, що методичні прийоми театральної педагогіки, які спочатку використовувалися лише для підготовки акторів і режисерів, згодом ввійшли в практику закладів загальної середньої та вищої освіти. Уважаємо це свідченням вчасного усвідомлення важливості підготовки педагогів, які, подібно до акторів мають уміти утримувати увагу, зацікавлювати дидактичним матеріалом, а також володіти навичками фізичного самовираження (невербальної комунікації), ораторським мистецтвом, творчим потенціалом та культурним світоглядом, здатними стати гідним прикладом для наслідування серед учнів і вихованців. Використання методів та прийомів театральної педагогіки при підготовці вихователів закладів дошкільної освіти є не лише бажаним, але й необ-

**ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

хідним, оскільки вони розвивають комунікативну, соціокультурну, міжкультурну, творчу компетенції майбутнього фахівця. Переконані, що викладання основ театральної майстерності має входити до програм професійної підготовки педагогів різного профілю, оскільки є ефективним інструментом формування професійного іміджу педагога, а театральна педагогіка, відповідно, має посісти належне місце у системі професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти [1, 526].

Досліджуючи формування професійного іміджу майбутнього вихователя ЗДО засобами театральної педагогіки, у структурі виокремлюємо мотиваційний компонент, який є вагомим у цьому складному процесі і уможливує його ефективне вирішення.

Аналізуючи наукові вітчизняні студії з питань, що стосуються професійної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти, констатуємо посилену увагу дослідників до мотиваційного компонента як одного зі структурних компонентів. Так, на думку Г. Беленької, основними компонентами компетентності вихователів ЗДО є “мотиви діяльності, інтеріоризовані знання, фахові уміння та розвинені професійно значущі якості. Їм відповідають критерії: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-професійний” [9, 22]. Вивчаючи структуру готовності майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку Н. Трофайла виокремлює когнітивний, мотиваційний та діяльнісний компоненти, акцентуючи увагу на вагомості мотивації на взаємодію з дошкільниками із урахуванням їхньої емоційної сфери і потреби у професійному саморозвитку [13, 80].

У дисертаційній роботі О. Бобирєвої зазначено, що “мотиваційний компонент охоплює стійке ціннісне ставлення майбутнього вихователя ЗДО до майбутньої професійної діяльності й усвідомлення її ціннісних орієнтацій. Цей компонент фахової компетентності передбачає необхідність опори на гуманістичні цінності та розуміння мотивації “буття” в професії вихователя, тому базується на прийнятті установки на внутрішню мотивованість саморозвитку й творчу самореалізацію в процесі виконання професійних обов’язків вихователя ЗДО” [2, 74]. Подібну позицію декларує Т. Теличко у дисертації “Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах міждисциплінарного підходу”, де зазначено, що об’єднувальним компонентом у структурі фахової компетентності майбутніх вихователів ЗДО є мотиваційний, який відображає позитивне ставлення до майбутньої професії, усвідомлення значущості цілеспрямованої діяльності щодо забезпечення виховання і розвитку дітей, гуманістичну спрямованість такої діяльності, прагнення до самовдосконалення в цій діяльності. Отже, можемо констатувати, що мотиваційний компонент фахо-

вої компетентності передбачає професійно-мотиваційну спрямованість, наявність позитивної установки, інтересів, потреб, які в сукупності забезпечують стійку мотивацію майбутніх вихователів ЗДО до професійної діяльності. Усі ці якості стимулюють пізнавальну діяльність студентів, сприяють їхній особистісній зацікавленості у набутті і розширенні досвіду практичної діяльності, визначають стиль їхніх взаємовідносин з дітьми, ставлення до себе і майбутньої професійної діяльності [12, 91–92].

Д. Коврей, студіюючи формування міжкультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у коледжах, виокремлює ціннісно-мотиваційний компонент, який має “визначальне значення під час вибору ефективних шляхів і засобів оволодіння знаннями та формування вміннями, необхідними для оптимального виконання професійних обов’язків” і трактує його як “усвідомлену систему цінностей, установок, уявлень, які визначають загальну спрямованість професійної діяльності майбутнього вихователя в полікультурному середовищі ЗДО”. Погоджуємося з авторкою, що ціннісно-мотиваційний компонент розпочинає формуватися з моменту вибору абітурієнтом майбутньої професії – вихователя ЗДО, і триває протягом усієї трудової діяльності, однак найактивніше він формується саме під час навчання у коледжі. Причому його формування передбачає: усвідомлення приналежності до професійної спільноти; зміну ставлення до себе як до професіонала; при потребі зміну, або навпаки утвердження внутрішніх, суб’єктивних культурних ідеалів; усвідомлення доцільності знань про сильні й слабкі сторони сформованості міжкультурної компетентності та усвідомлення шляхів вдосконалення [6, 103].

Мета нашого дослідження полягає у характеристиці мотиваційного компонента формування професійного іміджу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти засобами театральної педагогіки, що, зі свого боку, передбачає розгляд дефініцій “мотив” та “мотивація”.

Мотив (фр. *motif*) трактується у Психологічному тлумачному словнику найсучасніших термінів як: “1) спонукання до діяльності, пов’язані із задоволенням потреб суб’єкта; сукупність зовнішніх чи внутрішніх умов, що викликають активність суб’єкта і визначають її спрямованість; 2) предмет, матеріальний або ідеальний, що спонукає і визначає вибір спрямованості діяльності, заради якого вона і здійснюється; 3) усвідомлювана причина, що лежить в основі вибору дій і вчинків особистості” [11, 264]. Натомість термін “мотивація” має таку етимологію – “її складають спонукання, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. Усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до

ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі [11, 264]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття “мотив” як “підставу, привід для якої-небудь дії, вчинку; причину”, а “мотивація” – як “1) сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось; мотивування; 2) доведення необхідності скоєння певних вчинків; 3) заохочення учнів до вивчення певного предмету, дисципліни, пояснення необхідності навчання у школі [3, 692]. Як зауважує Н. Перхайло, саме мотивація є “важливою ланкою у формуванні професійної компетентності, де вихователь постійно прагне до професійного росту, саморозвитку, самоорганізації, самовираження” [8, 218]. Мотивація, на наш погляд, – це вершина професіоналізму, що характеризується основними чинниками досягнення: саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіта та самоконтроль. Інакше кажучи, мотивація – це особливий стан людини, який відрізняється максимальною мобілізованістю, реалізованістю усіх професійних здібностей, можливостей та резервів у особистісних проявах.

Мотиваційний компонент, як стверджує Л. Прохоренко, виступає головним чинником у механізмі саморегуляції поведінки і діяльності людини, він посідає чільне місце у структурі особистості й пронизує всі її структурні утворення, якот: спрямованість, характер, емоції, здібності, психічні процеси тощо. Підґрунтям мотиваційного компонента саморегуляції є, на думку авторки, визначення проблемної ситуації, постановка пізнавальної задачі (як результату обґрунтованої проблемної ситуації), що передбачає наявність в особистості безпосереднього інтересу до діяльності, сукупність стійких мотивів, які сприяють усвідомленню особистісної значущості своєї діяльності, та прийняття рішення на основі визначення певних альтернатив [10, 158]. Повністю погоджуємося із Л. Прохоренко у тому, що “від рівня сформованості навчальної мотивації залежить рівень пізнавальної активності, яка проявляється під час виконання навчальних завдань, вміння регулювати власну діяльність, зіставляти поставлену мету та кінцевий результат” [10, 160].

Як зауважує Н. Гуртовенко, мотивація об’єднує навчально-професійну та професійну діяльність, впливає на вибір і успішність навчання професії, визначає особливості взаємодії особистості у професійному колективі, вдосконалення спеціаліста. Складовою мотиваційного компонента авторка виокремлює комплекс мотивів, цінностей та настанов, що утворюють педагогічну спрямованість особистості, а саме: позитивне ставлення до роботи в освіті та впевненість у правильності зробленого вибору; наявність інтересу до змісту діяльності, широта інтересів і їх творчий рівень (творчий задум); домінування гуманістичних професійних

цінностей та ідеалів; стійкі й адекватні наміри розвитку кар’єри в освіті [4, 56–57]. Підтримуємо позицію дослідниці, згідно з якою позитивна мотивація до навчальної діяльності студентів залежить від реалізації певних умов, а саме, професійної спрямованості навчальної діяльності, застосування різноманітних активних форм і методів навчання, компетентності викладача [4, 58].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі вищезазначеного висновуємо, що мотиваційний компонент формування професійного іміджу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти на основі використання засобів театральної педагогіки – це сукупність особистісних (наміри, схильності, стиль, манери поведінки, прагнення до саморозвитку, самопрезентації, самоосвіти), пізнавальних (відкриття нового, оволодіння новими способами діяльності, інтерес до знань, творчості) та професійних (професійний інтерес, установка на обрану спеціальність) мотивів, що регулюють діяльність та надають їй цілеспрямованого характеру. Цей компонент характеризується наявністю інтересу до професійної діяльності, що підвищує ефективність освітнього процесу в умовах ЗДО; артистичністю, творчістю та креативністю у професійній діяльності, спрямованій на інноваційність; постійним прагненням до самовдосконалення, саморозвитку, самопрезентації; сталою потребою у досягненні високих результатів у педагогічній діяльності. Значення мотиваційного компонента полягає у тому, що його сформованість сприяє розвитку інших компонентів професійного становлення майбутнього фахівця дошкільної освіти.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виокремленні педагогічних умов формування професійного іміджу майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти засобами театральної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атрощенко Т., Йокоб А. Потенціал театральної педагогіки у формуванні професійного іміджу у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10. № 4. pp. 521–529.
2. Бобирева О.С. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами інтерактивних технологій: дис. ... доктора філософії: 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Мукачево, 2023. 403 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
4. Гуртовенко В. Мотиваційний компонент – головна складова готовності студентів до професійної діяльності. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Психологія і педагогіка”*. 2014. Вип. 30. С. 55–58.
5. Йокоб А.П. Професійний імідж майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти як проблема психолого-

**ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

педагогічних студій. *Молодь і ринок*, 2022. № 7–8 (205–206). С. 159–162.

6. Коврей Д.Й. Формування міжкультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у коледжах : дис. ... доктора філософії : 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Мукачево, 2022. 325 с.

7. Кузнецова О.Ю., Троцько А.В., Штефан Л.А. Мета, завдання та функції театральної педагогіки як науки. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 31 березня – 2 квітня 2021 року. Харків : Мітра, 2021. № 1. С. 35–38.

8. Перхайло Н.А. Підготовка здобувачів до професійної діяльності: соціально-педагогічний аспект. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"* (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є.І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. № 4. С. 215–219.

9. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку: компетентнісний підхід / за загальною редакцією Г.В. Беленької, О.А. Половіної : монографія. Київ, 2015. 244 с.

10. Прохоренко Л.І. Дослідження особливостей мотиваційного компонента саморегуляції у молодших підлітків із ЗПР. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розвитку*. 2013. Вип. 4 (1). С. 157–165.

11. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів: близько 3000 слів / В.О. Олефір та ін. ; ред. В.Б. Шапарь. Харків : Прапор, 2009. 672 с.

12. Теличко Т.В. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти на засадах міждисциплінарного підходу : дис. ... доктора філософії : 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Мукачево, 2021. 294 с.

13. Трофаїла Н.В. Підготовка майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : спеціальність 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського". Одеса, 2019. 270 с.

REFERENCES

1. Atroshchenko, T. & Yokob, A. (2023). Potentials of theater pedagogy in shaping the professional image of future teachers of preschool education institutions. *Social Work and Education*. Vol. 10 (4), pp. 521–529. [in Ukrainian].

2. Bobireva, O.S. (2023). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy [Formation of professional competence of future educators of preschool education institutions by means of interactive technologies]. *Doctor's of Philosophy thesis*. Mukachevo, 403 p. [in Ukrainian].

3. Busel, V.T. (2005). Velykyi tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy: 250000 [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000]. Kyiv; Irpin, 1728 p. [in Ukrainian].

4. Gurtovenko, N.V. (2014). Motyvatsiynyy komponent – holovna skladova hotovnosti studentiv do profesiynoyi diyalnosti [The motivational component is the main component of

students' readiness for professional activity]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"*. Vol. 30, pp. 55–58. [in Ukrainian].

5. Yokob, A.P. (2022). Profesiynny imidzh maybutnikh vykhovateliv zakladu doshkilnoyi osvity yak problema psikhologo-pedahohichnykh studiy [Professional image of future teachers of preschool education institution as a problem of psychological and pedagogical studies]. *Youth & market*. Vol. 7–8 (205–206), pp. 159–162. [in Ukrainian].

6. Kovrei, D.Y. (2022). Formuvannya mizhkulturnoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity u koledzhakh [Formation of intercultural competence of future teachers of preschool educational institutions in colleges]. *Doctor's of Philosophy thesis*. Mukachevo, 325 p. [in Ukrainian].

7. Kuznetsova, O.Yu., Trotsko, A.V. & Shtefan, L.A. (2021). Meta, zavdannya ta funktsiyi teatralnoyi pedahohiky yak nauky. *Psikhologo-pedahohichni problemy vyshchoyi i serednoyi osvity v umovakh suchasnykh vykykiv: teoriya i praktyka* [Purpose, tasks and functions of theater pedagogy as a science. Psychological and pedagogical problems of higher and secondary education in the conditions of modern challenges: theory and practice]. *Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference*. Kharkiv, Vol. 1, pp. 35–38. [in Ukrainian].

8. Perhailo, N.A. (2015). Pidhotovka zdobuvachiv do profesiynoyi diyalnosti: sotsialno-pedahohichnyy aspekt [Preparation of applicants for professional activity: socio-pedagogical aspect]. *Proceedings of Nizhinsky State University named after Mykola Gogol*. Vol. 4, pp. 215–219. [in Ukrainian].

9. Belenka, G.V. & Polovina, O.A. (2015). Pidhotovka maybutnikh vykhovateliv do roboty z ditmy doshkilnoho viku: kompetentnisnyy pidkhid [Preparation of future educators to work with children of preschool age: competence approach]. Kyiv, 244 p. [in Ukrainian].

10. Prokhorenko, L.I. (2013). Doslidzhennya osoblyvostey motyvatsiynoho komponentu samorehulyatsiyi u molodshykh pidlitkiv iz ZPR [Study of the peculiarities of the motivational component of self-regulation in younger adolescents with mental retardation]. *Education of persons with special needs: ways of development*. Vol. 4 (1), pp. 157–165. [in Ukrainian].

11. Olefir, V.O. (2009). *Psikhologichnyy tлумachnyy slovnyk naysuchasnishykh terminiv: blyzko 3000 sliv* [Psychological explanatory dictionary of the most modern terms: about 3000 words]. Kharkiv, 672 p. [in Ukrainian].

12. Telychko, T.V. (2021). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti maybutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoyi osvity na zasadakh mizhdystyplinarnoho pidkhodu [Formation of professional competence of future educators of preschool education institutions based on the principles of an interdisciplinary approach]. *Doctor's of Philosophy thesis*. Mukachevo, 294 p. [in Ukrainian].

13. Trofaïla, N.V. (2019). Pidhotovka maybutnikh vykhovateliv do emotsiynoho rozvytku ditey doshkilnoho viku [Preparation of future educators for the emotional development of preschool children]. *Candidate's thesis*. Southern Ukrainian "National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky". Odessa, 270 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.07.2024

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисуноками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі: *.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

До рукопису додаються:

- УДК;
 - анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
 - ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
 - рисунки, таблиці з підписаними підписами;
 - оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом АРА; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
 - відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони.
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Молодь і ринок Youth & market

№ 7–8 (227–228) липень–серпень 2024

No. 7–8 (227–228) July–August 2024

Головний редактор

Микола Галів

Відповідальний редактор

Наталія Примаченко

Літературне редагування

Ірина Невмержицька

Макетування та верстка

Ірина Негура

Підписано до друку 02.09.2024 р. Ум. друк. арк. 24,0.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8.
Гарнітура Times New Roman.
Віддруковано у друкарні “Посвіт”
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7